
వైరభక్తి

సంస్కృతాంధ్రసాహిత్యముల తులనాత్మక చరిత్రగ్రంథము

వై ర భ క్తి

సంస్కృతాంధ్రసాహిత్యముల తులనాత్మక పరిశీలనము



“క్రిడేవీగావమదావ్రహ్మణ”

డా॥ ప ల్లె (పత్రి) నా గ మ ణి

M A , M Phil , Ph D

తెలుగులెక్చరర్

టి టి పి యస్. కళాశాల

గుంటూరు.

సర్వస్వామ్య పరిశీలన

వైరభక్తి - సంస్కృతాంధ్రసాహిత్యముల తులనాత్మక పరిశీలన

ప్రథమముద్రణ, గ్రంథావిష్కరణ 2.1.1992

ప్రతులు 1000

ప్రతులకు

Sri P. Anandachar

H No B1/16 1st Line

Old Pattabhipuram

GUNTUR-522008

మొదటి పరిశీలన శ్రీ బాలాచార్యారావు, పత్తిపర్తి

పైటిల్ (పిటింగ్) . Golden Graphs, గుంటూరు

ముద్రణ : పరిపాక్షిక ప్రిస్, గుంటూరు.

మూల్యము : రూ 75.00



**"This Book is Published with
the Financial Assistance of
Tirumala Tirupathi
Devasthanams under their Scheme
"Aid to Publish Religious Books"**

జ్ఞానానందతీర్థ ఆరాధనోత్సవం

4.1.92 ఆంధ్రప్రదేశ్

(ఆంధ్రప్రదేశ్ విశేషం)

కొవ్వూరు, జనవరి 31 ప్రముఖ బాగ్గేయకారులు వచ్చును జ్ఞానానందతీర్థ స్మరణ ఆరాధనోత్సవం మంగళవారంనాడు జ్ఞానానందమఠ ఆధ్వర్యమున శ్రీ ఓగిరాల శ్రీరామకృష్ణ ఆధ్వర్యమున జరిగింది శ్రీ దోగ్గల ప్రభాకరశర్మ, శ్రీ రెవెన్యూ కలెక్టరరాలు, శ్రీమతి శశిరాజ జయలక్ష్మి, శ్రీ పానుగంటి రామ జ్ఞానానందతీర్థ ప్రతిభా విశేషులు వింగరించారు

శ్రీమతి పానుగంటి మ లతి ప్రసంగిస్తూ, గాయత్రీ ఉపాసనా ఋరంగా జ్ఞానానందతీర్థ రందించి దేవీ గానమధిలోని కీర్తనల భక్తి జ్ఞాన కర్మయోగాల అంతరార్థాన్ని వివరించారు గాయత్రీని తి అధిష్టాన దేవతగా 'నాదయోగి' ప్రముఖ బాగ్గేయకారుడు జ్ఞానానంద తీర్థ ఆత్మసాక్షాత్కారం పొందిన బ్రహ్మజ్ఞునిగా పేర్కొన్నారు

గురువారంనాడు సంగీతపథ ద్వితీయవార్షికోత్సవ సందర్భంలో ప్రముఖ సంగీతకళాకారిణి శ్రీమతి అరుంధతి సర్కార్ కు 'దేవీగాన సుధా ప్రదీప' బిరుదు ప్రాసం చేశారు శ్రీ ఓగిరాల రామకృష్ణ, శ్రీ నిమ్మ పూడి వీరరాజు, శ్రీమతి అరుంధతి గారి ప్రావీణ్యము ప్రశంసించారు

డాక్టర్ పి వాగమణి కలించిన 'పైరభక్తి' గ్రంథాన్ని శ్రీ రామకృష్ణ ఆవిష్కరించారు సంస్కృత ఆంధ్ర శూలనాథ్యక పరిశీల కగా నివేశనకందనాది మనస్సుల జ్ఞానమార్గాన్ని జయి, విజయల భక్తి మార్గాన్ని పై రాజబంధంగా పరిశీలించిన విమూర్త ప్రక్రియగా నా వాగమణి గ్రంథ ఇతివృత్తాన్ని వింగరించారు

నా మాట

భారత భాగవతి రామాయణములు భారతీయ జీవనచక్ర నిర్మాత
 కములు అందు భారతి, రామ యుగములు భారతజీవనమున కాదా
 ర్యత్వము నిర్వహించుచుండగా, భాగవతియ నుష్టిక జీవనిర్వహణ
 మునకు సాధకముగనున్నది నడుచుకొని ఛారణముల చేర్చిరచిన
 వ్యాపకభాగవతమునే చిత్తవైఖ్యలయందు కలుగ, సామాన్యుల విషయము
 చేరుగా తెప్పరిచినదేమో తులన నారద్రుతాధనము వ్యాపక
 కడలేర్చి, తత్త్వమున మనవానిది రరింపజేసింది భాగవతి వశన
 మున, అనుచరణమున ఎవరి అనుభవము వారిది కరణము అది
 అనుభవైకతేద్యము భావద్రుతాధన ప్రచారముల కందునదికాదు
 కాని ఇదియేక ప్రయత్నము

చా (శ్రీమతి) నాగ లక్ష్మి భాగవతమునును అనుభవములోనికి
 తెచ్చివచ్చు వివాదమురాదు అగుట శుభప్రయత్నము భాగవతి
 రత్నము 'ఇది' అని తెల్పివచ్చుట సాధ్యముగనునదికాదు నిర్వమునకు
 ఛత్రి మూలకందాని చెప్పుట మలభవ అభక్తి నివేదనములని
 తద్వైఖ్యల నిరూపణము ప్రతిభక్తి శేషల భాగవతిప్రతిపాదిరియు భాగ
 వతిమునందలి ప్రవరించిన తీరుకీ 'ప్రతిభక్తి'యొక్క వ్యాఖ్యానము
 ఇది సాధారణ సిద్ధాంతగ్రంథమనిపించుచుగాని, నిజమునకీది యట్టిది
 గాను అనుభవించి, అయినాభవమును చిత్తమునకుతెచ్చి, చిత్తమును
 విచారమార్గమునకు చేరవెచ్చి, చిత్తమును తెలియచెప్పిన మార్గ
 మిది పట్టమునపై నవిమర్శనగా, ఏకత్వప్రార్థి శేషలము లోకము
 విషయగ్రహణ, నిరవ్యక్తములు అలోకములు శ్రీమతి నాగ లక్ష్మి
 నానర్థవేక్షణలో పట్టమునందినది. మిదుమిక్కిలి నానాభాషాని ని
 ఇరికిమిదింది కలుగుట తగదుగాకరిగదు. గ్రంథప్రతిపత్తి నిరూపణ
 దీక్షములను నిష్కృతయై కందిరిలోకము ప్రమాణగుగాక

Prof Korada Mahadeva Sastri, M A Ditt

Rtd Prof of Telugu

S K University

Anantapur

లోకంలో నూ నపుల బుద్ధివృత్తులు వారివారి యోగ్యతలను అనుసరించి ప్రవర్తిస్తూ ఉంటాయి. కనుక పరమేశ్వరుని అనుగ్రహం కావాలనుకున్న వారు 'పరమేశ్వరా! నాబుద్ధి వృత్తులను సన్మార్గంలో ప్రవర్తించేట్లు ఆచగ్రహించవని ప్రార్థిస్తూ ఆ అపితేవుని శరణు పొందాలి అప్పుడే ఆ భక్తవర్మలని భక్తులనిాడ అనుగ్రహం కలుగుతుంది కాని భక్తుని భక్తిభావనలో పరమేశ్వరుని గూర్చిన 'చింతన' అన్ని వేళలా దీప్తికరం కావాలి అంటే, భక్తుడు 'సంరత శ్రీవారాయణ పాదకగ్గయుగళీ చింతామృతాస్వాద సంధానుడై' భౌతికవిశ్వమునే విస్మించాలి ఇట్టి నూ సమీక పరిణతి ప్రాప్తించిన భక్తునికే అపితేవుని అనుగ్రహం సులభ ప్రాప్త్యం ఔతుంది. ఈవిధివ్త విషయాన్ని వైరభక్తి గ్రంథరచయిత్రి రిమ్యుగంధరాజంలో ఇలా తెలిపాడు "నాస్తికలలో దీప్తమైన అధినివేశం ఉన్నవారే వైరభక్తులై వారు" ఈవాక్యంలో వైరభక్తి పనించడానికి మూలం దీప్తమైన అధినివేశమే అన్న సత్యం ఉంది. ఈ సత్యాన్ని భక్తబోధన కవీం ద్రుడు ఇలా తెలిపాడు "వైరానుబంధసంబంధ వేరిన చందముని విష్ణుచిరచిరభక్తిం జేంగరాదు లోయను వారాయణ భక్తి యుక్తి నా ది త్తమునక" కనుక శ్రీవిష్ణుప్రయోగి- సాయుజ్యప్రాప్తి చిరచిర భక్తికంటే వైరానుబంధమే పరిమిపాధనమనీ, దగ్గరము ర్గమనీ లేట తెల్ల మయింది. ఇట్టి విశిష్టపదయాలను (గంధకర్త) చక్కని నివర్తనాలలో వివరించారు. ఉదాహరణగా "హిరణ్యకశిపుడు విష్ణుతత్త్వ మును ఎరిగివాడయ్యె విష్ణురూపమును ప్రత్యక్షముగా సందర్శించ

వలెనను బిడ్డ. తో నాయనను చూపుమని ప్రహ్లాదు. దీనివాడు
 నిక్కడ తండ్రి ప్రహ్లాదుని ఒత్తిచేయడంతో ఒక సంమార్గంశంది
 శ్రీవిష్ణుని వెంటనే దర్శించాలని వంశ్యునిశివుని దివ్య పుష్పంతుని
 బ్రహ్మకొని గట్టిగా దీ'స్తే భక్తి రక్షిగాకోవం అమహావిష్ణువు తెలుడడ
 తాడు అది అందనా దీనిని అమలవరచడానికి కన్నకొడుకుని
 కూడా బాధించడానికి వెలుండులేదు అతడి పుష్కార్యనోర్కంక
 తింకిటిదన్నును ఒ రావగానురుని వైరభక్తి లోకూడా ఇటువంటి
 విశిష్టవిషయాలను తీరదయిత్రి చిక్కిగా సోదాహరణంగా వివరిం
 చారు

వైరభక్తి - మనశ్రులను తీచేడేయకుండాను నిజమే కాని
 ఏభావమైనా తిక్కిలము ఏకాగ్రహిని పొందినవ్యకు అట్టిది అలాగి
 భగ్నంగా కరిగిమిముందనీ, అప్పుడట్టి భావానికి పుణ్యకాచాలు
 అంటువనీ మనం గ్రహించాలి

భక్తి - ప్రత్యేకంగా వైరభక్తి - యొక్క వ్యయంప వ్యభా
 వాలను ముష్ణంగా తెలియగోరిన పాశకోశములను ఈ గ్రంథం
 అనువాద్యంగా అభ్యయనం చేయంగి తన్నుతి.



అచార్య శతాశ రఘునాథశర్మ

తెలుగువాడు

శ్రీకృష్ణదేవరాయ విశ్వవిద్యాలయము

(1 వెంకటేశ్వరపురం (౨౦)

అవంతపురం-16002

తేది : 1౩-౬-1982

సౌజన్యసంభావనము

ఆత్మక త్వముతో విశిష్టభావములను ముడి వీర్పడివచ్చును అన్నియు కవిరచనములగునె మరలపోవును అగ్నికంటికి పర్యవర్తకములు మూలీశ్వరుని కోల్పోవునట్లు విముక్తములో చేరిన పర్యవర్తకములు నామరూప స్వభావములను వదిలిపై చునట్లు భగవంతునిపై పుణ్యరసం విరచించు - లోకదృష్టితో అవి పంపిణీయైనవి, నింపిణీయైనవి - మహాప్రయోజనములను సాధకములే యగును కామము, భయము, మైత్రము అనునవి అపథముగా కొందరికి ఉపాదేయములైనవి గోపీలు, కంఠము, శిశుపాలాదులు వీని నాలంబనముగాకొని చక్రవిగాంచిన పారిని తెంచిన. కావలసింది ఉద్దాను ఛాయగరిష్టత వారిని కందించుటకై భగవంతుడొక్కొక్కరిలో ఒక్కొక్క చిహ్నము నిక్షేపించుచుండును

శ్రవణాదులగు సవదిధ భక్తులతోపాటు కాను భయమైరాది భక్తులనుగూడ భాగవతము ప్రతిపాదించి నిరూపించినది కావున 'వైంధక్తి' పశాశ్రమియైతే కాని, యిది తిక్కినవానివలె ముఖోపాయము కాదు భగవంతునిపై మైత్ర్యము ప్రదికంఠకాలము కట్టుకొని శ్రేణులుగాక 'ముండితనము' కావలయును! హరిద్యాక్ష హరిద్యాక్షిపు, రావణ మంధకర్ణ, శిశుపాల వంశవక్త్రులు మైత్రానుగ్రహమువలననే వారిని తెవరని దీక్షతో నిర్వహించిన పారిని చేరుకొనిరి. ఇట్టిది కాటిపట్టెమిడుదేశం వంటిదైన పని పర్యవర్తకము యగుచున్నది నిమగ్నము సాధకము యగుచున్నది.

తా శ్రమితి కి వాగమనేగారు ఈవిద్యనాంశము పెచ్చుకొని
 కరికోధసరంజమున ప్రవేశించుటకు కరికిరిం. గా వీరు దీనివలన పర
 పాథముగా సంభావించినట్లు తోచుచున్నది ఇట్టి విషయములను
 చేతులుటకు గొప్పగుండెటవు, విస్తుబెట్టిన శస్త్ర గానాన పాను
 క్షయము కావలయును తెలియును వీరికి నిండుగా 1ల:2ని ఇంకటి ప్రతి
 అధ్యాయము నిరూపించుచున్నది పురాణేతిహాసములలో అపారిత
 కనివించు పరస్పర విరుద్ధాంశములను సమన్వయించుకొని ఒక నిష్ప
 యైన తత్త్వరమము గ్రహించు ధీశక్తి ఈనాడు ప్రముక్తముగా
 లోపించుచున్నది వీరికి శ్రమితి వాగమనేగారి రచన అలంకార
 యము భాగవతము, భక్తి, పద్మ, కూగర్, మత్స్య, విష్ణుధర్మోత్తర
 పురాణము ముచుగా అనుసరించి జయవిజయ కావ్యమంతాంశ ము
 లను సమన్వయించిన వైఖరి ప్రకటనయియుగా నున్నది హిరణ్య
 మ్నాదుల పాథకావ్యములను ప్రమోద్యతిలో నిరూపించినవీరికి మెచ్చు
 గొలుపుచున్నది భక్తిని నిర్వహించిన వైఖరియు, దానికి రసత్వము
 కలదా? అను చర్చయు సకాశ్రయముగా పాగినది సంపర్కవిత
 యుగా సంపర్కమున తిరుపాలవధాది కావ్యములను, తెలుగున
 అధునికకాలమున వెలసిన 'వైరభక్తి' కావ్యమును పరికిరించి వెల
 యించిన అభిప్రాయము వీ గ్రంథమునకు నిండుదశము చేళూర్చింది

ఈవిధముగా వీరి ఈసారస్వతారాధనము ఒకవైపు నిమగ
 ఇష్టకామ్యార్థసిద్ధికి కూర్చున్నచున, పరియోగవైపు ఇట్టిషయములను నిమ
 నిశ్చయశ్లాఘనము పొందలేనివారికి కరదీపియై తత్త్వసర్వసము చేయు
 టను సాధన పగించుచున్నది

మించి గ్రంథమును ముద్రకరించుచున్న శ్రమితి వాగమనేగారిని
 ముద్రపార అభినందించుచు విరచింతుము.

ప్రజాపతి ఎన్యకుద్ద అద్దమి
 ఇందిరానరము
 శతాక రఘునాథకర్మ

Dr. G L N Sastri,
M Sc M Phil Ph D
Head of the Department of Physics
T J P S College Guntur 6

అభినందన

"భక్తి" అనగా "పరమేశ్వరుడు" అని నారద భక్తిమూర్తినయిన శ్రీ రామకృష్ణుని వాస్తవమునకు భక్తిని ప్రేమను అర్థమును చేసి భక్తి ప్రేమ అని నడమును లోకములో కానరావలసి అగుటకొరకు పోరాడుతూ వాడుచుండుటవలన భక్తి విద్రుతిని ప్రేక్షించి రామకృష్ణుడు 'పరమేశ్వరుడు' అని రామకృష్ణుని వచ్చినదేమో భారత విరమములలో ముదిరగినది 'కానము', అర్థముగా కాన గొరలేనిది 'ప్రేమ' 'ఒకటి' అనగా 'Absolute' అని పరమార్థ ఒకటగా, లేదా 'ఒకటి' అనగా 'ఉత్కృష్టమున' లేదా 'మిక్కిలమున' (supreme) అని సామాన్యముగను అర్థము రామకృష్ణుని విమర్శ

పంచదార నీటిలోనున్నప్పుడు పంచదార తన ప్రత్యేకమున అస్తిత్వమును కోల్పోయి కానుకొన నీటిలో ఇమిడిపోవు. నీటి ఒట్ల పంచదారకుల ఇట్టిగుణముగా భక్తిని అర్థముచేసుకొనవచ్చు. నీటిపానీయ్యములో కరిగిపోవు పంచదారవలెనే భగవంతుని పానీయ్యములో భక్తులు కరిగిపోవు. ఈ కరిగిపోయి, కరిగిపోవుననుసారా భక్తి, పాదాభ్యు, పాదాభ్యు, పాదాభ్యు, పాదాభ్యు అని చివరిస్థితికి చేరిన భక్తిగా రామకృష్ణునివచ్చును

భారతభక్తిరమణభక్తి ప్రణయకోవము వంటిదే భక్తుని భగవంతునికి భక్తులైన భక్తి ఈ పంటలలోని ఇట్లయే మధ్యలో ఎరిగిపోయియున్నది చివరకు వారయ్యరు ఒక్కటేగానా మధ్యలో

విలుగజేయకొనదనాలు కలవాడగుదురు తానప్పటికైనా భర్తకు చెందవలసినదాననే అది భార్యకు, భార్య ఎప్పుటికైనా తనను చేరవలసినదేమని భర్తకు తెలిసినట్లుగానే - అది ఎప్పుటికైనా భగవంతుని చేరవలసినదాననేమని భక్తులకు, భక్తుడు ఎప్పుటికైనా తనను చేరవలసినదాననేమని భగవంతునికి తెలియును అందుచేతనే ఈపంటల కథయిద్యలో ఎప్పుడైనా ఆలవడులు ఏర్పడిననూ చివరకు కీథ ముఖాంతమై అగును ప్రణాళికతోననూవచ్చి తిరిగితిరుపాతి అనారాగణంధముయిరింత నృథులకుటగాత నపాతము, పాపారణము అప్పుడు అట్టివారిని విడిచియుటగూడ కిష్టపరము.

నానా ననందనాక అంజ్ఞానమార్గ సంప్రదాయమునకు సంబంధించినవారు జయవిజయములు భక్తిమార్గ సంప్రదాయమునకు సంబంధించినవారు, ఈ రెండు సంప్రదాయములలోని సాధకత భేదములను గూర్చి తెల్పడక జయవిజయాలకథ

ఈ జయవిజయాలకథ దైరధర్మి తనకని కాన్యవస్తువుతో 'దైరధర్మి' తన పరిశోధనావిధాంత శిక్షిగా ఎన్నుకొని, తానికి సంబంధించిన వివిధ సంస్కృత శాస్త్ర గ్రంథములను వెదకి, అందు విషయములను నేకరించి, ప్రోహరించి అనవరాతములముగా విని యోగించి విషయమును విశదపరచుటతో అత్యంత శ్రద్ధాసక్తులను యూని పురికృత్యులారైతన దా (క్రీమతి) నాగమము పూజయి పూర్వకముగా అభిసందించుచున్నాడు

ఈమె గళము స్వామిగారు సంజాల మనోపారము. భక్తిగళములను లావించుటకు కలసిని పాపమార్గ్య, పవిత్రతలు ఈమెగళమునకుగల ప్రత్యేకలక్షణములు ఈమె కలమునకుగూడా భక్తి విషయముతో కావలసిన వస్తువులు, భావవిషయములతో కావలసిన వచ్చితేతన, విశ్లేషణ ప్రత్యేకలక్షణములుగా తెల్పక వచ్చునని టకు ఈశ్రీందమునిపారించిన విషయములే తరగములు.

భక్తివిశూర్ప, రసములలో భక్తికి ఇవ్వవలసిన స్థానమును
నూర్పి తెలియజరిగిన విషయము ను వహితులముగా వ్యవహరింప
ముగా విశేషపరచుట

హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపుల, రావణ కుంభకర్ణుల, శిశుపాల
దంతవక్త్రుల వృతాంతములను వివిధగ్రంథములనుండి గ్రహించి
సంక్షిప్తముగ పాంచజరణి వంటి ఒకేవృతాంతమునకు సంబం
ధించిన విషయము ఎల్లు వివిధరీతులలో తెలుపబడినతో ఎకదవరచి
నిర్ణువ్వమన తన అభిప్రాయముతో వీరైసంతపరకు నమస్తయవరచు
టకు చేసివ్రాయుత్సము ప్రశంసనీయము

వివిధ సంఖ్యతార్కర గ్రంథములను సంగ్రహించుటయే
కష్టము సంగ్రహించగలిగినను అవసరముగ విషయములను బాటి
నుండి గ్రహించుట కష్టపరము పాశకులకు ఈ క్రమము తగ్గించి తాను
కరిగ్రహించి 'సక్షింపింపిస్తరి'వలె తన ఈగ్రంథమును రచించినది
ఈ ప్రయత్నమునకు పాను న్యముగా తెలియని కొన్ని ప్రోతి
విషయములు తెలుగులోనికి వచ్చినవి తదా '1) ప్రహ్లాదునికన్న
తల్లి రీరావతిగా లోకప్రసిద్ధము కాని కష్టపురాణములో ఈమె
పేరు కన్యక ఈమె తత్రాసపాత్రుని కూతురు 2) బుద్ధిగూర్క
పురాణముల ప్రకారము ప్రహ్లాదుడునూడ నారాయణునితో యర్థ
ముచేసి పడిపోయి నారాయణుని అనుగ్రహమునకు పాశకుడయ్యెను

'యక్షాపనిష్ట' అన్న విషయమునకు బాధ్యభ్యాసముగా వరా
హావతారముననువరించి వరాహాంగమున యక్షాంగములకు నిర్దిష్ట
గల నమస్తయమును విశేషింపించిన విధానము లగున్నది

హిరణ్యాక్ష శిశుపాలను నారాయణుని చేసిన నిందయందలి
పదార్థములకు స్తుతిపదార్థమును ఇచ్చుటవలన పాశకులకు చక్కని
కానుక.

రావణాసురుని యొక్క కి కోట్ల గిరి యొక్క పంచత్వరములన్న విషయమునూడా పాశుల తెలిసియుట కిచ్చు ప్రామాణికపాదకవికది.

చిట్టచివరకు మోక్షవిషయమై ఈమెయొక్క, శ్రీరాధావర తిస్తోవామిలు ఆయన బ్రహ్మత్రీ లో ఏ భద్రరాత్రుగారియొక్క విశ్వకాశిరామమును అమృతావన మూలలోనే తెలియకదని నా అభిప్రాయం వ్యాసుని ముగించెదను.

"శివ బాహు సంపూర్ణస్థితి పొందినవరకు భారతారణ్యముచే బ్రాహ్మయాచారికములు నూరినను వ్యవస్థయార జ్ఞానము సమీపము జయివినయలు భగవత్సాన్నిధ్యము పొందిన సంపూర్ణ మూర్తులు. బ్రాహ్మణకాలముచే రాక్షసజన్మ ఎత్తినది వారు వ్యవస్థయార జ్ఞానమును సుజలబోదురా? అట్లు మిజలబోయినచో ఏ మోక్షరసము గూడ వాళ్ళకిము కాదన్నమాట "

"సంపూర్ణ స్థితి పొందిన శివ భారతారణ్యముచేనైనను వ్యవస్థ యార జ్ఞానమును సుజలబోదురుట నేదాంతకర్తవ్యమునకు మన్నిపోటు జగదధరకును తలెరిచువాకి తెంచువస్థలో వ్యవస్థయార జ్ఞానమును సుజలబోవేను "

పై సత్యవిన గ్రహించనాపూర్వక సిద్ధాంతములోని సత్యమును నిర్ధారించుటకే కాక (కీ. ౪) నాగముగి తన ఉపరిశోధనలో కృషి చేసినది. ఉత్పత్తిలో ఆమెకు నిర్మలశోభముగా భేదమును సిద్ధించినది ఆర్షవిజ్ఞానవరమును ఇట్టి సరిశోధనానికయములను సురించి తెలుగు లోనికి తీసుకురాగని శక్తి సామర్థ్యమును, ఆయురారోగ్యకీర్తిరసమును భగవానుడు ఆమెకు ప్రసాదించినదని హృదయపూర్వకముగా ప్రార్థించుచున్నాను.

(శ్రీమోక్షాప)

జి. ఎల్. యస్. కామ్రీ

25.12.91

నె న రు

శ్రీ గురుభ్యానమః

"వక్త్రీ కీవజ్ఞ సియోగజ్ఞ" అని చెల్లాంచిన క్రాంతివక్త్రులకుండు శ్రీ క్రైస్తవీయారావు, వాక్యమనే శ్రీమతి రమణమ్మ వారిలి" అగులు విరంజిత గోకవి, వాక్యవంశీయ వారి కీవజ్ఞ ము వూర్జుశ్రీ శేషవీరస్వామివారిచే 'రాజ్య' అనుమన్నింకబడిన మహాగౌరవ గుండ్రి, త్రిరంగశుద్ధిగా ఆయన మనరించుటలిప్పు అస్మ ముఖం గని వాక్య రిల్లి - అది గర్భవ సమాన జన్మించిన పుణ్యమే నన్నింటి వానను చేసినది నా విశ్వాసము వారికట్ల కృతిజ్ఞతలనో, నమ స్కృతులనో వలుకబాదుట అవివేకితే గలదు జననమరణ చక్ర భీష్మనై యున్నంతకాలము ఆ పుణ్యవంశీకుః సంకాపముగా జన్మించేయున్న క్రైస్తవ్యానికి నా ఎన్నడు ప్రార్థనము.

శ్రీ నరసింహస్వామి, శ్రీ భావాంజలికర్త పీఠానామ, వింశతి శతాబ్ద వాగ్దేయకర, శ్రీ గాయత్రీ వంశాయనవీర సంస్థాపకా చార్య బ్రహ్మశ్రీ పీఠాల వీరరాఘవశర్మగారు(కొత్తూరు) అగ్నిష్ఠయ విశేషములు వాగ్మల్య వేదధియై గురుదేవులు నావిరంజితాభ్యున్నతి నాకాంతిందినారు సప్తపర్వయినది విభూతము లిరిసపు బెల్ల "ఎల్లదా యది శేషవరమాది సంకల్ప చిత్తవాసంజ మధామిల్లై వెలిగే" ఎల్లదా చరణంబోరుమామలే శిరియమై నది రాజయోగి శ్రీ వీరరాఘవశర్మగారికి రిరితముల్లాలు శ్రీ శివీకృతమాంబావతి "వహజ సంస్కారగమైత ఇట్టికాధ్య నామిల్లిగా లభించుటవలననే నాచివ యొరలో విద్రిమైని విహమి ఇత్తియోగయిన శ్రీ సద్గురు శ్రీ గాయత్రీదేవి యారాధింపుమా గృహస్థశ్రమమును పవిత్రముగా గడపుదున్నానని గురుదేవులు వ్యయముగా పలికిన కలుగులు ఇర్ప కీవజ్ఞవాచినిలో అట్లై లీనిమైన 'ధమానకు దర్పణము ముక్తురా

కృత శుభాధిక్యముచేత ఇట్టి గురుదండకుల అవ్యాజ వాత్సల్యమునకు పాత్రవైతిని పాక్షాత్తాయితీవ్రతములైన గురుదండకుల చరణార విండములకు నాయాగ్రంథ మంతరిము ఇట్టిభాగధేయము నొనరిన అజగన్మాతావరియను నానవాప్రాధిక సాష్టాంగదండకులు

నాదిద్యాధివృద్ధిః క్రధాంకారకులు మాఅక్క శ్రీ పతి రాధా బాయి, బావగారు శ్రీ భారాదే నానుమంతిరాత్రిగారు అంతియ కాదు, యోగీశ్వరేశ్వరులైన గురుదేవుల కటాక్షము కలుగుటవలన కారకులు వారి పృతిష్ఠలకు చెప్పినట్లుట భావనాదు ఈయన నానుమాంరియకాక అర్చిస్తూవున్నది విధర్మము

గుర్వన్ముగహము, దైవాన్ముగహము నానై సంపూర్ణముగ కలవది నా విశ్వాసము గురుదేవుల నిరంతరస్ఫూర్తి, శ్రీ సత్త్వియముల నిరుపతి దేవస్థానముల వారి అర్చితవహాయము ఇందులకు నితర్కము ఈ గ్రంథప్రచురణకు తమ సంస్థానమునుండి వదిలేల నూహ్యముల వస్తుగోపించిన శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామివారికి శతశోటి ప్రణామములు సంబంధిత కార్యనిర్వహణాధికారులకు మనుషూర్వక కృతజ్ఞతలు

కరిశోధనావ్యాజమున నుపానిధాత్రిల పరిచయభాగ్యము, అశీ మ్ములు లభించుట నాపుణ్యవిశేషము పరిచితులచే 'వాళ్ల గారని ప్రేమమీర కలువలను కరమయోగి, అర్చిరివాధికారి బ్రహ్మశ్రీ ఆర్ దీరభద్రరాత్రిగారు శ్రీరాధావరతిత్వోపాసనము వారి ఉచ్యసనిశ్వాసము వ్యయ్యవయావలను గణించిన శ్రీరాధావర తీర్థమును దక్షిణభారతమునకు సుజోధనముచేయుటకు తమరచనల మూలమున, ఉపన్యాసముల మూలమున నిరంతర కృషివల్పుచున్న మహానీయులు వాళ్ల గారు వారి ప్రవచనముల నొంటురెండుతావుల మూర్తిమే గ్రంథమున ముద్రితించినను, అంతర్లీనముగ వార్తల భావము నానై సధికముగ మున్నది ఇచట బ్రహ్మశ్రీ ఉపన్యాసి పుణ్య

కాశ్మీరమున ప్రసిద్ధులగు పాదకవిలో నొకడేమనగా
నర్మినినో ద్విపాద పాదము కితానేక ప్రామాణ్యములు

యిది విధి వట్టమునై “ప్రజ్ఞాపద్యత - అంధభాగవత
ఓహారము”ను విషయమును రెండోధియకాలముననే ‘నైరథ్య’
యందు చిర్రు కలిగినది రద్ద్రంధ నిర్విరూపయంతాత్మహృదయ
నమ్మి అనేకవిధముల ప్రోత్సహించిన మార్గదర్శకులు కా గూర్చు
గిత్త బాలగంగాధరరామకృష్ణులు సహాయగుణము కానుగా బావుదా
ర్శిని పాఠమునము ద్విరూపించెడి కవిక సదా యుగగ్రస్త
యందులయే వాదభేదము వారి “నామాలు” వివిధవిధయంతిని
కాశ్మీరము

అధికారమునాఁడు తుభాకీముల నిర్విరూపభావననన్వతులు
ప్రొత్సహించి రాజ మహాదేవకాశ్మీరము, ప్రొత్సహించి కళాంధ్రులు
నాథకీర్తనము, కాశ్మీరము, యిది కాశ్మీరము నాథకీర్తనము
లును నాథకీర్తనము ప్రకటించుచు విద్యము చేయిలు వివిధ విధి
మార్గములను ననుసరించు

వివిధ విధియగు కృష్ణము కాశ్మీరము నాథ ప్రాంత నిర్విరూప
యలు వారి ప్రాంతాధికారులు, కృష్ణయగంధము, కృష్ణయగంధము
మందలి తుభాకీములు నాథకీర్తనమును అధికారిగా పొందుగల్గు
టచే కృష్ణమును రెండోధియయినగాని ప్రాంతాధికారులయెరి,
కరుణాధిపతియగు కాశ్మీరమున భాగవత గ్రంథకవి
సంప్రదించుకొనో ఉత్తరించెడి అనుభవములను సమర్థములు

ప్రతి గాఢాధిపతి చిరమునకు, గురువంతుల ధాయాధిప
మునకు వివిధముల సుఖయోగించుకొనుటకు అంగీకరించిన ప్రతి
ములరికి సంపద గురుకటాక్షప్రతిపూర్వక తుభాకీములు

ఓరికోధవావ్యక్తమై నవాకుతమి వంశూర్ల వహాకారమునందించిన మూలీవారికి, అన్న శ్రీగోపాలకృష్ణకు, వదిల శ్రీమతి తులసికి వాసమస్తు మీంజలులు ఇంక వాసమస్త వంశూరయితకు మూలము మా అరవింద తిలమగుర్చి ఏమియు పలుకరింపుటయే నా హృదయభావమునకు నృప్తయితము నా ఉన్నతికి పరోక్షకారకులైన శ్రీ మాధవ పెద్ది రాధాకృష్ణమూర్తిగారికి కృతజ్ఞతాంజలులు. ఈ గ్రంథరచన సేకవిధముల వహించిన చా రామకృష్ణగారికి, శ్రీ యున్ యన్. యన్ మూర్తిగారికి, ఇంకను ప్రత్యక్షముగను పరోక్షముగను వహించిన వారిందరికి నామనఃపూర్వక కృతజ్ఞతలు.

గ్రంథప్రచయము ప్రస్తుతమునగునట్లు ముఖచిత్రమున నగు చూర్చిన శ్రీ జంజా రామారావుగారికి, వానిని అందముగా తీర్చిన గోత్తెన గ్రాఫిక్స్ వారికి, చుక్కా ముద్రించియిచ్చిన వందాక్షరీ ప్రెస్ వారికి నా ధన్యవాదములు

ఇంక తుదిగా నాయనా గ్రంథమును వివృతమొనరి ముందుందు భాగధేయము నొనరిగిన భక్తవశంతునకు నా వహాప్రసాదా సాష్టాంగ ప్రణామములు.

“నా విద్యా యా విముక్తయే”

మధీశవరదేవు
నాగమణి







భావానంద మనవల్ల విహారస్థానానందీ శివ
 భావానంద శివార్చనానుకూల నిత్యజ్ఞాన తా.గీర్వాణ
 భావానంద నిజాంతరంగిణి భవదేవవ్యభావా శివా
 చా.వానందతురీయ పౌఖ్యవరదా మూంపాహి మూ.పే.శ్లోకీ.



సంస్తుత్యంబహ ! నీచరిత్ర ! మహాతాశ్చర్యంబు కల్గియుచు
 వింస్తుత్యంబహ ! జీవంబు భువనూ వింపారతాపభువూ
 సంస్తుత్యంబహ ! నీమనీర్తంబు మోక్ష ద్వార సోపానమా
 సంస్తుత్యంబహ ! విద్యమంబు నతి సుజ్ఞానమ్ము శ్రీ రాఘవా!

నీలోజూచితి నాదుమూరివిరియన్ చిన్మాపుజౌ విష్ణుయన్
 కైలాసాధిపు కూర్మిరాగిరిజన్ కైవల్యచింతామణిన్
 కాలాశీరిమూ శర్మవాశనమూ దుర్గావ్యాంబు నీ తిర్త్వమా
 నీలానూమట గేవధాదిగవి తల్లి విద్యమంబావతి.



(గంధర్వ రి) జననీ జననము .

శ్రీ పత్రి శ్రీనివాసరావు,

శ్రీమతి రమణమ్మ

వివేక సూచిక

అవతారిక

వివేక సూచిక

పుటల సంఖ్య

1 ప్రథమ పరిచ్ఛేదము

1 - 54

భక్తి - నిర్వచనము 1-4

భక్తికి రసత్వము 4-41

నవవిధభక్తి 41-46

వైరభక్తిగా వ్యవహరింపబడు

హేతువులు - వైరభక్తికి

ఉదాహరణలు * దగిన

పాత్రలు 46-54

2 ద్వితీయ పరిచ్ఛేదము

55 - 144

హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులు -

కావత్పత్రాంతము 55-66

హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపుల

వృత్తాంతముగల ప్రసిద్ధ

గ్రంథములు 67-86

హిరణ్యాక్షుని సాధకత్వము 96-117

హిరణ్యకశిపుని సాధకత్వము 118-144

3 తృతీయ పరిచ్ఛేదము

145 - 219

రావణాచారము 145-155

రావణాచారప్రాప్తి

కావములు 156-159

రావణ కుంభాబ్జము	
మృతాంతముగల ప్రసిద్ధ	
గ్రంథములు	159-177
కుంభాబ్జము సంస్కారము	178-191
రావణుని సాధకత్వము	192-219

4. చతుర్థ పరిచ్ఛేదము 210 - 278

శిశుపాల చరిత్ర కృతి	
మృతాంతము	210-226
శిశుపాల చరిత్ర కృతి	
తైరవి ప్రధానముగల	
ప్రసిద్ధ గ్రంథములు	227-240
చరిత్ర కృతి సంస్కారము	241-247
శిశుపాలుని సాధకత్వము	248-278

5. పంచమపరిచ్ఛేదము

ఉపనందనము	279-280
----------	---------





సత్యం విచాతుం నిజభృత్యభాషితమ్
వాక్యప్రించ భూతేష్వఖిలేషు చాత్మనః
అదృశ్యకాదృతరూపముద్వహన్
స్తంభేనభాయాం న మృగం న మానుషమ్



అ ప తా రి త

ఆధ్యాత్మిక సాధనయందు ముఖ్యముగా రెండువిధములైన సంప్రదాయములు ఆనాదినుండియు అనుష్ఠింపబడుచున్నవి అందొక మార్గమున సాధకుడు జపతపాదులతోగాని, యోగసాధనతోగాని తనకోశగుళువును క్షుద్ధిచేసికొని తత్కేంద్రియత్వమును సాధించుకొని శక్తి, సంపన్నుడగును అట్టివాడు నిరంతరము తన ప్రవర్తనమును చక్క బరచుకొనుచు భర్మాభర్మ నిర్ణయములను నిరూపణచేసి వివేకము, వితర్కము మున్నగు సాధనములతో శ్రుతోగతి సాధించును రెండవ సంప్రదాయము ననుసరించిన సాధకుడు భక్తిప్రధానమైన సాధనము చేయును అతని సాధనమునకు నిర్వసమర్పణ బుద్ధితో మూల మూతము. తానిరిగిన భర్మాభర్మములను గూర్చిన నిర్ణయములు తనవికావు ఇందు యొకటిసంప్రదాయము ననుసరించువారు తన సాయుధ్యము, నిభిష్కృతిచేసికొని దైవానుగ్రహమునకు అర్హులను ఎదు కూర్చుకొని వారు రెండవమార్గము ననుసరించువారు అర్హులను గూర్చి నిర్ణయించుకొనక వారిని తముపాసించు దైవగాననే వదిలి వేయువారు ఇందు యొకటివారిని జ్ఞానులనియు, రెండవవారిని ప్రవన్నులనియు చెప్పుదురు జ్ఞానులకు తమ అర్హతనుగూర్చిన కాగ్యత తమకు సంబంధించినది ప్రవన్నుల విషయమున అది తమ దైవిమునకు సంబంధించినది

ఈరెండు మార్గములలో యొకటిమార్గమునాది పోరపాటులున్నచో నితరము తిప్పుదు ఎంత తెలిసినవారైనను నిర్ణయము తమది అయినపుడు తమపొరిపాట్లకు తామే కాధ్యులు ఈపొరపా

ప్లును పట్టుకొని పై వసుధను కనుమీద అనుభూత్యము కలిగించుకొను
 యత్నముందును ఇక రెండవతరగతివారు పొరపాల్లు చేసినచో
 కాధ్యత తమదికదు కనుక వారి మార్గమున పరిసములేదు ఈ ఇరు
 మార్గములవారికిని క్రమశిక్షణ విషయమున, కర్తవ్య నిర్వహణము
 విషయమున పాఠసముక్కలు అవలెనచో రెండువంప్రదాయముల
 వారిని తిల'గతియేగాని పుల'గతిలేదు కర్తవ్యమును నిర్వహించి
 కర్తవ్యమును నిర్వహించి పరిపూర్ణత వార్జించుకొన జూడువారు
 యెడటితరగతివారు కర్తవ్యము నిర్వహించుకొని చానిది భగవదత్పిత
 ముగా విడచిపెట్టువారు రెండవతరగతివారు ఈ రెండుతరగతుల
 వారును పరుసగా జిజ్ఞాసువులు, మునుష్షువులు అనబడుదురు ప్రస్తుత
 గ్రంథభాగమున నీ ఇరుతెగల వారి వైఖరులను చిత్రించి యువచో
 పూర్వోమైన శ్లోకములకు ప్రభావపారాంశము అందు యెడటి
 తరగతివారి వివాహరణముగా నివసనవంశవాదులు, రెండవ తెగ
 వారి వివాహరణముగా జయవిజయములు చిత్రింపబడిన పై వా
 నుగ్రహమునకు ఏతేజవారెట్లు ప్రాశస్త్యో నిరూపణ చేయుటయే ఈ
 భాగమంతటి జయవిజయాల కథలో ముఖ్యంశము నివకాదులు
 పైకుంజనగంధము వాలోచనలేనీ క్రమముగా విష్ణుస్థానమును చేరు
 కొనుట వారికిరితపాధముల సంశేతిము - నకాదులు తమ తలోచాన
 ముర్గమున - గియగు విష్ణు - యముగా యామి - త్తి పాధసచేసిరి ఈ
 పాధసలో ఆరు క్షయలుచాలి ఏడవక్షయండు పొరబడిరి అలాగా
 ద్వారపాలకుల యాచములందు - మ్మవునెన్నె అస్యము పరిగరించిరి,
 చాలచో వాటి విష్ణువు యుగల గర్భమాయుక ద్వారపాలకు లక్ష
 గిందిరి జయవిజయము లట్లుగా, శేలము కర్తవ్య నిర్వహణకు రను
 పగ్గివ్వముగా గలవారు చాలచో వారు శేలము విష్ణులోకమందిరి
 భాగములుగ పీఠియించిరి

మొదటి సాధనకు ఫలితముగా ఎవరికి ములు ద్వారా సాధనము శక్తియును జరిగినది రెండవమార్గమునకు సంబంధించిన జయవిజయములు లేనట్లు శక్తివంతములలోకూడ అన్నియును దర్శించుకొని ఈ రెండువిధములవారిని భగవంతుడొసగిన కాశ్వత ధర్మయోగమున పరిష్కారమార్గము ద్వారా సాధనకు కావగతగా నిరూపించబడినది పదకాదులు విష్ణువ్రతకుకూడ గౌరవనీయులైనవారు జయవిజయము లేకకొలుపులోని వారు అందు ఎవరికి ములు కొంత వేరుగా చూడబడువారు జయవిజయము లేకవారుగా చూడబడువారు అది విష్ణువ్రతేవని వివరణమునకు సారాంశము. ఎవరిని గౌరవించవలెనో వారు కొంచెము మార్గస్థులగుట ఎత్తము. ఎవరిని వేరుగా గౌరవించవలసినదేనో వారియందంతర్యామి భావన కలవూర్ణము గనుక సామీప్య, సాయుజ్య, సాయాప్యములు నీర్థించినవిని నిరూపించబడినది "మీలోటి పెద్దలు గౌరవించుటలో భంగము కలిగినచో నా సామీప్యలైన ఖండింతును కనుక జయవిజయములకు దూరమైన కావము నింకకలించితిని" అని సారాయలుడు కలుగుటలో పదకాదులు కలిపూర్ణులకు మార్గస్థులనియు, జయవిజయము సారాయలుని సామీప్యలని కలచేయుచున్నారనియు వివరించబడినది ఇది కాశ్వత ధర్మగోత్ర అయిన సారాయలుని ధర్మసూక్తిములలో నొకటిగా నిరూపించబడినది

లోకమున జ్ఞానముచేరి, కలెప్పుడేక, కీలమిం దచేరి గౌరవించబడువారు కొందరు, వారిని గౌరవించువాడు కొందరు గౌరవించబడువారు గౌరవించువారిలో సారాయలుడున్నాడని మరచినచో కాథలు కల్పత్ర ఇది రెండవ ధర్మాంశము "నేను దూతరణభూమిని శిరస్సున

ధరించి ఇట్లు వారాయులుగా సుంకగిరికిరిగి అది విష్ణువు సభకా
 కులలో కలుగును వారాయులుగా మార్పుల చరణధూరిని శిరియ్యన
 ధరించెననగా పెద్దల చరణధూరి వారాధింతు దామలలో వారా
 యులున్నాడని భావము దానిని మరిచినవాడు ఎన్నికల సంవత్సర
 ములు రివచ్చుచేసి కతేంద్రియశక్తిని పొధించినను కాకములియ్యట
 మున్నగు పొరపాటులచేత దెబ్బపించును

కుంభక ఎక్కితాం కృష్ణమారక్క. కృష్ణార్పణం ప్రణామమ్, కృతీయస్కందము
 కృతీయభాగము, ఉపోద్ఘాతము

వైరభక్తి

సంస్కృతాంధ్రపాఠిత్యముల తులనాత్మక పరిశీలనము

భక్తి - నిర్వచనము

“వాత్సల్యాదభయ ప్రదాన సమయాచారార్థి నిర్వాపగాత్
 బాచార్యాదభయ శోషగాదగణిత శ్రేయః పద ప్రాపగాత్
 సేవ్యశ్రీపతిరేవ యేవ జగతామైవ ప్రత్యుత పటస్థితిః
 క్రక్షాదశ్చ విభీషణశ్చ కిరిరాట్యంచాల్యహాల్యాధ్రుమాః”

హైందవ జీవనమునకు, అర్హతర్కమునకు పరిపూర్ణత సంబంధము. అర్హతర్కములైన భక్తిజ్ఞాన ప్రరాగ్యములు అధ్యాత్మజీవనమునకు అత్యుత్తమ మార్గములు. భక్తివలనజ్ఞానము, జ్ఞానమువలన ప్రరాగ్యము సిద్ధించును కావున భక్తిశీషవ్యయ సాధకములు నిర్వివాదము భక్తిలేని జ్ఞానము నిరుపయోగము

భక్తులకు భగవానుడు వారియేకాగ్రత ననుసరించి కలిగిన ఫలముల నొనఁగించు ఇట్టివానిని ద్విష్టాంతములు కావలెను ఇందులకాత్మ వాక్యమైన అర్హవాక్యమును ప్రమాణము. భక్తులకు సేవ్యులైన పరమ పురుషుల దేవతలు సందేహము కలుగువారికి లోలోత్తరమార్గమును జూపినది ప్రేక్షికము. అందులు భగవంతుని శరణు జొచ్చుట సహజము. విహిత సుఖరక్తులై పవారు భగవంతుని స్మరింపక దే భాగవతుల అభిప్రాయము.

“తైవింశత పద్మాక్ష హారే మురారే
 గోవింద దామోదర మాధవేతి

వక్త్రం ఎగుగోఽపి నవః కశ్చిత్
అనలో జనానాం వ్యవసాధి ముఖ్యమ్¹

అని కులశేఖరులు 'మునుందమాం' అందు విషయలో
మును నిరసించినారు. ఇట్టి విషయవాంఛల నుండి విము-
క్షానర్థి పంక్తి రూమును శయింపునని భగవంతుని ప్రార్థించినవః.
భక్తులు పొచ్చురించినారు.

"శ్రీవల్లభేతి పరశేతి జయావశేతి
భక్తవ్రతేతి భవలుంకన కోవిదేతి
వాణేతి వాగళయశేతి జగన్నివాన
త్యాలావరం ప్రతిపదం కురుమే మునుంద²"

అని భగవంతుని శరణు వేదవలెను ప్రభావయు-
మానత్వని కంట భగవంతుఁడెవ్వఁడు ప్రశ్న నాటిని నేటిని,
కురమున నిలిచుచును నే యున్నది వారిలో శివమైన ఆ
మున్నవారే వైరభక్తులైనారు వారిని నా స్త్రీకులనుటకు నిల
వైరభక్తులకు వై వనింబంధ జ్ఞానమున్నది. నా స్త్రీకులకా జ్ఞానము

వైరభక్తియును వ్యవహారము రూఢము గావించుటకు ౫
భక్తి శబ్దార్థమును విచారించవలసియున్నది భక్తి అను శబ్దక-
థాతు ప్రత్యయములను వేణుచేసినచో 'భక్' థాతుప్రసరి
అర్థము : 1. 'ప్రత్యయమునకు థావచుర్థము. అనగా భ-
మున కవయనార్థము ననించుట కాని భగవద్విద్యయొక్కమైన
భక్తిగా లోకమున ప్రసిద్ధిపండినది. భగవంతునియందలి ప్రేమ

1 మునుందమాం వ్యాఖ్యానము - 1 భక్త్యం అప్పలాదార్థము
గ్లోకము - 21 పుట - 17

2 మునుందమాం గ్లోకము - 2 పుట - 2

యని వారకథ శ్రీమూత్రము 1 ఈ థ శ్రీ నిర్వచనము ప్రీతి భావముననే వర్తించును అలక్షణము “యథా ప్రవశోపి కావామే” — శోపికల థ శ్రీవంటివని యచటనే పేర్కొనుటచేత కాని థగవంతుని నేమిందు నుపాయములచేతములగుటచే నింతవఱకే వరిమితియు కావవలయు లేదు మునుముక్తులగుట ప్రేమసూత్రమున థ శ్రీ సాధన 40 థ శ్రీ మూత్రములు తెలుపును థ శ్రీవలన, జ్ఞానము, జ్ఞానమువలన వైరాగ్యము కలుగునని అచటనే ప్రతిపాదితము కర్మజ్ఞానములకంటె థ శ్రీ మూర్తము శ్రేష్ఠము 2 కర్మజ్ఞాన యోగముల ఫలమిచ్చుటయు థ శ్రీ వలనము ప్రత్యక్షమగుభోగ్యము 3 ఈ థ శ్రీ సాధనములు విషయ త్యాగము, వత్సాంగత్యము, లభింజన్మరణము, గుణశ్రేయశీలత, రమణ, మహాత్ములవలన మున్నగునవి

ఇవియన్నియు సామాన్య విషయములు థగవదుగ్రహ విశేషముచే పాండిత్యదులతోను, వయోభేదముతోను నిమిత్తము లేక యే అపూర్వ థ శ్రీ కలుగవచ్చును నిధిలవన నేత్యుఃజైవ అట్టి థగవత్వ సూత్రమెట్టిదనియు, థగవత్త్వార్హతేది యనియు ప్రాచీనులు

1 “అథాత్ థ శ్రీన్ వ్యాఖ్యాస్యామః”.

“స్యాత్వస్మిన్ వరమ ప్రేమయథా”

వారకథ శ్రీ మూత్రములు, 1వ, అధ్యాయము, 1, 2 మూత్రములు పుట 3

2 ‘సాతు కర్మజ్ఞాన యోగోభోగ్యవిభావం’

1వ అధ్యాయము 20వ, మూత్రము, పుట 45

‘కర్మః జ్ఞానమేవ సాధన మిత్యేతే’

1వ, అధ్యాయము, మూత్రము 23, పుట 51

అసోగ్యవ్యాక్రయేత్వ మిత్యేత్యే”

1వ, అధ్యాయము, మూత్రము : 29, పుట : 52

3. “ఫలయవత్వాత్” 1వ అధ్యాయము, మూత్రము 28, పుట 47

వారకథ శ్రీ మూత్రములు

వివాహాంశ చేసినారు 'భగ' శబ్దమునకు భాష్యము వ్రాయుచు శంకరభగవత్పాదులు

"విశ్వేరవ్య పనుగవ్య భర్తవ్య యశవః శ్రియః
జ్ఞాన మైరాగ్య మో మైవ మన్తాం భగ ఇతిరణా"1

అని వ్యాఖ్యానించినారు

"ఉత్పత్తిం ప్రలయం చైవ భూతానామగతిం గతిం
తే త్రి విద్యానువిద్యాంత పరాచ్యో భగవానితి"2

అని భగవత్పట్టమును కూడ వివరించినారు పనుగమైన శిశ్వేరవ్యము (వామనాధికారము), పనుగ భర్త వ్యయోగము, యశస్సు, సంపద, జ్ఞానము, మైరాగ్యమునకు ఈయాటలు గుణముల పయనాయమునకు 'భగ' అని పేరు ఈభగవత్పని యందు కలదో అతడు భగవంతుడు కావుననే ప్రాణుల పుట్టుక, ప్రళయము, స్థితిగతులు, సంపాదము, మోక్షమునకు తిత్త్వము తెవ్వని యధీశుండుండునో అతడే భగవంతుడు భగవంతుని భక్తులు భాగవతులు భగవంతుని కథయు, భాగవతుల కథయు భాగవతమగును అట్టి భాగవతమే తేత్త్రిని లీలలు వర్ణించినదో అది, తే మగత్పత్త్రియు భలప్రాప్తి వృష్టాంతములుండుటచే వారాయణుని పరమైవముగా భావించి, నేవించిన వారే భాగవతోత్తములై నారు

భక్తి రసత్వము

రసమునగా వాచికము కావ్యరసమును ఆనందచాయక మగుటచే రసశబ్దము చేరిన వ్యవహరించుటయు విభావానుభావ వ్యభిచారి సంయోగముచే రస నిష్పత్తి పంథవించునని రసమూత్రము

1, 2 విష్ణుపరాశరాదులు, శంకరభాష్యము, శ్లోకము : 78, పుం : 182 ఎర్రము సంపత్కరము 2028

అనంత నిఖండనియ్య చానిది పొందు మార్గములు భిన్నములగుటచే
రసోపాధి రూపములు స్థాయి భావములని వ్యవహృతిములు నిర్వికా
రాత్మకమైన చిత్తమున ప్రళయ వృంధనభావము, భావములన్నింటికిని
స్థాయిత్వము సంభవించదు. అలంకారికులు మున్నదిమూడు వ్యభిచారి
భావములు, తొమ్మిది స్థాయి భావములు పేర్కొనినారు. కొందఱు
సాత్త్విక భావములను పేరిట మఱి యేనిమిది భావములను చెప్పినారు.
ఈసాత్త్విక భావములు అనుభావ భేదములుగ మున్నూడులు
భావించి, విభావానుభావ వ్యభిచారి భావములనే రసోపకరణములుగ
నిర్దేశించినారు. విశ్వానాథాదులు సాత్త్వికమునుగూడ రసోపకరణము
లందు చేసినారు.

ఈ విభావనుభావ వ్యభిచారి భావముల సంయోగము ఒక
క్రమముననుసరించి జరుగును. అక్రమము చర్వణ భేదముచే నెను
మెంటనే గోచరించదు. కావున రసభవననే అఽంలక్ష్యక్రమ భవనయని
వ్యవహరించినారు. ఈ దశయందు వ్యభిచారి భావములపన్నిటి నతిక్ర
మించి, పరహాసమును బొంది రసహాసమున జరిగెనది చెందునది స్థాయి
భావము. ఒకే భావము విభావాది పోషణననుసరించి స్థాయియును,
సంచారియును కావచ్చును. 1 భావములన్నియు స్థాయిభావములగుట
కర్తవ్య కలనై నను ఎదిమిది భావములనే స్థాయి భావములుగా భరతి
ముని గుర్తించినాడు. కాంచము ప్రకృతియనియు, మిగిలిన ఎదిమిది
రసములును చాని వికృతులనియు భరతగారిను. 2 తరువాతిచానైఁ

1 "రక్తావయోః స్థాయిభావాః మృత్యుయన్తః విభావజాః
సోకం విభావైశ్చకృత్వాః కఠివ వ్యభిచారిణః"

జగన్నాథ పండితరాయలు, రస గంగాధరము, ప్రథమమాపనము, పుట 18

2 "కాంచాన్యాః ప్రపరంతే నిష్పహేతు పమాగ్రయాన్
భావో విభావో రక్తాదిః కాంచన్తైః ప్రకృతికృతః"

సుశ్శిష్యానులు శాంతమునుకూడా రసముగ సంగీకరించినారు వారు ప్రతిపాదించిన మితమును పదుర్చించుచు జగన్నాథుడు నిర్వేదముకూడ అభిసేయఁజేసి కాపున శాంతము తొమ్మిదవ రసమనియే నిర్ధారించి నాడు¹ పృథ్వీకావ్యములందు శాంతరసము సంగీకరించనిచి దుకూడ అభిసేయఁబడవరము లేని మహాభారతాచులయందు చానిది రసముగా సంగీకరించుటకు కాదలేదు కాపున శాంతమును తొమ్మిదవ రసముగా సంగీకరించి తీరవలెనని జగన్నాథుని ప్రతిపాదనము.²

ఈ తొమ్మిదిరసములలో ప్రభావ రసమేదీయను విషయమున మితభేదములున్నవి. భవభూతి తన ఉత్తరరాసు యరితమున³ దురాముక్తియే రసమనియు, ప్రబాసాములోని నీరు ఆలయగను, సుమలుగను, నీటిబడగలుగను మారినట్లు కరుణమే రసాంతరముగ వివరములు జొంగుననియు పేర్కొనినాడు⁴ ఇది యాంశికాంతరము కాకపోయినను, ప్రవీణుని చెప్పుకొనుటచేత మితభేదముగా ప్రసిద్ధి కెక్కినది

పునర్నిమిత్త పాయకు కర్తృవ పరిరీయతే"

రసగంగాధరము, పీఠిక - పుట 28

1 రసగంగాధరము, పుట 168

2 మొదల శాస్త్రశాంతరసః సాస్త్యత్వం గమ్యతే
తైరం బాధకాకాచక్ మహాకాకాచక్ ప్రబంధానామ్
శాంతరస ప్రభావ కయో అభింతరీకానుభవ ఎదత్కావ్య
శాస్త్రేషు అవశ్యం స్వీకార్యః" రసగంగాధరము, పుట 168

3 ఏకోరసః కరుణయేవ నిమి కథేరాత్
రిష్టేః పృథక్పృథగివాక్రయతే వివర్తాత్
అవర్తయ్యుర రసంగ మయాన్ విశాకాత్
అంతోయికా పరిరీయేవ పా కవ్యమత్తమ్"

భవభూతి, ఉత్తరరాసుపరిరీయ, కృషియాంశము కోశము 47, పుట 202

శృంగారమే ప్రధానరసమని భోజని ప్రతిపాదనము. శృంగారము ప్రధాన రసమనుటకు ఆనందవర్ధనుని "శృంగార యేవ మధురః పరః ప్రహ్లాదనో రసః" (ధృన్వాలోకము, ద్విరీయోద్వోరము) అను వాక్యము ధారమై యుండును కాని వాక్యలక్ష్యము రసముగా చెప్పుట కాధారములులేవు.

రసవంఖ్య యావిధముగ నెదిమిదియొద్దనో, తొదిమిదియొద్దనో ప్రాచీన గీతముగ నిలువవలసియుండును లేనిచో భరతముని వాక్యము ప్రమాణిగమగుదు.

ఈ విషయమునే బగన్నాభిషిల్లు వివరించినాడు "అథ కథ మేలే యేవ రసః భగవదాలంబనవ్య రోమింశ ఆశ్రుపాతాదిః అనుభావితవ్య హస్తాదిః పరిపోషితవ్య భాగవతాది పురాణశ్రవణ ననుయే భగవద్భక్తిరను భూయమాంవ్య భక్తి రసవ్యహర కష్టాన త్యాత్ భగవత్సురాగయాపా భక్తిశ్చాత్ర స్థాయిభాః స దా సా శాంతరసే అంతర్భావమర్హతి అనురాగవ్య వైరాగ్య విశుద్ధత్యాత్ శుచ్యతే - భక్తేః జీవాది విషయై రతిత్వేన భావాంతర్గత వియా రసత్యానుత క్తేః

"రతిరేవాది విషయౌ వ్యభిచారీ తథాంతరః

భాషప్రోక్షః తదాభాసా స్వీకృతాదిత్య ప్రపత్తికాః"

ఇతిః ప్రాచీన సిద్ధాంతాత్ సతత స్వీకృతమిది విషయోయాః అది రతేర్భావరహితం, రతిత్యా విశేషాత్, అనువా భగవద్భక్తే రేవ

-
1. ' శృంగారవిర కరుణాదుశ్చ రాగ్రణంశ
 నిత్య వత్సల భయోపక పావ్యనామ్నః
 అన్నాపిషుః కళరహిన్ మధియోపయంతు
 శృంగారమేవ రసనాద్రవమా మహమ్"

భోజని, శృంగారప్రసేక, మంగళాచరణశ్లోకము 3 వది 1

స్థాయిత్వమే, వివిగమకాభావాత్, ఇతి వాచ్యమే ధరతాది ముని
 పదవానామైవాది కవభావత్వాది వ్యవస్థాపకత్వేన స్వాతంత్ర్యా
 యోగాత్ అవ్యభావుతాది విషయాయాః అతి రతేః స్థాయి
 భావత్వమే కుతో ఎవ్యాత్ పప్యావ్యా అతః శుద్ధ భావత్వం
 జగుచ్ఛా శోకాదీనామ్, ఇత్యుభల వర్జమే వ్యాకులీప్యాత్ కనా
 నామ్ నవర్కగణానాచముని పదన నియంత్రితా ధ త్వేత, ఇతియథా
 కాశ్రుమేవ వ్యాయః¹

‘ఈ కవయాల తొమ్మిదే యెట్లగును. ధగవంతు జాలంబన
 ముగా 1018 కొమోందము, అశ్రుపాఠము మున్నగు అనుభావములను
 బొంది, పార్థాగులచే మరిపోషిరియై, భాగవతాది పురాణశ్రవణ
 సమయమున ధగవచ్చుచునే ననుభవించెలదు ధక్తిగవము మరిపారింప
 రాదిది 1 చా! ధగవంతుని యందలి అనురాగయాతమైన ధక్తి
 యిదట స్థాయిభావము ఇది కాంతిరవము నందంతర్భవించును అను
 రాగము నై రాగ్యరహితముగచా అను పూర్వతక్షము వివరించి నమూ
 భావనిట్లు చెప్పినాను—

ధక్తి దేవాది రతి విషయోమగుటచేత భావాంతర్గతమగును
 గాన చాక్తి కవత్వగురువత్వము దేవాది విషయమైన రతియును,
 వ్యంజనా విషయమైన వ్యతిరేక భావము భావధ్వని విషయములు
 అట్లయినచో శ్రీవిషయమైన రతియును భావము కాకూడదా
 ఇచ్చయినది ధగవంతుని యందైనను, శ్రీ విషయమైనను గుణ
 ప్రవృత్తి నమూనముగచా ఒకచానినే ఒకవిషయమున రవమనియు,
 దేవోగ విషయమున భావమనియు చెత్తటకు ఏకవక్ష నమర్యమైన
 ప్రమాణము లేదుగచా అనిగా ధరతాది మునిపదనమే రవభావ
 మును విర్ణయించుట యందు ప్రామాణికమగుటచే స్వాతంత్ర్యము

నవలంబించరాదు అట్లు ప్రమాణముకానిచో పుకార విషయక
మైన కతికూడ ప్థాయిభావ మేలకారాదు? కాగుచు శోకాదులకు కుద్ధ
భావవ్యవస్థగలకలంబరాచో ఇట్టి ప్రశ్నలువచ్చును లగుటచే ననవపా
దోపముకలిగి, కాస్త్రమంతయు వ్యతిరేకమగును భరితముని నమ్మ
తమై ప్రామాణికమైన నవరస సిద్ధాంతము! భగ్నమగును కావున
కాస్త్రమసారముగ తొమ్మిది రసములని పేర్కొనుటయే న్యాయము

జగన్నాథునిగారు పేర్కొనుట మధుమాదన వరస్వతి 'భక్తి
రసాయనము'ను దృష్టిలో నుంచుకొని చేసిన వ్యాఖ్యగా కొండలను
చున్నార మధుమాదన వరస్వతి విభావానుభావ వ్యభిచారి భావ
నంతయొగ విషయమేదైనను రసవిషయము కావచ్చుననినాడు భక్తి-
రస సిద్ధాంతమును పేరుపెట్టి చెప్పుకున్నను జగన్నాథుడు రసప్రతితి
వాదములలో మధుమాదన వరస్వతి నుతమునుకూడ నుదహరించి నాడు
'భావనాదితేజముచేత నహృదయునకు తన నహృదయు భర్తముచే
తెలియింపింపి విభావాదులచే నంతర్కము నొందిన ఆయాస్థాయి భావ
ములలో కూడిన చిత్తవ్యాపారము యోగి వమోధియించు కలిగినట్లు

- 1 తొమ్మిదవ రసమైన కాంక్షమునందా భరతవచ్యుతమైనట్లును దానిని మమ్మ
లుకు స్వీకరించినట్లును నామనాదాద్యులు మమ్మలుని కావ్యప్రకాశమునకు
'దాదోదరి' పేరిట వ్యాఖ్యానము వ్రాయుచు పేర్కొనినాడు "కృంగార
సావ్య కరుణ రొద్రవీర భయభావ నిభ్రామ్యుక కొంతో లేకకట్ట
నాస్మీరసావ్యుకా" — కావ్యప్రకాశము, రతుర్దోల్లాసము, కారిక - 28,
మొద్రము . 44 ఈ కారిక భరతుని నాటకాశ్రయన శీవ అధ్యాయమున
మమ్మట్లును, దానికే మార్పును లేకుండ మమ్మలుకు స్వీకరించినట్లును దాదో
దరిని, పుట 34లో నామనాదాద్యులు వ్యాఖ్యానించినాడు "నిర్వేదా
స్థాయి భావోద్ధి కాంక్షోద్ధి నవమోరసః — (కావ్యప్రకాశము,
మొద్రము : 47, కారిక - 35, పుట - 117) అను మొద్రమీ వ్యాఖ్యకు
ప్రమాణము

రసాస్వాద సమయమున సహృదయునకు కలుగును. తద్వలనా భవన
యని భరితాశ్చయు ఇట్టి రసానందము లొకటైన మూవనిక వ్యాపా
రము కాకపోవుటచే నది లోక సుఖములతో పోల్చకగివడికాదు.
కావున లోక వాసనావరణము తొలగిన ఏమిట కలిగితి దిదానంద
విశిష్టమైన రత్యాది స్థాయిభావము రసమని యర్థము. ఇంకను మధు
సూదన సరస్వతి నుకమిది! యని జగన్నాథుడు

‘రథమయన సహృదయుడు కావ్యరూపమున కల్పమును వినును.
తరువాత వదముల యర్థము ఆతని మనసున చేరును అర్థము సహృ
దయ ధర్మముచే కాదు చూచుచున్న లేదా వినుచున్న పాత్రతో
కావాత్మ్యమును పొందును మరికాదు వ్యభావము గల మనసు
ఆపాత్రయొక్క మనసుగా రసాస్వాదమును ప్రవర్తించును విభావాను
భావ వ్యభిచారి భావములు పాథానిసారగా స్థితి తరువాత కలొకటైన
భావమును జాధించును ఈ మూడు భావముల కలయికచే స్థాయి
భావమునందు తర్యవసాయి యగు సమూహబంధనాత్మకమగు మూన
నిక వృత్తి ప్రక్షుభమన లేదా శ్రోతకు కలుగును తరువాత నాస్థితి
వలన నుత్థిమ సుఖము వ్యక్తమగును అట్టి యానందమునే ప్రాశ్వా
చాత్మ్యము కొందఱు రసమని చెప్పుచున్నారు.’

ఇట్టి యభిప్రాయమును ప్రతిపాదించిన మధుసూదన సరస్వతి
తన ‘భక్తిరసాయనము’న భక్తి ప్రత్యేక రసముగా పరిగణించినాడు

పై వివరణముచే, రసవింఖ్యను నిర్దేశించిన జగన్నాథుడు తన

1. “జ్ఞానా స్వరస సంబంధవేద్య సారరజాత్మకా అలౌకికా బోధయంతి
రావన్తీ తాత్రయోష్యమి తాద్రుతికయీ సంయృష్ట స్థాయి తాదాపగాహనీ
సమూహాంబధాత్మికా జాయతీ సాత్త్వికీమతిః సానందరక్షణీ చక్రం
వ్యవస్థిత ముఖము ప్రమనీ తద్రసః కేరీదాదాశ్వాః కామేవమి రసమి యి”

రస గంగాధరము, పుట : 116

కంఠ పూర్వకమున మధుసూదన పరవ్యతి గ్రంథమును కూచియే యుండుననియు, వానిబట్టియే ఇతి ప్రత్యేక రసత్వము లేదని అభిప్రాయ వదియుండుననియు చెప్పవచ్చును. ఇది తస్య పంక్తవాయాను సారమును శ్రీల యాచగోస్వామి ప్రభుపాదులు ఇతి రసముగా నిరూపించి, విభావాను భావ వికృతిచారి భావ నిరూపణముచేసి, వాని కన్నింటికిని సోదాహరణముగా కృష్ణవరముగ నమనస్వయము చేసివారు యాచగోస్వామి తన ఇతిరసామృతి సింధువులో తక్షణ విభాగమును సేరిట ఐదు అధ్యాయములలో నీ నిరూపణమును విశిష్ట విస్తారముగ చేసియున్నారు. అది ప్రకరణానుసారము నిరూపించబడును.

మధుసూదన పరవ్యతికన్ను ప్రాచీనకాలముననే ఇతి రసాంతరమును వాడమున్నట్లు ప్రాచీన గ్రంథముల వలన తెలియవచ్చును. దేవతా విషయకమున యచ్చ అహంకార పరిహారము ప్రధానోద్దేశముగా కలదియగుటకు శాంతిరసములో శంతిరసమందునది విశ్వ నాథుడు కావ్యప్రకాశ వ్యాఖ్యానమున ప్రతిపాదించినాడు. 1 సాహిత్యదర్శన కర్తయు, కావ్యప్రకాశ వ్యాఖ్యాతయునగు విశ్వ నాథుడు 1 కి 1800 - 1880 సం. వఱకు జీవించియున్నట్లు పండితులు నిరూపించినారు. 2 కావున ప్రాచీన కాలమునండి ఇతి రసత్వమును పంకితు లంగీకరించుచున్నారనియే చెప్పవచ్చును. కొందఱు విమర్శకులీ వాదమును నిరాకరించినను ప్రత్యక్షమునభవ సిద్ధమగు ఇతి రసత్వమిపరిహార్యము.

1 "అప్యాప్య దేవతా విషయ రతీరస ఏవకాలేన అహంకార పరిహర్యే శాంతి లంతల్యదః.

కావ్యప్రకాశ దర్శనము, చతుర్థోల్లాసము శాంత, . 35, పుట 118

2 'The date above assigned to Viśwanadha between 1300-1380 A D is thus conformed by unimpeachable and independent testimony' — History of sanskrit poetics,

రచ శబ్దమునకేనేకార్థము లున్నది "రచః స్వాతేజశే చిర్యే శృంగారాదా విశ్లేషణే తోతే రాగే గృహే ఛాతే తికాదా పాతతే విచ ప్రేమి ఛాతే త్యోగ్య విచ నువయే వ్యవశే నుభే" అని వచునది మిది అర్థములను హేతు శోశమునందే విచుర్భట లుదాహరించివారు 1 ఏనిలో రచనచార్థమునకు కావ్యమున నవ్యయించు స్వాదమ, శృంగారాదులు, రాగము, ప్రేమ, భావము, నుభమునను అణును ప్రస్తుతార్థములు ఇవి యున్న యను మానసిక వ్యాపారములు రచ శబ్దమునకు కర్తృత్వమున 'రచతి ఇతిరచః', కర్మార్థమున 'రచ్యతే ఇతిరచః', భావార్థమున 'రచనమ్ రచః' అని విగ్రహము చెప్పవచ్చును కావున ప్రయాణ అర్థములలో కాన్యోపయోగి యగు నానంద వ్యాపారము ఏదియైతను రచనకు సామాన్యార్థము. రచ ప్రతీతియు ప్రాచీన సంస్కారమున్నది చ ర్తే కలుగునని యాలంకారికుల సిద్ధాంతము 2 ఈ సంస్కారమే వాస్తవనందము భావించుటకు మూలకారణము. భక్తునియందును భగవన్నామ స్మరణము చేయునపుడు తోలుర లోకక దృష్టి యుండవచ్చును కాని క్రమముగా తాను భావించు మూర్తి చిహ్నోదంతైనపుడు తావాత్మ్యమును తొందును అందువలన సాధారణోదగము సంభవించి తాహ్యవ్యాపారములు విజయను. తాహ్యవ్యాపార విస్మృతివలనను, అనందనాయకమగు భగవత్స్మరణము వలనను రచసిద్ధి - అనగా నానందానుభవము కలుగును భక్తునకు నామస్మరణ సంకర్షమున రోమాంచాక్ర సాతాదులను ఆను భావములు సంభవించును అట్టియును భావ సంకర్ష కలుగనిచో నారవి భక్తి సిద్ధింపదు భక్తి సిద్ధుడగుటకు తనకట్టి అనుభావములను కలుగజేయుచుని భక్తుడు భగవంతుని ప్రార్థించును

1 రచ గంగాధరము, పీఠిక పుట - 29

2. "హిగ్మవి విష్ణ వానవా తుతోరక్యావీరేవ రచః"

“బద్ధేనాంబరినా పతేన శిరసా గాత్రైః పరోమోక్షయైః
కంఠేన న్యరగక్షయేన కాయవేదోద్ధీర రాష్ట్రాంబునా
నిత్యం త్యచ్ఛృణోతామిదం యుగల భాగ్యానామ్నితా స్వాదితా
మిహాకం పరవీరుతాక్ష పతతం సంపద్యతాం జీవితమ్”

ఇట్టి ప్రార్థనచే భక్తులు భగవత్ సమగ్రహమువలన నీయును
భావములను పొందగలము. కానిచే భగవత్ ప్రాత్యక్షమునకు పాలభ్య
మేర్పడి సిద్ధిని పొందగలము. భక్తగ్రహణమునకు రామకామము ఈయని
ప్రాయమునే సూచించినాడు.

“రామ పాతే కలిశ్శృంగుల రామ పాతే రఘురామ రామ శ్రీ
రామ పాతే యటంతు మదిరంజుల భేద గళింబు లీల నీ
నామము సంపూరించిన జపంబు భవంతెన దానీ తత్పరం
భాను నివానులాదురుట దాకరణీ కరుణకయోనిధీ”

ఈ భేదగళి రసగా ముచ్చెర్రాననుట అనుభావమే. ఈ యన
భావము విభావమును సిద్ధింప జేయును. విభావమనగా కారణము, అను
భావము కార్యము. సందానీ భావము సహకారి 2 కార్య కారణ సహ
కారులగు విభావానుభావ వ్యభిచారులతో రసము వ్యంగ్యమైనట్లే
భక్తి సిద్ధియును ప్రత్యక్షమై యభవ సిద్ధియగును ఇచట తొలుత విభా
వము, రెండవది అనుభావము అను పదవ పాటించవలసియున్నది కాని

1 నిరంజనరుణ - మునుందమంత్రి శ్లోకము - 21, పుట - 52

2 “కారణావ్యధా కార్యాణి సహకారిణి యాచిత
కర్మాదేః స్థాయివో లోకే కాచిచ్ఛేషాన్య కవ్యయోః
విభావాను భావ ప్రతు కవ్యంతే వ్యభిచారిణః
వ్యక్తప్రకృతేః విభావాద్యైః స్థాయిభావో రసవ్యుత్పత్తిః”

కావ్యవైకళి, వసుధోల్లాసము, కారికలు - 27, 28 సూక్రము - 42,
పుట - 85

ఏదిలో వృష్టముగ భాష్యావ్రజంచమునకు కన్పించునది భక్తియందు
అను భావము మాత్రమే రసము ప్రతీయమాన మగునపుడు ఏదిలోనే
యొక్కటి వృష్టముగ మన్నను, మిగిలిన రెండును చానింగభూత
మై సహకారులగును 'భావధ్వని' అనిపేర్కొనిన పక్షమునకూడ
భక్తి అనంబక్ష్యక్రమధ్వని విషయమగును ఈ అనంబక్ష్యక్రమ
ధ్వనికే 'రసధ్వని'యని పేరు కావున భక్తి రసమని పేరుపెట్టినను,
పెట్టకున్నను రసవ్రతపత్రియున్నట్లే చెప్పునగును భావధ్వనియు
ననంబక్ష్యక్రమ విషయమని అలంకారికులు పేర్కొనినారు

"రసభావ తవాభావ భావభాంత్యాది రక్తనుః

ధ్వనేనాత్మాంగి భావేన భావమానో వ్యవస్థితః"

రసము, భావము, రసభావము, భావాభావము, భావభాంతి
మున్నగునవి అనంబక్ష్యక్రమ ధ్వనికీ విషయములు ఏమీ కావ్యమున
ప్రాధాన్యమునందవలెను అక్రమమునగా విభావానుభావ వ్యభిచారుల
క్రమము లేనివని యర్థము కాని క్రమము లేకుండ రసప్రతీతి
యందేమి కావున ఏది సంతోషము నేగముగ జరుగునపుడు వారి
క్రమము చక్రప్రయణమునందలి యాంబలత వృష్టముగా కన్పట్టవని
భావము ఏది నే లోచనకారుడు రసధ్వనియని పేర్కొనెను,

"ఏవం రసధ్వనే రివ అమీ భావధ్వని ప్రభృతయః నివృంతా
అస్యాతే ప్రభావం ప్రయోజక మేవాంశం నిభవ్య కృత్రిగం
సౌఖ్యతే యథా గంధయోక్తితై వీకరిన సమ్మూర్ఛితా మోదోప
భోగేఽపి శుద్ధ మాంస్యాది ప్రయోగమునం సౌరభమతి. రసధ్వనిస్తు
ఏయేవయోఽత్ర ముఖ్యతయా విభావానుభావ వ్యభిచారి సంతోష

నోదితస్థాయి ప్రతిపత్తివ్యక్తివత్తుః స్థాయోః చర్యగాప్రయత్నః
ఏవ ఆప్యక ప్రకర్షః¹

ఏవ్వుట విభావానుభవ వ్యభిచారుల సంయోగముచే రసము
నాస్వాదించుట రీతి భావము స్థాయిగా నోదరించునో అట్టియాస్వాద
ప్రకర్షయే రసమనినాడు కాని రససంఖ్యను మాత్రము నిర్దేశించ
లేడు భావధ్వని ముక్తుగుపరి యున్నయు రసధ్వనియొక్క భేదములే
అనియు, ఆస్వాద ప్రభావ ప్రయోజకత్వ దూతయైన అంగతు ఏది
భేదకమనియు, విభావానుభవ వ్యభిచారి సంయోగమును సాయా
న్యాయోగ ముక్తును రసధ్వని, భావధ్వని అనునెరిచి విశేషాంశములవలన
నిది భిన్న భేదములచే వ్యవహరించుటమననియు పేర్కొనినాడు కాత్రున
ప్రసిద్ధ లాక్షణికుల మతమున భావధ్వని రసధ్వని ప్రతిపత్తివత్తుః
భక్తి రసధ్వని యును వ్యవహారము సాంకేతికము కాని అనుభవ
మూలకతాలోచకము కాదనియు చెప్పవచ్చును

సుమ్మట భక్తును ఆపరివర్తనని యిల్కి పోయెను ననునరించు
చునే రసభావానుభవ రసధ్వని విషయములని పేర్కొనినాడు

“రసభావ తవాభావ భావశాంత్యాది క్రమః

భిన్నో రసావ్యలంకారా నలంకార్యతయా నిత్యః²

పై విషయ వివరణము ననునరించి ప్రాచీనుల యిల్కి పోయెనుగా
భక్తి రసత్వ ప్రతిపత్తిని సూక్ష్మ చర్యకు సారాంశమిది

భక్తి ప్రయత్న సాధ్యము కాదు భగవదనుగ్రహము వలన
సాధ్యముగు సిద్ధి విశేషము అట్టి సిద్ధిని అంతర్లలి సంస్కారముండ

1. త్వవ్యాలోక లోచనము, అతివచన పుట

రసభావః కాలికా వ్యాఖ్య, పుట - 377

2. కావ్యప్రకాశము, పదునోల్లవము 2వ భాగ, మాత్రము 42, పుట 34

వలెను ఆ సంస్కారము లేకున్నచో భగవంతుని కేరణు జొచ్చుటచే
 భక్తిసిద్ధి సాధ్యము

భక్తి శబ్దమునకు వేవయిది యోగార్థము భగవద్విషయక
 రితి యిది యాభ్యర్థము జేవాది విషయములైన భక్తి భావము ఇది
 భావభ్యుద్ధి విషయము ఈ భావమును సంక్షిప్తాశ్రయమున సాంకేతిక
 నామముకాది, రసాస్వాదమునకు విరోధమునదికాదు భావభ్యుద్ధి
 యందును రసాస్వాదమునకు వ్యతిరేకమున ఆనందానుభూతి యందును,
 అందువలననే ఇది రసభ్యుద్ధి విషయమునది

భక్తి రసమును వారి వాదము

భక్తి భగవత్సాన్నిధ్యము చేయుటకు మార్గము అట్టి భక్తి
 ప్రభావములైన కావ్యములు, స్తోత్రగంధములు వీనియే కొన్ని
 రిచ్చి, రసభరితములైన కావ్యములుగా వనకరించినవి తక్కువ అనియే
 చెప్పువచ్చును భారతకావీశ్రీమద్రామాయణ, భారత, భాగవతములు
 మహా నిఘానములు భాగవతము పురాణము, మహాభారత మితి
 భాగవతము, శ్రీమద్రామాయణము కావ్యము వీనిలో భక్తిప్రభావ
 మైనది భాగవతము

భక్తిలోగల వివిధమార్గములలో మధురభక్తి బహువచనాదరణీ
 యము మధుర భక్తి వింతవాదయవాగుల మతమున భగవంతుని
 పురుషమూర్తి, భక్తులు శ్రీకృష్ణులు గోపికలు కూడ ఒకనాడు
 మహాత్ములేయును విధయొకటి ప్రచారములోనున్నది దానిని ఉపబలక
 ముగా,

“యత్సంపద్యమేక్ష్య భక్తమునయో వాతాంబు కర్ణాశ్చ
 ధైర్యం నార్య ఇవాపవర్య సహజం పంశ్యత్యులక్ష్మయి సంభోగం
 కిల సక్రమే

అను శ్లోకములేటి వారాణసినులు చెప్పదురు రామావతారమున శ్రీరాముడు సంవత్సరణ్యమున వసించునపుడు అచటి సుహృదులాయన దివ్యరూపమునకు సత్పాపహీనులై సంయోగమును శోధింపనియు, అశోక్కిను చావకమున తీర్పుగలనని శ్రీరాముడు వారికి చెప్పినట్లును, వారే చావకమున గోపిలుగా జన్మించిరినియు యాచగోప్యాదు 1

ఇది భాగవతము నుండి 'గోపికాగీత'ను వేయించే మూలనయోదశోనువృత్తము నందలి నాలుగధ్యాయములము (20 - 22) కవళరితమైన కావ్యమునియే చెప్పవచ్చును నీవియందు కూడ శృంగారమునకంటె గోపికల మునుఁజ్ఞుత్వముననే ప్రాధాన్యమున్నట్లు పురాణములు నిగదిరి యునప్పికది ముఖదుఃఖములు ప్రారబ్ధము నుననరించి కలుగును లేదికి వీరి క్రియహేతునో అది ముఖము వీరి అనిష్టయో అది దుఃఖము 2 పాత పుణ్యములకును, ముఖదుఃఖములకును సంబంధమున్నది ముఖానుభూతివలన పుణ్యక్షయము కలుగదు దుఃఖానుభవమువలన పాపక్షయముగను ఇట్లు ముఖదుఃఖానుభూతుల వలన పుణ్యపాపములు కళింఁగా నీర్థించిన నిర్గుణ స్థితియే మోక్షము అంతియేకాని శీవల పుణ్యము మోక్షహేతుకృతాదు ఈ విషయమును ప్రాచీనర్షిట్లు నిరూపించి, వారిని గోపికా గీతలయందే సమన్వయించినారు

1 భక్తి రహితుడ వింతువు, పుట 118

2 'యద్యచ్చియన్ కవ్యమన్ కదాహః

కదేవ దుఃఖన్ ప్రవరంక్యనిష్ఠన్

ఇష్టం పేహ్నింకరకృత ప్రియా

వికమ్పితే కర్మనిధి ప్రవృత్తః"

శ్రువపాదారకము, కాంచనము, 19వ అధ్యాయము, శ్లోకము: 19

పుట : 115?

"తదప్రాప్తి మహామఖ విరీనాశేష పాతకా
 తద్వింతా విప్లవాక్షాత క్రిణ పుణ్యకయో తథా
 చింతయంతి జగత్సృజం తద్రూపాన్వయయాగిణమ్
 నిరుచ్ఛ్వాసకయో ముక్తిం గత వ్యాగోఽకపకా" 1

రావ శ్రీదయంతు తోలుత యమునా నదీ తీరమున గోపికలతో
 కృష్ణుడు విహరించినాడు అందువలన వారికి 'సౌభాగ్యమదము' కలిగి
 వడల భక్తులకు మదముంకరాదు భక్తులకు గ్రహించవలచిననో
 భగవంతుడు స్వయముగా పూనుకొని అతివిశాల మహిమను తోల
 గించును శ్రీకృష్ణుడు గోపికలలోని ఈ సౌభాగ్యమదమును తోల
 గించ వలెనను అనుగ్రహించి కలిగించి

"తాసాం తత్సౌభాగ్యమదమ్ విక్రయాయంత శేకమ
 బ్రకయాయ బ్రహ్మాయ తత్తైవ అంకితయంతి" 2

శ్రీకృష్ణుని యంతర్ధానము వలన వాచాలమున ముఖాను
 భూతియు, ముఖానుభూతియు కలిగినది కృష్ణాంతర్ధానము మహా
 ముఖము వారి ననుభవించుటచే తాత క్షయమైనది కృష్ణచింతన
 ముక్తిద హేతువు. ఇ ముఖానుభూతి వలన పుణ్యక్షయమైనది
 పాపపుణ్యములను ప్రారబ్ధము తోలగి పోవుటచే గోపికలు ముక్తులై
 వారని విష్ణుపురాణమున వర్ణితము

అందువలన భక్తి వదులై పురుషార్థ పాథకము, శ్రేయో
 దాయకము ఇట్టి భక్తిని భారతీయ వాక్యాయములో రసముగా

1 విష్ణుపురాణము, 1వ అంగము, 13వ అధ్యాయము శ్లోకములు : 21, 22
 పుట : 472

2 గ్రమద్భాగవతము, దశమస్కంధము, 29వ అధ్యాయము శ్లోకము : 48
 పుట : 488

సూచించిన తొలి కావ్యము! జయదేవుని 'గీత గోవిందము'న వచ్చును

ఇతడు గాత్ర (నేటి పెంగూల్ పాఠము) దేశముడు పన్నెం
దవ శతాబ్ది! చెందినవాడు 2 జయదేవుడు శృంగార భరితముగా
కావ్యమును కూర్చిపల్లు కావ్యవృత్తికి కాన్పించును వారికి తోడి
కావ్యమును

"బాగ్దోవతా చరణ చ్చిత్రిత చిత్త వచ్చా

వచ్చావతి చరణ చారణ చక్రవర్తి

శ్రీ రామదేవ రతిశరీర భా నిబంధ

మేలం రోతి జయదేవ కవి ప్రబంధమ్"¹

అని కవియే పేర్కొనుటయు నీ యునునా నమూనకు దోహదము
కలిగించును. కాని యీ యునునానమును పరిష్కరించును హరివ్యంక
రాకు నిదియొక పాదము మాత్రమేనది కవియే చెప్పికోనిన విషయ
మును శృంగార ప్రబంధవాదులు విస్మరించు చున్నారు. హరివ్యంక
రామ కావ్యలక్షణమని జయదేవుడు నిశ్చయముగా పేర్కొనినాడు

1. గీత గోవిందమునకు కావ్యంక్షణములన్నిచా యను సంకలనమునకు సహ
రాదముగా నది కావ్యమేయని శ్రీ వల్లభశర్మ కవశంకర ప్రియమి నిరూపించి
నాకు నీది ఏ ప్రకము నాకు కదిందిన 'వచ్చావతి చరణ చారణ చక్రవర్తి'
అను సంకావ్యమున కవనమిది

2. 'The transitional stage between pure lyric and pure drama
a lyrical drama though dating from the twelfth century is the
earliest literary specimen of primitive type of play that still
survives in Bengal and must have preceded the regular drama
The Poem contains no dialogue in the proper sense

సంస్కృత పాహిక్య ఇతిహాసు పుట 78

3. గీతగోవిందము, ప్రథమవర్ణ, శ్లోకము 2 పుట . 1

“యది హరివృతనే సరవమ్ మనః
 యది విలాస కథా ను కుతూహలమ్
 కదుల శోమల కాంత వచనం
 క్రుణు రదా జయదేవ సరవస్వరమ్”¹

దీనిలో హరివృతాని కన్నకు మణియైకటి బలవత్తరము అది యథా పూర్వము హరి కథాన క్తి యున్నవాడే హరి విలాసముల వాగ్దర్శించుట యందును రక్తచక్షును ఆ విలాస సరవత జయదేవో క్తి యుండే కలదని శ్లోకార్థము కావున హరివృతకామే జయదేవుని వర మూశయియు ఆ హరి వృతకామ మనః పూర్వకముగ జరుగవలెను అట్టి దునిచ్చు సరవమ్ యుండవలెను ఇ క్తిని, రసమునకును నను స్యయియు లేదిశా నిది సాధ్యము కాదు జయదేవుడు సభ క్తికముగని మునమునకు విరూపాక్షముగ నే “సరవమ్మనః” అను వచమును ప్రయోగించినట్లు గ్రహించవచ్చును ఇ క్తి రసమును వాదమునకు అంకురా ర్పణమిట్లు వన్నెంకవ కళాల్పము లోననేజరిగినట్లు దీనివలన విశేష మగును

ఈ వాదమునకు ప్రాణ ప్రతిష్ఠగావించిన వాడు శ్రీల యాచ గోస్వామి ఇ క్తిని రసమని పోషణ క్తియుగ నిరూపించినవాడను మాచగోస్వామి యొక్కడే యును అతిశయోక్తి కాదు. ఇరెడును, 4వ గోస్వామియు నన్నదమ్ములు దీని క్రిష్ణాలక ప్రాప్యూల దంశము నకు చెందినవ రి 2 దీని పూర్వులు వసునాథుని కళాల్పమున లంగ దేశమునకు వలస వచ్చినారు ఇ క్తియుగ కృష్ణఇ క్తి ప్రచారో ద్యమము ఏ వాగ్దర్శించిది యాచగోస్వామి ఈ ఇ క్తిరసామ్మరి సింధువు, ‘ఉత్తల నిలమనే’ యనుగ్రంథముల లెండింటిని ఇ క్తిరస

1 ఆదగోపందము ప్రభువత్స శ్లోకము 3 పుట : 2

2 History of Sanskrit Poetics, P V Kane Page 314

శాస్త్రములని పేర్కొనినాడు శేషగోస్వామి వైకృన్యని ~~శాస్త్రములను~~
 పంపని ఆధిభాగిక తత్త్వమునుగూర్చి పరిశోధన చేసినాడు
 వురుక్తి క 1470 నుండి క్రి క 1554 వఱకు జీవించియుండురని
 పి వి కాశగారు అభిప్రాయపడినాడు 1

యోగగోస్వామి రచించిన రెండు గ్రంథములలోను ఉజ్జ్వల
 నీలమణిగన్నులు భక్తిరసమృతసింధువు ప్రసిద్ధిపండినది. కావున
 అందలివిషయమే యిట నిరూపితంబుచున్నది భక్తిరసమృత
 సింధువు నాలుగు విభాగములుగ విభజింపబడినది పూర్వవిభాగమున
 నాలుగు లహరీలు కలవు వానిలో సామ్యావ్యభక్తి, సాధనభక్తి,
 భావభక్తి, ప్రేమభక్తి యనునవి ప్రేమముగా నిరూపితములు రెండవ
 దైవ వక్షిణ విభాగమున భక్తి రసమృది నిరూపితము ఈవిభాగము
 నందు ఆయురు లహరీలున్నది యొకటి నాల్గింటియందు ప్రేమముగా
 రససాధనములగు విభావ, అనుభావ, సాత్త్విక, వ్యభిచారిభావము
 లును, రెండవ లహరీయందు రసోపాధియైన స్థాయిభావమును నిరూ
 పితములు భగవద్విషయక రతియే భక్తిరసమునని 'స్థాయియనియో,
 అది శుద్ధమైనపుడు ముఖ్యరసమనియో, రసాంతర ముగియైనపుడు
 గానభక్తిరసమనియు నిందు వివృతము మూడవదియైన చక్రియ
 విభాగమున వైదు లహరీలున్నది వానియందు పదువిగ్గా భాంత
 భక్తిరసము, ప్రీతిభక్తిరసము, ప్రేమోభక్తిరసము, వర్ణిలభక్తి
 రసము, అభురభక్తిరసము ననునవి నిరూపితములు ఇక నాల్గవదియైన
 ఉత్తరవిభాగమున తొమ్మిది లహరీలు కలవు వీటిలో నాయో రస
 ములలో కూడినపుడుకూడ భక్తిరసము ముగియ రసనానముతో

1 Sanathana and Rupa were alive in 1554 A D and died
 in the same year at the interval of a few months. So the
 life of Rupa extended from about 1470 A D to 1554 A D

నుచుకడముగా వ్యవహరించును అది క్రమముగా జాన్యభక్తిరసము, అద్భుతభక్తిరసము, వీరభక్తిరసము, కరుణభక్తిరసము, రాద్రభక్తిరసము, భయానకభక్తిరసము, వీరశృంగారభక్తిరసము ననునవి ఇవి పదునగా నేనుబహుమతితోని వివరించుములు అద్భుతలహరియందు రసమైక్రితరములు విశృంభములు తుదిలహరియందు రసాభాసము విరూపిరము.

రూపగోపాసు ఉత్తమ భక్తిలక్షణముల నిల్లు నిరూపించి నాడు

“అన్యధాభిలాషితా శూన్యం జ్ఞాన కర్మాద్యవాప్యరిమ్
అనుకూల్యేన కృష్ణానుకీలనం భక్తియత్తమా”¹

ఇతరాభిలాషలు లేనట్టిదియు, జ్ఞాన కర్మాదులచే అవసరింపక నిదియు, అనుకూలముగ కృష్ణానుకీలనము చేయునట్టిదియునగు భక్తి ఉత్తమమైనది

“సాలోక్యత్యాది పద్యప భక్తోత్కర్ష నిరూపణమ్
భక్తేర్విశుద్ధతాద్యత్యాది లక్షణే పద్యపద్యతి”²

భక్తుల యుత్కర్షణ నిర్ణయించు సాలోక్యత్యాది గ్లోరము ఈ భక్తిలక్షణ ప్రపంగమున అనునయోగమయ్యెను ఏల ఉచితార్థమైనది నాది విమోచనము చెప్పబడుచున్నది. ఈ భక్తియందు అన్యధాభిలాషలేని శుద్ధభక్తి యుండుటచే అతడు సాలోక్యత్యాది శుభ్రులను స్వీకరింపడు. అందువలన ఈ పద్యమునందున్న భక్తోత్కర్ష

1 భక్తిరసామృతపిందువు, భారతవిభాగము, ప్రథమంశః.

గ్లోరము - 11, పుట - 8

2.

..

..

ప్రథమంశః

గ్లోరము - 18 పుట - 8

నిరూపణము భక్తియొక్క విశుద్ధత్వ ప్రకాశమువ్యాపా శుద్ధభక్తి
లక్షణమున పర్యవసితమగుచున్నది

భాగవత మంగీకరించిన భక్తివిభానముల పన్నింటిని రూప
సోపానము లక్ష్యముగ గ్రహించినాడు

“తస్మాక్తేనాపుష్పచాయేన మనః కృష్ణ వివేకయేత్”¹

అది శ్లోకమునందు భాగవత వృష్టాంతములుగా రూపబడిన
ముక్తిమార్గములన్నియు భక్తి సాధనములుగ సంగీరించుటచే
పై రాసుబంధమును గూడ ముక్తిమార్గమున నితడంగీకరించెనని చెప్పు
వచ్చును తేనె నారదోర ప్రకారములలో పై రాసుబంధము దుగి
లిపి పొడవంటి సులభసాధనముగ భాగవతమున ప్రతిపాదితము ²

ఇదివఱకే పద్మపురాణమునందలి శ్లోకమును గూడ సాధనభక్తి
నిరూపణమున ప్రమాణముగ యాద్యసోపానము యాదినాడు
“సాత్వేన

“వృత్తవ్యవసరతం విష్ణుర్వివృత్తవ్యవస్థా న జాతుచిత్
సర్వే విధి నిశ్చేధా మ్యురేతయోరేవ కింకరా”³

భాగవతమున పై రాసుబంధమునందు పతత స్మరణము కలుగు
నని పల్లికయు సంస్కృత భాగవతమున భయం, ప్రేమప్రళయ భక్తి

1 యథా సప్తమే (7-1-31) అది భాగవతమునందలి శ్లోకమే ఇది సుదా
దాచరణముగ ప్రదర్శితము

భక్తిరసాచ్యుతమందువు, పూర్వవిభాగము, ద్వితీయంబు-3, శ్లో: 4 పుట-18

2 “యథా పై రాసుబంధేన ముక్త్యవస్థయే జామియాన్
న తథా భక్తియోగేన ఇతివే విశ్చితాచరి” 7-1-37

3 భక్తిరసాచ్యుతమందువు, పూర్వవిభాగము, ద్వితీయంబు-3 శ్లో: 8 పుట-17

యాచుచిన దృష్టాంతము పోతనభాగవతమున భయమిశిత భక్తి
దృష్టాంతమైనది 1

పర్వరసములును సామాన్యముగ భక్తివిషయము లగుట
నిశేష నిశ్చయములు తరువాత నిరూపించబడును ప్రధానరసములు
శృంగార వీరములు వీనిని భక్తిమార్గములుగ స్వీకరించిన పంజర
ములు ఇరిశానములయందు ప్రసిద్ధమైనది ఈ రెండురసములును
సాధనములగుటకు ఆరసములచేత భక్తులుగా ప్రసిద్ధులైనవారికి
ప్రత్యేక కారణములున్నవి మధురభక్తి శృంగారమిశితము
ఈరసమువకు రావత్రితయే పరమోపాధారణము తరువాతివారికి
ఆది సాధనమగుటచే వారు ముక్తులగుటకు పర్వరస పరిరసములే
వారివిషయమున ప్రాధాన్యము పటించినవనుట అనుభవసిద్ధము
గోపికలు పూర్వపర్యమున మహద్దులు అందువలన వారి శృంగార
భక్తి సకారణము ఆ విషయమును యాచగోప్యము యిట్లు నిరూ
పించినారు

"పురా నిహర్షయః పర్యే పండకారణ్యవాసిః |

దృష్ట్వా కామం హరిం తత్ర భోక్తుమిచ్ఛత్ సుదిగ్రహిత్ ||

"తే పర్యే శ్రీకృష్ణా వహ్నాః పముద్యుతాశ్చ గోకులే

హరిం సంప్రాప్త్యా కామేన తతోమతా భవార్థహిన్ ||2

ఈభక్తి కామరూపమైనది కేరొచ్చును, వీనిలో రసస్థాన
మును స్వీకరించునది శృంగారమూ భక్తియూ అను అనుమానము

1 "కీలుఁ పేకప్పుకా యధః నిర్భాయం తమమ ప్యురవ్ " 7-1-25

"ఏవంకృష్ణే తగతః మాయామయః కుశ్యరే " 7-129

"కీలుకము పెర్చి క్రమరము పొలవమన సంక్రమించ " 7-18

2 తత్తరసాదుకనిండును, పూర్వవిభాగము, ద్వితీయంపాది,

రాశిరతు రసాంతరమేకవమునకు భక్తియే రవముని యాఁగోస్తామి
సిద్ధాంతము భక్తిరవత్వమును సోపనత్వముగా నతనియై నిరూపించి
వాఁడు

“విభావై రమ భావైశ్చ సాత్త్వికై రవ్యధిచారిభిః
స్వాద్యత్వం పృది భక్తానామానీతా శ్రవణాదిభిః
ఏషా కృష్ణరతిః స్థాయా భావో భక్తిరసో భవేత్”

కృష్ణరతియొనమైన యాస్థాయీభావము విభావము, అను
భావము సాత్త్వికము, వ్యధిచారి మున్నగు భావములు ద్వారా
శ్రవణములచే భక్తజనుల స్వాదయములయందు ఆస్వాద్యత్వమును
పొందినచో భక్తిరవమగును

“ప్రాకృత్యాధునికీ రాస్తీ యవ్య కృత్తి వాచనా
ఏషభక్తి రసాస్వాద ప్రసైద్యత పృది కాయతే”

పద్మాంతర సంబంధమైన వేద ఆధునికమైన భగవద్భక్తి
వాచన ఏకవీ యుండుచో వ ని పృదియమునందే భక్తిరసాస్వాదము
పుట్టును

“భక్తి నిర్భూత జోహగాం ప్రపన్నోజ్జ్వల చేతసామ్
శ్రీ భాగవత రక్తానాం రవితా సంక - రంగీణామ్”

“తేనీర్భూత గోవిందపాదభక్తి ముఖశ్రియామ్
ప్రేమ రంతరంగ భూతాని కృత్యా న్యేవాని తిష్ఠతామ్”

“భక్తానాం పృదిరాజంతీ సంస్కార యగతోజ్జ్వలా
రతిరానంద యుక్తే నీయామూనా తు రవ్యతామ్”

“కృష్ణాదిర్విభావా నైర్గతై రమభవాధ్వని
ప్రభావంబ చయత్కార కాష్ఠామాసాద్యతే పరామ్”

ఇత్ర ప్రభావముచే పర్యటోపములు పములముగ పులింప
బడగా ఎవని చిత్తము ప్రవహించును? (శుద్ధ పాత్రిక విశేషము
అనిష్ఠించుటకు యోగ్యము, ఉత్పన్నము నై యున్నతో), ఎవరు భగ
వంతుని యందు ఆయన క్తులో, రసిక జయల నిత్య సాంగత్యమున కుత్సా
హిలురై యున్నారో (ఉల్లాసాతి రేకము), ఎవరు శ్రీసోమంజ చరణార
వింజముల యందులి ఇత్ర మఖ వ్యాధిచే జీవ శుభని ఎఱుంగుచుతో,
ప్రేమయొక్క అంతరంగము మొదలైన శ్రవణ శ్రవాదులను నియత
ముగ ఆనుష్ఠించుచున్నారో అభక్తులందఱే పూదయగులయందు విరా
జిల్లు ప్రాప్తియైన అభుని మైన పాపవా న్యయముచే ఉత్పలమై
అంజనస్వరూపముగ రతియే అనుభవవేద్యము. అది శ్రీ గృహ్యది
విభావాదుల పాపాచర్యమున అపాదనీయతను పొంది కరను ప్రాధా
నంజ చరణ పీఠము పొందును 1

ఇల అలంబతోద్ధీపన విభావములన్నియు కృష్ణ మధురభక్తి కర
ముగ మూర్తయై అన్వయించబడినది వక్షిణ విభాగమంతయు నిట్టి
నిరూపణముచే కర్యావ్రము.

ఇక రంజనదియైన వీరకవము ఇత్ర విషయముగల ఉత్తర
విభాగమున విస్తృతముగా విస్తృతము. అనగా నిందు వీరభక్తి కవనం
నిరూపితము

“నేనోత్పాద రతిః స్థాయీ విభవా దైర్ఘ్యతోదితైః
అనీయయానా స్వాద్యక్ష్యం వీరభక్తి కవో భవేత్” — 1

ఈనకు రసిక విభావాదుల పరాకాశముచే ఉత్పాదరతి స్థాయీ
భావరూపమున అపాదనీయత్యమును పొందినచో ‘వీరభక్తికవము’
అగును.

1 ఉత్తరసామ్యం పంథుషు, దక్షిణ విభాగము, ప్రథమంపాది శ్లోకములు :
6 నుండి 18 వుంటు 148, 149

“యద్ధ వాం గయా భర్తృశ్చక్రుథా వీర ఉవ్యతే
అలంబం ఇహ బ్రోక్ష వీర వీర చతుర్విధా” — 2

“ఉత్సహ స్వయ భక్తానాం వర్తమామేవ సంభవత్” — 3

ఈవీరభక్తిరవసాన యద్ధవీరము, దానవీరము, దయావీరము, భర్తృవీరము, అపభేదము నో భక్తచతుష్టయమే. అలంబనముగా చెప్పుబడినది ఒక నొక భక్తునియందు యద్ధోత్సాహము, మరియొకని యందు దానోత్సాహము మున్నగురూపములతో ఈ ఉత్సాహరతి భక్తులందరిలోను సంభవమగును. బైరమును భక్తిపాదముగ చేర్చుచును కదియే ప్రమాణము వీరభక్తిరవసానమే. ఉత్తర విభాగమునందలి తృతీయపాఠికీ చేరు భాగవతమున ‘బైరావలంకము’ని వర్ణితమైతే వీరభక్తిగా నిండు వివృతము.

“భక్తిరవామృత సింధువు భక్తిరవసానా ప్రతిపాదించు శాస్త్రీయ గ్రంథము. దీనిలో శ్రీయోగోప్యాదు పాహీన్య శాస్త్రమున స్వీకరింపబడిన రచనములను భక్తిలో పరివర్తనము చేసెను భక్తిని ముఖ్యరసముగా భావించి మిగిలిన పాహీన్య శాస్త్రమున రచింపబడిన లభింపక పోవుటచే రచనానకు సంబంధించిన నమిస్త ఉపకరణములను ఈరూపముతో భక్తిలో భుజిల్ల తేయవలెననియు, దానివలన భక్తి రవయోపము నిచ్చుటలో కావి శాస్త్రీయవృద్ధిలో పెట్టి యాటించు కలుగవనియు తెలపి శ్రీయోగోప్యాదు ఈ గ్రంథమును రచించెను విభావాన భావ సంభాభావములను యథాప్రాశ్న కముగ ముగియులో మించుకొని స్థాయిభావములను భగవద్రతియందు నిలిపి భక్తిరవమును నిలబెట్టెను.”

“దక్షిణ విభాగము - ఈ విభాగమున గ్రంథకారుడు

1 భక్తిరసామృత సింధువు, ఉత్తరవిభాగము, తృతీయపాఠికీ భాగములు 1, 2, 3 పుట : 575

సాహిత్య శాస్త్రములోని రసప్రక్రియను ఆధారముగ చేసికొని భక్తిని వ్యవస్థితరసముగ నిరూపించుటకు ప్రయత్నము చేసెను భరతియుని చెప్పిన “విభావానుభావ సంచారి సంతోగాగ్రదవ నివృత్తి” అను సీమాత్రమును ఆధారముగ చేసికొని రసవివేచనము చేయుచినది సాహిత్యశాస్త్రములోని ఈ రస విభాంతమును చిన్నదున్నట్లుగ చరితార్థము చేయుటకు శ్రీరూపగోస్వామి ఈ విభాగమున సాంగోపాంగముగ భక్తిరసమును వివరించెను ¹

ఇక భక్తి రసత్వమును చెప్పిన ప్రసిద్ధులలో మధుసూదన సరస్వతి మఱియొకఁడు ఈరచన పదునేడవ శతాబ్దమునకు చెందినవాఁడు ² మధుసూదన సరస్వతి మఱియున భక్తి ద్వంద్వము ఒకటి నవరస మిళిలెను, మఱియొకటి తుష్ట వత్సము ఈ విభాగమును వారు నిరూపించడలచిట్లు ³ భక్తిరసాయనమును తన గ్రంథానియందే ఆరకు ప్రతిష్ఠ చేసెవాడు

“నవరస నిలితం వా శేషలం వా పురుష్కర్త
 పరణ నిరూ మునందే భక్తి యోగం నవం
 నిరుపణ మఖ సంవిద్యోపయవృష్ట మిథిమ్
 రణురూ మఖల తుష్టై శాస్త్ర దృష్ట్యా వ్యవశ్యై” ³

ఈ ప్రతిష్ఠకను మూలముగనే గ్రంథమును మూడుల్లాసములుగా విభజించివాఁడు ప్రస్తుత పరిశోధనాంశమునకు ప్రథమోల్లాసము చే. శుభ్ర భక్తి రసముతో మేళవమిట్లు సంభవించును, భక్తిరస

1 భక్తినివామ్యక సంఘపు, ధామక, పుటలు 18, 17, 18

2 భక్తిరసాయనము - ఆంధ్ర విమర్శ - శ్రీ దోతుమూరి ముద్రహ్యుఁడు కావ్యిగారు పేరి, పుటలు 11, 12

3 భక్తిరసాయనము, ఆంధ్రవిమర్శ ప్రథమోల్లాసము, శ్లోకము 1 పుట 1

అశ్రుకరియా పాఠాంశము

"ద్రుతివ్య భగవద్భక్తాత్ భారావహీతాం గతా
వర్త్యే నుననో వృత్తి భక్తి రిద్ధిభీతుతే" 1

ఇదియొక విధముగ భక్తికి నిర్వచనము అగును. ద్రుతివ్యుని
మీద చిత్తమున భగవద్భక్తయొక నిందితము. ప్రాణినిందితమును ద్రుతి
నిందితముగానే భగవద్భక్తయొక వ్యవస్థానము. భారావహీత అగును
ఇట్టి అవిచ్ఛిన్న భగవద్భక్తరణమే వాస్తవమైన భక్తి అదియే నిష్ఠా
అదియే అనందము. ఈ యానందము ననుభవించుటకును అంతర్గత
సంస్కార ముక్తికియు ఈ సంస్కారమునే 'వాదన', 'భావము',
'భావన' అని వ్యవహరింతురు 2

విషయ నిందితము నలన కలుగు చిత్తముని తాత్విక విషయ
నిర్వచనమును చిత్తమునకు ద్రుతి కలుగునంది నట్లే అపేక్షియి
అంతరితే నిందితముని తీవ్రతరముగ నిష్క్రియమును నుననునకు
మీద వ్యక్తి సంస్కారములుబట్టి ఈ తీవ్రతరమున మృదువు, మధ్య
మము, తీవ్రమునకు తీవ్రత తోధన గాపేక్షియగును. ఈ తోధన
యందును ప్రముఖముగా వికాసము, విస్తరము, తోధమునను మూడు
విధములైన వ్యవస్థలు కలుగును మూర్ఖమునుబట్టి, వక్రము
యొక్క మార్గవ కాశివ్యములుబట్టి మూలమునవరమైనట్లే, నుననున
నను ఇట్టి తోధనమునవరము. అయిన వ్యవస్థలనే వక్రము మూర్ఖ
మైనట్లే నుననున తాత్విక వాదనారహితమై నిష్కల్పమునగుటచే

1 తీవ్రతరమైనము, అంతరితవృత్తి, ప్రభవోద్భావము తోగము : 3 పుట : 6

2 "ద్రుతి చిత్తే నిష్క్రియః స్వాకారోయిస్తు వస్తు
సంస్కార వాదన భావ భావన క్లి భగవో"

తీవ్రతరమైనము, అంతరితవృత్తి, ప్రభవోద్భావము తోగము : 6 పుట : 6

"భగవాన్ పరమానంద స్వరూపః స్వయమేవమే
మనోగత భజనాకార కవచామితి శ్చక్షురమ్"1

ఆ పరమానంద దశయందు చైతన్యాంశ భాసించు ఈ
చైతన్యమునకు, సాత్త్వికమైన విశిష్టతకి భేదములేదు అందువల
ననే భక్తి కవచమును తొందుచున్నది తాళి కవచములలోకన్నను
భక్తికవచ ప్రతీయమానమైన అనందమున ఆలోచనానందము ఏరా
క వ్యసించును కావున భక్తికవచము కసాంకరమునకన్న శ్రేష్ఠము
"అతస్తదా విరూపిణ్యమ్ గుహి ప్రతిపద్యతే
లింగస్మ్యువాం క కవచమ్ యాతివాద్య విమల్రణాత్"2

తిరువ త సాంఖ్యసిద్ధాంతము ననుసరించియు, నేదాంతిమతము
ననుసరించియు కవచిద్ధాంతమును మధుమాంశ నిరవధితి నిర్వచించి
వాడు తాళి క వచము కలిగిన కవచమనే అలంబన యోగ్యమైన వస్తువు
మహాలమున భావించినను ప్రతి ఆలోచన మయ్యెను ఒక శ్రీ
భాగ్యయని, మృషయని, మ రయని భావములు కలదు ఈ భావన
లలో భేదములు కనిపించుచున్న నేనని, నీటిని విషయజ్ఞాతమైన శ్రీ
యొక్కరియే ఒక శ్రీమూర్తి గ మృత్యుమములోను, కాంధవ్య
విశేషములోను చూచినదానికీ, భావించినదానికీని విషయభేదము
విహీనయ ప్రత్యక్ష సిద్ధమైనట్లే మిగిలిన కవచములయందును
కలుగును 3

"భగవంతం నిధుం నిత్యం పూర్ణం బోధనుభాత్మకమ్
యద్వృక్షతి దురం చిత్తం కిమన్యకపశిష్యతే"4

1	భక్తిరసాయనము, అంత్రవివృతి, ప్రభాసోద్దామము	శ్లోకము . 9	పుట 10
2	"	"	" 18 " 19
3	"	"	" 24, 25 " 20
4	"	"	" 28 " 29

‘జ్వేషము కలుగునపుడు చిత్తవిక్షేపము కల్పించును ఈ ప్రాచీన దర్శనమున కలుగు మనస్తత్వవాదికము నిష్పత్తింపవలెననిన, తిద్విషయము నిష్పత్తింపవలెను ఒక విషయముపై జ్వేషము కలిగిన-దా ఆ విషయము నశించిననే జ్వేషము నశించగలదు విషయ వాకమున నునః ప్రీతి కలుగును 1 ఉపప్రాచీన వాకమున నభిలషించు శ్రోధమును జ్వేషమందును ఉపప్రాచీన ప్రీత్యర్థముగు శ్రోధమును రతియందును ఈరతిని విశ్రంభయాచముగా గ్రహించవలెను 1ంచి ద్విప్రియ దర్శన శ్రవణాదుల నూలమున నిచ్చు ఈర్ష్యా కషాయ తర్జ్యమును విశ్రంభ విశేషతా ప్రయోజకముగా స్వీకరించవలెను 2 భగవద్విషయముగు సిర్వతేజదీప్త చేర్పుఁడైన శిశువారుని జ్వేషము తెలిపినతే ।

ఇట్టి ప్రకృతి కరుణాకర మయమోహము ప్రీతిహేతుడైన ఈర్ష్యయు నిర్వచించబడినది ప్రియుఁడు అవరాధము చేయగా నోడికలకు కలిగిన మెల్లబుర్రావలగు చిత్తవృత్తివలన మృశితమైన రతిభావ మిట్టి ఈర్ష్యా విషయమగును ఈర్ష్యయందు భయైకావములు 3 అంగములు గావచ్చును ఇట్టి భయానకాదుడైన రసాంతరములయందు నహి-రము రక్తాదులు స్థాయిర్వియును పొంది భక్తిరసమునకంగములగును 4 ఈ నవరస విషయర్విమేళాన, భక్తి స్నేహాదియాచమున

1 భక్తిరసాయనము, అంబువివృతి, ద్విప్రియోద్దానము, శ్లోకము : 8 పుట 86

2 " " " " " శ్లోకము : 7 పుట 86

3 “దర్శనైక ప్రకరః ప్రాచీన స్వామరాధోభవ కయితి కయీ
ప్రానయోద్భవ” రసగంగాధరము, ప్రథమావకము, పుట : 100
(మయీతి వస్తువువలన కలిగిన వెలపు ప్రావము తన యవరాధమువలన
కలిగిన వెలపు కయితు)

4 వెంటి విరుద్ధరసములు మూతనదానికి అంగముగలవలన వారి ప్రకృతియందు
విరోధమునకు

కూడ సంకపచ్చును. అది కనములే కావ్యము, ద్రీతి మున్నగునవి గృహీతములు. పోయి భావములతోనే కాక, పాల్నాదులైన భావాంతరములతోను మిళితమై యేర్పరచుకొనుచును పార్వ మిక్రగమున భగవద్విషయక రతి తుల్యము. పార్వమూకూడ జావ్యరసముగ కరిణితి కందినచో జావము పోయియును అప్పుడు "నవరస మిలితం వా" అను విభాగమానకు ఈర్ష్య విషయముగను 2 ఈవిధముగ రసాంతరములును యేర్పరచుకొనుట ద్విరీతియొల్లాసమున విష్ణురము అది ప్రస్తుతిములు కావించుటలే నిట నిరూపించబడ లేదు.

రసమునకు పాధారణ లాక్షణికులు అంగీకరించిన లక్షణముల కన్న భిన్నమైన స్వరూపము అంగీకరించియు, రసపరిఖ్య విషయమున మధునూదన నరవ్యతి ప్రాచీనులనే యునువరించివాడన నచ్చును. యేర్పరచుకొనుచుగా పేర్కొన్నది, దానిని జోగంబునగా నిరేడు చెప్పు లేదు మధునూదనునకు రసపరిఖ్యయందును, రసస్వరూపము కంటిను పూర్వలాక్షణికులతో కల్పిచాయ లేవములేదు. రస ప్రతితి ప్రకారము అభివన గుప్తాదుల నా క్లమునే యూతము ననువరించివాడు నూతము, విజాతము భావములచే స్వరూపమునకు జాని లేక రస కర్మంతము నిలుచు భావము పోయియుని ప్రాచీనుల నిర్వచనము. ఆ ప్రసిద్ధ స్థాయిభావములనే మధునూదనుడు ద్విరీతియొల్లాసమున వివరించివాడు ఒకే భావము యిత్త భేదమునుబట్టి పోయియును, పంచారియును కూడ కావచ్చును నిమిత్తము విభావావకరిపుష్టి విభావాదులు బలవత్తరములైనచో నొక భావము పోయియును నొక విభావోర్వక్తమైన ఆ భావము పంచారియును విభావాదులు

1 భక్తిరసాయనము, ఆంధ్రవిష్ణుతి, ద్విరీతియొల్లాసము శ్లోకము : 12 పుట : 81

2 " " " " శ్లోకము : 14 పుట : 88

చిత్తచతురీ హేతువులు. చిత్తచతురంగియు రసములు కాదనినవని
మధుసూదనుని నాటియు

"యావత్ స్మృతరయశ్చైతే భావ ప్రావంత వీరహి
స్థాయిసో, రసభావ యాతి విభావాది సమాశ్రయోత్" 1

ఈ యర్థిచాయమునే తరువాత జగన్నాథుడును గ్రహించి
నాడు

"రక్తాదయః స్థాయిభావాః క్షుద్ధాయాన్త విభావభా
ప్రశం విభావైరుత్పన్నాః రయేవ వ్యభిచారిణ" 2

మధుసూదనుని "యావత్ స్మృతరయః" అను కారకము వివ
రించుచు వ్యాఖ్యాతలు భావములు అసంఖ్యాకములనియే చెప్పుచు
నారు

చిత్తచతురంగి తరగలగలవో అన్ని భావములే కలవని
యొంచవలెను అనుగతములగు కామాక్షుచ్ఛాధులచే నుడహిరము
లైనది చిత్తవృత్తులగుటచే చిత్తచతురసంఖ్యాకములు కావని, భావ
ముల సంఖ్యనే చిత్తచతుర సంఖ్యగా నెంచవలెనని విశ్వయము
చిత్తచతురకంటె వర్ధిల్లుములగు స్థాయిభావముల సంఖ్య నహిరమిట్లే
నిశ్చయింపబడితి. ఈస్థాయిభావములగు విభావాది సంయోగము
కలుగగా రసత్వము సిద్ధించును వీభావము రసముగా వర్ధిలమించ
గలదో ఆభావమునే స్థాయిభావని వ్యవహరించవలెను 3

ఈ యసంఖ్యాకములైన భావములలో శ్రీ విషయములైన
వానిని పరిమితిములుగ మధుసూదనుడు నిరూపించినాడు స్థాయిభావ

1 శ్రీరసాయనము, అంధ్రవిప్లవ, ద్వితీయాశ్లావము శ్లోకము: 26 పుట. 78

2 రసగంగాధరము, పుట 188

3 శ్రీరసాయనము, ద్వితీయాశ్లావము పుట 78

ములలో ధర్మవీరము, దయావీరము, వీరభక్తియు, శాంతమునకునవి ప్రబలములైన ఆలంబన విభావములు లేకపోవుటచే ఛత్తరవముగా పరిణతిని పొందవు. ఇట్లు కొన్నిటిని నిశ్చయములవలన మిగిలిన భావములు ఛత్తరవిషయములందే మధుసూదనుని మరియు

ఇక వీరరవభేదములలో మిగిలిన రెండును దానవీరము, యుద్ధవీరము, దానవీరము ఛత్తరవిషయమగుట బలీకృతమైయుండు స్పష్టముగ కన్పట్టదు. దానమిచ్చువును బలికి ప్రతిగ్రహీత విష్ణువసు నిశ్చయభావమున్నది అంతటి దానికి దానమిచ్చుటకన్న వచ్చువస్తువునున్నదని బలి భావములే ఎందులకు నిదర్శనము. యుద్ధవీరమున కూడ దాయా ప్రతియోధులకు తన ప్రతివ్యతిరేక భగవంతుడే యని నిశ్చయ భావము కొన్ని సంకల్పములలోను, కావచ్చునను అనుమానము మనీకొన్ని సంకల్పములలోను కన్పించును అప్పుడును ఛత్తరములోని ఛత్తరభక్త యుద్ధవీరము ఛత్తరవిషయమే యగుట నిశ్చయము.

శ్రీమద్రామాయణమున నీరైరభక్తయే సైరామబంధుని వ్యవహారము. భగవద్వైరుల యందు ఛత్తరభగవత్కృతచే నిగూఢము. భక్తులుకానివారికి భగవంతుడు పాయుజ్యమియ్యఁడు. సైరభక్తులకు వారి కర్మవహాన్తి కాలమున భగవంతుడు పాయుజ్యము నొనంగుట పురాణ ప్రసిద్ధము. ఈవిషయము ప్రకరణానుసారము నిరూపించఁబడును.

భావ మితిరమైన ఛత్తరయందు ఛత్తర్యవహారము అనుననన్న సైరతో మిగిలినవానిని నిట్టి అనుననన్తి కలుగకపోదు. రవములు ఛత్తరతో మేళనము పొందునపుడు చతుర్విధమార్గములు శుద్ధ మితి

యావమున సంభవించును 1 రాచాదులు భగవదాలంబనము లై కనో
శేవల మిగిలినములుగును ఈరవ మిగిలినము గుణగ్రతయ సంపర్కము
వలన సిద్ధించును భగవద్గీతోక్త మార్గమున గుణమిగిలినము తరువాతి
ఇరువది కార్యలయందు వివిధము 2 ఏకవసుచే భక్తి మిగిలినములతో
ఈరవ శబ్దమును ఉపపదముగా చేర్చి భక్తి వ్యవహారంబునవచ్చును 2

ఉల్లాసాంకమున ముమ్మసూకుల మతము నాక్షేపించుచు మధు
నూపన వరవర్తతి తన సిద్ధాంతమున్నియు పోషించినాడు

“రతిరేవాది విషయా వ్యభిచారి తథోక్తః
భావః ప్రోక్తో రసోనేతి యదుక్తం రసోద్భవై” 3

దేవాది విషయముల పరిపజ్జన మూలమున ప్రత్యాఘాతము
వ్యభిచారి భావముగానున్న రతియను భావము రసముకాదని రసోద్భ
వమిల మిగిలు

“దేవాంతరేషు కవత్వాత్ కరానంతా ప్రకాశనాత్
రక్షోజ్యైశ్చం కరమానందనానే న కరమాత్మనా” 4

దేవతలు కాది వరలయందీ రతి క్షుద్రానందాత్మకము,
శోకోక్తరానందావగతి నీయకాలం ప్రాప్తవలె ఈవాదము యుక్తి
యుక్తము.

“కాంతాది విషయా నా యే రసాత్వాత్పునరేవ వ్యక్తమ్
రసత్వం వ్రుష్యతే పునర్లక్షణా వ్యుత్పత్త్య కాంగాత్” 5

1	రక్షిరసాయనము, ద్విధియోల్లాసము, శ్లోకము 87	పుట 79
2	రక్షిరసాయనము, ద్విధియోల్లాసము, శ్లోకములు 88, 89	పుట 81
3	" " " శ్లోకము 76,	పుట 84
4	" " " శ్లోకము 79,	పుట 84
5	" " " శ్లోకము 77,	పుట 84

కాంతాది విషయోములైన భావములు శృంగారాది రసములుగా వర్ణించుచున్న వరమానందరూపముగ వరమాత్మను విషయముగా గల భావమునూడ వర్ణించుచు వసరాదు కాంతాది విషయోగము రసమున పూర్ణానంద స్వభావములేదు పూర్ణము, దుఃఖానందీయమగు సుఖములేవపుడే భావము పుష్టమై రసమాకాగలదు.

"చకిపూర్ణ రసా మ్నద రసోభ్యో భగవద్రతిః
ఖద్యోలేభ్య ఇవాదిత్య ప్రభవ బలవత్తరా"

మిగులదు పురుగు ప్రకాశములంటే సూర్యలేజము ప్రబల లేజోయితమైనట్లు, లోక మ్నదరసములంటే చకిపూర్ణ రసీభవ వార్తమగు భగవద్రతి విశిష్టము, బలవత్తరము

"శ్రోధశోక భయాదీనాం పాక్షాత్పుట నిరోధినామ్
రసత్యదుభ్యుదగతం తథానుభవమాత్రితి"

"ఇహానుభవ సిద్ధిరేవ పరాప్రగణితో రసః
అదేనీవ ద్వియా కస్మాదాస్మాదవలభ్యతే 3

శ్రోధశోక భయాది భావములు సుఖప్రతికూలములు దుఃఖాంశగల యాభావములు సహితము విభావాది సంయోగము కలుగగా రసమానము అందుచున్నది ఈ కాంతిల యర్థి పాయము. ఈ భావములనుండి రాద కరుణ భయానకాది రసములు నిష్పన్నము లగునది మన యనుభవమే దెల్పుచున్నది భగవద్యుదయోగముగ రతి నుండి కూడ ఏటికన్న వేయి రెట్లు గొప్పది, లోకోత్తరాక్షాద పాతు పునగు మహత్తర రసము నిష్పన్నమగుచున్నది శ్రుతి, స్మృతి, అను

1	రత్నరసాయనము, ద్వికియోలాసము, శ్లోకము 75	పుట 84
2	" " " శ్లోకము 76	పుట 85
3	" " " శ్లోకము 80	పుట 85

భవములు శోభింపఁజూచుననుచు ఇది రసముగా నని అయ్యుత్తిక
ముగా, అపయ్యముగా ప్రబంధములు బుద్ధిహింసతో త్వరకడగలఁడు.
రసముగా భక్తిరసమే ఇంతకుముందెన రసములేదు భక్తిరసమును
రసరాజ్ అవలెను.

మధుసూదన పరవ్యతి యిది ప్రాయమున భక్తి సమయోపమాను
సత్యమునను విషయముల విల్లు ప్రోడికరింపవచ్చును

భక్తి యోగము చిత్తదురిహితుడైన ప్రతి భావమును రస
మగును రసమగుగా నలంకారకాత్మ సంస్కారక అనందమును సామా
న్యార్థమున మధుసూదనుడు గ్రహించినాఁడు భక్తిరసమనినపుడు
సూత పఠించు 'అనందమును అర్థమున రస శబ్దమునకు స్వీకరించినాఁడు
అనంతాంశ కరకాత్మ సద్విరోధించినపుడు భక్తి రసమగును ఈ
పరవ్యయోపము లోకమునాదు మిక్కిలములు శేషోదిన లోక
సమములు ఎడయిదానకునే క్షుద్రములు అధావత్తిచే భక్తి రసత్య
ఇచ్చరాదను పర్యయయోగము భరితాంశము

లోక రససంఖ్య విషయమున మధుసూదనునకు వివరించ
లేదు భక్తి అలోక రసముగా ప్రత్యేకమైన ప్రతిభక్తి కల్పించి
నచో విరుద్ధమగునని అని అభిప్రాయము లోక రసములతో
లిపి ఇచ్చుట యోగని సమ్యక్మైనచో భోజనములవలెన నకరసము
ని కంఠోక్తగ ఇప్పయుండెడివాఁడు.

రస సమన్వయము :

భరతముని , నుండి మిక్కిలమని పలుకుగల ప్రసిద్ధాలంకారికు
లములు భక్తిని భావమనినారు. వారి మతమున శృంగారాది సంస్క
లిగిన లోమునయే రసములు

1 భక్తిరసానినను, స్వీకరియోగము, పుట 111

యాదగోస్తామి, మధుసూదన పరస్యతి ఛక్రిని రవమనినాదు
ఏతి యుద్ధేశమున 'రవ' శబ్దమునకు అనందమగ్ధము విభావానుభావ
చర్యగానువలన ఛక్రిభూత రవస్థితిని పొందును

అనంతమే రవమనుట ఉపనిషత్ప్రకృతము "రవోఽనంతః",
"రవగో హ్యేవానంతం లభ్యానంతీ ఛవతి" అని శ్రుతివాక్యము శ్రుతి
ప్రమాణముచేత నానంతమే రవమని సిద్ధాంతీకరింపవలయును అలంకారి
కులును స్థాయిభావ ప్రాప్తమైన అనంతము రవమని యంగీకరించి
నాడు లాఠిక వాసవలు కలిగిన కృంగారాది భావనాలయంతే రవ
త్వము చెప్పగా, లాఠిక వృక్కలేని అలాఠికానందమగు ఛక్రిని పరస్వ
యంగీకరించుట న్యాయమే! శ్రుతి ప్రమాణసిద్ధమైన ఛక్ర్యానందము
నకల నచ్చాదయ ప్రకృత్యానుభవ సిద్ధము అనుభూతి విశేషమే
రవము. ఛక్రియందు అనుభూతి ప్రతిష్ఠాస్థితిగా కాత్రుని దీనిని రవ
ముగా సంగీకరించుట యుక్తము

నవవిధ ఛక్రి

భాగవతమునందంతటను ఛక్రిప్రాధాన్యము సోదరించును.
ఛక్రిమూర్త ప్రళంప ద్వితీయ, పత్రు, ఏకాదశ స్కంధములయందు
వివృతియు ఛక్రి భిన్నమూర్తములతో నవింపవగిన విషయము. అందు
లకు లోకప్రసిద్ధములైన తొమ్మిదిమూర్తములు భాగవత పత్రు
స్కంధమున వర్ణితములు.

"శ్రవణం కీర్తనం విష్ణోః పురణం పాదపేదనమ్
అర్చనం వందనం దాహ్యం వక్త్రమౌత్సవమ్" 7-5-23

"ఇతి పుంసార్పితా విష్ణోః ఛక్రిశ్చైవ పలక్షణా క్రియతే
భాగవత్యద్ధా తస్మిన్వేదిత ముక్తయమ్" 7-5-24

విష్ణుభక్తాశ్రమము, నామకీర్తనము, స్మరణము, పాదసేవ
 హాస, ఆర్చనము, వందనము, దావ్యము, వెళ్ళుము, ఆత్మవిజేతనము
 - ఆచారవి నవవిధ భక్తిమార్గములు ఏదిలో నొకదానికొకటి హేతు
 వులు కావచ్చును ౭౩- భక్తునియందే అన్ని మార్గములుండవచ్చును.
 ప్రహ్లాదునియందు స్మరణము, ప్రభాకరుగొనభివర్తితమైవను, మిగిలిన
 లక్షణములుకూడ నందియందు కానవచ్చును రాక్షసి బలురకరీతము
 ఉపదేశించిన భక్తిమార్గములలో నీవిరుదులు విదితము

శ్రీవణము "శ్రీవణం తత్త్వయాప మాపగుణ విభూతి
 శ్రీవణమ్"

అమార్గమునకు పరీక్షిస్తూచారాణా ప్రకృష్టోదాహరణము
 భాగవతశ్రీవణము త్తమార్గముని భాగవత ప్రతిపాదితము

"విగమ కల్పకరోద్ధరితం భజన్

కుళముఖాదన్మృతి ద్రవ వంయుతిమ్

విలత భాగవతం రసమూగయమ్

ముకుందహా రసికా ధువిభాభ్రతా"2

కొనకాదులు భాగవత్-భా శ్రీవణమునకు తమ జీవితముల
 నంకితమునర్పించు భక్తులు

శ్రీరసము ప్రహ్లాద ప్రకృష్టము ధారములైన భక్త్యవస్థలు
 భాగవతమున వర్ణించబడినది "దమకారిలీపావకారయంబులందలి .."
 (7-243) ఇత్యాది పద్యములలో శ్రీరస, వందన, భాగవాది భక్తి
 మార్గములు విశేషముగ నభివర్ణితములు. శ్రీరసము వర్ణభక్త
 సాధారణము

1 సంప్రదేశ్యాం. పుట 88

2 శ్రీమద్భాగవతము, ప్రహ్లాదచరితము, ప్రహ్లాదాశ్రమము స్తోత్రము 3
 పుట 89

వృక్షణము . విభంజక భగవత్పాదు వృక్షణము ఇదియు శ్రవణమునందలి భగవత్స్వరూపము, భగవద్గుణములు, భగవద్వైభవముల వృద్ధియును వలన నానందసీతులై వృక్షణమునకు ప్రక్షాళనము ప్రకృష్టోపాధారణము 1

పాదపేదనము . అర్చాదిగ్రహమునుకాని, పాక్షాత్పంథవైపున పుడు భగవత్పాదములనుకాని పేదయును ఇది ప్రతిభక్తునకు సాధారణము భగవంతుని విషయమున మానసికమును అగునది వ్యాఖ్యాతలు 2

అర్చనము . పూజ. ఇదియును పర్యథక్తవిషయము అంట రీత్యుని యుండిది విశేషముగ ప్రతిపాదితము

పంచకము . భగవద్వందనమును పర్యథక్త సామూహ్యము. ప్రక్షాళన వారదాది భాగవతోత్తములందమును ఉపాస్మాకులే

దావ్యము . భక్తుడు భగవంతుని యజమానునిగను, తనను దానునిగను భారించుట భగవత్పూర్తులకు దావ్యము చేయుటయు భగవత్ప్రీతికరమని శ్రీమద్భక్త పంపదాయము. భక్తశిఖామణియగు కుల శేఖరాభ్యుదయ శుమార్గమునకు పరమోపాధారణము 3

1 "పానీయంతా బ్రాహ్మణం గురువనన్ భాషియన్ 7-143 పుట 41

2 "భగవద్విషయ మానసికం" చంద్రికావాక్య పుట 316

3 కుష్కతే యవ్య పగలే రంగమాత్రా దివేదే

కమహరే రహి వందే రాజానం జంశేఖంస" ముఖందమం, శ్లోకము 1 పుట 1

జంశేఖం జీవితవర్ణంభము భాగవతుల పేదతోదవే గదవివదల శ్రీరంగే కుది దర్శనమునకై జయియదేదీల, భాగవతులు కనయందేదీ పద్మలతో ప్రయాణము పూనుకొని వారిని పేదించుట జయనకు విత్కృత్యము జీవిత చరిత్రను ది నాయకు ఇదియే రార్థక్రమము. కుదకు శ్రీరంగేశ్వర భాగవతోత్తముని యను గ్రహించువాడు

భాగవతదశమస్కంధమున

“దుష్కీణీయమ శత్య కామనీగలదు అయ్యెందువదన నీకుం
గైంకర్యంబు నేయింగోరా”

“వివ్యచరిత నీకు దావ్యమనేయని

జన్మమేల యెద్ది జన్మమాలకు” 2

అనుచున్న దోష్టరీయని మూలమున దుష్కీణీవరితన సంజేశమును
దావ్యభక్తి ఉదాహరణము

సఖ్యము స్నేహము పాంశపులు, యావపులు, భుజేలును
మున్నగున దు సఖ్యభక్తి ఉదాహరణములు

అర్చనాదేవనము. శరీర పోషణ భారమును, రక్షణను పూర్తిగ
భగవదాదు త్రమచేసి భక్త్యును నిశ్చింతఃజగిలు ఇది ప్రక్షామని
యందును మాయారధ్యభావము భక్త్యుయందును, (భారతము, అశ్వ
మేధ పర్వము) విశేషముగా పద్మక్రము శరీరమనిర్వయము లేకుండుటయే
దీని ముఖ్య ధర్మము

దుష్కీణీదేవియందును శ్రవణముతో ప్రారంభమైన భక్తివిశే
షము అర్చనాదేవన పర్యంతము పద్ధతియు ఇది కామముకాదు
కాత్రున భక్తివిశేషమే దుష్కీణీయందు భాగవత ప్రతిపాదితమనిట
యొక్కము “ఏనీగుణములు” అనునద్యమున శ్రవణము, కీర్తనము,
స్మరణము, పాదసేవనము, అర్చనము, అర్చనాదేవనము అనులక్షణ
ములు ఆమెయందభివర్ణితములు

1 ప్రమాదాంత్రభాగవతము, దశమస్కంధము, పౌర్వభాగము. పుట 331

నవవము 1701,

2

.. పద్యము 1709 పుట 332

ఇక భాగవతోత్తమునకు ప్రవేశించుచు ఆత్మనివేదనకు
కరణాదాపాదము

ఇది భాగవతోత్తమునకు భాగము, భయము, మైత్రములను
కూడ భక్తిమార్గములుగ ప్రతిపాదించినది. కాని యామార్గములు
పర్యవశ సాధారణములుకావు. వారివారి సంస్కారమునుబట్టి భాగ
ము అనుసూయితముగ వాళ్ళకు కలయించు నోచును.

కాదుము : ఇది నోచు విషయముగనే భాగవతమునందు
ప్రకర్షితము. దుష్టికి విషయమున కాదుముకాదు నోచు నవధి
మమున వర్ణించిన మునులని పురాణోక్తము. భాగవతాధిపాయమున
ఈకాదుమునందు భక్తియే ప్రధానమౌతము. లక్ష్యాంతరము
కానరాకపోవుటచే తన్మాత్రపర్యవసాయి యిది గ్రహించవలయు.

భయము : దీనికి కందుకొక్కడే విషయముగనున్నాడు.
భయయోగమునను విష్ణుపాయుజ్యము నిద్ధిమఃని భాగవత ప్రతి
పాదనము.

"కామార్కంకర నోచిత భయమునం గంనుండు మైత్రీయా
సామూగిక శిశుపాల ముఖ్యస్మరణం సంబంధులై పృష్ఠాం
ప్రేనక మీరలు భక్తివేము నదె చక్రింగంట్రిమియై ను
ద్దాన భాగవత గర్భాంతర పారిశెంకన్ వచ్చు భాక్తిశ్వురా" 7-18

మైత్రము : మైత్రీ ఉదాహరించిన వద్యమే మైత్రమునకును
ప్రమాణము మూలమున మాత్రమీన ప్రదురగీట న్యాయమును
పోతన భయమునకు మౌతము పరిమితి యొనర్చినాడు.

వైరభక్తిగా వ్యవహరించుటకు పాతువులు

'వైరభక్తి' అనుభావము తత్ఫలివృత్తి వీరు ఈ సంబంధించినవని యోగిశార్థము వటి యర్థముననిది ద్వేషమున యాధము కాని ఏమావవృత్తియందు (వైరభక్తి) కాని, తత్ఫలివృత్తిగాకాని దీనికి యోగిశార్థము గ్రహించినది తోషముకాదు. వృత్తియను శబ్దమునకు పరాధ్యాభిధానమనియే వ్యాకరణ సంప్రదాయము.¹

తత్ఫలివృత్తియందు వైరశబ్దమునకు వీరసంబంధియనియు, నమావవృత్తియందు 'వైరము సాధనముగాగల' అనియు వర్ణము చెప్పవలెను సంస్కృతమున "వైరేణ భక్తిః" అను విగ్రహమున "భక్త్యకరణే కృతావశులమ్"² అనుసూత్రముచే నీయావము సిద్ధిం చును వైరశబ్దము కోశములయందు విరోధము, విదేష్ములము శబ్దముల యాధము "వైరం విరోధో విదేష్ః తుయ్య కోశాను తుక్ శ్రీయామ్" అని అనెను.³ కాని వైరశబ్దమునకు విగ్రహము వ్రాయుచు భట్టాచార్య దీక్షితుల ఈమాటవైర భావోద దీక్షితులు "వీరవ్యక్త్య" అని నిర్వచించినాఁడు అట్లు చెప్పుటకు ప్రమాణముగ పాణినీయ సూత్రముచే ఉదాహరించినాఁడు.⁴ కర్తాంతరమున 'యవదాది గణ' భావముతో "హయనాంతయ వాదిభ్యోన్" అను సూత్రముచే 'అన్' ప్రత్యయమువైరను చేయవచ్చునని పేర్కొని

1 "పరాధ్యాభిధానమ్ వృత్తిః"

విద్వాంశకోముని, వర్తనమాసగోష ప్రకరణము తత్తోదదీక్షితులు, పుట 620

2 1-132, విద్వాంశకోముని, పుట 664

3 అమరకోశము, 1-1-25, పుట 103

రామాశ్రమి వ్యాఖ్యానసహితము, తాతోదదీక్షితులు

4 "వ్యంధ్యాక్ పున్ వైరవైధివియో"

పాణినీయము : 1-3-126 పుట : 110

నాఁడు దీనిని 'వీరవ్యకర్మ' అనియే విగ్రహము ఈ 'హాయనాంక' అను స్మారకముచే విధించబడు 'అన్' ప్రత్యయము భావకర్మ ప్రకరణములానిది 'వీరవ్యకర్మ', 'వీరవ్యభావా' అనురంభము విగ్రహములును అట్టితో పాఠ్యపుటగును కాని మొదటి పక్షమును సూచించిన వ్యాఖ్యాత "యూపాదిత్వాత్ వా అన్" అని చెప్పటచే ద్వివీణ విగ్రహమునందలి తన యుదునిది ప్రకటించినాఁడు ఇట్లు చెప్పట కాశ్రయ సంప్రదాయము. కావున 'వీరవ్యకర్మ' అనునది సైయానిరణ నమృతమార్గమనియు, నమా పమాన కరణముగానిది అన్వయించుననియు 'సైరభక్తి' శబ్దార్థము చెప్పట నముచితము యాచగోప్యమియు పాఠపథక్షిప్తినిరూపించుచు సైరమనునూడ భక్తిపాఠనముగా చెప్పట చేయు సైరమనకు కరణత్వము ఉపపన్నమగుచున్నది

ఆయా శ్లోకలకు తగిన విభావాదుల నభావముచే నుత్పాదకత స్థాయిత్వమును పొందినతో వాస్తవయోగ్యమై వీరభక్తిరస ముగను వీరము చాన, నయాఁడు ద్విభక్తివీరములనియు చేతురిభక్తియు ఈనాల్గింటిలోను యుద్ధవీరము ప్రధానస్థానమును నడిపించును భగవంతుని యుద్ధవరాక్రమమును వినుచు నంతోపించు లక్షణముక విధమైన యుద్ధవీరము తన వరాక్రమమునకు గల్గించి, భగవంతునిమాడ నిర్లక్ష్యముచేయుట మితయుక విధమైన యుద్ధవీరము దీనిని 'కర్ణి కము' అని యాచగోప్యమి వ్యవహరించినాడు. యుద్ధవీరమునకు అలంకరములైన వీరులలో గర్వము, అభేదము, భృతి, లజ్జ, సుతి, మార్దము, అపహీన, అనుర్థము, విశ్రాంత్యము, అమాఘ, స్పృశియును నవి వ్యభిచారి భావములగును కావున యుద్ధవీరమున రోద్రము కన్పట్టినతో తనంశమూత్రము 'అమర్షుడు'ను సంచారిభావముగా గ్రహించుట ఉచితము వికరమము స్పష్టముగా వ్యక్తమగునపుడు

1 శక్తిరసామృత పంతువు, ఉత్తరవిభాగము, తృతీయంపాద శ్లోకము 13, 14, 16 పుట : 578

లెంకవరనము అంగభూతమైనను దోషముకాదు అట్లుగనుట అచరి
 తార్థము శృంగారమున హాస్యము; వీరమున రాద్రము; రాద్రమున
 వీరము; కరుణమున భయోదక విభక్తిమూలు, ఇవిలో కరుణమునను
 వానిని అంగాంగభూతము నాందికీయమగుచున్నది

దయావీరమును, భర్తృవీరమునుకూడ భక్తిరస విషయములుగ
 నీవంజర్యమున గూఢగోప్యము ఉదాహరించినాడు. మధుసూదన
 వరసన్నితి ఈరంజిందిని భక్తిరసత్వమును నిరూపించినాడు. వీరభక్తి
 రసమునకుదలనే రాద్రభక్తియు కనార్హమగునని యాచగోప్యము
 సిద్ధాంతము ఇదియును వైరశబ్దమునకు విద్యేయమును అర్థము చెప్పి
 నచో వైరభక్తి విషయమయిగును

వైరభక్తికి ఉదాహృతులు కాదగిన పాత్రలు

విష్ణుపార్శ్వలైక జయవిజయులు ననకాదిగుహార్థుల కావ
 ప్రభావముచే రాక్షస జన్మస్థితియమును పొందినారు వాశీ హిర
 గ్యాక్ష హిరణ్యకశిపు; రావణ కంభోజ, శిశుపాలవంశవర్తీలు

"వైరాదుబంధ తీర్తేన భ్యానేనాచ్యుత పాశ్చతాన్
 సతో ఘోరైర్దేవ పార్శ్వైః జగ్గతు ర్విష్ణుపార్శ్వదా"2

అని వ్యాసవాగీ, అంతేకాదు,

"యథా వైరాదుబంధేన చుర్న్యైవైష్ణవై కామయాత్
 తథా భక్తియోగేన ఇతిమే నిశ్చికామితా"3

1 భక్తిరసాచ్యుత సిందిపు, 2 భరవిభాగము, తృతీయంపాది
 శ్లోకములు 47 నుండి 51 వుండు 387 నుండి 399

2 ప్రేమిద్వాగవరము, వత్తమక్కంఠము, ప్రభుమాధ్యాయము శ్లోకము : 47
 పుట : 17

3 " " " శ్లోకము : 27
 పుట : 11

అని చేపర్చినారదమరయు.

కావశ్యమున రాక్షసజన్మలేర్పిన హిరణ్యాక్షుడును నిరంతర
తైరహారముతో భగవత్పూజిత్వమును పొందిన భగవతోః ।

అయోధ్యాతంతు కగిన విభావ కుల సహ కారముచే నుత్సాహ
కలి స్థాయిత్వమును పొందినతో నాస్వాదయోగ్యము మీరభక్తి కన
మగుదు భగవంతునివలన తనకుకలిగిన అనికారముచే ముష్కప్రవృత్తల
నము కలిగినతో ప్రవృత్తితమైం అట్టి చిత్తవృత్తి శ్రోధమగును ఇది
రాక్షసమునకు స్థాయి కాని ధర్మవిర్వహణము భగవంతుని కర్త
వ్యము కర్తవ్య విర్వహణము చేయువాడు అపరాధివాడు. హిరణ్యా
క్షుడులకును ఈవిషయము తెలియును అందువలనవారు శ్రోధమున
కన్న భగవంతుని విషయమున యాపిన జిజ్ఞాస యందుత్సాహము
గోచరించును అది యుద్ధ మీరస్థాయియగు నుత్సాహము. హిరణ్యా
క్షుడు తనకునిరియును వీరుఁడెవ్వఁడని సందరించును నిరులుని సూచ
కపై హరినన్వేషించినాడు అది యిన్వేషణ ఫలించి హరి వరాహ
రూపమున వర్చసమిచ్చి, యుద్ధము ననుగ్రహించినాడు కావున హిర
ణ్యాక్షుడు సమాంకించుఁడైన క్రతివ్యంగిగా నారాయణుని
భావించుటచే నాతని యుత్సాహమునకు హరి అలంబనమైనాడు

హిరణ్యకశిపుని విషయమునను నారాయణ స్వరూపమెట్లుం
చునోయను జిజ్ఞాసయే ఆతని యన్వేషణకు మూల హేతువు. క్రష్ణు
డని భావించుటకును అదియే కారణము. హిరణ్యాక్షుని నిధవలన
హిరణ్యకశిపునకు ముష్కప్రవృత్తలనము కలుగలేదో అదిరాక్షసని విష
యము కారణము క్రష్ణు సహజముగనే యర్చిష్టమగును కాని
హిరణ్యకశిపుడు స్వయముగా దానివరాధముగా భావించలేదు
తెచ్చుఁడు మీరధర్మమును పాటించెనని యారటవొందినాడు. క్రష్ణుడు
మరణము సహజమనియు, హిరణ్యాక్షునకది స్వధర్మాపహ్లాసమున

పిల్లించినదనియు తల్లిని వ్యయముగా మోపించుటచే హిరణ్యగళిపునకు
మనమున నిట్టిరౌద్రము లేదనియే చెప్పవచ్చును

రావణుని మహాకీర్తనలన వివరమున శూర్యుని వచనమనిం
చుట మూలమే హేతువుకాదు. ఖరారుల నిరణముననుట ప్రతికా
లేవ్వు అనియందు కలదు. అది వీరభర్తామన్నేయము. రావణునను
రాముడు నారాయణుడను క్షానమున్నది. అతని యుత్సాహమునకు
తన వరాక్రమముకాక, సంభక్తాదుల నొంది ఆశయు ప్రోత్సాహక
మైనది.

సంభక్తుని వివరమున వచరాధమోని సంక్షిప్తాని, రాముని
సంక్షిప్తాని. పుట్టుచు రావణునివక్షము వహించి వచ్చుటయే సంభ
క్తుని యవరాధము. తనవారి రక్షించుకొనుటయందు తనకే
చూపవలెననుట సంభక్తుని యుత్సాహము.

శిశువారుడు విహితముగా గర్విష్టుడు. ఈతః|| వైరము వర్జి
పిద్యము శిశువారిని వ్యూహముననే శ్రీకృష్ణుడవారిని మృత్యునిని
నిష్పియమైనది. దుష్టదేశునియు శ్రీకృష్ణుడవారిని చేసిన యవకారమే
కాని దీనిన్న కరణుకోర్చిన దుష్టుని రక్షించుట భగవంతుని కర్త
వ్యము. పనికారక్షణము వీరకర్తవ్యము. అంతేకాక అప్పటికి ఆమె
కవ్యయగుటచే కృష్ణుని దోషములేదు. కృష్ణుడు తనవరికై పూర్తి
యగు వజ్రు శిశువారిని యవరాధములను మన్నించి, తుదకు
వధించినాడు.

ఇక సంతకప్రసాద వివరమున శిశువారి సంహారబరిచి మనః
ప్రకృతలనమే ఆరణ్యు చ్యారము ముట్టుకొనుటకు హేతువు. వివర
యర్థమారంభమైన పిదప యర్థవీరమే ప్రధానము.

వీరు కాక మరెవ్వరినూ ఇరళ భుజునకు భాగవతము పేర్చి
నివది

“వైరేణ యం పృథకయః కిమపాలయంత
కాల్యాణయోగతః వివాహ విశోకనాన్వైత్యః
ధ్యాయంత ఆపృథియః కేయనావనానా
తత్సామ్య మాపురమర క్తధియాం పునఃసమ్”

ఇట్లు “వైరేణధ్యాయంతే” అని పృథ్వుడుగా చెప్పుటచే వీరి
విషయంగానీ ఇరళు ధ్యానమార్గముని భాగవతి సమ్యక్తమనుట నిర్వి
వాదము. ఇరళభక్తుల భగవంతుని చేతిలో మరణించుటయే వీరి
ముక్తి పాత్రమై నది. జయవిజయాలను జన్మకలమునుగ కలిగిన ఇరళ
భక్తి విశేషము తక్కినవారికి లేదనియు, కావునవాడు ప్రసిద్ధులు
కారనియు భాగవతమున నిగదితము 2 కనుక ప్రస్తుత కవిభావమున
పై పాదము జంటలు మాత్రమే కవిశిల్పకర్తములుగా గుర్తించుటలు

1 శ్రీమద్భాగవతము, 11-54, పుట : 334

2 “కథమోచి వశేష్యాత్ కందానాం పురుషం ప్రతి
కస్యాత్ కేనాప్యపాయేన మనః కృష్టే విశేషయత్”
శ్రీమద్భాగవతము, 7-1-36 పుట : 331

వేమఁడు మున్నగువారు వైరభక్తులు కాకపోవుటకుగల కారణము

వేమఁదిభ శ్రీనివాసాగవతిమఱు, చతుర్థస్కంధము, 14, 15 అధ్యాయములలో పర్లితిమఱు అంగముచారణ చేసిన అశ్వమేధయాగఫలముగా ప్రాజాపత్య పునఃపూజాయనకు పాయపపాఠిసందించినాడు అరాజు శాస్త్రవాక్రమాణించి భార్యకిచ్చినాడు ఈదోషమువలన పెదర్మలక్షణములతో ఈమఱు దుఁడు జన్మించినాడు అతఁడే వేమఁడు వేమఁడు గన మాతానిచూడై న స్మృత్యుక్త లక్షణములు కలరాడై బాల్యము నుండి పావనర్తనైనాడు. ఇట్టిఈమఱు దుఁ జూచి అనంతకృతయే యింతకన్న నుత్తమని తల్లిపితృధనని రాజ్యము వనలిపెననినాడు బంధువులాయనలవ్వేపించి వ్యర్థప్రయత్నములై గత్యంతరములేక వేమఁది తల్లియైన పునఃపూజయితితో వేమఁది కట్టాభిషిక్తుని వేసినారు అప్పుటి నుండి యారఁడు మఱింత ప్రాయఁడై ప్రాప్తానులు యజ్ఞాదికములు చేయరావనియు, ఎవరును దానధర్మములు చేయరావనియు చాటింపు వేయించినాడు మహర్షులు పాపాపాయమున నారనిని మార్పుటకు ప్రయత్నించినారు వేమఁడు రాడై న తనను నేవించక, ఇతరజేవతలను నేలించుట యుక్తముకావని మునులను తిరస్కరించి కలిగినాడు వేమఁడు ఎఱి మఱునులకు జరిగిన సంభాషణము సంస్కృతాంధ్ర భాగవతిములందు వమూనము 1— వేమఁడిల్లు వితంజవాడము చేయగా, పారినింజ విజలేని మహర్షులు అశ్వరసించా పాతుఁడైన వేమఁది శ్రోధ హురికారముచే పథించినారు అవృత్తాంతమువలన వేమఁడు భగవదైస్వరి అయ్యునాయనచే పాతుఁడు కాలేదనుట స్పష్టము

1 శ్రీనివాసాగవతిమఱు, చతుర్థస్కంధము పుటలు : 575 నుండి 584

శ్రీమదాంధ్రభాగవతము, చతుర్థస్కంధము పద్యములు : 418 నుండి 427
పుటలు : 285, 286

సామ్యము శిశుపాలుని స్నేహమును శిశుపాలపథాసంతరము
 ద్వారకపై దండెత్తి శ్రీకృష్ణునిచేతిలో నిపాతుండైనాడు స్నేహధర్మ
 ముచే కృష్ణునిపైనెత్తి పచ్చినాడేతప్ప సామ్యమును భగవంతునితో
 జన్మనీడైనైరమున్నట్లు భాగవతియును కన్నట్టును శ్రీకృష్ణునిచేతిలో
 మరణించుట మాత్రమే అతనికి ముక్తిహేతువుగా భావించనగును

ఇచ భాండవ వాసుదేవుడైనవాడు కృష్ణునిసమీపం
 యున్నది వాసుదేవనామమును, శంఖశ్రవణమును వినిచిపెట్టుచును
 ఆయనకు సందేశమందినాడు, తుదకు కృష్ణునితో యుద్ధముచేసి మర
 గించినాడు ఇట్లేతడును కృష్ణునిచే హతుడైనాడుతప్ప ఆయనతో
 నైరానుబంధములేదు

ఇతడు గనుదొవపలసిన మఱియొక అంశమున్నది భగవంతుడు
 శ్రీకృష్ణునిచేత రక్షణ సంకమందినైదులును పథించినను శిశుపాల దండ
 పత్రంబుండి మాత్రమే వారినిభాసంతరించు ముక్తకౌశ్ఠి కృష్ణు
 నిలో బ్రవేశించింది కనుకవారు సాయుధులు నొందినట్లు నిగదిరిచు
 మిగిలిన యెవ్వరికిని భగవంతుడెట్టి యుక్తగుగరిని కలుగజేసినట్లు భాగ
 వతియును కావరాదు కావున కృష్ణునిచేతరక్షణ శిశుపాల దండపత్రం
 లిరువురే యధార్థమైనైరభ్యుదయములు భాగవతాధిపాయము "నైరణ
 యం సృజతియ" అను శ్లోకమునందలి ఇతరవాచారములు వారి
 వద్దగని సూచించునది మాత్రమే మఱియు "అనురక్తధిరూం పునః
 కిమి" అనునర్థము గల ఉపఖండములు

హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపు, రావణ కంభకర్ణ, శిశుపాల దంతవక్త్ర)లే
తైరభక్తులనుటకు ప్రమాణములు .

హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులకు బ్రాహ్మణశాప క్రభావము
వలన వారివధయందు శోకాగ్రహణేతరమైన సాయుజ్యము వర్ణి
తము కాలేదు రావణ కంభకర్ణ, విషయమునను ఇట్లే యెఱుంగ
వలెను శిశుపాల దంతవక్త్ర)లు భగవంతుఁడు సాయుజ్యము నుగ్ర
హించుటకు కారణము వారి శాపావసానమే మూడువర్ణుల తైరము,
తరువాత సాయుజ్యము ననుగ్రహించవని పరమాత్ముఁడు జయవిజ
యాలిచ్చిన అభయము పెరవేర్వకలనీక నయముమానన్ననుగుటచే
వారికట్లు కర్మవరిచాకాంతమున సాయుజ్యము ననుగ్రహించినాఁడు

ఈమహాఁడు పంటలుగాక ఇతరద్రవ్యములను సోదరులైన రాక్షసు
లును భగవంతునివలన విహతులైనట్లు పురాణములు పేర్కొనినవి
వారిలో నిధులైతఱు, మూలి నుమూలి అనువాదు ప్రసిద్ధులు
వీరిలో యొకటి గెండుపంటలు హిరణ్యకశిపునకు పూర్వము వారికి
నారాయణునితో తైరములేదు మూలి నుమూలి హిరణ్యకశిపునకు
తరువాతివాడు వారిని తైరములేనట్లు వారిచ కృతులవలననే విది
తము 1 వీరిని తైరము కత్తెత్పరిచాదితియైన దేవీభాగవతమున కన
వగుదు జయవిజయాల వర్ణితమయియు తప్ప, విగిలినవారు తైర
భక్తులని వృష్టాంతములు కారని చెప్పటయే వీరివిట ఉచితాహరించుట
లోని ఉద్దేశ్యము ఇక భగవంతుఁడు హిరణ్యాక్షాదులైన మూడుపంట
లు మూత్రమే వ్యవసాయానుసారము తైరభక్తులుగ వర్ణించఁజేసి
నాఁడు కావున వీరినే తైరభక్తులనుట యుక్తము

హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులు :

హిరణ్యకశిపుని వృత్తాంతము తొలుత శ్రీమద్రామాయణ గుఱవ కన్పట్టును ఇందు హిరణ్యకశిపుఁడు రాక్షసవంశమునకు మూల పురుషుఁడని వర్ణితము హిరణ్యాక్ష వృత్తాంతమందు లేదు ముని లి యను రాక్షసుఁడు తనవారిలో హిరణ్యకశిపునంతటి వానిని వంశా రించిన వారాయ నుని జయించుట లేదుగా శక్త్యముకాదని యిటు వంద ర్శములో హిరణ్యకశిపుని ప్రస్తావనకలదు

“హిరణ్యకశిపోః మృత్యురన్యథాంధ ముద్దిహమ్

దాశిం నారాయణం తేకుం యో నోహంతుమధీర్యహి”

గుహభారతియులోనూడ కొన్ని వివరములలో నాతని ప్రస్తా వనమున్నది వానిలో శిశుపాలుఁడు హిరణ్యకశిపుని యంభావతార ము హిరణ్యముదూత్రమే ప్రస్తుతోపయోగి

జయవిజయుల కావవృత్తాంతమునకు ప్రధాన ప్రమాణము లుగ గ్రహించదగినది శ్రీమద్యాగవతియు, విష్ణుపురాణము, వత్సపురా ణము ఇదిలో శ్రీమద్యాగవతియు, విష్ణుపురాణము భక్తులకును, బైష్ణవసంప్రదాయమునకును ప్రమాణములుగ వరించరగ నీవృత్తియు లగుదున్న గ్రంథములు వత్సపురాణము కాళిదాసు, భరణి త ద్ది గుణశక్తులచే ప్రామాణిక గ్రంథముగ నీవృత్తియు ఇది భాగవతియు, వత్సపురాణమునను రెండు ప్రామాణిక గ్రంథములయందును జయ విజయుల కావవృత్తాంతము రెండువిధములుగ వర్ణితము శ్రీమద్యాగ వతియును తృతీయు, వ ప్రముఖగ్రంథము లో నీవృత్తాంతము వివృతిను వత్సపు రాణమున నుత్తరఖండము, 22వ అధ్యాయమున నీకావంథ యున్నది

శ్రీమద్భాగవతము - తృతీయ స్కంధము :

ఇందు పరుస్తాడు, వసునారక యథ్యా యములలో బ్రహ్మ దేవ
తలకు ఈవృత్తాంతమును పలికించి చెప్పివాడు బ్రహ్మమౌనన పుత్రు
లైన వనకవంశవాదులు వారిని దర్శించుటకు వైకుంఠమునగేరినారు
అది క్రూరంతరములు కడచి, పుత్రుల ప్రాకారమును సమీక్షించు
చుండగా వ్యారచాలకులీరుత్రుని వారినన్దగించి శ్రీకృష్ణదండములతో
జడిపించినారు 1 అందులకామునిలు

"తద్వా మునుష్య వరగున్య వికంఠభర్తుః
కర్తుం కక్కుప్తమిహా ధీమహి ముంఠభృతామ్
లోకానతో ప్రజతిగుంఠర భాంబుష్టాన్
పాదీయవః క్రియ ఇమే రివనోన్యయైతః"2

'మీరు వైకుంఠమున నుండుటకు న్దులుకారు ఈప్రాకృతవర్తన
లిగినందున కాదుకోర లోభములకు శక్తులులిగిన వానలోక
ములయందు జన్మించెదరుగా' యని శపించినారు వనకాదుల యి
వాక్యములను విని వ్యారచానులు వారిపాదములపై బడి శరణుజేడి
నారు

"భూయాదభోని భగవద్విరకారి దంజో
యో నా పారేత మరహేళన మవ్యతేషమ్
యానోమకావ కలయా భగవద్స్పృతి ఘోః
యోహో భవేవసి కు నా ప్రజతో రభోః"3

1 'శ్రీకృష్ణ లాభాయకానుకంక్షాం క'

2-15.56, పుట 128

3-15.54, పుట 128

4-15.58, పుట 128

‘పాప కారులయగు మాకు మోక్షమిచ్చిమైన శిక్ష తీసి విడిచివారు కాని మిమ్మొక విషయము ప్రార్థించుచున్నాము అధోలోకముల యందు మాధుర్యములమై జన్మించినను, భగవత్స్మృతిని గురవించుచేయు మోక్షము మాకు కలుగకుండుగాక! లేదా మోక్షమునందును భగవత్స్మృతి నశించుకొనునట్లు నున్నట్లుగ్రహించుడు’ అని ప్రార్థించి వారు ఈవిధమైన రెండు వ్యాఖ్యానములును శ్రీభతులు చూచినారు.1

ఏమిట్లు ప్రార్థించుచుండగానే నారాయణుడు ఈపృథ్వింతము తెలిసి వ్యయముగ వ్యవహరించు రేంచేసి చారికీ వర్ణనమిచ్చినాడు మునులాయనను స్తుతించినారు. నారాయణుడు వారితో, ఏదిరుత్తును నాపార్శ్వములు జయవిజయాలను ఏరు మిమ్ముల వనమానవరచి మహాచరాధ్యక్షులవచ్చివారు తన నేతలుచేసిన యనరాధములకు యజమానియే కాభ్యుదయము అంద వలన నన్ను క్షమించుచు ప్రార్థించుచున్నాను’ అని భావగంభీరముగ చరితనాడు అందులకు గుహర్తులు ‘నీరీలలు మాకర్థముకాదు’ తేజధర్మమే లోకాధారము. ఆధర్మమును నీవు రక్షించుచుండువు నీవలన సనాతనధర్మము ఘట్టింది. అది నీ ఆవతారములవలననే రక్షించబడుచున్నది. నీవు నిర్వికారుడవు’ అనియు విశ్వాదిగ స్తుతించినారు.2 అటుపిమ్మట నారాయణుడు తన పార్శ్వములతో ‘మోక్ష భయమునొందకుండు మోక్ష భుజులును, బ్రహ్మతేజమును3 నేను నిచారింపగలిగినది, చాని నిరోధకులనగుట

1. ‘అధోలోక మోక్షయో ప్రాప్తోరపి భగవత్స్మృతి ప్రతిపూర్వో మోక్షో న భవేత్ కింతు మోహిని స్మృతిర్న ప్రమాత్ తత్ ప్రార్థనా’ శ్రీధరీయము, 1-15-38 పుట 381

2. “త్యక్తః సనాతనోధర్మః రక్షతే తమరిత్రవః
ధర్మశ్శ్చ వరమో గుహ్యో నిర్వికారో భవాన్ మహా”
3-18-18 పుట 347

3. “బ్రహ్మతేజమృదురోపి హింతుం చేర్చేమశం కుమే”
3-18-22 పుట 349

నాకుపట్టుకొనుకొడు బ్రాహ్మణాపరాధము క్షమించరానిది' అని పలికినాడు. ఇట్లు తన పార్శ్వమును ఎమోఘానవరచి భగవంతుఁడు మహర్షులతో 'వీరియిప్పుడు మరేతరగతినిజూచి, శ్రోధముతో కూడిన వహాధిచే యోగానుబంధమును పొందినవారై కేగముగ తిరిగి చేర గలరు. ఈ శాపము నానంశ్యమువలననే కలిగినది ఇంగు దొడొడ మేమియు లేదు' అనుచు స్వయం శుభ్రతో వారిని విడిచిపెట్టినాడు.

రృషియొక్కంధమున మహాఽదుఃఖమును క్రస్తావన లేదు 'అమర యోదియందుబుట్టి నాతో విరోధించి, బరోధమువలన నాస్మృతి బ్రాయ మందుటచే నాచేయరణమునొంది త్వరలో నన్ను చేరగలరని భగవానుఁ డనినట్లు మాత్రమే జరిగితము. 1

దిరిగియున్న రాక్షసులు జన్మింపజేయువానిని భయముతో దేవతలు బ్రహ్మలు శరణుజేసినపుడు అయినది లోకే వృత్తాంతమును తెచ్చి అజయవినయలే యిప్పుడు కళ్యణతేజముతో కవలలుగా జన్మింప నున్నారనియు, నారాయణుఁడే కాదుచేరిన బాహ్మణమును నెరవేర్చుటకుత్వరలో విరివి పంపారించుననియు సూచించినాడు. 2 అయినది అయితే హిరణ్యక్ష హిరణ్యకశిపులుగ జన్మించినారు

1 "మయి మరణయోగేన విప్రైర్వ బ్రహ్మహేళనమ్
క్రత్యేష్యరో విశాళమ్ పే శాలే నర్పయిహ వైవ." 1-11-31 పుట : 398

2 2-11-35,36 పుట : 399

శ్రీమద్భాగవతము - సప్తమస్కంధము

ఇంకరి కావచ్చుతాంకమిది

దేవర్షిరసకు భాగవంకధరెవ్వరున్న నంకర్షకులో ధర్మ జాను, శిశుపాలుడు విష్ణుపాయుజ్యమును పొందుటనుగూర్చి యాశ్చర్యముగ¹ ప్రశ్నించివాడు. 'వరగాయోగులకుకూడ ననంధవైరిని వాసుదేవ పాయుజ్యము విజ్ఞేషియగు శిశుపాలునకెట్లు నిందినది? భగవంతుని నిందించిన నేనుడు తాగలోకిమును పొందివాడు మఱి శిశుపాల వంశవత్తు²కెట్లు పిట్టనిబొందిన రు వారి నాలుకలేల వుచ్చి పోలేడు? అట్లు కానిదాగా యిట్లు చూచుచుండ శిశుపాలుడు పాయు జ్యమును పొందివాడు? దా నానునను తోలాయమాన ఎగురున్నది' అని ధర్మరాజు తనవందేహమును తెలియబెట్టినాడు

అందులకు నాంతుడు 'అశరీరమునంకభిము న మందుటదే ప్రాణులకు నేను, నాదిఅను వైషమ్యము కలుగుచున్నది బద్ధశత్రునకు వలె భగవంతునికీ అట్టిలక్షణమొందెను. అయిన అనురులను శిక్షించుట వారిమేలుకొఱకే నైరిభావము, భక్తియోగము, భయము, ద్వేషము, కాదుడు నంకరాలో ఏయపాయముచేగాని అయినయందు నంకరుని లగ్నముచేయవచ్చును భక్తియోగము కన్నకు వైరానుబంధముతో స్వామిని వేగముగా చేరవచ్చును. మీ పినరల్లికును దురైక శిశుపాల వంశవత్తులు విష్ణుపార్షనులు కావ వశమున వైకుంఠవల్లనుండి ప్రవృత్తులై³ అని తెలిపినాడు 1

ఇంకను, విష్ణువ్యయావృత్తిన విష్ణుపార్షులకు యోగిమున జన్మమెట్లు కలిగినదో వివిధరముగ తెలుపుచుని యిదిగిన ధర్మరాజు

1 సప్తమస్కంధము, 1వ అధ్యాయము, స్లోకములు : 24 నుండి 27, 83
2 చుట 878

నకు నారదుడేట్లు నమాధానమిచ్చినాడు ఒకప్పుడు బ్రహ్మహావన
పుత్రులైన ఎవకవచందనాదులు దివారునెవత్సరముల పయముగల
చాలకల రూపములతో దిగంబరులై విష్ణువర్చసముఖై ప్రైశంశము
పడు వెదలివారు 1 తది ద్వాదశాలకులక్ష్యసింగ, రజస్తయోరహిత
మైన విష్ణుసాగముఁజూచునెవనర్తులు శారదులు ఆనుభయోనియందు
బద్ధింపుడని శేషించివారు 1 ఇట్లు శేష్తులైన జయవిజయములు ప్రేకుం
శములందీ చరణముచొందుచుండెగా నమాదములు కరుణాభిప్రై
ముఁజూపవచ్చుటలో తిరిగి ప్రైశంశమును చేరగలరని యుగ్రహించి
వారు 2

జయవిజయములు మొదటిపద్యముంచు దీర్ఘగర్భమున హిరగ్యాక్ష
హిరగ్యాక్షిపులుగ బద్ధించివారు అంజు హిరగ్యాక్షిపుఁడగ్రహాదు
కాని త్పీఠియప్పంధమున దీరుపురుసు శవలలుగా చేర్కొనబడివారు
ఇట్టి దీర్ఘాగ్రహాదు, అయిదాదు ఎవరనుటకన్న యుత్పన్నమగును

“ప్రభాః తిర్మాన తయోరహిత”

యః ప్రాగ్ న్య దేహిత యయయోరహిత

తం ప్రై హిరగ్యాక్షిపుం విజుర్యథా

యం తం హిరగ్యాక్షమయాని పాగ్రహి 3

1 7-1-37 నుండి 38 పుట 331

2 త్పీఠియప్పంధకయంతి భూఁచువ్వంతు ప్రస్తావనకాది, అలవ్వరివియని
కాని వివరణలులేదు అవివరణము నస్తమ్యుంధమున తెలుపబడినది

సంరంభణిగమున తిరిగి తనమే చేరగలరని విష్ణువై తనహిర్వయలకిచ్చిన
అభయము నస్తమ్యుంధమున లేదు యథావసరమితముగ రెండువందర్ప
ములయందలి కళులు నమవ్వయము లేపికోపవలెను లేనిరో వేదావ్యత
లాదు

3 2-13-17 పుట : 332

ప్రకాశితేజామూనుండి మొదలు (చితిగవృక్షమువ్యాపా) శరీరమును పొందినవాఁడు హిరణ్యకశిపుఁడు చితిమూను హిరణ్యాక్షుని ప్రవరించివది. కపలపిల్లలతో ముందుపుట్టినవాఁడు తండ్రితేజస్సు తరువాత ప్రవేశించుటవలన రూపుదిద్దుకొను మిశ్రపుట్టినవాఁడు తండ్రితేజస్సు ముందుప్రవేశించుట న రూపుదిద్దుకొనుచు మిశ్రప్రముమునుపరించి హిరణ్యాక్షుఁడు పెద్దవా, చైవ్యుని విర్యక్రమము ప్రభావముఁగావున హిరణ్యకశిపుఁడే పెద్దవాఁడు ఈ భావమునే శ్రీధనులను నిర్ధారించినారు 1

నారాయణుఁడు హిరణ్యాక్షుని వరాహరూపమునను, హిరణ్యకశిపుని సరసింహరూపమునను నింపారించినాఁడు ఇంద్రవజ్రమున

1 "యదయోర్మత్తే యథా స్వదేహక్ ప్రభవం మతాయతం హిరణ్యకశిపుం విదుః పితః ప్రభవం యదయోరతం హిరణ్యాక్షం యథా విదుః తదా నామ కృతదానిత్యర్థః అయం భవః యదాహి గర్భాదాన సమయే యోనిభిష్యం వికర్షిర్భవం ద్వితా వికర్తం అదితః తత్సార్వాగేన త ప్రవిశతి తదా యయో రవతః తయోర్భి విత్యతః ప్రవేశప్రభవ వివర్తేత మత్యతః ప్రమాది

"యథా విశక్ ద్వితా భూతం యోనిభిష్యం పరిక్షరత్

దౌ తదా భవతో గర్భో మూతిర్వేద వివర్తయోత్"

ఇతి నింద-ద్వి స్మంతాః అతః స్వదేహక్ పూర్వం యో భావః తస్య హిరణ్య కశిపురితి పితేః ప్రభవం యః ప్రమాతః తస్య హిరణ్యాక్ష ఇతి నామ కృతదాన్" ఇతి : 33:

ఈవిషయమున నింతకు ముందేజాయుమ్నదో హిరణ్యకశిపుఁడే పెద్దవాఁడని ప్రస్తుత్యంబమున వృష్టముగా పేర్కొనబడినది దారిదిగ ననువ్యయించి నిదో విషయము వృష్టమగును

"హిరణ్యకశి పుర్వేక్షో హిరణ్యాక్షఁడు అవతః"

7-1-42 ఇతి : 33:

వాడు విశ్వవసుకుమారులుగ కైకనీయించు రావణ కుంభగర్భులుగా జన్మించినారు. పోత శ్రీరామావతారమై తి పోతని సంహరించివాడు ఈవృత్తాంతము ననుసక్తాంధమున వివృతము నువాచనజన్మమున శిశుపాలవంశవక్త్రులుగ జన్మించి శ్రీకృష్ణునిచే నుదర్శనాయుధమూలమున నిహతులైనారు¹ ఇట్లనీరు నై రాసులంధ త్రివరకలంఘన, నిరంతర భ్యాసమువలనను నారాయణునితో సామ్యమునుజొంది తిరిగి విష్ణుపార్శవులుగా నిష్క్రమణ చేసినారు

"నై రాసులంధ త్రివేణభ్యాసే నాయుత సార్వభౌమ్
నతో పునర్జలే సార్వ్యం జగ్యకుంభిష్ట పార్శవా"²

శ్రీమదాంధ్ర భాగవతము - తృతీయస్కంధము .

నారాయణుడు యిత్యవరాహమై రిసకోరలపై భూమిని విలిపి నాడు ఇదియట్లుండగా కిశ్కేపునికాంక్షయును విధి ఆ కలమున భర్తృవనూగనుము చేసినది ఆమె గర్భవతి కాఁగా, జన్మించిజోత్ర పుత్రులు ప్రూరకర్యులగుదురని కిశ్కేపుడు నిరీవాడు ఈపూర్వకంఠమున ననకాదులు త్రిలోకవందార యదేయుడు పారికర్మవాధిలాషులై నైకుంఠమునకేగినారు ఆదుల వ్యూరపాలకులైన జయవిజయులు వారినిక్షింపగా, మునులుకోపించి కాసువర్షిత్తిచే . క్షింపించినారు

1 ఈవృత్తాంతమును దేవర్షి ధర్మశాస్త్రవివరించు ననుయాయముల దంశవక్త్రు వరమిగలేదు కాని దంశవక్త్రునివర విధిపైవట్లు వారణాసు విర్ణయించి ధర్మశాస్త్రమునపైవని శ్రీరమణ వ్యాఖ్యానించినారు

"అటాకపోని దంశవక్త్రునిపోని వక్షాతక
ప్రాచా వ్యవ విధవర్షిరే."

శ్రీహరియము 7.1.31 పుట 379

2 7.1.41 పుట : 382

ప్రస భూలోకమాన కామశ్రోధలోధముః తే కాథ నొందువల్లు
 స్తంభగలరని శపించినారు ఈ కావము మూలానుకూలము శ్రీమ
 నుమను మూలమునకు కామశ్రోధలోధములని శ్రీధరీయము. 1
 కన శ్రీధరునివరించి కామశ్రోధలోధములని పేర్కొనవలెను

అవునా ద్వారచాలకులు రిమరక్తవటిగి "మోశదుగావలోకిన
 :కులుగ ..." (3-580) కరుణించ వేడినారు ఇంతలో నారాయ
 నదడటికి వచ్చినాడు సనకాదులస్తుతియు, నారాయణ ల కృమ
 : మూలమునకన్ననిందు వి స్తుతముగ వర్ణితిమి.

మ స్కంధము :

ఇందు భర్తృభావివశ్యయు, నారదమహర్షి నమ భావములు
 న యథాకథముగ ననువదించినాడు.

1 పేకస్మృతా దుష్టః పిద్యాయాం తిగునుష్కరశ్చ
 ౦థ యయోగేన విందతే తత్ప్రసాదక మ్ 2 7-1-80

అనుష్లోకమాన యయజ్ఞేషములరెంటిని మూలము ఇచ్చుగా,
 6

1 ముఃపెచ్చి ప్రమరము పాటవమాన బంధుమిత్ర ప్రాంఠంబై ని
 ౨ కము ప్రమరయోవముః కాటించి పక్షిండుగాఁజె యయయోగ
 ౩ " 7-16

అని యయమునిమాత్రమే ఇచ్చినాడు

"ఇమే కామః శ్రోధః తథాలోధయః గీతోఽః శ్రయో రవనో భవంతి"
 3-15-14, శ్రీధరీయము పుట : 111

"పేకస్మృతా శ్రమరేణ వంశంబోద్యేషః భయంద" శ్రీధరీయము.
 పుట : 111

"పై రాసులంధంబున తేరిన చందమున విష్ణుశరణభక్తిం
తేరగరాజనితోడును వారాయణభక్తియుక్తి వాదితమునన్" 7-15

అనువారనిని వలయులు మూలములనులు

"పక్షిత్వం బెటులేకపోయిని మహాపైఠంబుతో" " 7-16

అనుపక్ష్యమున పోతపమూలమును, శ్రీనిరీయమును అనువరించి
కంతకత్తుని మరణముకూడ నిర్దయిపట్లు వారదనుపాక్షిదే పరి
రిందినాడు

కానితేద్య భయప్పేచా నేన తిరేకమాలయిదింటిలో నొక్కటి
యైన తేనునకులేని వినిత్రమున అరెడు వ్యర్థులైపట్లు పోతన యథా
మూలముగ వర్ణించినాడు

కావమునందలి - మతభేదములు :

శ్రీనివాసకవితామండలి ప్రసిద్ధిభక్తి యుల్లుండగా, లోకమున
మఱియొక కావపైఠంధ్య క్తినికూడ ప్రచారముననున్నది అయిది
యులు బ్రాహ్మణకవులై వారాయణుని ప్రార్థించినాడు. శ్రీహరి
వారి ఘోషాశ్రయన బద్ధించుటలనది తిరిగి వియోగమున తిరు
కొడుగుల వీడువప్పల వావ్యభక్తికాని, మూడువప్పల కేత్రుత్వము
కాని అనుభవించిపరిచువార తిరిగి అంశమును చేరగలరనుడు అంశం
మార్గమును సూచించినాడు అందులకువారు తామఘోషాశ్రయన
నెక్కువ కాలమందేతనియి, మూడువప్పలవైరముతో ప్రతిపక్ష
లోను వ్యూహచేతనే సంహరింపబడి అయిదుచేరుచుమిదియు చేసి
కొనగా భగవానుడంగీకరించినాడు సంస్కృతవాక్యమునాలో నికథ
పద్మపురాణమున యథాశితముగ విస్తృతమున్నది

“దుడ ఉవాచ

“హిరణ్యకశిప హిరణ్యమ్ కాశ్యపేయో మహాబలా
దితిపుత్రో మహావీర్యా వర్తతైత్యపతి ఉభే”

“నామ్నా తో జయవిజయో శ్వేతద్వితీ హరింగతో
తస్మిన్ ప్రవిష్టాన్ యోగీంద్రాన్ వనకాదీన్ మహాబలా”

“చారయా మావశుర్దేవి హరి వందశ్శుభోక్తుకాన్
తైః ప్రళస్తౌ మహావీర్యా చ్చారకాతా సుశో త్తదా”

వనకాదయ ఉచయః

“ఉత్పత్త్యతేః కృత్రివ్యాంతు చ్చాస్తౌ దేవస్యశింకరా”

దుడ ఉవాచ

“ఇతికాపమ్ తేయార్ద్రత్వా త్రైత తస్తుస్మనీశ్వరాః

దేవస్తకర్ణం క్షాత్వాచ తానాహూయచ తావతి
తో చ్చాస్త్రోబ్రువీ త్రైత భగవాన్ భూత భావనః”

భగవానువాచ

“కృతశింతో మహావీర్యామవరాధిం మహాశృనామ్

నాత్మీకగుణేయ మిదం భవచ్ఛాన్తం చ్చారకాలతో
చానర్థం వస్త్రజన్మాని యువాం భక్తౌ మహానభా”

“అమృతతాం తథా త్రిణి జన్మాని భవతోపివా”

దుడ ఉవాచ

“ఇత్కుక్తౌ తో మహావీర్యావప్రభాతాం వరమేశ్వరమ్”

జయవిజయ ఉచయతుః

“దిరకాలం మహింగంతుం వ వమథ్థా వ్యమావజ

తస్మాత్ త్రిణ్యప జన్మాని విద్విత్త్వంచ భవావహే
దేవ శింతైవ నిహతో ప్రాప్త్యావో భవజంతికమ్”¹

1 వత్సపురాణము, ఉత్తరశంకము, ఉత్తరార్థము 217వ, అధ్యాయము, శ్లోకములు : 1 నుండి 3 వరకు 317, 318

ఈ యేడుపప్పు వాప్యవృత్తాంతము అర్చనసాహిత్యములో
 శ్రీ గారు గోవిందేశ్వరరావుగారు మూలము ప్రస్తావించినారు
 ఇతర వాప్యవృత్తాంతమును జమ్మగనముపనుపరించి పునర్నిర్మిత
 పద్యంతయు కలగలిపింపవలసియన్నది

హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపుల వృత్తాంతముగల వ్రసిద్ధ

గ్రంథములు .

హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపుల 12 ప్రావస సంస్కృతకాహిత్యమున తొలుతి శ్రీమద్రామాయణము, ఉత్తరకాండలోనున్నది తరువాతి శ్రీవిద్యాగవతియు - తృతీయ, నల్లమి సంధములలోను, విష్ణుపురాణము - ప్రథమాంశము, పనునారక అధ్యాయమునుండి ఇరువది యధ్యాయములవఱకును, బ్రహ్మాండపురాణము - అనుబంగ పాదము, పంచమాధ్యాయములోను, మత్స్యపురాణము, 186 వ. అధ్యాయములోను, విష్ణుధర్మశ్రుతపురాణము - ప్రథమభాగము, 88 వ అధ్యాయములోను, మహాభారతము - ఆది, అరణ్య, శాంతి అనుభావనిక పర్వములలోను, హరివంశము - హరివంశపర్వము, 41వ అధ్యాయము, భవిష్యుత్ పర్వము . 41వ అధ్యాయములలోను, పద్మపురాణము - ఉత్తరఖండము, ఉత్తరార్థములోను, కూర్మపురాణము - పూర్వవిభాగము, 6, 15 అధ్యాయములలోను పరివృత్తాంతము ప్రస్తావితము 2

1 'హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపుల'ను పదున పాదుకవిధానము :

హిరణ్యకశిపుఃపరగజాతి కాపున "త్రాపి, త్యామనః"

(2-2-34, పిల్లంకరకామి, 2వ భాగము చార్తికము : 1418, పుట : 888)

అను చార్తికముచే హిరణ్యకశిపవర్ణము పూర్వవిహితము హిందవంబి యందును కాని, లోకమున హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులందును వ్రసిద్ధము అందువంపు పదుపాదయములలో తక్కువ అద్భుతకవితా హిరణ్యాక్ష కర్ణమును ముందిచెప్పి "అల్పార్థ తమ" (2-2-34, పిల్లంకరకామి, 2వ భాగము, పుట - 888) అనుమాత్రముచే పాదుపుగ చెప్పికొనవలెను చార్తికము స్థలాంతరముం యందు తరితార్థమగుటచే అపభ్రంశమైనది బాధలేదు

2 పై చెప్పిన ఎలానములందీ హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపుల వృత్తాంత వివరములు కూర్మపురాణమునుండి గృహీతములు

కూర్మపురాణము, పరిపక్షము - 2, పుట : 1

వరసింహపురాణమునకేర తీరపురాణమునకేర తీర అథా
యములలో లభించుచున్నది కాని దీనిలో వరసింహావతారమునకు
ప్రథాన్యము ఇందలి వృసింహావతారకథలో భాగవతకథకు
సామ్యము దుష్కరించుచున్నది అంధమునందలి ఎఱ్ఱ పెగడ వృసింహ
పురాణమునకు గూడదని మూలముకాదు కాని విష్ణుపురాణము
ప్రథానాధారము పై తెప్పించుచున్న ప్రథాన ప్రమాణములుగ
గ్రహించవలసివి భాగవతి, విష్ణు, విష్ణుధర్మోత్తర, వశ్యపురాణములు,
మహాభారతేతిహాసములు

అంధగ్రంథములలో ప్రసిద్ధముగ శ్రీరామాంధభాగవత,
వృసింహపురాణ, హరివంశములలో హరిణ్యాక్ష హరిణ్యకళింగ
వృత్తాంతము కన్పింతును దుగ్ధగ్రంథములును ప్రామాణికములే
దనము, భాగవతమే యున్నదని ఇవికాక అయ్యపురాణములకు
యథాతథములైన అనువాదములునుకలవు సంస్కృత ప్రసిద్ధగ్రంథ
ములకును, అంధప్రసిద్ధ గ్రంథములకును ఈవృత్తాంతమునకుల తార
తమ్యము కలనాత్మకతరీతము వరువుటకనుకూలముగ నేవలెను
వాదములెల్ల కరిహరింపవలసి

సంస్కృత భాగవతము - పాఠశాస్త్రజ్ఞుడు

(ర్పితయస్కంధము).

దితిగర్భమును భరించియుండఁగా, లోలోపద్రవమైన రాక్షసోర్పిత్రి కలుగవనిభయపడి దేవతలు తిర్చివారణయుపై ప్రహ్వలు ప్రార్థించినారు ఇదివఱునాల్గవ అధ్యాయమునందలి పూర్వరంగము ప్రహ్వ వారికి జయవిజయాల శాశ్వతాంతమునుజెప్పి, వారిజననము లోలోపద్రవమైనను శ్రీహరివలన తిరిగికాంతికలుగునట్లు నిర్పయ సూత కముగ జెప్పినాఁడు ఇదివఱువారన యధ్యాయములోని అవతారి

రాలోత్త్ర తపద్రవమగునకు విధారివరిహారమును సూచించుటచే దేవతలు నిర్పింతగా నివనిప ననుటకు చేరినారు దితి మాటువంపత్తి గమలు గర్భవతిగానుండి కపలబహుననఁచినది వారిజస్మవసుయ మున నశేకములైన యుత్పతియగు కన్యజ్జనని. వారిలోనిన్ని వాఁడైన హిరణ్యాక్షుఁడు గవాధరుఁడై యుద్ధమునశ్వేషించుచు లోలో సంచారము చేయుచున్నాఁడు 1 హిరణ్యశిఖిఁడు వాహుబలనంబు న్నఁడై ప్రహ్వవగోర్ధితుఁడై, మృత్యుభయములేనినఁడై లోకమున పకో అయగొనివాఁడు హిరణ్యాక్షుఁడు యుద్ధాశ్వేషియై భరించు చుండఁగా దేవతలు, గరుత్మంతులకు భయఁడివివర్తయాలవలె కనబడు నుండ గాగిగొదిరి దేవతలెవ్వరును కనబడకపోవుటచే హిరణ్యాక్షుఁడు భయంకరముగగర్భించుచు ఏముద్రములో నశ్వేషించివాఁడు అదే, కాసుపించిన వరుణునకున గన్మరించి యుద్ధమును ప్రసాదించుచుని కోరినాఁడు 2 ఇటు 'ప్రబల్లమై' అను పదమునకు అవహానియను గూఢ్య

1. 'గదా పాదార్థివం యాత' యాయాశ్చిః మృగయత్ కంఠమ్ "

3.17-20 ఇతి - 312

2 "శక్రోపలభ్యామర లోకహింసమ్

యాదోగజాదాం మృషకం ప్రవేశవమ్

, " 3.17-21 ఇతి : 313

కము 1 ఇంకను హిరణ్యక్షుడు వరుణునితో 'నీవులోకపాలుక కధి
 ౩00 ఇదివరలో నైత్యదానధునివలన ౩౦౦0 రాజసూయము చేసితివి
 నిత్యదుపము చే నుడించిన వారికర్పణను అణగిండుగలవు' అని ౩00
 నాడు ఈపలుకులలోని అక్షరవ్యమయగ్రహించిన వరుణుడు
 హిరణ్యక్షునితో 'నీవిత్తము శాంతింజనై నాను నాయందు యుద్ధో
 త్సాహములేదు రణము ర్లగోవిదుడు, రాక్షసశ్రేష్ఠుడు అహింసుడు
 ఈరాజపురుషుడునైవ వారాయణునికంటె నీకుతిగిన ప్రతివ్వందీర్తి
 లేడు అతడు రణోర్ధ్వముచే నిన్నానందింపజేయగలడు నీవంటి
 అధిపానపంతులు (మనస్వితు) అతనినే యశ్వక్షింతువువాడు 2
 ౩౦౦ నాడు నీవంటి అపక్వపురుషుని శిక్షించుటనిను, పక్వపురు
 షుని శిక్షించుటనిను నివిధయాపములను ధరించువువాడు' అని
 చెప్పినాడు అట్టిహరి యేరూపమున నన్నాడో హిరణ్యక్షుడు
 ౪ శ్వక్షింపిసి పాంశవముగా నుండునని వరుణుని యర్థిచాయము
 లేనిదో 'వ్యయాధియా' అనునగమానకు తిగినంత ప్రతివత్తి
 ౪౦౧డు

ఇట్లు వరుణుడు చెప్పగొని అభిమానపంతుడగు హిరణ్య
 క్షుడు లోకపరిపాదుడయ్యును వారిదునిలన వారాయణుడు

1 ఇందరి అంశర్థము ప్రకరిజోదికముగ వివృతమగును

2 "వయవముక్తుత మరేవ విద్యహి
 దృఢం ప్రబల్లో భగవాన్ అహం వతిః
 రోషం మమజం శతయన్ వ్యయాధియా
 వ్యవోదయంగోప శమం గణపయన్" ౩-17-28

"వశ్యాని వాన్యం పురుషం పురాతనాన్
 యస్మంయగే శ్వాం రణహర్షకోవిదన్
 అరాళయశ్య త్వమకర్షణే హి తవ
 మనస్విదో యం గృణతే భవార్పణా"

౩-17-30 పుట : 688

రహస్యముననున్నట్లు తెలిసికొని వెదకినాడు. అతడు జయశీలియ, భరాగరుడును, దంష్ట్రులచే ప్రకాశించువాడును, విలువైనవస్తువులకు శరీరకాంతిగలవాడును, పరాపరాధియైన నారాయణునిగాంచి హిరణ్యాక్షుడు 'అక్షాహా! ధూమినివలెదెట్లుము జలవ సులగు పారిజీతామిని మృష్టికర్తయిచ్చియున్నాడు' వదలబోతే సూర్యకారమునకున్న నీత్రక్షేపముగానుకలిపితేత్ర నీత్ర మాశక్తులచేత మా నాశమునై! మృష్టింపబడినావా! యోగసూయతో లోకముల నాగ్రహించినవాడవును, అన్యవక్త్యుడవును నిన్ను వింపించి న్నే హితుల దుష్టమును తొలగించుగోయి మహాలాభాకము కలిగియుంటే ఋషులు, దేవతలుకూడనుండరు² అనిపలికినాడు.

హిరణ్యాక్షుని యాదురాధాకములను విని నారాయణుడు ధూమిని నీటిపై తేలుట్లుంచి, రాక్షసుని నమోపించినాడు. హిరణ్యాక్షుడు శ్రీహరిపై గడమచేసెగా, అయినవానిని మధ్యలోనేవట్టుకొని, అరిచి 'హిరణ్యాక్షా! నేనునుగోదగమైన మృగమునే నీవంటి గ్రామినింపామును తేటాడుదును భీరులు అర్చివ్వాడు కాదించుకొనరు నేను రహస్యమువ్యాపకుని పొందినమాట నిజమే. ఈ వింతునితో నైరదుష్టుకొని యుద్ధములో నిలుచగలవా? నీత్రపాదచారులతో నుత్తముడవు, యోధాశంకరుడవు. గోవాడవు నన్నుచంపి నీవరికన్నీటింతునీదీతేయును. హితుడు ప్రతిజ్ఞ నిలుపుకొనలేడు'అని యుద్ధిక్షేపించినాడు. అయితేక్షేపమునువిని హిరణ్యాక్షుడు తిరిగి తనగడమగ్రహించి, యుద్ధమునకు పూనుకొనినాడు. శ్రీహరియు లీలా

1 2.13-4 అతడు 'అభవాయ' అనుపదము హిరణ్యాక్షుని పాదకర్తమనకు మృగకర్మమని తరువాత శ్రీధరియొడుపారము వివరించును.

2 ఈవిందయంతయు వ్యాపముచేసెదనును శ్రీధరవాక్య ప్రకరణోదభవగ వివృతమగును.

క పు యుక్తమును పోషింపినాఁడు అపుడుబ్రహ్మచేత్రుఁడు వెనుయము
మిరిచినచో రాక్షసునకునుమూలమైనవేళ వియ్యవనియ, ఈయభిజన్ము
హూర్తవనుయమునపొంది వంఛించింది లోకమునకు కుఠముగూర్చు
నదియు సారాయులుద్భవించినాఁడు

బ్రహ్మచార్యును ముగ్ధుని సారాయులుఁడుగదతో హిరణ్యా
కుః కాలుపునైమోదినాఁడు ఇంకను విజృంభించుచున్న రాక్షసుని
జూది స్వామిచక్రమును¹ మ్మరించినాఁడు చక్రమునుధరించిన
వాఁడును, తనచార్య జనుఘ్నునిచే² నదికింపబడినవాఁడునునైచి స్వామి
ద్రక్షాయుధముతో హిరణ్యాక్షునివంఛించి, నైకుంకమునకు మరలి
నాఁడు హిరణ్యాక్షుని మరణము త్రమో త్రయమైనదని తేవరలు
క'దియొడినాడు

"మనాశం న అమృతద్యుతమ్" 1-18-6 పుట : 398

"తం వ్యగ్రదక్రం దితి వ్యతారమేన

వ్యపార్జన ముశ్యేన వివక్షయానమ్

ద్రాక్షావరోకద్యదాం వేదరాజాన్

తత్రహ్నినన్ వ్యప్తేయమ్ అహో" 1-18-8 పుట : 398

హిరణ్యకశిపుఁడు (వస్తువ్యుంధము)

హిరణ్యక్ష పృత్రాంతము ననువాత కళ్యాణవంశమున హిరణ్యకశిపుని పృత్రాంతము వస్తువ్యుంధ వర్ణంతము వ్యవహారము జయవిజయముల వాచాంతరము హిరణ్యక్ష వధప్రస్తావములో వస్తువ్యుంధమున హిరణ్యకశిపుపృత్రాంతమారంభము

హిరణ్యక్షుని గురణమున కాగ్రహించిన హిరణ్యకశిపుఁడు వానప్రస్థులలో 'నారాయణైశ్చ హిరణ్యక్షుఁడు దేవతావక్ష్యము వహించిన వారితే విహతుఁడైవాఁడు అవిష్టుప్త అస్థిరచిత్తిఁడు నాశూలముతో నాతనిని సంహరింపగలను అతఁడు గురగించినచో దేవతలుకూడ నశింపగలరు మూర్ఖులలోకమునగై దేవములను, యజ్ఞములను, బ్రాహ్మణులను కాధింపుఁడు నారాయణుఁడు దేవాశ్రయఁడు' కావున సమార్థమూరిని కడుగొనటకునియోగించును' అని యాజ్ఞాపించివాఁడు హిరణ్యకశిపుని యాజ్ఞాపారము రాక్షసులు లోకము ను కాధించినారు

కొంత హిరణ్యకశిపుఁడును పురాణంలోఁగై హిరణ్యక్షుని గురణమునకు ముఖించుచున్న నల్లిని, బ్రాహ్మణులను 'హిరణ్యక్షుఁడు వీరమరణముబొందివాఁడు తరింపిరికింప పాంథులుదేరినట్లు సంయోగవియోగములుగల సంహరమునిట్టిది నహజము గుణముయొనైన ప్రపంచమున సర్వలంకయుకఁ వాఁడు నరమూర్ఖునివలె ప్రకాశించఁగలఁడు చాత్రపుట్టలగూర్చి విలపించుటయది నీకను'ని ఈ రాత్రివాఁడు

హిరణ్యక్షునిజరిన శ్రీహరివిసాధింపవలచి హిరణ్యకశిపుఁడు బ్రహ్మచగూర్చి ఘోరతపమాచరించివాఁడు తపమునకు మిచ్చి

ప్రత్యక్షమైవ బ్రహ్మం ఇంట బయట, రాత్రియంగను వగటియంగను, జయభయాలచేతను, భూమ్యాకాశములయందును, సమలచేతను మృగములచేతను, ప్రాణులచేతను అప్రాణులచేతను, సురాసురుల చేతను, దివిగతులచేతను మరణములేకుండ వగమువేడినాడు ఇంగన, యుద్ధమున తన నెదిరించువారు లేకుండునట్లును, ప్రాణులపైనే కాధిపత్యమునుకూడ కోరినాడు బ్రహ్మచ నివర్తితని అనుగ్రహించగా వశోద్ధితుడైన హిరణ్యకశిపుడు దిగ్విజయముసాధించి లోకములనాక్రమించినాడు రాక్షసవీరీకుడైన తేవరలు వారాయణు నాశ్రయించగా, స్వామివారికథయమిచ్చినాడు

ఇట్లుండ హిరణ్యకశిపునకు శీలవంశముడైన ప్రహ్లాదుడు జన్మించినాడు ఇది ప్రహ్లాదుని గుణశీలములు విస్తారముగా వర్ణితములు ఇదిలోనాదికి జన్మరూపమైన విష్ణుభక్తి మిగిలిన గుణవంతుడొకని వశోద్ధితుడైనాడు నాక్రమించితి

శుక్రకుమారుడైన చండామర్కులు ప్రహ్లాదుని శిష్యునిగా స్వీకరించి విద్యాభ్యాసము చేయించసాగివారు ఒకనాడు హిరణ్యకశిపుడుకుమారుని విద్యాస్ఫూర్తిని వర్జిత్తుండగోర్చి శిష్యుని, వారాయణునాశ్రయించుటయే ఉత్తమపద్యమును ప్రహ్లాదుడు వమాధానమిచ్చినాడు వారిని ఇదివాక్యములుగా భావించిన హిరణ్యకశిపుడు తోలుతనవాదీమండయ్య వ్రుహద్రుహి ద్రుహిమనుచు చాలుడు విష్ణుభక్తివగుల పోవుటచే ఇమాయనచంపుడని రాక్షసుల నాశ్చాకించినాడు ఎన్నివిధముల ప్రయత్నించినను ప్రహ్లాదుడు సాధ్యుడు కావోవుటచే నాతడువేమిచు విష్ణువక్తవయన హిరణ్యకశిపుడు గద్దించిపోతినాడు సభాభవన ప్రంథమున వారాయణుని చూచగలవాయని ద్రక్షించినతండ్రికి, ప్రత్యక్షమైనను వ్యాపించి యున్నశ్రీవారి ఈ ప్రంథమునుననుండుటలో విచిత్రమియని ప్రహ్లా

దునివమాధానము హిరణ్యకశిపుఁడాగ్రహముతో ఖడ్గముగ్రహించి,
 వైరితముపై ముష్టిఘాతమునర్పించును అపుడా వైరితమునుండి
 కరాళహావముతో నరసింహస్వామియొద్దకుఁబడి హిరణ్యకశిపునకు
 దర్శనముగ్రహించినాఁడు హిరణ్యకశిపుఁడా విద్రుతహావమును
 గూర్చి తిరిగిఁబడినాఁడు అసంతరితముస్వామికిని, హిరణ్యకశిపునకును
 భీషణఁడై గ్రామము ఘటించినది స్వామి, గరుడఁడు విచ్ఛేదముచేచిల్చి
 బిల్లు హిరణ్యకశిపుని చ్చాతరజేశముపై నూరు బద్ధభాగములనుఁబడి
 నఖములతోచీల్చి సంహరించివాఁడు క్రమ్మదాఁడా యగ్రస్థునిఁహరి
 ప్రార్థించి కాంతిఁజేసినాఁడు

శృతీయ, సప్తమ్యుంధముఁడలి కథాంశముఁలో కొలది
 భేదముగన్పట్టును హిరణ్యకశిపుఁడు హిరణ్యాక్షుఁడు బ్రదికియున్న
 కాలమున నేరితముచేసి, బ్రహ్మచలనవరములు పొందినట్లు శృతీయ
 స్కంధమునవివర్ణితిను (8-17-19) హిరణ్యాక్షుఁడు బ్రహ్మమగూర్చి
 తపస్సుచేసినట్లు ఎవటనువాచ్యముగ వర్ణింపఁబడలేదు ఇది వరాహ
 మూర్తియగు నారాయణుఁడు హిరణ్యాక్షునితో యుద్ధముచేయు
 యుప్పును, హిరణ్యాక్షుఁడు తివర సవరిములు పొందినట్లుబ్రహ్మ
 స్వామికి తెలుపును (8-18-28) ఇకపై ప్రముఖస్కంధమున హిరణ్యాక్షుని
 మరణమునకు బ్రతీకారమునైనై హిరణ్యకశిపుఁడు తన మొనర్పినట్లు
 వివరించు (7-31, 7-4-4)

శ్రీమదాంధ్రభాగవతము హిరణ్యాక్షుడు

(త్పరీయస్కంధము)

ఇందు మూలకథాంతము చాలవరకుపరిపూర్ణము హిరణ్యాక్షుని పుని తపస్సువిధియందు మూలమునోన్న పృష్ఠము కశ్యపాచార్యుని ఆశీర్వాదము నానుకరణమునర్పి తిరిగితపోవనమునోగివాడు హిరణ్యాక్షుని తపస్సునర్పి లోకధిపుడై పట్టును, ఏతత్కాలముననే హిరణ్యాక్షుడు యుద్ధాన్వేషియై సంపదించుపట్టును వర్ణించును

“అయ్యవసరమున నతులలేజోవిరాజింపడై న హిరణ్యాక్షుని హిరణ్యాగర్భవరదాన గర్వమునను దుర్వారతరిపంధి గర్వ విర్వారగాభర్వభూ విప్రంభగరియనను నిధిలోకపాలకుల జయించి స్వవశంతొనర్పి సంకుప్తాంతరంగుడై యెందునుండనకు మృత్యు భయము లేక నిర్భయంపై నుఖియందె ” (8.812)

హిరణ్యాక్షుని తపమునుగూర్చియు సీసంపర్వముననే పోతన పృష్ఠముగ వర్ణించివాడు “వనజావన వర్షప్రదానంబు దిండించి ” (8.8-12) అపహ్వానములో నీయర్థమునిగడిరియు బ్రహ్మ నారాయణునితో బలుకాపంపర్వములో హిరణ్యాక్షుని తపస్విస్తావన మిందు లేదు వరుణుడు నారాయణునితో యుద్ధముచేయుచు హిరణ్యాక్షునకు చెక్కుల పరమానాంశము తుడ్డుట్టునుపొడమున ౧ అంగుల దిస్తురము పోతన మూలమునందలి “నారదాద్రసాశీలం నిర్విలశీ” (8.18.1) అయి నర్మగ్రహహాశ్యమును ముఱిగొంతపెంచివాడు ఈ పెంపు హిరణ్యాక్షుని రోషమును పెంపునీయునది 1 హిరణ్యాక్షుడు

1 “వరసి తపోవతుం దోవరి వంగరమెవరించి ” 8.828
 “గురుబాద మృదాత్మయి విమంశప్రసాదప వేరులేదు ”
 8.189

చూచిన ఆదిరామానుజ వర్ణనము మహామువనోక్త శ్లోకమునకు
 తరిమితిగాకగా, ఆ వాదమున నీవర్ణనము విస్తృతము. ఈవిస్తార
 వర్ణనము జరుగజోవు ద్వంద్వయద్ధమునకు ప్రాధాన్యమును కల్పిం
 చును. హిరిగ్యాత్మకదట్టి విరామముతో పోరనైనాఁడని జరిగి
 నిర్మాణమునూడే భంగ్యంతరియగదట సూచితము. యుద్ధారంభ
 సమయమున నుదాలశ్లోకములను పోతన యథాతథముగ ననువదించినను
 శ్రీధరుఁడుచూపిన వ్యావస్తతి అనువాదములోఁకీరాలేదు. దుగ్ధిని
 సంభాషణము సమానము. యుద్ధవర్ణనము వివాదమునకంటె వీరరస
 పోషకము.

స్తుతిపద యనున శ్రీధరునియభిప్రాయము పోతనకునన్యుతము.
 కాకున్నచో హిరిగ్యాత్మని మరణమయిగూర్చి బ్రహ్మచారు బ్రహ్మం
 సింధున సంకర్షణమునను విడిచెడివఁడుకాఁడు. మఱి పోతనవ్యవ
 స్థుతిని గ్రహించిపోవుటకు వీరరససంకర్షణము కారణముకావచ్చును.
 ఎట్టివారికై నను యుద్ధోత్సాహమున పరిత్యజియించుట తోచుట
 నపాదము. శ్రీధరుఁడు సంకయందు రెండర్థములనుచూచి, భగవం
 తుఁడు లీలాత్మమై దురుక్తిపరముగనున్న అర్థమనుమాత్రమే గ్రహించె
 ననియు, అట్లు గ్రహించుటకు దేవతలయందలి అనుగ్రహముకారణ
 మనుచు "అనురైః నిమిత్తభూతైః కువ్యమాః | యథాక్రతాన్త
 గ్రాహిణాం బ్రహ్మదీనాం అనుంకయ నీవ్యయాన ఇర్హిర్హ" అని
 భగవదాశయమును స్పష్టముగ వ్యాఖ్యానించినాఁడు. స్తుతిర్థము భగ
 వంతునకు నన్యుతము. దేవతలది భగవల్లిలయగుటచే దురస
 గావూను. భగవంతుఁడు వ్యభిచారిండుటకాదెను దేవతలను కాపాడ
 వలయుటచే ఉద్దేశ్యము. తనితో నాగ్రహముసంగతిమిగును.

దేవతలయందలి అనుగ్రహముకారణముగా శ్రీహరి రాక్షసుని
 పట్ల అగ్రహించినాఁడను శ్రీధరుని భావముననుసరించి పోతన,

"హరి సరోజాత భవ ముఖానుబలైః
వచ్చుదురవప్త కాత్మలోపరివృందే . . . (8.644)

అది వర్ణించినాడు పావనము చేసినది కాపాడడం చూపలేకనే
"సురరిపు వాక్యాంకుశాలు

గురు కుపిత పాపంతులకగయగోమరాన " (8.645)

అది పోతవ వివరించినాడు

హిరణ్యకశిపుడు .

కృతీయస్కంధమున హిరణ్యకశిపుని వర్ణనకారము, ఇతఃకు
వరములనుపొంది రాజ్యముచేసినాడను విషయమున్నూ తమ సూచి
తము విధ్వంసంధమున భగ్గురాజు వారమునిచ్చిండు నిందకృ
మున విస్తారముగ నీతివృత్తాంతము వర్ణితము హిరణ్యాక్షుని దురగా
నంతరము హిరణ్యకశిపుడు సభద్రీకుట, వానప్రుషుని ధర్మగ్నాది
ప్రహేళిహింసలు, గంధువు నోవార్యుడు మయిల్లోపాఖ్యానము, తెల్లకు
మున్నగుభట్టములు మహాముతో సమానము హిరణ్యకశిపునితపస్సు
మూలముతో సమానాంశమైయు తపశ్శ్రీవత యుండుమిక్కుటము
బ్రహ్మచరులు, దేవతలవారిని శరణుజొచ్చుట సమానాంశములు

ప్రహేళచరిత్రము మూలానుసారి ఆయుష్షసభిశ్చాగము స్వతంత్ర
త్రము ఇంతరి "సంవారముకొంద మూడుగొండుదేలు ముఖంబు
నోపునే మదనములకు . . .", "మితాక్షునిర్పించు శరణులు
శరణులు. . .", "శంఖాక్షులగుని కాయంబుకాయపి. . . ఇత్యాది
స్వతంత్రవివర్ణనకృములు ఆంధ్రదేశమున నిర్వంత్రప్రసిద్ధములు ఈ
భాగము కేవలమువాదముకాక ఉత్తరప్రభావనుగు ఉండకావ్యము
వలెనుండును గతేంద్రమోక్షము, వానవాచతారభట్టము, దక్షిణ
శిల్పము మున్నగుభట్టములందును మూలానుసారియైన స్వతంత్ర
కవ్యుని స్పృహింపవలెకాక విరూపవర్ణనము, స్పృహింప హిరణ్యకశి
పు యుద్ధవర్ణనము మూలమునన్న విపులము

హాస్యం ద పురాణము .

కొనకాదులకు సూక్తులకు రాక్షసులబద్ధులవారమని, పంశే
 స్తుతములునుచెక్కుచు హిరణ్యాక్ష హిరణ్యశివులపృథ్విలోనిని వారిం
 చినాడు. శిశ్యులైనవానికి దిరియంగు ఇరువురునును దిలుగు,
 తం మూర్తయును బద్ధించినారు ఈ లురువురునునురాక్షసు రాక్షస
 శత్రువులు మూలపురుషులు వారిలో పెద్దవాడు హిరణ్యశివుడు
 తన వదాడు హిరణ్యాక్షుడు. ఇందునీరు కవలలుగా కల్గినవల
 ౨. దిరిగర్పమున హిరణ్యశివుడున్న కాలమున శిశ్యులుచేయు
 ద్విమధియాగమునందు సహాధర్మచారినిజ్ఞున దిరిగి“హిరణ్యశివు”
 ఏకమైన అననమునిచ్చినారు అననమునునబద్ధించిన శిశువు
 పునపెద్దవాడై అయావనిము. ఎలలించించివాడు అందువలన
 దులోనే అదిడు ప్రభావమునైవాడు 1 రెండవవాడు హిరణ్యా
 క్షుడు. దిరిగెల్లెలు సింహిక ఈమెనుమారుడు రావలపు

హిరణ్యశివ శిష్యులునకు ముఖ్యులైన వ్రుత్తినియు నచటనే
 యుగమునది యుక్త కాలయందు అయావనిమునై దిరిగి ఎలలంగా,
 తదితైకర్పలతో విమోక్షనముచేసి భూతైవేతా బంగారపు
 మునిన బద్ధినారు తెలుసపరిగిన అశిశువు రెండవయోగము
 ముందులచే నచటియున్నలాకిలి హిరణ్యశివుడని వాని కరణము
 గదు.

“హిరణ్యవాన్యతి కలా క్రవ్య కళ్యాప్యార్థమేధికా

హిరణ్యకలిషున్నామ ప్రతికం మృదానవమ్”

“దిత్యాగర్హస్థదిగ్రుక్య కృతావేదః పదుతకః

హిరణ్యకలిషున్నామ కర్వతా కేవ పశ్యతః”

కేవ అధ్యాయము, శ్లోకములు - 4, 5

వృతాంతము - 101 పుట - 202

హిరణ్యకశిపుడు లక్ష సంవత్సరములు! నిరాహారమునై నీల క్రిందులుగా బ్రహ్మముగూర్చి తిలయెరిగి, సర్వభూతిములచే నవ భువిగా వరమును పొందినాడు యోగసాధించి చేపతలను జయించి, సర్వ జీవతావ్యసాపమును ధరించి నాడు 2 చేపతలందఱును తిలకు వశమగునట్లును, అర్ధ్రోదస్తుప్తలవలనను - శిష్కవస్తుప్తలవలనను, పగలును - రాత్రియును తిలకుచురగము శేరుండునట్లు బ్రహ్మవలన ముతీయకవరమును వేడినాడు ఈవరములనిచ్చుట మర్లభగనుడునే బ్రహ్మబాధి కులుగ్రహించినాడు అట్లు సర్వజీవకుయైతై తన మహిమచే చంద్రత్వ, సూర్యత్వ, వాయుత్వాది సమస్తలక్షణములను గ్రహించి వర్తించి నాడు ఇతిహాసములో చేపతలను సోమసానము చేసినారు ఈహిరణ్యకశిపునిగూర్చి ప్రాచీనశ్లోకముగతి ప్రచార ములోనున్నది 3 హిరణ్యకశిపుడే దిక్పశుకుడును! చేపతలా

1 'శకంపర్వ పహస్రాణమ్' శ్లో 14, పుట - 200

2 'యోగాన్ నేపాన్ వివిధత్వః సర్వజీవత్వహస్తికః'

నవ అధ్యాయము శ్లోకము - 11

మతాంకము - 100 పుట - 200

3 'హిరణ్యకశిపురాజా యాం యామాకాం విరైక్షత

కస్మై కస్మై కదాదేదా నమశ్చక్రం మహర్షి రి'

బ్రహ్మాండపురాణము - శ్లోకము - 26

మతాంకము - 100 పుట - 200

వరిగా ఈ భావము కలిగిన శ్లోకము మారుకావ్యము, ప్రథమసర్గయందు హిరణ్యకశిపుని పర్వత పంచర్పమున భావనగను

"న సంచరిస్తుప్త్యవభాంకరేషు యా

యద్యద్యయా శ్రియైర్నాశ్రయై క్రియైః

అకారి కస్మై మునితోపంఘం

కస్మైః క్రిపంశ్యం క్రిద్యైః దిగేషమః"

మారుకావ్యము - ప్రథమసర్గ - శ్లోకము - 48 పుట - 17

దిక్కున కేయాది మహర్షులతో పాటు పశుష్కారము చేయుచుండిరి. అట్టి హిరణ్యగిళివులకు పరిసంహస్యము మృత్యువై వాఁడు. సమదలన బద్ధిగఁబడుటయు, సరాకారముగఁ బిగి యుండుటయునగు కారణములచే నాతఁడు పరిసంహంతై వాఁడు. ఇచ్చట 'సరి'శబ్దము ప్రహ్లాదవర్ణన యందుగఁ నూచితము. కారితరువాత పెగముసంహదూ, పెగమునరుఁడు నని వర్ణింపబడె ననుచటి పరిసంహశబ్దత్యక్తికి ప్రహ్లాదవర్ణన యును కావచ్చును. నుదర్శనాయథముభరించి పరిసంహస్యమిది యాయథమువలన హిరణ్యగిళివులకు మరణములేకపోవుటచే పశుములతో మిశ్రించారముగాంచి పరిహరించివాఁడు. హిరణ్యగిళివులకు ప్రహ్లాదఁడు, పంహ్లాదఁడు, అసుహ్లాదఁడు, హ్లాదఁడునని నల్పురీతిప్రతులు. వారిలో ప్రహ్లాదఁడు పెద్దవాఁడు.

సంస్కృత నరసింహ పురాణము

ఇది యనుపదియైదిమిది ఆధ్యాయముల ఉపపురాణము ఇందు 89 వ ఆధ్యాయమునుండి 44 వ ఆధ్యాయము వఱకు హిరణ్యాక్ష, హిరణ్యకశిపుల వృత్తాంతము లందు మార్కండేయుడు నకాన తారములసూర్య మహర్షులకు నివసించుచు, వరాహవతార కథను చెప్పినాడు బ్రహ్మాదితము (పితృకల్పము) పూర్తి అయిన తరువాత ఆవాంతర క్రత్యయురారాగ ప్రపంచమేకార్థ వమైనది ఆ నమయ మున దీతిపుత్రుఁడైన హిరణ్యాక్షుడు పాతాళమున నివసించుచు దేవతల కాధిపత్యాగినాడు అదివరాహ రూపుఁడై నారాయణుఁడు భూమినుద్ధరింప, దేవతల యాగకర్మలకు భూమి యాధారమనిభావించి హిరణ్యాక్షుడు భ్రాత్యయందలి భారణ కత్తిని గ్రహించి, విమృద ములో చాగినాడు. ప్రాణికోటిని భరించు కత్తిలేక భూమి తిరిగి రహితమును చేసినది నారాయణుడు మఱుల కంష్ట్యలపై భూమిని నిలిపి, యుద్ధమున హిరణ్యాక్షుని జయించినాడు అటుదిగ్బుట కర్విత ములపై భూమినుంచి ఆయన వైకుంఠమును చేరినాడు ఈవిధ్య కాలములోనే స్యామి 'కాశ్యే తియ'నుచోట నివసించినాడు

హిరణ్యకశిపుఁడు బ్రహ్మయసూర్య అనేకజే, సంవత్సరములు తపయొనర్చినాడు బ్రహ్మ ప్రత్యక్షమై వరము కోరుమనగా శుక్లముచేతను, అర్చ్యముచేతను, నీరు అగ్ని మున్నగు విమన్త వస్తువుల వలనను, విమన్త ప్రాణు వలనను మరణము లేకుండునట్లు వరము చేసినాడు ఇట్టివరము లిదివరలో నెవరును కోరలేదనియు, ఇదిను అనుగ్రహించుచుంటివనియు పలికి బ్రహ్మ అంగర్వితుఁ డైనాడు బ్రహ్మచర్యోర్ధ్వఁడైన హిరణ్యకశిపుఁడు దేవతలనుద్దేశించి యజ్ఞాదికములు చేయరాదనియు, తపశ్చ యజ్ఞ భాగమూలీయవలె ననియు, తననే పూజింపవలెననియు లోకములను భాసించినాడు

జేపతిలు బృహచ్చతి ముట్టపై పైకుంజము చేరి రాక్షసభ
 తోలగింప విష్ణువును ప్రార్థించినాడు త్వరలో హిరణ్యకశిపుని పరింప
 గలనని భగవానుడు వారికి అభయమిచ్చినాడు

జేపతిలు హిరణ్యకశిపుని తనమును విష్ణు యొనర్చుచుండె
 నాడు వారక బర్హతులను ముహూర్తము చిలుకై హిరణ్యకశిపుని
 యొకుట వారాయనాదు ముచ్చరించినాడు అదివిసలేని హిరణ్యకశి
 పుడు తనమ్ము చాలించి వైగృహమునకు నురలివాడు అనగాయ
 మున అరివిభార్య యుతుంజియై యున్నది అతనమ్ము ధర్మశాలమున
 జన్మించినవాడే బ్రహ్మదుడు తిరిగి హిరణ్యకశిపుడు బ్రహ్మను
 గూర్చి తనమ్ముచేసి పరములను పొందివాడు తెండవమ దు హిరణ్య
 కశిపుడు తన యొచ్చుచున్న సమయములో నిండుఁడారని భార్య
 నవహరింపఁజూచినాడు వారదనుబోర్ని యిచ్చుని వారింది బ్రహ్మ
 దుని కొంతకాలము తన యాశ్రమములో నుండుకొని అబాలుని విష్ణు
 భక్తుని చేసినాడు హిరణ్యకశిపుడు బ్రహ్మదుని విమోఘక్షి పహింప
 లేక మహాదుని సంహరించుట కనేక ధముల ప్రయత్నించి విఫలం
 జై నాడు హిరణ్యకశి, బ్రహ్మగుల సంవాదముల పర్లిరిమి విసుగు
 చెందిన హిరణ్యకశిపుడు ప్రంథమునందు విష్ణువును జూచగలవాయని
 బ్రహ్మదుని ప్రార్థించినాడు బ్రహ్మదుని కిమ్ములకు నంసింపాస్వామి
 దూతము సంధములో గోచరించినది హిరణ్యకశిపుఁడా క్తంభమును
 పగులగొట్టగా నందుండి నరసింహుఁడవతిరించి సంభాషణమున
 గృహవ్యారముపై తనయూరువులపై నుండుకొని పథములలో హిర
 ణ్యకశిపుని జొమ్మిచీల్చి సంహరించినాడు విమృశ భాంగించిన
 స్వామి శ్రీకై లిఖింపఁచేరి అచట నివసించినాడు అదియే అనగా
 విలక్షితము

పద్య పురాణము—

(ఉత్తరఖండము)

జయవిజయలు బ్రాహ్మణశత్రులై, దిరియించు కళ్యణవనావతి
వలన హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులుగ బద్ధించినారు అగ్రమాణ
శరీరుడగు హిరణ్యాక్షుడు తలకొండి చేతులతో పర్యవయ్య కమైన
భూమిని పెకలించి, శిరస్సుపై ధరించి రసాతలమున ప్రవేశించినాడు
అందులకు భయపడిన దేవతలు నారాయణుని శరణుజొచ్చినారు
శ్రీహరి మహావరాహరూపమును ధరించి అదిగుభ్యాంశిరహితమైన
శరీరముతో అన్నిప్రక్కలను చేతులు, పాదములు, కన్నులు కలిగి
రసాతలము చేరినాడు ఒక వంష్ట్రతో హిరణ్యాక్షుని సంహరించి
రెండవ వంష్ట్రతో భూమినుద్ధరించి పైకితెచ్చినాడు దేవతలు
వరాహరూపుడగు భగవంతుని స్తుతించినారు

తమ్ముడు మరగించిన పృథ్వాంతము విధి హిరణ్యకశిపుడు
చేయి దివ్యసంపత్సరములు! బ్రహ్మణుమూర్ఖి ఘోరతపయినర్పి
అనితరసాధ్యములైన పరములను పొందినాడు తరువాత పతిస్త
లోకములను స్వామిత్వము గావించుకొని, ఉత్తాపహతుని కమారై
అయిన కల్యాణీయనునామెను వివాహమాడినాడు 2 అమెయించు
ప్రహ్లాదుడు బద్ధించినాడు మిగిలిన పృథ్వాంతము శ్రీమహాగవత
సమాసము

ప్రహ్లాదుని వేధించుచు ప్రంభమున శ్రీహరిని చూడగలవా
యను ప్రశ్నపంపవచ్చును మూలము కొంత వేరయియున్నది 3 హిరణ్య

1 'దివ్యవర్ణ వహస్రాత' 288వ అధ్యాయము
గ్లోరము - 2 పుట - 311

2 288వ అధ్యాయము, గ్లోరము - 3 పుట - 320

3 ఈవిషయము హిరణ్యకశిపుని భావిత్వాన చూడకముగ ప్రకరణానుసారము
వివృతమగును

కళింపుడు ప్రంథమునరచేతేనే, బ్రహ్మచరి వధింపజోగా ప్రంథము
నుండి స్పృహపాపము యావిర్భవించినాడు కొంతకంతకు పాపమునది,
హిరణ్యకళింపునకును యుద్ధము జరిగినది హిరణ్యకళింపుని అపహరితము
యమున పాపము తన ఉత్పింగము లో మునుగొని సంహరించుకవుడు
అతడు చిరకాలము పారియ్యః శిరగ్మనమును పొందుభాగ్యమునకు
ప్రత్యున్నవాడు అందువలన విష్ణుభక్తునకు ప్రోహతులేనీచారము,
విష్ణునిం దాపానము నశించినది పిమ్మట నిర్మలాత్ముడైన హిరణ్య
కళింపుడు పృథ్వీధుడైనవాడు

కూర్మపురాణము—

కూర్మపురాణము, పూర్వభాగము, అజప అధ్యాయమున
వరాహాచార వృత్తాంతమునకుది శింకు భూమ్యుద్ధరణయు
మ ప్రతి పక్షియు నడునైనతన అధ్యాయమున హిరణ్యకళింపుని
వృత్తాంతము అలకు దితివలన కళింపునకు హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకళి
పులు జన్మించినారు హిరణ్యకళింపుడు మహాలనందముడైన బ్రహ్మ
వలన విరములను పొంది లోకములను బాధింపజాగినాడు వేదవల
ప్రచారము హిరణ్యకళింపుని వధించుటకు నారాయణుడు తనయొక
లోకావతారుని పుట్టించినాడు! ఈవృత్తాంతము విని హిరణ్య
కళింపుని పుత్రులగు బ్రహ్మచారులు అపురుషునితో యుద్ధమునర్పి
నారు అపురుషుడు వారిని జయించి, నైకుంఠమునకు మరలిపోయి
నాడు

తరువాత నారాయణుడు వ్యయముగ నరసింహానామముతో
యుద్ధమునకు రాగా, హిరణ్యకళింపుడు శివపద్మమారుడైన బ్రహ్మ

1. "ఉత్తా కదనతై కై కం వదిన్తురోకావనః

వరాణి నైత్యమఖ్యస్య హిమృత ఆదవం ప్తయన్"

11వ అధ్యాయము శ్లోకము - 11 పుట - 88

మని ఆయనపై¹ పంపినాడు ప్రహ్లాదుడు ప్రయోగించిన పాకు పరాశ్రమము స్వామియందు లీనమైనది ఆవుడు ప్రహ్లాదునకు విష్ణు ప్రహరమున యథార్థజ్ఞానము కలిగి, విష్ణువును శరణుజేయునని తలచి² హిరణ్యకేషుగా హిరణ్యకేళివుడామాటలను తిరస్కరించినాడు గరువాత జరిగిన యుద్ధమున నరసింహస్వామి హిరణ్యకేళివుని సంహరించినాడు హిరణ్యకేళివుడు మరణించిన తరువాత హిరణ్యాక్షుడు స్వామి భయపడి ప్రహ్లాదుని వదిలి పారిపోయినాడు³

నారాయణుడప్పుడు¹ ౧ ఏర్పట ప్రహ్లాదుడు హిరణ్యాక్షుని తిరిగి తెచ్చి ట్టాళిపిత్తుని గావించినాడు² తరువాత నారాయణుడు పరాపరాయణుని భరించి హిరణ్యాక్షుని సంహరించినాడు అపై ప్రహ్లాదుడు రాజైనాడు ప్రహ్లాదుడొకప్పుడు పోరపాలున ఒక బ్రాహ్మణుని వసుని నించి, విష్ణుభక్తిని విస్తరింపజేయు కొరకును బోంనాడు ఆకావచకోటన, తిరిగి³ చంపిండులకు ప్రతికారముగ ప్రహ్లాదుడు నారాయణునితో యుద్ధమునర్పినాడు³ కాపాదసానమున తిరిగి జ్ఞానమును పొందిన ప్రహ్లాదుడు హిరణ్యాక్షుని కుమారుడగు అంగుని ట్టాళిపిత్తుని గావించి, తాను తనము నకు వెదలిపోయినాడు

1 'హతే హిరణ్యకేశో హిరణ్యాక్షో మహానః

విష్ణుశ్చ పుత్రం ప్రహ్లాదం తుక్రువే తయవిహ్వలః'

16వ అధ్యాయము, శ్లోకము - 81 పుట - 84

2, "గతే వరాయణే దైత్యం ప్రహ్లాదోఽపరివర్తమః

అభిషేకేన యతేన హిరణ్యాక్షమయోజయత్"

16వ అధ్యాయము, శ్లోకము - 72 పుట - 82

3 "ఏతుర్వర మనుష్కృత్య క్రోధం చక్రే హరిం ప్రతి"

16వ అధ్యాయము, శ్లోకము - 85 పుట - 85

అపగ్రహము—

ఇందు సూతుడు కొంతకాల మహర్షును హిరణ్యగివు
అంతయు తెలిసినాడు హిరణ్యగివుడు బ్రహ్మనుసార్పి ఘోర
మృత్యుచేసి, అనిరసాధ్యములైన విరములను పొంది లోకములను
ధించినాడు తేవతలు నారాయణుని ప్రార్థించగా, స్వామి
వింశాయానమున నోంకార వచనములై హిరణ్యగివుని విభా
గమున నావిర్భవించినాడు అతడు విహరించుచున్న పరసిం
ని రాక్షసముఖులై దిరిగి పరాశక్తులైనారు అప్పుడు హిరణ్య
వుని కుమారుడిగు ప్రక్షాళనము స్వామిలో యుక్తమువర్చి పరా
శక్తులైనాడు అతనికి నారాయణుని యందు భక్తి ప్రవర్తనలు కలిగి,
మృత్యు శరణుకోరుమని తలచి నచ్చెడివివాడు కని హిరణ్య
వుడు నృసింహస్వామి నదిరించి ఆయనచే పాతకములను ఈ
మహర్షిగ్రహణ పరిగిపట్టు మహర్షివురాణమున సూచితము

(1883-84 ལོའི་མཐུས་ལོ་རྒྱུས་ཀྱི་ཐོ་གཟུགས་)

చర్య తరపురాణము—

ఇందు ప్రతిష్ఠలంక వర్ణన వయియియును నింగుళాముగ పొర
కు పొరగ్గుళివుల వృత్తాంతము వర్ణితము చితికి కళ్యపురివలన
తాత్క పొరగ్గుళివులను కుమారులు కలిగినారు వారిలో పొర
గ్గుళి 'నరవరాళా' యాపమును భరించియు, పొరగ్గుళివుని
మంహా' యాపమును భరించియు శ్రీహరి సంహరించినాఁడు 1

“మీరెక్కడా పాత్రో రాజువ్ వ్యవహారాపేరూ పరిణామే”

మొదట్లోనే రాజ్ క్షుణ్ణి పోషిస్తామని ప్రకటించాడు.

విషాదర్యో, తరపూరాణము, ప్రభుమౌళి-తము, 121వ అధ్యాయము

பேர்தகவல் - 1 திரு. சிவசுந்தரம் - 78 திரு. சிவசுந்தரம் - 168

సంస్కృత మహాభారతము —

ఇందు దివి, అరణ్య, శాంతి, అన శాపదిగ వర్ణములలో హిరణ్యకశిపు వృత్తాంత ప్రస్తావన మున్నది ఈతథ శ్రీమద్రామణ్యవరకథతో సదృశము, అనవర్ణమున హిరణ్యకశిపుఁడే శిశుపాలునిగ జన్మించినట్లు వర్ణితము.

“దితేః పుత్రస్తుయో రాజన్ హిరణ్యకశిపుః పృథ్వీః
స జగ్ధే మా ముఖే తోశే శిశుపాతో వరక్షణః” 1

దితిః హిరణ్యకశిపుఁడొకఁడే సమాముఁడని అదివర్ణము

“ఏః యేవ దితేః పుత్రః హిరణ్యకశిపుః పృథ్వీః” 2

అరణ్యవర్ణములో సరిసింజావతార వర్ణన సంకల్పమున హిరణ్యకశిపు ప్రస్తావన కలదు

“అదితై శ్లోక మహావీరో హిరణ్యకశిపు స్త్యయో
నారసింహం వపుః కృత్వా సూదితిః పురుషోత్తమ” 3

మిగిలిన వర్ణములయందలి ౨౪ అన్ని ప్రతులలోను సమానాధ్యాయములలో కన్పట్టుటలేదు

విష్ణుపురాణము - సంస్కృతము --

ఇందు ప్రహ్లాదచరిత్రతో ప్రాధాన్యము జయదీపయుగ శాప వృత్తాంతముల ప్రస్తావనఁ జేసిన దిష్ణుపురాణము. ప్రథమంశమున 11 శ్లోకముల 20 అధ్యాయములవలన ప్రహ్లాదచరిత్రము విస్తరించు హిరణ్యకశిపుఁడు ప్రహ్లాదుని బాధించిన వృత్తాంతము ఈయధ్యాయము

1 అదివర్ణము, 81వ అధ్యాయము శ్లోకము - 5 పుట - 884

2 అదివర్ణము, 89వ అధ్యాయము శ్లోకము - 17 పుట - 818

3 అరణ్యవర్ణము, 108వ అధ్యాయము, శ్లోకము - 20 పుట - 860

మూలంను విస్తారముగ వర్ణితము ఈ పురాణమున పరాశరుఁడు
మైత్రేయనకు వివరించినాఁడు

హిరణ్యకశిపుఁడు దిగ్విజయముగావించి ఇంద్రవాదిదేవతలను
వశపక్షుల నొసరించుకొనినాఁడు అరిని పుత్రుఁడు క్రక్షాఁడును విష్ణు
భక్తుఁడు కుమారుని విష్ణుభక్తిని వహించలేని హిరణ్యకశిపుఁడు బహు
విధముల నాతని బారింపఁ జూచినాఁడు ఎంతకును క్రక్షాఁడును తన
మార్గమునకు రాకపోవుటచే అబ్రాహ్మని వధింపవలసివడిగా నాగుట
కాళ్ళ యిద్వివాహము వీర్గుట వరుసగా దిగ్విజయము, యోధుఁడు,
వేదకులను క్రక్షాఁడుని బాధించుటకు వినియోగించినాఁడు. అబ్రా
హ్మచే విషముఁ దినిపించినాఁడు నారాయణుఁడు నిరంతరమూబ్రాహ్మని
రక్షింపుచుండుటచే నవియన్నియు నిష్ఫలములై పని ఇట్లే సంతోష
న యుక్తు క్రపాతము మున్నగు మూరణోపాయమున్నియు క్రయో
గించి హిరణ్యకశిపుఁడు ఓధలులైనాఁడు. బాధలు తీవరమగుకాఁగా
క్రక్షాఁడును విష్ణువును మ్రతించినాఁడు

క్రక్షాఁడునకు నారాయణుఁడు క్రత్యక్త మైనాఁడు విష్ణుజ్యేష్ఠ
పాదమునుండియు, విష్ణుభక్తుఁడగు తనయి ఆచారవిధముల బాధించిన
పాదమునుండియు తనతండ్రిని విముక్తుని చేయునని క్రక్షాఁడుఁడు
స్వామిని ప్రార్థించినాఁడు శ్రీహరి యుట్లే అబ్రాహ్మని క్రక్షాఁడునకు
నిత్యభక్తియు, వీర్గుట మోక్షమునుమాత్ర ముగ్రహించి అంతర్ధాన
మైనాఁడు వీర్గుట క్రక్షాఁడుఁడు తిండికడకేసి క్రగాన మొనర్చి
హిరణ్యకశిపుఁడును కుమారుఁడు బ్రతికియున్నందులకు వెంగిపించి,
అరినిట్లు ప్రేమతో మఁగినాఁడు సరసింహావతారము క్రక్షాఁడుని
రక్షించుటకేకాని హిరణ్యకశిపుని సంహారమునకు కాదు తెలియు
చున్నది, సరసింహ వ్యయోపాయగు నారాయణుడచేతనే హిరణ్య
కశిపుఁడు సంహరింపబడినట్లు

“ఒకట్యుచరణం నీతే సరసింహా న్యయోహిణా

విష్ణునా సోఽపి దైత్యావాం మైత్రేయాభౌత్ పరిస్తతి”¹

అను శ్లోకమువలన విదితమగును.

సంస్కృత హరివంశము - హరివంశపర్వము

ఇందు జనమేజయునకు దైతేంద్రాచార్యుడు భగవంతుని అవతారముల కర్తవ్యమును చెలుపుచు విరాటా స్థపించావతారముల దృశాంతమును తెప్పింపఁజేసి సర్వప్రాణులకు హితమును కలిగించుటకై వారాచారిణుఁడనేక విధములుగ సర్వభూతాత్మకుఁడై ఆవిర్భవించుచుండును. విరాటావతారము (కుంతి ముఖము, శత్రుర్యేకములు - విరాటాపాదములు, యోధము - దంష్ట్ర), క్రతువులు - దంతిములు, యజ్ఞదేది - ఆవ్యము, అగ్ని - శిష్యా, దర్శులు - రోణిములు, బ్రహ్మ - శీర్షభాగము, అహోరాత్రములు - కన్నులు, నేత్రాంగములు - అభరణము, ఆత్మము - ఆవనము, మ్రువములు-కుండము, సాయజేదభోజ - (విరాటామయేయ) భర్తని, ప్రాయశ్చిత్తములు - నఖములు, ఇది సంగ్రహముగా యజ్ఞవిరాటా స్వయంభువు ఇష్టయజ్ఞవిరాటామయే హిరణ్యాక్షుడు పాతుఁడైన పిన్నుట రహితలముననున్న భూమి యుద్ధరించఁబడినది

ఇత స ర సి ం హా వ తా ర ము

పూర్వము కృతయుగమున దైత్యులకాదిపురుషుఁడైన హిరణ్యకశిపుఁడు 11,500 సంవత్సరములు² బ్రహ్మమగుర్వి భోగకవయోనిర్వినాడు. అది విమరములగు, బ్రహ్మచర్యమునకు బ్రహ్మ దుష్కిరి

1 విష్ణుపురాణము, ప్రథమాంశము, 29వ అధ్యాయము

శ్లోకము - 32 పుట - 185

2 “దశవర్ష సహస్రైశ్చ కలిది దశవందర”

శ్లోకము - 41 పుట - 147

వంశసిందినాడు 1 హిరణ్యకశిపుడు సర్వభూతములవలనను, సర్వ
వస్తువులవలనను మృత్యువులేకుండ పరమజ్ఞినాడు కాని అమర
త్వము కోరలేదు ఎవ్వడు తనకు పరగౌరవముగ పొందెనోరము
చేతనే నాశము చేయగలడో అతడు తనకు మృత్యువు కాంగలదని
పరిగినాడు హిరణ్యకశిపుడు తనకు సర్వభూతాత్మకత్వము ననుగ్ర
హించునని ప్రార్థించె బ్రహ్మ అట్లే అనుగ్రహించినాడు ఈవరముల
వలన హిరణ్యకశిపుడు లోకంబకుడు కావచ్చుననియు, అది
వధోపాయము నాలోచించ వలసినదనియు, దేవతలు బ్రహ్మను గేడి
నాడు తపఃఫలమును హిరణ్యకశిపుడు అనుభవించవలసిదే అనియు,
ఫలక్షయానంతరము బిడ్డుగే అతనిని సంహరించుననియు బ్రహ్మ
కారికి ఆశయునుద్యునాడు

నారాయణుడు దేవతల ప్రార్థనపై వంశింహునిగా వనతరించి
హిరణ్యకశిపుని సభాభవనము ప్రవేశించినాడు అది అనుభవమును
పిమ్మట హిరణ్యకశిపుని స్వామి సంహరించినాడు 2

తెలుగు హరివంశము

ఎత్తవ క్రణితమైన పారిలంకములం దుత్తరభాగము, నవమో
శ్వావసున పరాపా నృసింహోదకారముల వృత్తాంతమున్నది నారా
యణుడు యోగనిద్రలో నుండగా యుగ విప్రప్రభు గవలినది
ది బృహ ద్విశ్రమేల్కొంది వృష్టినిగూర్చి చింతించినాడు ఇంతలో

1 "వశ్యమవహంబ బ్రహ్మచర్యేణ తావతు
బ్రహ్మ సితో భవత్వ్య తమసా నియమేన చ"

శ్లోకము - 42 పురి - 147

2 "వైశ్యం జేదతి లంక దీప్తం వృత్త కావ్యం విశ్రమయే
వృత్తైః వైశ్యగతియైతం హతవాజేక పాణివా"

శ్లోకము - 78 పురి - 148

మహాంతయోగజ్ఞి వారాయణుడు వచనవిష్ణుశక్తిమైనది వేయినవత్సరములకా యంతయు పగిలినది చాచిమండి యెనిమిది కంధములవ్యాపారములచేత రివెలులు బంగారురంగుతో నిమిది దిక్కులను ప్రవహించినది అనెను. అంతభాగము భుజిభవించి మేరుకర్వతమైనది పగిలిన పర్వతములు ఎల్ల యేర్పడినది ఇంకను మిగిలిన కవచపాపాము పొగరములై కది ఈరవ్రవాపామున భూమిని నిగిపోయినది యబ్జక్రియల కాధారమైన కర్మఫలము నశించుటచే దేవతల ప్రార్థనతో యబ్జవరాహుడు వారాయణుడు భూమినిద్ధరించివాడు. ఆ పనుయమున హిరణ్యక్షుడు విజృంభించి తాళోత్పదన కారియైనాడు. పరాపాదాపియైన వారాయణుడు దేవతల బాధను జాలివొంది హిరణ్యక్షులతో తలపడి, శక్రవయోగముచే నాతనిని సంహరించి నాడు.

తమ్మది అరణవాత్తవిని హిరణ్యకశిపుడు 11000 సంవత్సరములు తనయొనర్చి బ్రహ్మచరములు పొంది జర్జయించె నాడు. దేవతలసూరార్చుడు హిరణ్యకశిపుని అపహాసమునుసూర్చి బ్రహ్మచారికి వివరించినాడు. అహుకాలము తరువాత దేవతల ప్రార్థనపై హిరణ్యకశిపుని సంహరించుటకు స్వామి వానివళయం చాచిర్పించి నాడు. హిరణ్యకశిపుడు నరసింహస్వామిని తన ముక్కువుగా గుర్తించినట్టిల సూచితము (నవమాశ్వాసము, ఉద్యము 319) బ్రహ్మచారుడు దివ్యవృష్టితో నరసింహుని వారాయణునిగా నెరిగి ఏదేని భయోపాయముతో తప్పించుకొనుడని తలచిని, పరివారమును హెచ్చరించివాడు. హిరణ్యకశిపుడూ మాటలను నరకగోళక స్వామిలో యబ్జమునకు తలపడినాడు. అతని దివ్యాశ్రయములన్నియు స్వామియందు లీనమైవి విలీనమైరి. ప్రముఖవాసత్ర లాయనచే హనులైనారు దిక్కుల స్వామి తనదీప్త భరణువాములతో హిరణ్యకశిపుని ఉర్రోవిచారయొనర్చినాడు.

తెలుగు స్పృహపురాణము

ఎఱ్ఱునిగారి స్పృహపురాణము అచటబలశ్రేష్ఠి ప్రశంసా తల్పము ఇది సంస్కృతి స్పృహపురాణమున కనుబాదముకాదు భాగవత, విష్ణుపురాణముల కథాంశములు ఇందలి భాగము గ్రహించబడినది హరివంశమున నున్న విస్తారముగూడ ఎఱ్ఱవక్తరుయ్య మూలవిధేయము హరివంశమున శావనవిస్తారములేదు అది భాగవతముననుండి గృహీతము భాగవత భావములందు అనువదింపబడినది ముఖ్యముగా మహర్షుల శాసనవశ్యభోగ్యములు, శావనకాలమునగూడ తోభములుగూడని వారాయణము జయవిజయలతో పలికిన పలుకులు భాగవత ప్రభావ భావములు 1

భాగవతమున వారాయణుడే ద్వారమునదనుపచ్చి జయవిజయల సోదార్పణము స్పృహపురాణమున స్వామి వారిని తన పనుక్షుడునకు పిలిపించి సాంత్విత పదకములు పలికినట్లున్నది ఇది వ్యప్యమి భావ దిగూఢకము భాగవతము కరణాగత వాక్యల్య ద్యోతకము జయవిజయలపై సానుభూతి కలుగునట్లు ఎఱ్ఱవ పదక ములకు, జయవిజయలకును సంపదములు గూర్చినాడు

జయవిజయలు ప్రభున వస్త్రమున దిరిగి, కళ్యణ ప్రభావరిగి హిరణ్యక్ష హిరణ్యకశిపులుగ జన్మించినారు హిరణ్యకశిపునితనము, బ్రహ్మవరములు, లోకకంటకత్వము విస్తృతముగ వర్ణితములు హిరణ్యకశిపుని తపోధంగమునకై అపురవలు వచ్చుట, యాతువర్ణవలు ఇత్యాదులును ఎఱ్ఱవ ప్రబంధ మర్యాదపనువరించి రచించినాడు హిరణ్యకశిపుని భార్యకు వ్యవస్థమున విష్ణువు సాక్షాత్కరించుట,

1 స్పృహపురాణము, ప్రభుభావ్యము, గద్య - 101 పుట - 81

భాగవతము, తృతీయస్కంధము, 17వ అధ్యాయము

శుక్రము తమకు కర్మకలో నారాయణాంశో కమారుడు అర్చిం
చునది చెప్పట ఎట్టువగారి వ్యతంత్ర ల్యవమే యావచ్చున. బ్రహ్మ
పురాణములయందీ వ్యక్తపృతాంతము మౌనము బ్రహ్మగారి
హిరణ్యకశిపుడు అ థిందుట దిష్టపురాణము ననుసరించినదని దిను
ర్యకుల అభిప్రాయము ప్రహ్లాద హిరణ్యకశిపుల సంవాదమును,
సృసింహావిర్భావమును భాగవతానుసారియే! ఎట్లున గ్రంథుండలి
ఈ వర్ణనలు తరువాత పోతన కొంతవఱకు ననుసరించినాడు!
నరసింహాష్టది హిరణ్యకశిపునిలో నొసర్చిన యాధ్యము ఎట్లున
వ్యతంత్రవర్ణనము

పైగ్రంథములను పరిశీలించగా నాళి పృతాంతమనేక విధము
లుగ నుండుట బైరుధ్యమువలె కన్పట్టును పురాణములు, వినుర్యములు,
దూమాంసా కాశ్రుజ్ఞులు వీరిని కల్పభేదములచే జరిగిన గేలుగేలు
కథలని అభిప్రాయపడినాది ఇట్టిభేదములు ప్రతిపృతాంతమునకును
సర్వసాధారణము. ఎదురదగినవి, దక్షయజ్ఞము మున్నగువాని
యందును పురాణములలో నిట్టిభేదము గోచరము. భక్తివిధయందున
భాగవతము ప్రమాణమై యున్నదిగ్గిని గ్రంథములు కావనట లోక

1. ప్రహ్లాద హిరణ్యకశిపుల సంవాదము

సృసింహావిర్భావము, వందమాళ్ళావము, వర్ణములు - 17 నుండి 21

పుటలు - 171 నుండి 181

భాగవతము, నైవేద్యపూజము, వర్ణములు - 122 నుండి 146, 162 నుండి

182 పుటలు - 48 నుండి 49, 53 నుండి 60

సృసింహావిర్భావము :

సృసింహావిర్భావము, వందమాళ్ళావము, వర్ణములు - 22 పుట - 181

భాగవతము, నైవేద్యపూజము, వర్ణములు - 265 పుట - 59

దిదితిః భాగవతమూసంజే తువిషయము నిగదితిః । ప్రమాణ
మైన కావ్యముగను, పురాణముగను, భక్తిపరిపాదముగను కావ్యము
గను భాగవతియు శిరోభార్యయు కరతీత్యమును జేరుటకు నిగిరిన
కావ్యములకన్న భాగవతియు ద్విమపాధననియు, బానియందు నిరూపిం
పఁబడిన వస్తువు వాస్తవమనియు, అది తాత్పర్యము నిర్మూలన హేతు
వనియు, భాగవతి భవనమున వరమేశ్వరుఁడే స్వావయవ్యుఁడగుననియు
భాగవతవిషయ సారాంశము

హిరణ్యాక్ష హిరణ్యశిఖుల పృథ్వాంతమున భాగవతమే
ప్రధానప్రమాణముగ స్వీకృతిము

-
- 1 దర్శిః ప్రోక్షితైతదోక్షత్ర దరమో నిర్మకృతాణాం వరాహ
వేద్యం నా ప్రప ముత్రవస్తు శవదం తావత్రయోక్మూలవత్
ప్రమత్పాగవతే మహామూర్తి కృతే కింనా వరై రీశ్వరః
వద్యోహ్యుద్య వదుత్యోక్షిత్రై ర్మూర్తి కృతామృత ప్రజ్ఞావత్¹¹

ప్రమత్పాగవతము, ప్రభుమృగందము,
1వ అధ్యాయము, శ్లోక 2 పుట - 83

హిరణ్యాక్షని సాధకత్వము

సవదిభక్తులు భగవానుని తేరుటకు శ్రేష్ఠమార్గములయ్యి, వైరము నులభసాధక భక్తిమార్గముగ భాగవతిమూసని, ఇతిర ప్రామాణిక గ్రంథములలోను నిరూపితము వైరభక్తియే 'వైరాను బంధను'ని శ్రీమద్భాగవతి వ్యవహారము 1 ఇట్టివైరభక్తులలో కారణ జన్ములైన వారికిమాత్రమే ఈమార్గమిష్టియము 2 జయవిజయము వైరభక్తిమార్గమున తిరిగి భగవంతుని చేరుటకు భగవద్వింశిల్పమే కారణము. అందువలన జన్మాంతరమునను వారు కారణజన్ములు. ఈ విషయము భాగవతిమూస సత్సేవకయముగ నిరూపితము శ్రీధర యముని ఈవిషయమును దృఢీకరించును

"యమైవతు నుతిం సన్మృతిమ్ ఇదమ్మత తత్త్వం యద్యపి నాకావీవాం శ్రోధోపి న సంభవతి న చ భగవత్పార్శ్వదయోః తయోర్యా బ్రాహ్మణ ప్రాతిపల్సమ్ ఏవ భగవంతి వ్యభిక్తిశ్చైవ సద వైకుంఠగతాం పునర్జన్మ తథాపి భగవత్ నివృత్తాదివత్ కదాచిత్ యయుత్సా వింజని తదా అన్యేషామల్ప బలత్కాత్ యత్స్వపార్శ్వదానాం కుల్య బలత్సేవి ప్రాతిపత్నానువతత్రే ఏకామేవ బ్రాహ్మణసంపారణే ప్రవర్త్య, తేషుచ శ్రోథముత్పాద్య, తిచ్చాప వ్యాకేవ బ్రతిపక్షం విభాయ, యుద్ధకాతుగం సంపాదనియమితి భగవతైవ వ్యవహరిమ్ తత్సర్వం సంకల్ప తే తదుక్తకావో మయైవ నిమిర ఇతి మూలైవమితి"

(శ్రీధరీయము, కృతీయసంధము, 18వ అధ్యాయము

శ్లోకములు . 29, 30 పుట - 390)

- 1, 'యతా వైరానుబంధేన " 7-1-47 పుట - 11
 'వైరానుబంధ క్రితేన " 7-1-47 పుట - 11
 "వైరానుబంధవంతున 7-15 పుట - 6
- 2 వేషుడు ముక్కునువారికి అనుష్ఠీయము గాదమట

కావము భగవానునకు ప్రసూతము కాని కావ కర్తృమిది నవకావములకు శ్రోధమే కలుగకుండవచ్చును అంతేకాదు, భగవత్పార్వతులకు బ్రాహ్మణ ప్రాతిహేయ్యమును కలుగదు వారాయణము కావము మతవంహరించగలిగియు భక్తులనుపేక్షించును మాస్తింభావము వహించలేదు అన్న ప్రాశస్త్యములోని వారి పునర్వస్థాయు కలుగరాదు కాని భగవంతుని పంకల్యము, వృష్టిచేయవలెనను కోరిక ఇట్టిది భగవంతునకు యుద్ధమా చేయవలెనను కోరిక కలిగినది ఇతరులందఱును తమంతట సప్రసక్తులు తన పార్శ్వములు ప్రమాదబలవంతులైనను వారియందు క్రోధమును కలుగదు అందువలన వారిని బ్రాహ్మణ నివారణమునందు ప్రవర్తింజేసి, వారియందు శ్రోధము కలిగించి, వారి కావవ్యాజముని ద్రిశితక్షమము వృద్ధిచేసి, పోషించి, భగించి యుద్ధకాంక్షమును తీర్చుకొన వలెననది నిర్వయమును భగవత్స్వరూపుడే అందుచున దీనిలో జలవిజయములకు కాని, సుపార్శ్వములకు కాని దోషమిచ్చలేదు 2

1 'ఏకా మరేతత గతిం ప్రతిపద్యతద్య
స్వంశంభ సంభృత మహాద్యమితి యోగ
మాయాస్వకా కుమాయాద్యత లకుయో
వశ్యావో మయిన విమ త్తవదైక విశ్వా" 1-18-28 పుట - 889

2 'ప్రస్తుమిత్వా ఎవ్యక్ష" — ఇది మహాద్యంభరాతువృత్తి
'రాకో: కర్మణ: ఎవావ క ర్మణో ఇద్వాయం వా'
(1-1-7 పాశీపీయము, నిర్ణాంకకొముది, 4వ భాగము పుట - 884)

అను మాత్రముచే 'వన్' ప్రత్యయము కర్తృ తనము విలీనమైన 5'లకను వ్యక్తవలయుది అనుసర్థమున రాతిపైపై వచ్చును ఇది తాత్కాలికమైనచో నన్నంశముపై "అప్రత్యయోక్" (1-1-112) పాశీపీయము, నిర్ణాంక కొముది, 4వ భాగము పుట - 885)

అను మాత్రముచే అకారముచేరి స్పదంశమగును మృష్టి చేయవలెనను

పోతన శ్రీధరుని భావమునించి స్వప్నముగ స్వీకరింపలేదు కాని
పై గ్రహణ ప్రయమును మాత్రము మోక్ష హేతువుగ భగవద్వాక్యము
లుగ చేర్చొనివాడు

"అవధుఁడు భగవంతుం డి

ట్లనియెన్ మునులార నీరలనయింపు భువికిన్

ఇదియెచట నమర యొనిన్

ఇదియింతును లోభ మోహ పంగతులగుచున్ " 8-584

"లేవనవావళిమనపాతి

గానిండును నిభిభవన కంటక వృత్తిన్

జనించును నాయెడ నెం

భావిత పైరానిబంధ భావములగుచున్ " 8-585

"అహవముభయున నను పతి

సాహవమున నెదిరిపోరి చక్రనిశిత భా

రాహతి తెగవచ్చుచు

కాహ మెలర్పంగ నాదు నన్నిధి కంఠన్ " 8-586

"నను పైరంబున పైరను

మనమున నలఁచుటను నానయిక్షమున మచా

నన మోక్షించును నీల్లుట

ననభూత్మకులై నసింతు కవృత్తజనిన్ " 8-587

"దినుడిలమోద నిఁకెన్నటి

నిది బుట్టువులేను పీరిని మారలు న

ల్కినయిట్ల నాచుది క్తము

నను నలఁకుంగొన మోహనంబులనింకన్ " 8-588

కోరికయు, అవరణమును తెందును భగవంతునియందే కలిగవలసి శ్రీధరుఁడు
పన్ ప్రత్యయించును ప్రయోగించినాడు

ఇట్లే "యోద్ధునిచ్చా యోధునిచ్చా" అనుచునియించును ఎఱుగవలెను

శ్రీమద్యాగవత సన్మతమైన నిట్టిభావమును ఎత్తా ప్రగడయు
వృషింహపురాణమున వివరముగ వర్ణించినాడు

హిరణ్యాక్షుడు నారాయణారాధనమునకై ఉదాత్త సిద్ధిలవ
మైన, అవన్యాద్యుత్తమైన మైరమార్గమును అవలంబించినాడని ఈ
గ్రంథముల తాత్పర్యము సాధించుట వ్యయముగ జ్ఞాని అయ్యి గురు
వుల అనుగ్రహమునకు స్వాత్ముడు కావలెను గురువు ఎంత ఉపదేశి
శించినాడను దానికన్న ఎట్లువదేశించినాడనునదే గురుశిష్యసంబంధ
మున ప్రధానము. శిష్యుడు నాల్గవభాగము జ్ఞానము, గురువులవనను,
సంతోయిక నాల్గవభాగము తనమేధ వలనను, ఇంకొక నాల్గవభాగము
వశిష్ఠులవలనను, చివరిభాగము కాల్వకునునును గ్రహించునని గురు
వరంపరలోనున్న వ్యవహారము.¹ యోగులైన వానికి మూత్రమే
యోగులైన గురువు యోగ్యమే. నిస్తువు ననుగ్రహించును భాగ
వతినున నిట్టి యోగ్యతతయను స్పష్టముగ నిరూపితము.

హిరణ్యాక్షుడు నారాయణుని సన్వేషించుచు తైత్తిరీయాశ్ర
ప్రారంభించినపుడే అతనియందలి జిజ్ఞాస వ్యక్తము కాని గుర్యను
గ్రహము లేకపోవుటచే నాయనవ్యవధాని వృష్టాకృతి లేదు విద్యా
ప్రాప్తికి ఆతఃకర్తృత్వగుట వలననే నారాయణుని తనను లేటుటకు
మార్గము సులభముచేసినాడు ఇటు విద్య నారాయణుని సంకర్షణ
మూలము. పరమాత్మ సాక్షాత్కారము కావలెనన్నచో భౌతిక
విద్యార్థములన్నిటి సన్వేషించి వానితత్వము తెలిసికొనవలెను అప్పుడు
తాను దర్శించిన విద్యార్థములలో నిది అర్థమూలము కాదను నిశ్చయ

1. "అచార్యక పాదపాదతే
పాదం శిష్య వృత్తమేధయా
పాదం ప్రతిష్ఠాకారిణ్యః
పాదం కాంక్షమేవ వ"

హిరణ్యాక్షుడు వరుణుని జూచిన సంవత్సరములోని వర్ష పడుచి

"వరివర్ష పూగాను దధా మహాబలశ్చైరస్మహోర్గ్రిహ శ్వవనోత స్మహాః
హిరణ్యాని జగేన్న గజయా విభావరీ మానో దివాం ప్రతీతపురీం

ప్రచేతను" 17, 18

"శ్రీశోభలభ్యామర లోకపాలం యాదోగణానామృషభం ప్రచేతనం
స్మయిస్సలభ్యం ప్రణతత్య నీవపజ్జగాత మే తేహ్యాధిరాజ

సంయుగమ్" 17,

"త్యం లోకపాలాధిపతిర్బుహుశ్చవా వీర్యావహా మర్కత వీర
మూనిషాం

విజత్యలోకే కిలైత్యదానవాన్ యువావసూయేన

పురాఽయజత్ప్రళో" 18

హిరణ్యాక్షుడు విభావరీవగరమూనున్న వరుణుని చేతులకు
కొన్ని సంవత్సరము లన్వేషించవలసి వచ్చినది ఈ యన్వేషణ తన
మృతలో భాగము అయి "ప్రచేతను"ని జర్మించి, సమీపించి
యుద్ధభిక్షుని కోరినాడు హిరణ్యాక్షునకు లభించిన గురువు దిగ్బల
ములలో ను శత్రుజ్ఞుని అట్టిగురువు లభించుట హిరణ్యాక్షుని మత్సరము
వరుణునకు ప్రచేతనుడను వ్యవహారము ప్రసిద్ధము వారికి క్షాననం
తన్నిఁడని యర్థము

"ప్రకృప్యంతేతో యవ్యం న ప్రచేతా వరుణజ్ఞానీవతుణ ఇత్యర్థః
విజ్ఞానాత్మకం చిత్తమతి క్రిభావ్యులక్షణాత్ - విజ్ఞాయ ప్రజ్ఞాం
కుంభం ఇతి క్రతుతేశ్చ ప్రజ్ఞాకంఠవ్య విజ్ఞాన పూర్వత్వాత్
తదమహానతి భావః - ఉతి సంజ్ఞాత ఇతి భాతోశ్చ నిర్మన్నం
జ్ఞానిరిన్ద్రమ్" 1

1 శ్రీదంష్టరానువమ్, అమారి అనంతదాశ్యకృతమ్, అమారి స్మరితదాశ్య
దాశ్యకృ, గద్య - 46 పుట - 13

"ప్రశ్నామృ" అను కవమునకు ఉపహాసము యాభ్యర్థము కాని 'లభ' భావమే ప్రాప్త్యర్థము. పొందజలఁచినదానిని చక్కఁగా పొందిటకై అది నుమున్నరిమునకు యోగికార్థము. శబ్దప్రతివలన హిరణ్యాక్షుఁడేదియో ఉత్తరగతి నన్నేపించుచున్నాఁడను అర్థము సూచితము. ఇట్లే "వంయగమ్" అనునదియు యుద్ధమున యాధి యగును ఇది 'యజ్' భావమైయున్న 'ను' ప్రతియోరిము యుగము సంజ్ఞ అయ్యు భావార్థముగనుటచే యోగమును అర్థమే యోగికార్థముగ గ్రహించవచ్చును చక్కని యోగమునుబడేకొంపు మని పరుణుని కోరివాఁడని వ్యంగ్యము. ఇది శబ్దశక్తి మూలధ్వని యోగయాభ్యుత్పన్న శబ్దమువలన యాభ్యర్థము బాహ్యార్థముచే తెలియఁ బడఁగా, యోగికార్థమును ఏయర్థము సూచించునో అది శబ్దశక్తి మూలధ్వనియని పండితరాయుల సిద్ధాంతము. 2

ఇట్టి వ్యాఖ్య హిరణ్యాక్షుని నింగయంచు మురిసి పేర్కొన్న శ్రీధరీయమున కవసూలము. హిరణ్యాక్షుఁడు పరుణుని మరాత్త్య మును పొగివిన వాక్యములును ఈయర్థమునే సూచించును. హిరణ్యాక్షుఁడు పరుణుని లోకాధిపతి అనియు, నుచాకీర్తినింపఁజేయుచు, తాను విరులమని విష్ణువీగలువారి శౌర్యమును పరిపాఠించగలవాఁడనియు, దైర్ఘ్యదానశ్రువును జయించి రాజనూయము చేసినవాఁడనియు ప్రకటించినాఁడు ఇదివంప్రార్థనయగ ప్రబంధముకాదు "వీరయూ" 1

- 1 "యోగయాభ్య వ్యవ్య యోగే యాభ్యా నియంత్రితే
 దియం యోగ వృక్కోర్థవ్య యో మాతే వ్యవవేత సా"
 రవగంగాధరము, ద్విశియోపనము,
 మృత్తినిదారము, శబ్దశక్తి మూలధ్వని పుట - 41

అలాగా వీరుండవని తనకుతానే భారించువాడు 1 అంతకుమించిన వీరుండన్న పదము వానితో "పరియుగము" సంభవించినచో వీరమాదిత్యుడు తోలంగును అనగా మదము కళించిపోవును నందము పోవుట ము 1 హేతుమని అర్థవచనము 2 హరిణ్యాక్షువకు శానవశే మున సంక్రమించిన మదము అవస్థకు తోలంగిపోవు కాలమానము మైనది అందువన మదావశోరమైన వాని విషిధి చేరినాడు మదావశ రణము పరులునివలన సంభవించుకున్నను అతిఁడు ప్రేరణఁ దగుటచే కార్యమున భాగవ్యుని మైనాడు

పరులునకు హరిణ్యాక్షుని నుదోత్సేహుఁ డొకహేతువై ననఁ, ఘోరి యగుటచే నాత్మలగ్రహము నొందఁగలిగినాడు అయినకు అంతర్వృద్ధి యవపరమైనది దాని ముందు శత్రువుశ్చయము శని మునఁగ సంభరిండ్రియై నిగ్రహముఁ తనకాంతి నొందుటచే హరిణ్యాక్షునకు తత్త్వమునచేశించఁ గలిగినాడు తనకాంతి క్రజ్ఞానముఁ హేతువు పరులునకు క్రజ్ఞానముచే నారాయణుని పర్యాత్మికత్వముఁ గోదరించినది దానిచే హరిణ్యాక్షున కునచేశించినాడు పోరిన యా సంవర్షమున నా చ్యారమునకే ప్రాధాన్య మొనఁగినాడు

“యాదోగణాధీశుండగుఁడుఁబాతాళ భి
 వన పరిపాలఁడై తిరుగుచున్న
 పరులునిఁగవఁగొని పరిపాపితో గ్రుల
 నిట్లును విశ్వముంబెప్పఁజలుఁగు

1 “వీరమాత్మానం మవ్యతే వీరమాని”

“అత్యమావేశ్య” అమమోత్రమచే ‘అని’ ప్రత్యయము

కె.కె. 88, పితౄంశకముది, ఉత్తరార్ధము, పుట - 487

2 “తానిం శక్వృతగమదం వీర్యమానంద కేవలం”

భాగవతము, దశమస్కంధము, 28వ అధ్యాయము, శ్లో 48 పుట-489

వశంశోక్తక పాలకులలో నతి బలా
 భికాదని జగము మురింకదగిన
 జూరుండరిపుడు నీచాదుష ముప్పుంగ
 గదవరంగమున పన్నెదిరిచూడు

నీభూవాదిక్రమమును క్రత భవము
 వశంశోక్తక బలుకుటయు విని యుద్ధిరిభుడు
 విగత జయమును వృద్ధియు బాచునాత్మ
 బలము వలపోసి దమకాలోఁ బవరమూనకు" 8.621

"మదమున శాంతిబూని నియమింబున సంకరమాజ్ఞసింది" 8.622

"గొరిగొని యుగ్మతోక్తుడు విశంకపురియను నున్నవాడు" 8.624

ఇత్యాదిగలున్న పరుణుని పమాధానము శ్రీధరుని మునిని కొంతవఱకు
 వృద్ధిలో నుండుకొనియు తోచును ఇది, వారాయణుడే ఆశ్రయ
 నీయఁడను పరుణుని యుడదేశము హిరణ్యాక్షుని తత్త్వము గ్రహించి
 నున్న విచారింతుడు

"ఓ శ్యామినామ్నం పురుషం పురాతనావ్య వసంయుగే
 త్యాం రణమార్గ కోవిదమ్
 తరాధయవ్యక్తిమరక్షతై హితం గుప్తినో యం గృణతే
 భవ దృశా" 8.17.80

పురాతనుడైన వారాయణునిన్న రణమార్గకోవిదుడైన
 హిరణ్యాక్షుని యుద్ధోత్సవముచే వారాధించెడిలావాఁడు మఱియొకఁడు
 లేడనియు, అట్టి పురుషోక్తమునే ఆరిదివంటి నుపన్యాయ ప్రార్థించు
 చున్నారనియు పరుణుఁడు కలికివాఁడు తల్లిశమున ప్రత్యేకియిగా
 గూర్చింపఁదగిన వదము లనేయింపునని జయవిజయము తీసవారా

ధించుటకు భగవంతుఁడు చూపిన ముక్తిమార్గము మహారాము అద్వాని సూచించునది “రణమార్గభోదిత” ఎశేషణము “సంయుక్తి” శబ్దము అనువృత్తము భక్తులు భగవంతునికట్లు ఏమార్గమున భక్తిని ప్రకటింతులొ అట్టిమార్గముననే స్వామియు వారిని నేదించును “యే యథా మాం ప్రవశ్యంతే తాన్ తత్రైవ భవాన్యహమ్”¹ అను భగవద్వాక్యము నీదికీ ప్రమాణము

భక్తుని భగవంతుఁడు నేదించుట యనునాట విచరీతముగ గోచరింపజున్నది కాని, అది భగవద్వాక్యైల్యము, భగవంతుఁడొక్క ‘మనస్వి’ అనునాటకు ఉత్తరుమైన మనసు కలవాఁడని యర్థము అంతే కాక మత్స్యర్థియును నిత్యయోగిను యైన భూత సూచించును నిత్యమును (భగవంతునియందు) లగ్నమైన మనసుకలవాఁడని అర్థము ‘గృణతే’ అను క్రియయు పాశ్చిరాయము ఇది స్త్రోతార్థమని

1 ‘అరాధయన్యతే’ అను పదములోని లాభ్య భావపును, భవాన్యహమ్ లోని ‘భవో’ భావపును పర్యావృత్తములు

2 మనః అన్య అని ఇతి మన్య
‘అన్ మయా మేధా ప్రభో విదిః’ 5.9.121

ఎద్వాంతోమునీ, పూర్వార్థము, ఇతి - 874

అను మాత్రముచే అన్ అంతముగనబడే ‘విన్’ ప్రత్యయము మతున్ ప్రత్యయార్థము వచ్చు ప్రత్యయములు విస్తారము, వింత, వ్రోగం, నిత్య యోగము, అతిశయము, సంబంధము, వస్తువునకు ప్రతిమాత్రమునకు అర్థ ముభావము సూచించును వచ్చును తద్విక ప్రత్యయంతము వృత్తియగునదే నేకార్థిభావమున నియర్థము వంగవచ్చును

“భూమి వింత ప్రళంపించు నిత్యయోగికి కావడే

సంవర్జిపి వివక్షయొం భవంతి మతుభావయో’

5.9. 5.2.84 వార్తిము - 8188 పుట - 186

శ్రీధరులు 1 ఇతలు పైరమే ప్రధానమైనచో 'గృణాతే' అనుక్రియ అయిపోయిన వ్యర్థము. వాస్తవమునకు 'గృ' ధాతువు శబ్దార్థము 2 గృణాతే యనునది పిలుచుచున్నారమ వర్థమున వాచకము పిరిగ్యా క్షునివంటివారు వారాయులునివంటి వారిని యుద్ధమునకు పిలుచుట యుక్తమని వాచ్యార్థము. శ్రీధరుడు సునస్వీకృతమునకు తక్షణాను కూలముగ సూచ్యార్థమునే వ్యాఖ్యానించివాడు. ఈవిధముగ ఉత్త నుమైన ఉపదేశమును పరులునివలన పిరిగ్యాక్షుడు పొందగలిగి నాడు.

ఈయపదేశము పరులుని ముఖమున వెలువడుట కూడ సాధి ప్రాయము. జయవిజయములు వాచమును పొందిన పిల్లల వారినూరా ర్పులు స్వామి వారు తనవలన మృతినొంది తనను దేవగలరని అభయ మిచ్చివాడు అవాగ్దానమును తెరవేర్చవలసిన పరిణామ సన్న మైనది ప్రతిష్ఠానివ్వటానిలో భాగముగ పరులుని యుపదేశమును వారాయులుడు కూర్చివాడని భావించవలగును. విరాట్స్వరూపమైన వారాయునివలన పరులుడు రసవేల్చియియు 3 పీయూపదేశమైన

1 "గృణాతే మనంత" శ్రీధరీయము పుట - 199

2 "గృణాతేక్రూరి" పి ౧ ఉత్తర్థము, దాతువు - 1493 పుట-281

3 పురుషసూక్తమహారము వారాయుని విరాట్స్వరూపమును వర్ణించును ప్రాచీనవచనము,

"ర్యోరక్షితే రక్షిరభూత్వకంఘః వక్షురి విక్షోరహరి ఉభేవ్య కద్రూ విజ్యంభః పరామేషి రివ్యహరీఽవ్య కాదారపవిత ఉహన్"

2-1.38 పుట - 200

అందు విరాట్రూపుడైన వారాయునివలన రసవేల్చియిచుది పేర్కొని నది అందునగా అవధిలేవకయైన పరులుడని అర్థము

దోతనయ దితే అనునదిందివాడు

"అలంబయ విక్రీయద్రీయంబు రసంబు" 2-18 పుట - 7

చారి వచోయముననే పరుగవలెను భగవంతుఁడు హిరణ్యక్షునకు నిర్వాణపూర్ణ ముపదేశించుటకు పరుణమాఖముగ పంకల్పించుట తదనుభూలము

ఈవిధముగ పరుగోపదేశమును పొందిన హిరణ్యక్షుఁడు దైవపంకల్పముచేతనే అయినను కావలెక అన్వేషణను సాగించినాఁడు లక్ష్యకూన్యమైన హిరణ్యక్షుని యన్వేషణము పరుణుని యుపదేశమునకు దిమ్మకు లక్ష్యస్యైకమైనది లక్ష్యస్యైకభక్త్యమును లక్ష్యనీర్తి చేర్చుటకు నారదుని దర్శనము సాధనమైనది ఈవిషయము మూలమునకిన్న చోతన యథావాదమున స్పష్టము

“అని పరుణుండు తక్కిన దురాగ్రహముల్లి హిరణ్యలోచనుం దేవయము మానసంబున భయంలోక యుండియులేక పంగరా వని నెదిరింతు నేతఁడని పర్థుని దుష్టవిమర్శనకు జనార్దను నయమున విమంశనగరముట నందితి మార్గవర్తియే” 8-619

ఇందలి ‘అమరపర్థుని దుష్టవిమర్శన జనార్దను’ అను కథములు హిరణ్యక్షుని శ్వాసించినమాటలు

“తనునవపరమున నారద

మునివరుఁడెనులేనిదెంచి ముదఁగునలిగ్న

దనుజేంద్ర యెంచులోయన

వని యడిగిన నారదునకు పరిశిష్టనియన్ 8-620

“వరసింహులోచనుండొదరి పంగరమేనొనరించి యుండిరా వనిని పసంతుఁడుంబి” 8-621

‘జనంతుఁడ’ను పదప్రయోగము హిరణ్యక్షుని నిష్ఠాపార్థ దర్శన సూచకము.

"గురుభూషాదమృతాంశుడు విశుంభపురంబున నేడులేడు భూ
భరమువహించువాడికి భావము చాల్చి రసాతలంబునం
దిరవ్రుగనున్న చాడచటి శేగగ నోపుగువేని నేగు మం
నరయంగగల్గిమీఁక మురాంతకు తోడి రణంబువశ్యమౌన్" ౩.౧౩౩

‘దుర్గాగ్రహణ’ను మూట చాచ్యాకమున జ్యేష్ఠవరము
అగ్రహ శబ్దమును వట్టువల యనుచానికి పర్యాయముగ వాడుట
సంస్కృత సంప్రదాయము మూలమున “నారదాద్రపాతలం పరివ
దిశే” అను చాత్యాంశము పోతనయందు ఎ స్తుతియైనది

రాక్షసుని చూడంగనే నారదుఁడు “ముదమువలిర్చన్” ఎందు
లోయెడవని ప్రశ్నించివాఁడు నారద హిరణ్యాక్షుల వమాగమము
సార్థముకానిచో నారదునకు కలిగిన ముదము నిరర్థమనకతత్పుడు
లేదా పోతన పాదపూరణమునకు గ్రహించెననలసి వచ్చును ఇది
గంధీరాక్ష ప్రతిపాదకము కావుననే వమాగము సంతోష సాంగత్యము
నీర్ధించును మూలమున దిక్షాంతముగ సూచితమైన అర్థము దురద
గోపము చానిది పోతన యానందరృమున నావిష్కరించివాఁడు

నారద వర్చనమునకు భలము “విశుంభపురంబున నేడులేడు”
అని నారాయణుని విభావము తెలుపుట నుజ్జ్వలమున్నాఁడని
అకాంక్ష, రసాతలమున నున్నాఁడని వమాధానము రసాతలమున
నారనిశేషుడని యని తిరిగి సందేహము భూభరము వహించునని
సంశయ నివర్తకము అనేక యాచయలతో నారాయణుఁ జుంజవచ్చు
నను వరుణుని కలుగులకు వివరణము “అదికిటిభావముచాల్చి” అను
వ్యయాచార్యము భలము ఆమరాంతకుతోడి రణము హిరణ్యా
క్షుఁడు రణమర్థోవిమఁజూట భలసిద్ధి అవశ్యమని ప్రాప్త్యాశ్ హిర
ణ్యాక్షుని యన్వేషణము నిర్దిష్టలక్ష్యమై శీఘ్రమగును

“రసాతలమునగేరిన హిరణ్యాక్షుడు అదివరాహమును బాచి
రోషముతో నిందావాక్యముల నిల్లు వలికినాడు

“దడర్పర్చితాభివరం భరాభరం ప్రోద్మయయానావినుగదంష్ట్రయా
ముష్ణంతమన్తా వ్యవహోఽరుణక్రియాజహన చాహా వసగోదరో
మృగః” 8-18-3

“అవ్రాసనుహ్యజ్ఞమహిం విహించ నో రహాసాం విశ్వరూపేయ
మర్చితా

నవ్యస్త్రీయాన్యవ్యవయా మను వైతస్సురాధమాసాదితి

సూకరాహుతే” 8-18-8

“త్వం నవనత్తైరభవాయ 10 భృతో యో మాయయా హంత్వ
సురావృతోక్షతే

త్వాం యోగమాయా బలమృహావనం సంస్థావ్య మాభ ప్రమృతే
సుహృచ్చుచుః” 8-18-4

“త్వయి స్థితే గదయా శిరశ్శిరణ్యవృగ్ముజ చ్యుతయా యేవ నుభ్యం
బలిం హరివ్యం త్వృష యో యేవదేవా వ్యయం చ వర్త్య న

భవివ్యంత్యమూలః” 8-18-5

“న తువ్యమానో మమ 11 తోమైర్వృంష్ట్రాగ్రగాం గామిశులక్ష్మ
భీతాః” 8-18-6

తోదం మృషన్నిరగావంబులుధ్యావ్రాతాహరివృశేనుర్యభేభః”

8-18-8

“ఓసూకరాహరా! ఇటువమ్ము అట్లాడా! భూమిని వదలుము
ప్రహృతే జలవాసులకీయంబడినదీభూమి దీవిని వదలవితో సూకరా
హరహరినిన్న నీవు క్షేమముగా తిరిగిపోలేవు నీవు మౌళిశ్రుతుల
చేత ను నాశించునవై నిష్ఠింపుఁబడినావ! యోగము యోగో లోక
ముల నాగ్రమించినవాడవును, అంబువత్తువదవు ననుమన్న సంస్థా
నింది మూహరి ముఖములు త్రొలగింకఁగఁడు మూలాధారిము

నశించుటచే దేవతలు కూడనుండరు' అనుచు హిరణ్యాక్షుఁడు కరి
జూస పూర్వకముగ నవ్వెవాడు.

ఈభాగమున కావ్యార్థమును యథార్థముగ గ్రహించి
పోతనకవి పరకపానుకూలముగ తీర్చివాడు.

"భువనూశర మూఢార్థ్యం
ననరుచానంభూత న తనరచానమనం
గదిక రసాతిలగత భవి
యనయంబులు నాయుధీపై నర్తించున్" 8-848

"గొనకొని నీవీరనిం
గొనపోకుము చితుము కాకకొనియేగద నీ
గొనియెద నీప్రాణము నై
కొనియిది నాయూట చలము న నవేమిటికిన్" 8-849

"మాయావి నగుచు నిప్పుడు
కాయక యాభ్రదమిఁ జోరభాసంబున నీ
వీయెద గొనిపోఁజూతునె
యాయురిభువలములేత నదఁదగి యునుచున్" 8-850

"అవిరళయోగమాయా బలంబునఁజేసి
యల్పబోరుక్షమున నలరునిన్ను
నర్థి సంస్థాపించి యన్యత్సృష్టాద్భుత్య
కులులైల్లను మోచ ములయితేయిఁ
తలుచేది మగ్గచా శీర్ణదవగు నిమ్మఁ
గమగొని దేవతా గణములైల్ల
నిమ్మఁగై చాలనటి నశించెదరన్న
విని యన్త పోరియై నెలయునున్న

హరి సరోజాతభవముఖామయితల్ల
వచ్చు దురవస్థకాత్మలో పరిసౌంది
విశిల సంప్రదాగలపితయైవగజుభరి
దేవితో నొప్పు నా దేవదేవుడవును

8.846

ఎంత వాచ్యమైనది పోలికగారి నిందయందును "అవిరళ
యోగమాయాబలంబునఁజేసి", "సంస్థాపించి" ఇత్యాదిగ మురియును
వ్యక్తము

శ్రీభరవండితుడు హిరణ్యాక్షుని నిందయందా వాస్తవముగ
మురియే యున్నదని వ్యక్తముగ వ్యాఖ్యానించివచ్చు (పు 894, 895)

"హిరణ్యాక్షుని అధిష్టాచార్యం ప్రయత్నాది భాంతి వస్తుతో
భగవంతం హరి - తథాచ, పరగోపంః జలశయః, శ్రీనారాయణః
సవీవ యోగిభిరస్పృగ్యతి ఇతి మృగః మష్టాన్విహంతుం మృగయతి
ఇతి వా అక్షః నాపిక్షో యస్మాత్ హే సర్వజ్ఞేశ్వరః సురాః
అథయా యస్మాత్ హే సురోక్తమి మమీక్షియానస్యాపి సతిః
మౌనునాదృశ్య త్వనువయా వహా వర్తమానః అస్మదీయం వ్యప్తి
వను వైరుంగళం రాజ్యం యావ్యపి ప్రాప్యపి నాత్ర సంజేహః
తథావ్యవృత్తికృపయా విముంచేశ్వరః ఆసాదితా లీలయా స్వీకృతా
నూకరాకృతిర్యేవ (2) త్వమితి అభివాదయ నానాయ భృతః పుష్టః
వస్తుతస్తు మోక్షాయ భృతో భృతః ఆశ్రిత ఇత్కర్కః యోధవాక్
విరోక్షేణ జయితీతి తథా, వస్తుతస్తు సుమార ఏవ స్థిత్యా జయితీతి
సంస్థాప్య హత్యా వస్తుతస్తు యోగమాయానూపమేదింత్యం బలం
యన్మ అల్పం బిరుదం యస్మాత్తం క్వాం నన్యకో స్థావయిత్వా
భక్త్యాపూర్తి ఫీర్తికృతేశ్వరః హేమాధ ప్రమయాధాక్ ప్రత్యా
ప్యాయ జయితీతి తథా ప్రపూర్తాపతి భాతుః సుహృదాం తుదః
సంసారదుఃఖాని మృతే నాశయామి యతి వ్యం వస్తురాంధవా

నది మోచయి నీతి భావః (4) త్వయ్యాతి అన్యగృహ్యమ్యుత యాచి
గజయా శీర్షం శీర్షం యవ్య తథాథాతే త్వయి మఖం సంస్థితే పతి
యే సుభ్యయధునా బలిం హరంతి నవినాః భక్తాః యే చ
పూర్వభక్తా ఋషయో దేవాశ్చ తే పశ్యే వ్యయమేవోద్యం
వివై న ఆమూలా న భవిష్యంతి కింతు వృథమూలా ఏవ భవిష్యంతి
తీర్థార్థః (5) ప ఇతి పః శ్రీహరిః ఆర్యేంద్రకావ్యేన తోమరా
శ్చక్రంశీమాః తైస్తువ్యమానో వ్యథమానః సంప్రదాగ్రగతాం
వృథివీం శీతామాలక్ష్మణోశం దురు కవ్యధాం మృషా నిహాను న
ఏవ విర్లతః కలేణః పాస్తీవీ వస్తుతస్తు దురుక్తిః అనురైర్మిమైర్తి
థాతైస్తువ్యమానః యథా శ్రుతార్థగ్రాహణం బ్రహ్మవీనం అను
కంపయా ఎవీవ్యమా న తీర్థార్థః తోశం మృషావ్యతిర్థావ్యయ
మేపాంః (6)

వంశీబ్రహ్మణః పీఠ, అరణ్యము అది అర్థము 'వనగోచరుడ' అ
గా శ్రీమన్నారాయణుడు జలధిశయుడవని స్తోత్రము 'మృగ' భా
మేధ అశ్వేషగార్థము యోగులచే విశ్వేషిం అడుటచే నారా
యణుడు మృగశిల్పం బుడచి. లేదా యశ్శాన్తలయ సంహరించు
టై వారి విశ్వేషిండువారినియు చెప్పవచ్చును 'అక్ష' అను
దానికి వర్ణ విమానము కాక ముత్యరమున బహువ్రీహి జానానీతి
క్షః - తేజ వాస్తి క్షః యస్మాత్ ఎవ్వకంటె తెలివినవారి
లేనో వారి - పర్వజ్జావని యర్థము అట్లే 'సురాధమ' శిల్పమా
నురా అధమాః యస్మాత్ - ఎవ్వకంటె దేవతలు అధములో అట్టి
వారి - సురోక్తముడని యర్థము 'అథవి' శిల్పము మోక్షార్థమ
భవనురంగా వింపారము వాస్తిభవ యస్మాత్ అది వంతయ్యర్థమున
బహువ్రీహి రాక్షసులకు మోక్షము కలిగించుటకు అవతరమైతివ
వారిని భావము

“త్వం నా వశశ్చై” అను శ్లోక భావము పోతనగారి యనువాదమున శ్రీధర వ్యాఖ్యానవచనప్రయముతో “అవిరళ యోగ మాయాబలమున” అనువద్యమైనది “సంస్థాప్య” అనుచాదికి ‘చంది’ అని వాచ్యార్థము లీలావిలాసముచే కొంత పురుషాకృతి ధరించిన వారాయణుని భక్తితో స్పృహయింపగు నిలుపుకొని అని మురి ఇటు సంస్థాపించడము మరివృత్త్యవహిష్టువగుటచే పోతన యథావిధముగ ‘సంస్థాపించి’ అనివాడు.

బ్రహ్మాది జీవతలకు భగవద్వింశల్పము వలన ఉద్భవించునది వాచ్యార్థము మూర్తియే మృతించినది భగవంతునకు స్తుతిపరమైన అంతరార్థమునూడ నవిగలిగినది. యుద్ధప్రవృత్తి, బ్రహ్మాదిజీవ తల మనస్తుష్టి భగవంతుండు వాచ్యార్థమూర్తయియు గ్రహించి లీలార్థము శ్రోధము వహించినాడు ఉద్భవయము మూలమునందును శ్రీధరయిమానంబును నిగదితము “సతుష్ట్యమానో మరుత్” అను శ్లోకమునకు శ్రీధరుండు భగవంతుని వ్యధకు జీవతలపైగల వయయే కారణము కాని, హిరణ్యాక్షునిపై శ్రోధము కాదని వృద్ధముగ వ్యాఖ్యానించివాడు.

“యథా శ్రుత ర్థగ్రాహీణాం బ్రహ్మాదీనామ్

అనుభవయా నిరీక్ష్యమాం ఇర్హ్యకః”

అని వృద్ధులకివచ్చితి శిర్విరణమును శ్రీధరవంశీకుండు నిరూపించినాడు హిరణ్యాక్షునకు భగవానుడెచ్చిన నిమా భావము నూడ గేల వాచ్యార్థమునే గ్రహించివల్లు నిరూపించును.

1 “శ్రుతమతక్రమ్య యథా శ్రుతమ్”

యథాశిష్టమునకు వర్తమానతీ వృత్తి అర్థము శ్రుతార్థమును అతిక్రమించి యర్థమనుకు వాచ్యార్థమని తాత్పర్యము

భగవానుని వమాధానమిది

"సర్వం వశంభో వశగోచరా మృగా యుష్మద్విధా స్సృగయో
గ్రామసింహాశ్చ
న మృత్యుపాతైః ప్రతియుక్తవ్యధీరా వికత్తనం తవ గుప్తాంత్య
భజం" 8.18.10

"ఏతే వశం వ్యావహారా రిహాసాం గత్ప్రయో గదయో బ్రాహ్మ
కాస్తే
లిప్తామహేథానీ కథం చిదాశో నేయం క్వ యాదౌ బలిసోత్పాద్య
తైరం" 8.18.11

"త్వం వృక్షభాసం కిల యూధపాధిపో భుటవ్య సోఽవ్యస్తయ
అశ్వమాహాః
సంస్థాప్య చాస్మోక్తమృతాశ్చ న్వకానాం యస్యాం ప్రతిజ్ఞాం
నాతి తవ ర్త్యవభ్యః" 8.18.12

'మేము వా ప్రవముగ వశగోచరములైన మృగములను (సింహము) నీవంటి గ్రామసింహములను నేటామునును ధీరులాత్మజ్ఞానుగావించుకొనదు అత్మజ్ఞాను నీను అమంగళకారి యగును. మేము రహాశనుల వ్యావహారిక మూల నిజమే నిగదచే రదుమిటదిన వారమయ్య నిలచియున్నాము బలవంతునితో తైరముపెట్టుకొని యుద్ధములో నెట్లు నిలవవచ్చును? నీవుచాడవారులలో నుత్తముఁడవు మాయూహాకంధని నేగము కలవాఁడవు మమ్ము చంపి నీవారి కిన్నిటిని తుడిచివేయుము హీనుఁడు ప్రతిజ్ఞ నిలుకొనలేడు' అని భగవానుఁడభిక్షుకించి పలికినాడు.

హిరణ్యాక్షునకు అవస్థానంకథిమిరియైన యుద్ధ వమాహలము కూడ తిరుగు భగవంతుని నిశ్చయము అట్లే తన లిలాచిసోదయైన

యొద్దేవ్వు నిరర్థహింతుకొనుటయు నమ్మకము 1

ఉదాత్త గంధీరముగ యొద్దము పొగినది పావము నిరాయధుఁ
డైనాఁడు యొద్దయర్థాదము పొటింది హిరణ్యాక్షుఁడు యొద్దముఁ
జక్కి నిలచియుండఁగా 'నరసింహస్తోత్రంఁడు జనశత్రులు పెంగర భర్త
మునకుఁ కరమా శ్రృంగ్యమందివాఁడు ఈయొద్దలీల అభిజిత్వోప పరిపం
తము కొనపొగినది పోతన ఈయొద్దభుట్టమును కావ్యభర్తమునకను
మూలముగ వీరరస ననుంచితము గావించివాఁడు మూలమునఁబెంప
యోధ ప్రతియోధుల వంశాదము, యొద్దము విప్రులముగ నిండు
వర్ణింపదు. "వర్ణం వయంభో" అను శ్లోకము

"విశరాయోరి యనుంగళాచరణ యుద్వృత్తిన్ ననున్ నీమది
నన్ననయంబున్ వనగోతరంబగు న్ముగంబందున్ జలంకౌర నే
నవయన్ నన్యయ్యుగంబ యోయ బలిమిన్న తెంచు నీలోటి యా
తునక్రేణి వధింతు నేడని యెవన్ తోకొర్ప వర్ణించెన్" 8.557

అని సంభాషణయొనరినది భగవంతుఁడు హిరణ్యాక్షునితో
పలికిన పలుకులు నిందాయోగముగ అనూదితములైనను భావగర్భిత
ములు

"బలిమిగలదేని నాతో

గలనను నదితోనిపోతగజగున్దో

దున్న నేను దీర్ఘ మారక

తలపోయ విశ్రవంబు నగగు దురాత్మా" 8.558

'నీకోర్కెలు నేనుదీర్తు' వని తన పార్శ్వమునకు పారి అభయ
మొచ్చివాఁడు.

"విధిమిదిగాఁ నంగరవిజే విభావదులై న యెట్టి న
 జ్ఞులగులు న్నిప్పుపాశేములఁ జాలనిజ్ఞులునయ్యె నీవలెన్
 గొంకొని యొక్క పంపుతులకున్ ముదలుండరిజేల యా విక
 భవములు బంటుపించిములై దైత్యకులాభను యొన్నిచూడఁగన్" 8-659

"పురిః బాతాశమునందు నీవనడి
 నన్నుదురుమా నే తిత్తు నీశోభనం" 8-660

"ఏన్నఁబదారీయూధములకెల్ల విభుండపు పోలుబంటులై
 నన్నురగోర్వి నేఁదెదిరి ఎన్ భవదీయబలంబు నాయుపునన్
 మిన్నకగొంతుఁ జూచుమిది మేరఁగ మేదిని వితలై త్యైదు
 వన్నకు నెక్కువేసిన వపార్యవర్కము విక్రమంబునన్" 8-661

"నలువెదురంగఁజాలిన భువంబగు కార్యము . " 8-662

"నలుదిట సంపాదించెదనిని " 8-663

వరాహస్వామి, హిరణ్యాక్షుల యుద్ధవర్ణనమునకుడ "రణ
 మార్గోవిదమ్" అని వరుణుడు వలికిన విశేషణము సార్థకమగునట్లు
 పోతన

"ఇట్లు జలవడి యస్తోమ్య జయకాంక్షల నితలేతర., " 8-669
 అని వర్ణించినాడు

"అనఘా యాయభిజయ్యహోర్రమున జేవారాతి మర్తింపనే"

అను బ్రహ్మజేత్రుని విష్ణువమును కనుసంజ్ఞతోనే అంగీకరించినట్లు
 తెలిసి, స్వామి కదనకుతూపాలమును కొనపొగించినాడు ఇది హిర
 ణ్యాక్షునకు చిరకాల దర్శనపొఖ్యము కలుగజేయవలెనను సంకల్పము
 మూలమే హిరణ్యాక్షుడు తనకు భగవంతుడనైతే వరద్రాయములు
 ఆయుధము నిర్మయంతుట న్యూనరిగా భావించిన వాడువళాది 1

1 'వైపుష్ణం దీయమానం పారిజా విగ్రహః' 2-18-12 పు. 388

తన సంకల్పము నారవేరినదియైతే భగవంతుఁడు దేవతల విశ్మయమును నుద్బించి, హిరణ్యాక్షుని పథించినాఁడు

ఈవిధముగ లీలావిశోది మైవభగవంతుఁడునుమాత్ర వాశ్చర్యము గొల్పిన కర్తావ్రతుఁడుఁడగు హిరణ్యాక్షుఁడు మహాచాత్తమునకు నిశ్చయము ముచ్చితి కావవశప్రచుతము మైరము భగవత్ప్రసాది తము అదియును తదాత్మసిద్ధి వజమగుటచే ప్రభవవస్థయందు భస్మఃకయ్యునయే ముప్తమగును ¹

"పరమోగ్రంథులు మోగమా ర్గముల నెవ్వరిక మనోవిధి ను స్థిరతక లింగకీరణభంగమునై చింతింతురా తంకతో
దరు పాగ్యాపాతి మమ్మఖంబుయిహమన్ పర్పించుచుం జన్మ ము ర్భూతో త్తంతుఁడు మైత్తికలై యి పాభాగ్యంబు వానెత్తివో" 8.706

"మనునది ఏమ మైత్తికలకావని పారిభమలో ముఖిండు కా
వమాన నిశ్చక్తవస్థమనఁ మైకోని పుట్టియు నేఁడు విష్ణుచే
నమయుటఁజేసి విరాచుగు జన్మమనన్ జలకాక్షు నిత్య వా
మమున పరింతు రెన్నటికిఁ జాత్రును బుట్టువులేవు ఏరికి" 8.707

అందు హిరణ్యాక్షుని మరణము మహాచాత్తమని ఆతని కరసుశ్రుతువులైన దేవతలే వ్లాపించుటయు, ఆతఁడు నారాయణుని పార్శ్వదుఁడను విషయమును న్నెరించుటయు హిరణ్యాక్షుని అశుష్ట దిశేషమును, మైరభక్తి తత్పరతను నిగదితమొనర్చును

1 భగవంతుఁడు సంహరించినప్పుడు హిరణ్యాక్షుని శేషస్య అయినయందు ఏమను కావవేషులకు కర్మశేషము కారణము ఏమైనచో కర్మిన రెండు జన్మలును సంభవించవు హిరణ్యాక్షతన, రావణ బంధకర్తుల విషయమునను ఇట్లే తెలియవగును

హిరణ్యకశిపుని సాధరత్వము

హిరణ్యకశిపుని వృత్తాంత మనేక పురాణములయందనే విధములుగ వర్ణితమైనను, అతని ప్రాక్షిప జన్మసంహారమును నిరూపించునది శ్రీమద్భాగవతమునందలి పత్రసంస్కంధముయే అత్యవశ్యము భగవంతుని లీలలను అవ్యవధి భాగవతియు భాగవతియు జగలక్షణ సంపన్నము ఇందలి ప్రథమ ద్వితీయస్కంధములు ఉపోద్ఘాతయోగములు ద్వితీయస్కంధమునందలి శ్రీకృష్ణుగా భాగవత జగలక్షణములు భగవంతుని లీలలుగ వసున్దయింబడెనని

అలక్షణములిం

- 1 పర్వము, 2 విపర్వము, 3 స్థానము, 4 బోధనము
5 ఉతి, 6 సావ్యంతరము, 7 ఉళానుకథ, 8 సూ'ధము
9 ముక్తి, 10 అశ్రయము

ఏంరో చిట్టచివరిదియైన అశ్రయము తరలబట్టి న్యయోపుఁడైన నారాయణుని ప్రత్యక్షమభవ మూలమున తెలుపునది ఇట్టి అశ్రయ న్యయోగ జ్ఞానమువలన ముందు భుక్తమతిత్యయనై మిగిలిన నలలక్షణములును తెలిసికొనవలసి యున్నది ఈ విషయము శ్రీమద్భాగవతియు, ద్వితీయస్కంధము, జగమాధ్యాయము న నృవైదిగా నిరూపితము 1

- 1 "అత్ర పరో విపర్వస్య స్థానం బోధన మూతయః
మన్వంతరేళానుకథా ఏరోరో ముక్తి అశ్రయః" 2.10.1,
"దశమస్య విశిష్ట్యర్థం నవామిహ లక్షణమ్
మయంతి మహాత్మానః శ్రుతేనాశేన తాం జహి" 2.10.2

శ్రీమద్భాగవతము, పుట - 285

శ్రీమద్భాగవతము నందలి సప్తమ్యంధము 'దీప్తి' యను లక్షణమును బెలుపును దీప్తి యనగా కర్మబావన అది శుభకర్మానుసారియు, అశుభకర్మానుసారియు కావచ్చును ద్వివిధమైన దీప్తి దృష్టాంతమీ సప్తమ్యంధము శుభయానకర్మకు ప్రజ్ఞానము, అశుభయాన కర్మానుసారి హిరణ్యకేళిపుంజు సువాహ్నికులుగ జనినాభావ సంబంధముతో నిందు నిరూపితులు శుభవావన సుహృదనుగ్రహమువలన సిద్ధించును వారదానుగ్రహముచే ప్రజ్ఞానముగల 'శుభవావన' సిద్ధించినది వనకవనంజనావల సుహృత్సమముచే హిరణ్యకేళిపుంజు 'అశుభవావన' సిద్ధించినది శుభాశుభములు రెండును భగవద్గీలా జన్మములగుటచే కర్మఫల భోక్త నిమిత్తమా క్రిండు ఫలము తనవలన కలిగినదని భావించువాడు అహంకార మూఢుడు ప్రకృతిగుణముల వలననే గుణకర్మల ఫలించును, కర్మచా సుయావ్యము సిద్ధించును 1 ఈ భగవద్వాక్యము శుభాశుభావాహ్నికులైన ఇరువురియందుగను అన్యాయ వ్యతిరేకయావయగ నోచరించును

హిరణ్యకేళిపుంజు విష్ణుదేవుడు ముక్తిప్రసాద అధికభాగము దీప్తినులక్షణములే యున్నవి ఈతని యాధిపత్యము లోలోత్తరము కేశ్వరప్రజాపతికి దిరియించు జన్మించిన హిరణ్యకేళిపుంజు రిల్లయిన రాధమున రాద్రమూర్తియైనాడు అదియు భగవద్గీలయే హిరణ్యకేళిపుంజు ఆనామమును విరజేయుటకు ఆతని జన్మకాలమునందే ప్రజ్ఞాన జన్మమునుకూడ కేశ్వరప్రజాపతి వర్ణించినాడు వంశానయావయగ విద్యానింత క్రియు నుంచును. బ్రహ్మకుసూర్వి తనమృతేయుటకు ముందే హిరణ్యకేళిపుంజు 1210వపు స్థితిగతుల వెలగిన భూని

1 "వక్రతేః క్రియమాదాని గుణైః కర్మాతే సర్వకః
అహంకార విమూఢాత్మా కలహామూరి సువ్యతే"
శ్రీమద్భగవద్గీత, తృతీయోధ్యాయము శ్లో. 27 పుం - 163

ఈజ్జాదను ప్రాప్తివలనప్రసిద్ధమగుట నిర్వివాదము సప్తగుప్తసంధాన
తారక యందలి శ్రీధరీయమునలన నీలివయము నిగదిరియు

“వ్యభక్త పక్షపాతేన తద్వికృత విచారణమ్,
స్వసింహానుకృతం పంథే కరమానంద సగ్రహమ్
యోః కంఠవశాత్ప్రయోగైర్విప్రమే వర్జ్యతేభునా,
యోశ్చైవబనా ప్రాతా తత్రక్రూరమపారణీ
అనుభా వ శుభా చేతి ద్విధా సాహేతుభేదతః,
అనుభానుపాశాం శోచాచ్యుభా మహాదహగ్రహాత్
పారేష్వాపరయోర్యద్యైర్వైకుంఠే వసతోరసి
దతుప్సయమా విష్ణుదేవమద్యశుభకావనా.

యథాహి దైత్యగర్భైఃపి ప్రహృదవ్యై సతః స్థిరా
నారదాదుగ్రహావాస నిష్టైః పశ్యంతీ వాసనా
వ్యభక్తంవ పదా నిష్ఠుర్జ్యేషంకృపి రక్షరి
త్పరీయోఽథ భవే ద్యాత్థావరోదాత్మిపాత్యుః
అతో నివీషిగా యత్కిః కాశ్యో నుపాదమగ్రహే
ఇత్యేకవర్ణమూరినాగ్నతలక్షణ ముచ్యతే
అతాదా వశేభిర్దైత్యై రిక్తురమరిభేదతః
మహతోక్తామకంబోధ వాసనాభేద ఉచ్యతే
వద్యానవా వ యిత్యేక కర్మభిక్కుద్ధ చేతః
వరైస్తు కంఠధి ప్రసాదైక్రియతే ధర్మబర్హయః

తత్తతు ప్రధమేభ్యామే హిరణ్యకశిపోన్ముతే

విష్ణుభక్తే విశోధన్త విప్రశావన తుర్యతే పుట-878

అథుని కాలమున భాగవత విమర్శనలకును శ్రీధరుని పై అత
తారకయే శివభార్యమింది భూతిపాశ శ్రీరామమూర్తిగాని రవి
శ్రీగుప్తాగ్రహతామశిలవయూలో నిల్లు వదిలివారు.

“సత్తమస్కంధమున నూతి నిరూపితమైనది యీతి యనగా జత్తత్కర్మానుపారియగు నానన ఈవానన ఈభాకుభ భేదముచే ద్వివిధము మహాదన్యుగ్రహమువలన శుభవానన మహాదాగ్రహము వలన అశుభవానన సంభవించును బ్రతుంకమున శ్రీహరి ద్వారపాలకులైన వారికినిగూడ మహాత్ములైన చతుష్పతుల కోడలున విష్ణు ద్వేషాద్యశుభవానన సంభవించినది బ్రతుగగ్నివాసి యైనది బ్రహ్మ దుఃఖ మహాత్ములైన నారదుని యనుగ్రహమువలన విష్ణుభక్తియును శుభవానన సంభవించినది అందుచేతి బుద్ధిమంతులు మహాదన్యుగ్రహ సంపాదనమువల్ల ప్రయత్నింపవలయునని చెప్పటకీట నూతిలక్షణము విధింపదు”

“తాత్పర్య పాపీయము - అధ్యాత్మ సంక్షేపము” అను గ్రంథమున తత్త్వవృత్త శ్రీ గౌరచర్మి రామసూర్యకర్మగాయను హిరణ్యకశిపుని భూవిద్యమును, విష్ణుపార్వతవిద్యమును తమదీక్షితా నిగదిరి యొనర్చినారు

“శ్రీవైష్ణవమునందు పారికంబు పారిభక్తు యిహ భక్తుడు గొప్పయో? భగవంతుడు గొప్పయో? అన్నప్రశ్నమునకు భారతి భాగవత రామ యణాదులయందు భక్తుడే గొప్ప అని నిరూపించు సంకేతములు కోకోల్లలు గలవు శ్రీమద్భాగవతమున నిసించు తారకభక్తయే ఇందును తార్కాణము లోకులంకరి వృష్టిలో ప్రహ్లాదుడు పరమ బాలభాగవతునిగ, హిరణ్యకశిపుడు మిక్కిలి హూరు నిగ కలదుగుట నహాజము కాని ఇందు విచారించినచో హిరణ్యకశిపుడు అంతరంగికముగ ఎంతగా సాత్త్వికభక్తుడో, అంతగా బయటికి పరమరాక్షసుడు బ్రహ్మచరములో ఎక్కడ ఏరింద్రునిగని ఏకాను

కుసుగాని ఇంత హింసలపాలు చేసినవాడు కావరాడు

"తెంపున కాలుదాచిన మధీరక . "

ఈ జ్వలన పద్యములో హిరణ్యకశిపుని జ్ఞానిత్వము వ్యక్తమగుచున్నది 'హరిచే మృతయంచు నలంకించు' అన్న వాక్యములో, వాడు పూర్వము ధర్మోపనితముచేసి బ్రహ్మకుండి కోరిన పరమబలము "గాలింగుంభిని నగ్నిపంబులైల నాక శక్తిలిక దిక్కులన్.. " (పద్యంశిరి

నిరూపించు పద్యమును ఒక్కపారి ముదనము చేయుచుమీని పంచభూతములు, తదిన్వికారములు, కాలులు, దిక్కులు, తెలుపల, లోపల, నగలు, రాత్రి, పైన క్రింద కాని ప్రదేశములందును, ప్రాణము కలిగినది, ప్రాణములేనిది కాని వస్తువులతో మరణమును కోరుకొన్నాడు ఇన్నింటికీ అతిరిక్తమైన ఉత్తమవస్తువు శ్రీమన్నారాయణమూర్తికాక తేరొకటించునో కావుననె, పరమమూ శ్రీమన్నారాయణావతారమగు శృంగింహునిచేత, స్వామిఒడిలోనె, ఏ ఆయుధములు లేక స్వామి గోళ్యచేతనే తన చావును కోరుకొన్నాడు ఇతడు ఇతడు కోరుకొన్న కోరికను, చానితనమ్మును నంతుష్టుఁడైన పరమేశ్వరుడు కాదనక,

"నః ఇట్లు వీరల పురుషయాచంటును, మృగయాచంటునుంగాని నరసింహయాచంటున ... ఇకాదిక నిర్వృక్ సాధనంబుల నొక్కని నక్కకుండం నక్కదంత "

దీనివలననే హిరణ్యకశిపుడు పరోక్షఇతరుడు బ్రహ్మకుడు బ్రహ్మక్షుకుడు 1

1 | శ్రీ కాళహస్తివారి పదసాహిత్యము వెంపటము - 2

అద్యత్మ పరిత్యజయ, అమృతాద్యత్మ విరచితములు

పీఠిక - గారిపేర్ల రామమొక్కయ్య. పుటలు - 8 నుండి 11

హరి హర్ మునిగారున్న ఆనందా-రము కావ్యగ్రంథమున వస్తు
యందును హిరణ్యకశిపునకు సిద్ధించినది లేనిచో విరివంటి నర్వజ్జరా
లి ప్రకంచ నర్వకర్మమును గూర్చి చెప్పినచో బాధనుబ నానాన
మనును హిరణ్యాక్ష వధానంతరము హిరణ్యకశిపుడు చెప్పిన తీ
నర లేకాధరి ముయిట్లుం కథ వివరకర్మవంబుని వేదాంతజ్ఞానము
నకు, వివరకర్మమునకు గల అన్యోన్య సంబంధము హిరణ్యకశిపుని
పలుకులలో వున్నది. ఇది యముని వాక్యములై నను ఆక్షాంశముతో
చెప్పుదున్నాడు కనుక హిరణ్యకశిపుని అభిప్రాయమే యందును

“యే ఇచ్చయేకః పృథివీవసువ్యయా
య ఏవ రక్షత్యవలంబతే చ యః
తస్యాలలాః క్రితకమానూరీభిః
శ్చరావరం నిగమా న్నిగమే-త్రభిః” 7-2-89

“புறியூரணம் திருநெல்விருத்தியை
 கருவியை உருவம் தருவியை உருவம்
 உருவம் தருவியை உருவம் தருவியை
 கருவியை உருவம் தருவியை உருவம்
 கருவியை உருவம் தருவியை உருவம்” 7.2 40

“అనుబంధం తెలంగాణ అయినా కర్నూలు రూపకం అంటే ప అక్షరం న రూపకం
 న క కరణాకారం ప్ర కృతావస్థిత న నాన్యగతి రూపకయోగి బ ధ్వని”
 7-2-41,

ఇదం శరీరం పురుషవ్యూహాభావం
 యథా పృథక్పాతిగ్ మాయాతే గృహం
 యథావైః పార్థివైః కైవలైః కైవలైః
 ౨ తేన జాతాః పృథక్ మనశ్చిత్తాః

7248

ఈ పరిణామమున పోతదిగా రి యనునవాదమూహాత్ మూలము

పాదము పాదము పాదము పాదము పాదము పాదము పాదము పాదము పాదము పాదము
పాదము పాదము పాదము పాదము పాదము పాదము పాదము పాదము పాదము పాదము

“ఎవ్వఁడు పృథివీ ప్రాణుల
సెవ్వఁడు రక్షింతుఁడు ప్రాణుల సెవ్వఁడు సెవ్వఁడు
సెవ్వఁడు విభుఁడెవ్వఁడు వాఁ
డివిధమున మనుష్యుఁడెవ్వఁడు పోలారకుఁడై ” 7.48,

“భవము విధింపిన దైవవశంబున
మంగుఁ జోవు మహాలింగుడై
నవవి రక్ష లేని యిలులందు పక్షిలు
రక్షింతు మందరిరమునఁ జచ్చు ” 7.49

“కలుగును ఒకటి లేకుండును
గల భూతములెల్ల గాలకర్మవశమునై
నిలువఁడు ప్రకృతిం దద్దెలు
కలితఁడుగాఁచాత్మయొడగఁబుట్టును జలఁబన ” 7.49

అత్మవ్యయము పాదము పాదము పాదము పాదము పాదము పాదము పాదము పాదము పాదము పాదము
“ఎవ్వఁడు పాదము ” 7.50

ఇంతటి భావలోభ చేసినవానికి యిట్లు యాగాదులయందనా
దరము, అపాంశారము, భగవద్వైరము నెల్లు కలిగినది యిదివిషయక
మానము అపకారము జరిగినపుడు దానికి ప్రతికారము చేయుట వీర
లక్షణము. లేనిచో నవమర్మదగును అవమర్మదగునందుకొనుట మర
ణమునకంటె దానినిగిత్త ఎట్లయినను మరణించక తప్పనపుడు వీర
ధర్మము ననుష్ఠించి “యశోవా మృత్యుర్యా” అని ఉపక్రమించుటయే
ప్రాప్త లక్షణము

“మైరానుబంధరీతేన ధ్యానే నాయుకపాత్మకాత్మ ”

అవిష్టుపార్శ్వములు బహుకాలము మైరభావముతో నేకాగ్ర

చిత్తముతో భగవానుని భాగ్యునించి, తిరిగి వరము పడమము పొంది నాడు

హిరణ్యకశిపుడు రాహిరముగ రాక్షసరాజై యను అంతర్వ్యమున విష్ణుపార్శ్వ దుఃఖు

ప్రాశ్నింధను బువీతుఁడై న హిరణ్యకశిపుఁడు గోద్రాహ్మణ యజ్ఞాదికములను నాశనమునర్పించు తనయుడుదనుల నాజ్ఞాపించు నందకర్మములొ

"తస్య త్యక్త వృథాదవ్య ఘృనేర్థాయా వివాహః

భవంతం భవమానవ్య కాంశ్యవాక్తిరాశ్మయః" 7.27

అని వ్యాసవాగి "భామానామనకాశ్మకాత్ " కథా ప్రశ్నోకమున 'ఘృనే', 'మాయా', 'వనానినః' అను పదముల ప్రయోగముచేత చర్మవభగవానుఁడు హిరణ్యకశిపుని జ్ఞానమును నూచించి నాఁడు అతేనందకర్మమునందలి

"నయ్యాభిన్నాగ్రీవస్య త్థారిణా దుధిరేణై

దుధిరత్రయం తర్పయిష్యే భ్రాతరం తే గతవ్యధః" 7.28

అను శ్లోకమున హిరణ్యకశిపువని రాను విష్ణుపార్శ్వ దుఃఖనను జ్ఞాపిక యున్నట్లు వ్యాసమహర్షి భవంతంజేసినాఁడు. శ్రీధరీయదుట గుంధనముగా నుండీ, పంశీధరీయ మా యుధ్ధమును ప్రకాశితమున ర్పించి

"నయ్యాభిన్నా తదగోచరథానా గ్రీవా తదుపలక్ష్మితో
విగ్రహో యవ్య తవ్య తే దుధిరేణ స్పృశింహతయా ఆవిర్యావే

- 1 "తస్య దుధిరేణ యావ తర్పయిష్యేతి భవమానం భవం యావ" ఇతి "త్యక్తియేనావ్యయః" పున - 343

అనాయోగ్య. రక్తముతో నాశీరదమున కృత్తికరిగించి వర్ణంశము మీది గోద్రాహ్మణాదిములను నాశింపుడు

రస్మాత్ భూత మదీయ దుధిరేణ దుధిరప్రియం వ్రాతరం తర్ప
యిష్యే యథా తతోః మూలం నిక్షిప్తేన" - ౨౦శీధరస్వామి

‘నాశరూపముచే నారాయణుని కంఠమును భిక్షియుచేసి, ఆతని
రక్తముతో దుధిరప్రియఃడైన నానోదరుని కృత్రికఱచెడు’ని ప్రశ్నోక
మునకు పాశ్చాత్యము హిరణ్యకశిపుని రక్తముతో హిరణ్యక్షునికు
కృత్రికలిగించుట ఆను వర్ణంగృహ్యమును శ్రీధరుడు గుంభనముగ
వర్ణితమునర్పించాడు

ఇతి ‘శరూల’ ఆనుపదమునకు శ్రోధమను నుచుష్ణి తార్థము,
‘భిన్నా’ ఆను పదమునకు అగోచరమైన ఆనుపదముల ఎంతయొకనచే
వంశీధరస్వామి హిరణ్యకశిపుని అంతిర్యమును నిగదితమునర్పించాడు

‘నాశరూపమున కగోచరమైన వాకంఠమును వేసే భిన్నము చేసి
కొని, అధికమైన నాదుధిరభావలచే దుధిరప్రియఃడైన నానోదరుని
కృత్రికఱచెడు’ అను హిరణ్యకశిపుని కలుకులానిని విష్ణుపార్వత
జ్ఞానకమునకు నివర్చనము లేన నురణము నోదరునకు వంతోచకర
మంట ఎంచులకుః అజన్మమున నిరుప్రయుకు మరణించినగాని తిరిగి
జన్మలేత్రుట, భగవానుని తేరుట సాధ్యముకాదు ఇదిగో తనమరణము
నోదరునకు వంతోచకరము

నోదర వధచే తోచుకోక వంశవ్యాపార మానమఃడైన హిర
ణ్యకశిపుడు వేదవల్ల ధర్మాక్రమముల కన్నిటిని నాశము చేయు
చని రాక్షసుల నాక్ష్మాపించినాడు.

“విష్ణుర్విజ క్రియామూలో యశ్శోధకృత్యుః పుమాన్
వేదస్మి వికృతాకానాం ధర్మవ్యవహరాయణమ్”

వ్రాహ్మణుల యజ్ఞక్రియలకు మూలము విష్ణుచే ఆయనయే
యజ్ఞసూక్తులు ధర్మమయఃడు ఇల్లునుటచే వ్రాహ్మణాదికములు

లేక విష్ణువు లేడు విష్ణువులేక వాకులేరు కావున వారిని వాశేనము
చేసికొని విష్ణువును వాశేనమునర్పించి యని పరాక్షితుని చెప్పిన
ట్లయినది

మూలమునందలి యీ శ్లోకము హిరణ్యకశిపుని భగవద్విం
బంధ జ్ఞానమును తెల్పియు ఈవిషయమునే పోతనగది యిట్లు
ప్రపంచించినాడు

“పొండు వానవులార భూమరక్షేత్ర
పంగతియైన భూమి గములుగట్టి
దుహిఁ పరస్పాద్యాయ దూని పరిష్కల
పడలి ఖండింపుడు విష్ణుదేవగ
నమ్యుఁడొక్కఁడు లేడు యజ్ఞంబు వేదంబు
సరిఁగె భూదేవత్రయోది మూల
మరఁగె వేదర్థి ఏకాది శోకములకు
ధర్మాదులకు మహాధారమరఁగె

యేనలంబుల గో భూమరేంద్ర వేద
బద్ధ ధర్మాశ్రయంబులు పరున పండు
నా న్ధలంబులెల్ల మారరి చెఱచి
దగ్ధములు చేసిరిండు మూకర్ప మొప్ప”

7.34

“మూలభాగవతము పురాణము గావున వానియందు పాత్ర
చిత్రణమునకంత ప్రాధాన్యము లేదు మూలమునందలి పాత్ర
చిత్రణములో వీజప్రాయముగా మన్న లక్షణములను బరిపూర్ణము
గావించి పోతన పాత్రలహృదయము నావిష్కరించివాడు”¹

1 ప్రపత్నీవతాసునివేదము, ఆ రూపాక్ష ప్రపత్నూర్తి,
పుటలు - 345, 346

"మై కానుబంధసంబునఁ

తేరిన చందమున విష్ణుఁ జరవరభ ॥౧॥

తేరఁగరాదని తోఁచును

వారాయణ భక్తియు ॥ వాచిత్తమునన్"

7-16

అను వారదవచనములు పోతన హిరణ్యకశిపుని మైకమార్గాలు
యాయుగ దిద్దితీర్చుటకు ప్రథానాధారములు

"పరమాత్మను అన్వేషించడానికీ నేదాంతకాశ్రమం లేండు
మార్గాలు ఉపదేశించింది ఒకటి ప్రకృతిలోని ప్రతివస్తువును ఇది
భగవంతుఁడనాడు, ఇది భగవంతుఁడు కాదు అది న ఇతి-నేతి అనే
మాటచేరి ఒకేధింతుకొంటూ చివరకు 'నేను' (అహం) అనేది
'బ్రహ్మ' అని గ్రహించడం రెండవది ప్రకృతిలోని ప్రతివస్తువు
లోనూ బ్రహ్మవ్రున్నదనే భావంతో ఇదిబ్రహ్మయు ఇది బ్రహ్మయు
అని అన్నిటిని బ్రహ్మగా భావించడం" 1

మొదటిది వ్యతిరేకమార్గము, రెండవది రెండవది అన్వయ
మార్గము ఇందు హిరణ్యకశిపుఁడు మొదటిమార్గమునకు, ప్రక్షా
మణుఁడు రెండవమార్గమునకు చెందుదురు

పారి పోకర్కాంగముదాల్చి రి. పోవరుని సంహరించెనను
హిరణ్యకశిపుఁడు పరికిన కలుకులు విష్ణుతల్లికి పతిపాదకీలులు

"వనములనుండు తోచుచు నుదిర్గయిలోతుల ధూళిగాఁడు ౨౦
జనన మిటుంగ రెవ్వరును జాడయొకింతయులేదు రిన్నా వా
రిన మోటిదాయు పెంటబడి చిక్క చిక్కలు ఏదిసొక్క కీ
లున మనమెల్ల లోలబడక లోలబడఁ బట్టుకొనంగ వచ్చు నే" 7-81

అను హిరణ్యకశిపుని కలుకులను పరిశీలించినచో వారినిచో గాఢము గను, సూఢముగను మత్స్యభక్తి వ్యక్తమగును ఈతవ్య మహ్మకమైన భగవత్తత్వమును తెల్లచించును పారి యవప్రలలో తిరుగుచుండు పనియు, పుట్టుకకాద తెలియవనియు నిత్యాదిగ నింత కప్పట్టుచున్నను, "వంజవనమెఱుంగలేవ్వరును" అనుట వారాయనని అనాదిత్యమునకు సూచకము "కాడమొకరింతయులేద" నుట వారాయన తత్వము తెఱుంగుట ము ప్రథమమని పల్కి పాయమును సూచించును భక్తిపరాధీయై న భగవానునకు "మనమెల్లలోఁబఱచి" అయినది ముప్పకొన కయ్యనను గంధీరాధము పూర్వవాసనా వాసికమై యిట భవనించును ఇట్లు నింత ముతీతర్యవసాయి యగుట మహాశవి సంప్రదాయము

“భుజకై వాలోధః జోరాత క్షయించి
మున్నీట మునిగిన మునుగుగా
యలయించి పెనుగు వాయుచల సంభ్రమమున
తెఱి నిర్మిచ్చిన నియ్యంగా
జగదంబు పైచక సోకర్యకాంక్షయై
యిల్లకింత నీగిన నీగుగా
క్రోధించి యటుగాక కొంతబొరువమున
పారిభంగి నవరిన నవరుగా
కరినకూలభార గంఠంబు విడళించి
పాని శోణితమున వాడి మెఱసి
మర్మహోదయమిది గుహా దర్శనమునెడి
మెఱసివత్తు నిాని మెలుతెత్తు”

7-89

ఇందు సోరిదిది మత్స్య కూర్మ వరాహవతారములు, రాజాప్రకృతి వృసింహవతారముకూడ హిరణ్యకశిపునకు మనోగోచరము

తై నది పోతనన గ్రహంగవశమున భగవల్లిలలను నూచించుట యభీ
ష్టము గతేంద్రమోక్షమునందలి లక్ష్మీదేవి సంశయమిట్టి లీలలను
నూచించునదే 1

"చక్రాయుధుఁడేడి చూపుఁడని ధిక్కరించిరో దుర్జనుల్"

అనుబాక్యము వదానంగనే భాగవతవాసనగల యేర్పై నను "డింభక
వర్ణస్థలంబుల " అను పాఠగ్రంథిశివుని నిర్భుక్తము మృకించక
మూనదు

"జీవి ఒకపారి సంపూర్ణస్థితి పొందినవిదన భావకారణముచే
బ్రాహ్మసూపాదికములు మూరినను స్వస్వరూపజ్ఞానము నశించెను
జయవిజయములు భగవత్కృపార్థము పొందిన సంపూర్ణమూర్తులు.
బ్రాహ్మణకాండముచే రాక్షసజన్మ యొత్తినను వారు స్వస్వరూప
జ్ఞానమును మోచిపోదురా? అట్లు మోచిపోయినచో ఏ మోక్షవిదము
మూడ కాశ్యపము కావనమూటే !

సంపూర్ణస్థితిని పొందిన జీవి భావకారణముచేనైనను స్వస్వ
రూపజ్ఞానమును మోచిపోవుననుట నేదాంధ నశ్చ్యమునకు నెన్ను
పోటు జడభరణము లేన కరువాతి తెంచుజన్మలలో స్వస్వరూపజ్ఞాన
మును మోచిపోలేదు "2

1. తన పేదేయువతంబు నేర్కొనఁ దనక ప్రీతికలాపమున్
దినెనో మ్రుచ్చులు మ్రుచ్చుకొండలో ఉలున్ పేద మ్రుందంబులన్
దనుకాపికము దేవకావగరిపై చంద్రుడో కన్తులం
గని చక్రాయుధుఁడేడి చూపుఁడని ధిక్కరించిరో దుర్జనుల్"

ఓ. 100 పుట . 788

- 2 మూలము - 1. 2. 87

లక్ష్మీకృతి లో ఏకశివరావుగారు (వాస్తవము)

రిటైర్డ్ డి య, నో, రాధామాధవమందిరము

అశ్వవరపేట, గుంటూరు

ఇట్లే హిరణ్యకశిపుఁడును బాహిరముగ రాక్షసునిగ ప్రవర్తించుచున్నను, అంతరళమున వ్యవస్థాయజ్ఞానమును నుటచిహ్నేను

ఇట్టి హిరణ్యకశిపుఁడు తపతపమునకు మెచ్చి క్రత్యక్షమైన బ్రహ్మను

"నాంతర్మహిష్టివానక్త మప్యప్యేదపి చాయైః ।

వ ధూమో నాంతరే మృత్యుర్న నై ర్న నై రపి"

7-8-86

"వ్యమథిర్యామృద్యుర్యా మరామరమహోరగైః ।

అబ్రతి వ్యవవ్యతాం యథై యవత్యంత దేహినామ్"

7-8-87

అది ప్రార్థించినాఁడు

"ఁగలించుంధిని నగ్నిపంబుల నాకాశస్థలిన్ విక్రమన్

తేలన్ భువములం ననుఁ గ్రులు భూర్నిగాహ రక్షోమృగ

వ్యాకాదిత్య సరాది పంతుకలహావ్యాప్తిన్ నమస్త్ర్యై శ

స్త్రాగ్ని మృత్యుత్రతే దేవతము లోకాధీశ యప్యంతే" 7-90

ఇట్లు వరము దేవులలోనే హిరణ్యకశిపుఁడు ప్రజ్ఞాన జనన మునకు నుంచే నృసింహశ్పతికి దీక్షాపాదము కాలించినాఁడు అయిన సాన్నిధ్యమును వాంఛించినాఁడు ఇత నాయనను పొందుటకు మూర్ఖ మువ్వేసినవలె. నేగముగా గయ్యమును చేరవలె ఇంచులకుఁచాయము భాగపరిహింపు. హిరణ్యకశిపుఁడు "నిరంతరాశాంతి మరంత తైర వేగుంతు" మూర్ఖము తెలిసినపిదప నాల్కమును వహించలేడు

విరసంపాదనమునకు విముట హిరణ్యకశిపుఁడు అర్ఘిపిత్తిరై క్రయర్పితుల నారంభించినాఁడు

"రహ్యైగ్రవంశ సంవిగ్నాః పర్యలోకాః సహలకాః ।

అస్యైత్రాలబ్ధిరణాః శరణం యయూరమృతమ్"

7-4-21

"ఎన్నఁడుమాను దిక్కుగలదెన్నఁడు దైత్యుని కాధనును"
నని వేదతలు భగవానుని శరణుజొచ్చినారు

"ఈరాక్షసుఁడు చేనేపనులన్నీ నేనెరుగుదును అరిని నునప్పు
లోని చెడుత్రోవలు నేనెరుగుదును అతఁడు నాభక్తుఁడయియింది
పైకి వివరీతముగా మాట్లాడుట, చెడ్డవలు చేయుటయునూ నాకు
తెలియును దానికి కారణముగూడ తెలియును కాలము సంప్రాప్త
మయినపుడు అంతయును నరియిగును అంతవరకును మీరు ఓదీశ
వహించుఁడు" అని భాగవతకథ భుట - 10

"కాలముగూడ జరిగెదని" హరిః లుకులు అరియెల్లు ?

"యదాదేవేషు నేదేషుగోషు విదేషుపాషుషు
భర్తే మయిత విద్యేషుః నవా అశు వివశ్యతి" 7.4-27

"నిర్వైరాయ ప్రళాంతాయ వ్యవరాయ మహాత్మనే.."
7.4-28

జేవజేవగ్రహాహ్మణాదికముల నెప్పుడు హిరణ్యకశిపుఁడు
జేద్రవించును నిర్వైరుఁడైన ప్రహ్లాదునెవ్వడు కాధించునో అపుడు
వానిని నశింపజేయుదునని హరి అభయము

"శుద్ధపాథులందు మరలయందు శుకులందు

గోవులందు విద్రోటియందు

ధర్మవదయిండుఁ జగిలి నాయందు కాఁ

దెన్నఁడలుఁగు నాఁడె హింపవొందు" 7.111

'శనిదయింతున్నుఁడైన ప్రహ్లాదు నెన్నఁదావన్నర నొందిం
చునాఁడె వట్టి వధింతుననివాఁడు శ్రీహరి భవిష్యత్తులో హిరణ్య
కశిపుని నైరసాధనాలకి ప్రహ్లాద భక్తిభావము నల్లుకొని పైకిసాగ
నున్నది ఆ యాధారమునకు శబ్దము వాటిల్లివపుడు రత్న భగవా
నుఁడు కాఁడు

క్రక్షామఃఁడు బద్ధింపఁకముందు హిరణ్యకశిపులలో దీపయాన
ముననున్న వైరానుబంధము క్రమశః మహాయుధి భక్తితో పాటుగ
దీఁగలు పొగినది.

“ఈ ద్వేషమే వానిది ముక్తి పోతునైనది ద్వేషముఖమున
వానిపాదన పొగినది . క్రక్షామఁడు పాదన భక్తి మార్గమున పొగినది
. . ఏభావముచేతనైనను బరమేశ్వరుని తొందరవచ్చుననుట ! కథ
నివర్తకము”¹

హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులలో నొకరిశేషము నృప్తముగ
నోచరించును హిరణ్యాక్షునికు హిరణ్యకశిపునకున్న భీశక్తిచేను
అలోచన పెరిగినకొలఁది సంతయములు పెరుగుట నభావము హిర
ణ్యాక్షున వైసంత ములభముగ హిరణ్యకశిపునకు పారి నందర్పనము
కాశిపోవుటకు వారిష్టాన వ్యత్యాసమే కారణము హిరణ్యాక్షునకు
వరుణోపదేశము, నారద మార్గదర్శకము లభించునఱుట శ్రీహరి
గూర్చి నృప్తమైన అభిప్రాయము లేదు కాన వాని యుపదేశమచే
ప్రాక్షన సంహార ముద్బుద్ధమైనది హిరణ్యకశిపుఁకు విష్ణు స్థిరిని
గూర్చి నిశ్చయి త్వాదమున్నది అతని యాత్మానము “యోగో త్థానం
తథాసంఖ్యం విద్యాః శిల్పాది కర్మక తేనశ్చాస్త్రైః విజ్ఞానం ఏత
త్సర్వం జనార్దనాత్” అను|అర్హిని సురింతతేయను బ్రహ్మను
గూర్చి తనమువర్చివ నందర్పణమునూడ నీరిని యోగజ్ఞుని మూచిం
యును యోగసిద్ధితోపాటు నారాయణ పాద్యుక్తమునూడ పొందవలె
నను ఆ రాటము హిరణ్యకశిపుఁ కున్నట్లు వివ్వద్విగుర్పకుల యభి
ప్రాయము

“హిరణ్యకశిపుఁడు తరయభాగవతోక్తము నేగు విష్ణుచార్త

1 క్రిమత్పాదనమునకు, త మితిపాశ క్రియమూర్తి

పాలకుడు ముది భావమున రాజన తానున భావములను గ్రహించిన
వాడు గాబట్టి, ఆయన నేనే రాజును, నేనే వర్తమానును అధికారిని
అనే రాజనభావము కలవాడయినందున అక్రింది విధముగా కోరు
కొనెను

అతేయమగు విష్ణుపార్శ్వభక్తమున నివృత్తివరకు నుండి పెరిగిన
వాడనుగాన, నేర్వేయకునాడ ఎవరికి కలనంతకాలము అందరినీ
జయించి ప్రపంచమునకు జయహేళువగు శ్రీహరి పార్శ్వభరుడ
నదివించుకొనవలెను అనురము - తిరుగులేని తేజోమూర్తి శ్రీహరి
'అనుర' కవి! అనుబంధవాడు ఆయన బంధువుగాన నేనందరినీ తీసి
పోరాడు అనుభావము మాత్ర మైష్టవభావమే, అనురము - మార్పు
అందరి విశ్వజ్ఞుడ వ్యయోభుడగు నారాయణుని కరివారములోని
వాడనుటచే, నేను అయిదండనుగా నిర్వివిధాతి సంపదను

'బ్రహ్మచక్రంద్రమున' - అనగా శ్రీమహాప్రహ్లాద వర్ణాం
రచయితను అర్చివ్యయోభుడు 'అయిదాత్మ' అన్న పాశ్వమును
కాభారణారతుడవాడు కాన నేను ని శ్రీహరి వ్యయోభమే
కావుననాకు ప్రతిగా నింకెవరు ఎందరూ నాకు నేనెవరని
'వ్యరాట్ - తిరాట్ - వేకరాట్' అన్నవ్వులు శ్రీమహాప్రహ్లాదము
భావము కావొకడే ఈ స్మృతిని నిరాకల్మషేని నిలిపించెదనుడు.

అనురానురభావము శ్రీహరిని హరిణ్యకతియైన భావమునందే
యింది గోరుచున్నాడని భావము.¹¹

ఇహ జన్మమునందే నారాయణ త్రయోభము మర్లభము
కనుకనే బ్రహ్మయును అనురత్వియు కన్ప నిర్మల విరములన్నిటి

పనుగ్రహించినవాడు హిరణ్యకశిపువని వారాయణ ఆశ్రమాశ్రమము
జన్మవాసనలచే నినివార్యము బ్రహ్మ అమరత్వము నొగింప
నది సిద్ధింపనేరదు కావున విధాతయు హిరణ్యకశిపుని భావిగ భక్తిని
గుర్తించియే అమరత్వము నిమగ్నహింపలేదు తనప్రచారింపకల
మున జమరభావము నాకాంక్షించిన హిరణ్యకశిపుడు బ్రహ్మను
వరదులు లేకునాటికి

“గాలింగుంధిని నిగ్నిచంబువుల ... ” 7-90

అని అమరత్వము పరిమితకారణ సిద్ధముగ కోరినాడు

ప్రభవజన్మమున కాపావసానకాలము నంశల్పగోచరమైనది
కావుననే హిరణ్యకశిపుఁడెట్టి పరమదీగినాడు రాజోక్తి వరసంపా
దాపమారని మనోనేత్రమున గోచరించి యుండవచ్చును హిరణ్య
కశిపుఁడవీగిన పరవిధానము వలన భగవానుని అంశద్ధలితవృత్తి అరని
సంపాదించు స్థలాంతరము లేకపోయినది ఈపరవిధానము హిరణ్య
కశిపుని మైరథ్యై మైశిశ్యమునకు నిజరూపము

పరసంపాదనమునకు సిగ్గుకు హిరణ్యకశిపుడు వారాయణుని
లేరుటకు ప్రయత్నించారనిచివాడు వారాయణ స్వయాభుతైవ
వాని బాధించినచో నాయనయిండు నత్వర ప్రవృత్తి కలుగునని
నిశ్చయజ్ఞానము హిరణ్యకశిపున నున్నది అతడు కాశ్రమార్గము
వతిక్రమించి తామసమైన ప్రపత్తిందివాడు తమోగుణమునూడ
భగవత్సంశల్పసిద్ధమే భగవంతుడు తన పంశల్పానుపారము బుద్ధిఁబా
డయ్యె న్నిష్ప్రీతిలయముల కనుకూలముగ గుణాశ్రయము వలన ప్రప
త్తిండునని భగవతవచనము 1 కావున తమోగుణమునూడ భగవం

1 “నత్వం రణప్రయంతి నిర్గుణవ్య గుణాః తతః
మరితగ్గ విరోధేన గృహీత మాయయా విభోః”

మీది యాచారము శ్రీహరి సంకల్పము తమోగుణరూపమున
హిరణ్యకశిపునిజండు ప్రపత్తినిపది భగవంతుఁడు శ్రీమముగ తనను
చేర్చుకొండ నని తనపార్శ్వములకు చేసిన వాగ్దానమందలి వీక్షణీయము
నిర్వర్తింతులుకు హిరణ్యకశిపుని అట్లు ప్రపత్తిపజేసినవాఁడు హిరణ్య
కశిపుని తమోగుణమువలననే దేవతలు అనన్యకరణ్యులై వారాయణ
ప్రపత్తిలై వారు "హిరణ్యకశిపుని ప్రపంచమైన దందనిరి, దేవతల
నెల్ల శ్రీహరి కరణార్థముగా మార్చిపది అయినకు తొండరగా
రాక్షసభావము నచరి, ముంఠరజ్వారము చేరవలనని తీవ్రమైన
తాపంబు అదికూడ శ్రీహరి కృపావిశేషమేకాని, దేవతల మొర
బహిరంగమైనది రాక్షసుని మొర అంతరంగమైనది"1

వారాయణుఁడీ కార్యమున ప్రపత్తింతులుకు కారణము న్న
భక్త పక్షపాతము ఈ స్వభక్తి పక్షపాతమే సర్వతోముఖమై కారణ
బహుత్వమందినది శ్రీభయఁడు సరసింజానతార కారణమును వివరిం
చుచు "స్వభక్త పక్షపాతేన తద్విపక్ష విచారణమ్" అని బాధిభాగ్య
నిందివాఁడు ఈ బాధ్యము చదువఁగనే 'దేవతలయందలి పక్షపాతి
యను'ని పక్షమున్నురించుకు కాని హిరణ్యకశిపుని యందలి పార్శ్వ
ముఖ్యతను పక్షపాతములే కావనిర్ణయించి విపక్షత్వ విచారణము
భగవద్సంకల్పము ఈ యథిప్రాయమున

"స్వభక్తంబు నచా విష్ణుః ద్విపంతిమి రక్షతి"

అని శ్రీభయఁడు నిగదితమొనర్చివాఁడు ఇటు శ్రీభయని "ద్విపంతిం
భక్తం" అనుమాట హిరణ్యకశిపుఁడు వైరభక్తుఁడనుటను దృఢీకరిం
చును

ఇటు నాటియొక విశేషము పార్శ్వములకును విష్ణుతత్త్వముగ
న్యును దీనిని వారితెలిసింతులుకు వారాయణుని యనుగ్రహము కొంత

అలస్యమివని అట్టి అలస్యములు అనుగ్రహించేవను భక్తుడగు వాని సంతోషములుండరాదు. ఉన్నచో “సంతోషాత్మా విసశ్యతి” అను వాక్యము యదార్థమగును. హిరణ్యక్షునిట్టి సంతోషము కలుగ లేదు కాని హిరణ్యకశిపువకు కలిగినది అట్టి సంతోషమునకు శోధన అనేకము ప్రహ్లాదుడు పాదముగ హిరణ్యకశిపుడి శోధనను పొందగలిగినాడు. భాగవతోక్తముఁడైన ప్రహ్లాదుని హింసించుట యిది మార్గమున భగవదన్వేషణ మారంభించినాడు.

“శోకమునందు ఏరర్పి, తనకు వ్యతిరేకమయిన మమారుని కూడా పండించుడు. పైగా శిక్షించి సన్మార్గమునుచూపును ఏచెడు మార్గముననును శోక నుంచివాఁడయిన ప్రహ్లాదుని యెడల రర్పి పాపములే పూసెను అన్నపుడు పాపములను తొలగించి తనకు సంగ్రమించిన అభిమును కాపుకొనటకు ప్రహ్లాదులే మంచి తరణిపాదులుగా హిరణ్యకశిపుడు గ్రహించెనని భావము. ఋషుల కావను వలన లభించిన సర్వపాపములనుండి మోక్షము లభించవలయునని ‘మం. - కుట’ అనేనీతి రావలయుననియే హిరణ్యకశిపుడు శోరుడు న్నాడు. కాని ప్రహ్లాదుని ఉపదేశముగాఁ శోరుడున్నాడు. ఇది శ్వేషము లేదనియు, తన రాక్షసవస్తువులందలి శ్వేషమువలన మరణమును తనకు ప్రయోగించుటయై పుత్రులయై శ్వేషమనియు ఆర్థమును గ్రహించవలగును 1

హిరణ్యకశిపుడు మమారుననుదిధముల హింసించినాడు కాని హరి కృపకు పాత్రుఁడైనందున ప్రహ్లాదునియందెట్టి వికారము కలుగలేదు. కనుక ప్రహ్లాదుడు పాదల నొందివాఁడయట అంగరిమ భక్తుడను, భగవంతునకునుగల అభేదము ప్రహ్లాదచరిత్రయందు నిగదితము. హిరణ్యకశిపుడు కాధించుకొలది ప్రహ్లాదుని యందా

సంగమ ఆధిమైపది 1 వీరిభయమును పాపి యావుమౌనలేక హిరణ్య కశిపుడు "దురంతచింతా పరిశ్రాంతుండయి"నాఁడు (200) ప్రహ్లాదుని ప్రాణముల కపాయము వాటిల్లి నగదా భగవదుడు వచ్చుట, అర్ధసిద్ధికలుగుట అందులకై దురంత చింతా పరిశ్రాంతుడై నాఁడు

హిరణ్యకశిపుని దైరపాథన భలోన్ముఖమైపది "కాత్రున ఏడు నుభా ప్రభావ సంపన్నుడు వీరికెందును భయంబులేడు వీరితోడి విరోధంబులుం దనకు న్ముత్యుత్తు సిద్ధియనని నిర్ణయించి " 7.205 ఇచ్చటికి కవముత్యుత్తు కామకోరుకొనిన విధముగా లభించు నని నిశ్చయమైపది కాని కర్మం నన లింగము అతినిది ఏదలేదు కర్మ పరిపాకలింగము కలుగకపోవుటచేతనే "చిన్నవోయి", "భిన్నుడై", "విదల్లుండు" అను విశేషణములు సంగతములగుచున్నవి కర్మ పరిపాక కాలమున ప్రహ్లాదుడే హిరణ్యకశిపునకు పరమగుదునై పారి తత్త్వమును వదుల్రముగ జోధించినాఁడు (7.284 నుండి 276 పద్యములు) "ఇందుగఁడెందులేదని సందేహము వలద"నను భగవంతుని విశ్వయ్యుర్వియును తండ్రికి నియాపించినాఁడు

ఇటు పద్మపురాణమునందలి వాక్యములును స్మరణీయములు హిరణ్యకశిపుడు విష్ణుతత్త్వమును ఎఱిగినవాడయ్యె, విష్ణుయౌవమును ప్రత్యక్షముగా సంపర్కించవలెనను జిజ్ఞాసతో నాయనను యావునిని ప్రహ్లాదునడిగినాఁడు

"రివ్త యా విష్ణోః కరత్వంధ సయ్యగుత్తం మమోగ్రతః
వ్యాపిత్యాత్ సర్వణాకానాం విష్ణురిత్యధిధీయతే"
"యోనా సర్వగతో జేహ సయేవ పరమేశ్వరః
రివ్య సర్వగతత్వం తై ప్రత్యక్షం దర్శయన్వ మే"

“విశ్వరూపశ్రీ తేజాంసి శ్చానవీర్య బలాదత
 పశ్యేత్తయం తస్య పరమం హృదం గుణ విభూతయః
 పంతుర్వృష్ట్యై ప్రయత్నైవ విష్ణుం నుస్యే దివాకఃసం” 1

‘శ్రీమహావిష్ణుపురుషోక్తి’ పరిచయపరిచ్ఛిన్నము నీపు నాయకులు
 చక్కగా నిరూపించిరిది సర్వభూతములయందును వ్యాపించియుండు
 టచే నాతనిని విష్ణుననుచున్నాడు ఎవ్వఁడు సర్వగతుఁడో వాఁడు
 పరమేశ్వరుఁడు అట్టి మహావిష్ణువు సర్వగతిత్వమును నాకు ప్రత్యక్ష
 ముగా చూపవలసినది ఈశ్వరత్వము, శ్రీశ్రీ, పరాక్రమము, జ్ఞానము,
 సత్త్వము మున్నగు నారాయణుని పరమ ధ్యుతయైన గుణసంపత్తిని
 చూడగలను అట్లు చూచి ప్రయత్నించి నారాయణుని వైకుంఠ
 నిలయునిగ నెఱుంగఁగలను 1 అని కుమారునితో పలికినాఁడు

ప్రత్యక్షమునూప తిరమాన శబ్దప్రమాణము లనునవి నాలుగు
 ప్రమాణములు వానిలో ప్రక్షామవివలన హిరణ్యకశిపువని పూర్వ
 జన్మయందలి సర్వాదన ఉద్యుక్తయై విష్ణుగుణజ్ఞానము కలిగినది
 నారాయణుఁడ ౨. విమేయఁడు, సర్వగతుఁడు నని అనుమాన ప్రమా
 ణమింకను నిశ్చయజ్ఞానమునుకూర్చలేడు అందువలననే సర్వభలముల
 యందును ఉన్నాఁడేమో యని అనుమానించుచు, స్తంభగతుఁడుగ
 నుండునా అని భాగవతప్రశ్న మిచ్చట అనుసంధేయి యైనది. తరు
 వారి భగవద్విభూతి సంపత్తి సరిసింహాచారమున ప్రత్యక్షయైనది.

విష్ణువువలన తన మిగిలిన దేవతలవద్దకిని విశ్వసుయత్వము
 లేదని భాగవత విశ్వాసము. “విశ్వేతరు...”, “విశ్వమయతలేమి”
 8.88, 94 ఆవిశ్వసుయత్వ మనుభవపీఠముగ గ్రహించవలెనను కుమూ
 వలను శ్రీ పరిపాకముచే హిరణ్యకశిపువని కలిగినది

1. పద్మపురాణము, ఉత్తరఖండము, 28వ అధ్యాయము

"హరివర్మాకృతులంగలంబును బ్రహ్మచుండు భాషింప న
 త్వయ్యై యెంచును లేడు లేఁదని నుతున్ బై త్వుండు తల్లింప శ్రీ
 సంసింహాకృతి నుండ నయ్యతుండు నానాబంగమ స్థావర
 ర్కర గర్భంబు : నన్ని దేశముల మద్యంద బ్రథావంబునన్" 7.277

హిరణ్యకశిపుని బైరపాధవలో నొక క్రమచరితానియున్నది
 అది పుసింహాచిర్యాన నయియునునను పదేళియై నునది

"నర్మం నిధాతుం నిజభృత్యభాషిరమ్
 వ్యాప్తిం చ యాతే మృతలేషు చార్మిణి
 అపృత్యత మృత యాచముచ్యహన్
 స్తంభే వభాయాం న మృగం న మానుషమ్" 7.8.17

ఈశ్వరము, దీని శ్రీధరీయము హిరణ్యకశిపుని నిజభృత్యత్వ
 మును నిగదితయొనర్చుచు భోతన దీని పృష్ఠీయంచుండునొని హిరణ్య
 కశిపుని పాత నాదిష్కరించినాడు

"నర్మం నిధాతుం నిజభృత్యభాషిరమ్" అను శ్లోకమునకు
 శ్రీధరీయమిది

"భగవాన్ తవా అపృత్యత మృత్యో బభావ విజుర్థం నిజ
 భృత్యేన బ్రహ్మతేన యదాపిరమ్ మృత్యత ఇతి తత్పత్త్యం నిధాతుం
 కర్తుం తథా అభిలేషు యాతేషు పృత్యహ్ ప్యాప్తించ నత్యాం
 కర్తుం స్తంభే అపృత్యతి రిక్కురమ్" . నిజభృత్యేన హిరణ్య
 కశిపునా బ్రహ్మః ౦ బ్రతియదాపిరమ్ శ్లో! "యాతేభ్యస్తస్య
 ద్విపృష్ఠేభ్యో మృత్యుర్నాహ్నాన్మయ క్రథా" ఇతి తథా నాంరమ్
 బహిరీతి ౦ పరైర్మ మృగైరితి చ బ్రహ్మణాన నిజభృత్యేన యదాపి
 ర్మిరమ్ తత్తథా స్తితి తత్పత్త్యం కర్తుం శ్లో! "కాంతేయ ప్రత
 తానీహి నమి భక్తః బ్రహ్మకృత్"తి తథా "తేషామనాం సముద్ధరా

మృత్యువంశరహితాది" త్యాది చ వత్సం కర్తం అన్యత్యేతేతి
 ప్రవృత్తయే అలమతి విస్తరణ త్వు - 982

"నిజభృత్యభాషితమును మాటలో వ్యావర్థగవాదుడు
 ప్రహ్లాద, నవకాదియనిప్రవర, బ్రహ్మ వారదాదుఁ డోహలు హిరణ్య
 కశిపుదిహూత నిజభృత్యునిగ నూదించినట్లు శ్రీధరీయము వ్యాఖ్యానిం
 చుచు, భగవాదుడు ప్రహ్లాద, హిరణ్యకశిపులను సంపారహగరము
 నుండి నముద్ధరించినాఁడని తెలిపినది వ్యావర్థగవాదుడు నూదించిన
 విషయమును పోతన శ్రీధరీయము వసునించి ప్రకాశిత మొనర్చి
 నాఁడు.

శ్రీ నృసింహాదిర్యావమును వర్ణించు పోతన వచనము రస
 నయించితము, అలంకారికము " ప్రహ్లాద హిరణ్యకశిపు
 రంజనభంజన నిమిత్తాంతరంగ శేషమున కరకునా విరచన సంయు
 తుండును నుచో ప్రభాత్రుండును నయిన శ్రీ నృసింహాదేవుండారిర్య
 వించినం గనుంగొని" 7-285

తాను భావించిన వరసింహాదావమున వారాయనాడు ప్రత్య
 ియవాఁగా, హిరణ్యకశిపుని మనస్సు ఒకవిధమైన నిశ్చిన్తిత వంది
 వది "నరకునా ర్తిగాదు శేషల వారికూ రయిఁగాదు ... " 7-286
 అను చిన్నవద్య మాతని మునిస్థితికి వర్చనము

నృసింహాదిర్యావమునకు ప్రహ్లాద హిరణ్యకశిపు లిరువురును
 వారలులే అందునను తోరిన వివిధావమువలన హిరణ్యకశిపుడు
 ముఖంకిగ క రణభూతుఁడు అది నిందిత మైరసాధనాలక ప్రహ్లాద
 భక్తి భావమునట్లుకొని తిఁగలుపాని యిప్పుడు భలోన్ముఖమైనది
 వావవశమున కలిగిన అట్లావాంధకారము తొలగి, శ్రీహరి మనో
 గతము భక్తున కవగతమైనది.

అట్టి స్మరింపఁబడినది

“ప్రామౌగమేఽయం హరిగోరుమాయనా
వధిః వస్త్రితోఽనేన నమఃస్యతేన కిమ్
ఏవం బ్రువం వ్యభక్త తతస్త్వదాయభో
ననస్మృసింహం ప్రతిచై త్యసింహం”

7.8-28

మాయావి యగుక్రిపారి తనను చంపుటకు వత్సవని సింహ
నాదము చేయుచు హిరణ్యశిఖ్రుఁడు స్మరింపఁ జేయునై కిరి
నాఁడు

“తెంపున బాలుఁడాచిన మధీరత వర్వగతత్వముం ప్రతి
క్షింపఁజలంచి యిండు ననసింహ శరీరముఁబార్చి చక్ర శి
క్షింపఁగఁ బర్చివాఁడు హరిచే మృత్యుండుఁ జలంతు నైన నా
పొంపును తెంపు నందఱునుజాడఁ జరింతు హరింతు శక్రతుక్ర”

7-287

అని పోతన ఇంచలి ‘వర్వగతత్వముం ప్రతిక్షింపఁజలంచి’,
‘చక్ర శిక్షింపఁ పర్చివాఁడు’, ‘హరిచే మృత్యుండుఁ జలంతు’నను
హిరణ్యశిఖ్రుని చలుకులాడిన నై కయోగమునకు పరాకాష్ఠ పాద
నలో నాఁడు గోరిన భగవద్ద్యూతము లభించినది ఇక వృద్ధముతో
పాదల్యమును పొందవలెను

‘హరింతు శక్రతుక్ర’ అనునది పార్వత్య క్షాతకము అందు
వలన విరధర్మమునుష్ఠియమైంది నై వల్యమార్గమునకు ప్రథమవ్యూర
మహామృతిమైంది.

హిరణ్యశిఖ్రుఁడు కొంతకడకు వ్యామిగి ‘నిలింపులాత్మియ
దేవన కంఠా కళంకితుల’గునట్లు విరోధముగ పోరాడి,

"సురరాజుడెరి లోబడెఁ

బరి భావిక పాథు ధర్మ పటలాంచుననున్

పరసింపునకు మనంచ

భరతర జహన్మనకు దుగ్గరర రంపుననున్ "

7-298

అట్లు లోబడగా,

"దిహాగోచ్రుండహి కచ్చుతై వడి మహాద్యైత్రిన్ సృసింపుండు పా
గ్రహుఁడై యూరుత్తులందువేర్చి నఖవంఠాకములన్ ద్రవ్యై మ
వృథుల దంధాధి రోరదేహు నవతోత్పాదున్ మహాదాహు నిం
ద్ర వుతాకాంతక భీరున్ భువనరున్ దైత్యావ్యయి శ్రీరతున్ "

7-299

భగవానుఁడారెది "జీరుత్తుండు" చేర్చి కొని నఖవంఠాక
ములతో చీర్చినాఁడు. భగవద్భాంత మృష్టిచే హిరణ్యగివుండు
నిర్మలత్వము నొంది, పాపవంఠము నిలన తానీ శుద్ధాత్మకుఁ
డైనాఁడు

పయవితయుల మిగిలిన కావస్థలలో భగవదానుఁ డో
అవతారముతో, ద్మకావ్యాయుధములతో సంపాదించినాఁడు హిర
ణ్యక్ష హిరణ్యగివులనుమాత్రము చేర్చేడు అవతారములఁదార్చి
వధింపవలసినదొకటి హిరణ్యగివుండు కోరిన పరవిధానము, అదిని
సాధనలే యిందులకు కారణము అదిని సాధన భలోన్ముఖుడై పరా
కాష్టపండిత పితవ భగవాదుండు పాక్షాద్దర్శనమిచ్చుటయేకాక, రెన
అంశధరి నిర్చినాఁడు భాగవతోక్తముఁడైన ద్రుణ్ణమనకు రంధ్ర
యగుటచే కూడ హిరణ్యగివుండి నన్మానమున కర్హుఁడే

హిరణ్యగివుని పథానంతరము ఇంద్రుఁడొక దేవతలు సృసింపా
దేత్తుని స్తుతించు సంకల్పమున విష్ణుపార్శ్వదులు

“అర్చితార్థం సర్వభూతమర్చ్యం తే
 ద్భవ్యం సః శరణద సర్వలోక శర్మ
 సోఽయం తే విధిశర శశ విప్రశత్రు
 ప్రస్థేదం నిభవమర్చ్యుగోఽయం విద్యా” 7.8-88

‘సర్వలోక గుంగళకరమగు నీ వ్యసంపాదావములు దర్శించి
 తిది బ్రాహ్మణ కావ్యగర్వతైవ తుల్యుని అనుగ్రహించేతనే
 వధించితిని’ అని ప్రతిపదించారు

“సంచిత విప్రకావమునఁ జందనికావరుఁడైన నీని శి
 ష్యులు లోకగాదు కృతనీతివిశ్వర భక్తితోడ నే
 విందుల కంటె బైరమున వేగము చేరఁగవచ్చు నిన్ను నీ
 యందిత నారసింహ తనువచ్చుకమావడఁబ నీ రంజయిన్” 7.889

భక్తితోడ నవిందులకంటె బైరమున వేగము చేరఁగవచ్చు
 నిన్ను’ అను బాధ్యము ప్రేమిచయమున కంతిటికిని ఉపబలకము

రావణుడు

"అశ్మశ్రీ శిఖామణి ప్రణయిని కాస్త్రాగ్రే రక్షుర్మహమ్
 భక్తిర్యుగళితో వివాహివచనం లంకేతి వివాహపురి
 తీర్చి తిట్టేహిణ్యాం దేవత దేవహోవేద్యుగళితో లభ్యతే
 న్యాయే దేవత రావణా క్షయ పునః సర్వత్ర సర్వేశ్వరా!"

'హయగున్నాటకము'ని గ్రంథమున రావణుని గుణగణముల వర్ణించు శ్లోకముది ఈ గ్రంథము హయమర్కశ్చర్యముగనే ప్రసిద్ధము. 'రావణుని యాజ్ఞ సుహృద్దమునకు శిరోధార్యము కాస్త్రాగ్రముపారముగ ప్రవర్తించుటచే కాస్త్రములే అతని కన్నులై నవి తరతుశ్వరుని యంతాకిని శిరోశ్చేతరయైన భక్తి. ఇన్ని సద్గుణము లున్న పురుషాధారణముగ వరిసరముల దుష్టభావము తడుచుచును. కాని యూరిని వివరమునకు వచ్చు వరుగుటకు వీలులేదంత వివరణగరయైన లంకాపురి నివాసస్థానమైనది పంచానుగళమన్నచో పుట్టినది బ్రహ్మ పంశము ఇంతటి సమస్త సంతతి ఏకత్రి విన్ని ఎవ్వగుట దుర్భటము. కాని అతడు రావణుడే కాకున్నచో అంతాన్న నుత్తములు లభించువా?

ఈవిధి నిర్వేదము పాస్తవమే కాని రావణుడై2 మాతని సహజలక్షణముకాదు. అతడు పరిపార్శ్వదాక్ష కావలశమున బద్ధించినదాడు సస్యలు గడియకొలది వీరి వైరము ప్రణయముగ తగ్గింది

1. కావ్యప్రకాశము, పత్తమొల్లావము, శ్లోకము - 478 పుట - 480
 (పెల్లేశమును మమ్మిడియి వచనాంశప్రకాశమున మద్రాసు-సిరియ-డి.)

2. "రావణుని పీఠా వసనేన అక్షింపయతి శివనితి రావణా"
 కావ్యప్రకాశము - బాంబే-సిరి వ్యాఖ్యము, బామనాచార్య రావణుడు
 యంతాకి శ్లోకము - 278 పుట - 480

హిరణ్యకశిపునిలో నున్నంత తీవ్రతరచైరము రావణునిలో కన్పట్టదు. ర్విరేయ వస్త్వము శిశువలని యందంతను తీవ్రత తగ్గినది హిరణ్యకశిపుఁడు ఎదుర్చుటకుఁ తీర్మానము చేసినంత, రామోపశాపమువలన రావణుని ద్వేషము మరిమిలేదు. శిశువలనను విష్ణుద్వేషము శ్రీకృష్ణుని అగ్రతంబులను పటాఁగి మరిమిరిను. కావము వస్త్వకయోపధి యగుటచే నవశ్యానుభోగ్యమై విష్ణుపార్శ్వమలైవ హిరణ్యకృష్ణ హిరణ్యకశిపులు రావణ కుంభాద్భులుగ జన్మించవలసి వచ్చినది ఈ వస్త్వకయగుమునందు దేవతానాథము, సత్త్వము వారి కర్మశేషమున కనుకూలముగ తగ్గుచువచ్చినది హిరణ్యకశిపుని కాలమునాటికి అతని నెదిరింతగల మహావక్త్రులెవరును లేరు రావణుని కాలమునాటికి వారియు, కార్తవీర్యార్జునుఁడును కన్పట్టుచున్నారే మనుష్య ముక్తులలోఁకూడ చాంచ్యదేశరాజాదొకని గెలువచేక రావణుఁడు వానితో సంధిచేసికొనవట్లు కాశివాస మహాకవి చేర్చొందినాఁడు. అట్టివారున్నను వారాఁడు అనుగ్రహముండుటవలన రామోపశాపమువలన రావణుని శనితాపధి పెగినది ఇదికూడ మిక్కిలి తక్కువయే మూకుకోట్ల యేలుది లక్షల సంవత్సరములేదని యాయుర్దాయము కాఁగా, విష్ణుతోక వృద్ధతాప్రాణ దేవమున నీరిని బంధించి శనితాపధిని తగ్గించెనని యొకథ ప్రబంధముల

“అథం పరాత ప్రతా దిలావమ్

యేనోదరోశావయాయ వృషః

పురావస్తాన విమర్శకంఠీ

సంధాయ తంతావతః ప్రకశ్తే”

కమవంగమ, శివ పర్వ క్షోదము - ౧౩ పుట - ౩౪

యందు కన్పట్టును 1

రావణుడు భగవత్పార్వతుడనుమూల శ్రీమద్వామా యణమూన లేదు కాని భగవతవాక్యమే దీనికి ప్రమాణము 2 రామకథను లేదు ఇది మార్కండేయుని ముఖమూన వివరలవని ప్రహ్లాదచరిత్రము చెప్పుచు నారదుడు భర్మజునిలో నలుకును నారదుడు చెప్పినట్లే రామాయణకథ శ్రీమద్భాగవతము, నవమస్కంధమున వర్ణితము శ్రీరామోపాకథ పై పవ్వర నాన్వంతరమున బహువదివల్లన శ్రీతాయాగమూన జరిగినట్లు హరివంశము చెప్పవది 3 అనగా నేటి సుమారు రెండుశోట్ల యేంబదిలక్షల సంవత్సరములకు పూర్వము జరిగినవని చెప్పవచ్చును రామోపాకథకాలమే శ్రీమద్వామాయణ వాక్యము అధునికులది విశ్వనినియుమూగ కన్పట్టినోవచ్చును కాని రామ యణమూనందు శ్రద్ధకలవారికి రెండుమార్గము లున్నవి ఒకటి తైత్తిరికమందిరి వ్యవహారము అధునికవాదము రెండవది భక్తి పూర్వకము, రసాస్వాదమును ప్రధానముగ గ్రహించిది దీనికి తేజకాలములనో నిమిత్తములేకు పత్తియరియు, అధ్యాత్మిక దృష్టమును, భక్తి మార్గమును మూర్తిమే లక్ష్యములు తైత్తిరిక నారణులు

- 1 "ఇతరు మూడు రోట్లు నేరిదిండ్లలు
వత్సరములు పోయిరి వరము వలన
నుండివాడ కాదె యొక వృద్ధునిచ్చెనై
వచ్చి కొరి మోవచ్చుచ్చెనాకో"

రామాయణయము, కవ అశ్వామయ, వద్యము - 38 పుట - 298

- 2 "జ్ఞానో నా దితే, వైకా నై త్యదాపన వందితా
హిరణ్యకశపుర్యైకో హింత్యాక్షమణ ప్రహా" 7-1-43, పుట - 16
"వరహి రాక్షసా నానో తేనాన్వం విక్రమః వికా
రావణః నుకుభకర్ణకృ పర్యతోకోవ కావహా" 7-1-44 పుట-18

3. హరివంశము, పూర్వభాగము, రసార్థావధానము, వద్యము-67 పుట-90

చేర హేతువాదము ప్రబలివచ్చి మనశ్శాంతి లోపించును గోచరిం
చుచున్నయు వాస్తవములు కాశేమో అను నిరంతర శంకయు
మూసవైచి నిర్విశేషమైనది కేయును. అందువలన విమర్శకుఁడు దీని
భాగి యగుచు సుఖశాపమునకు, భారతీయ మార్గమునకు పనుకూల
మైనది ద్వితీయః క్తము 1

భాగవతమునందలి శ్రీమద్రామాయణకథ వార్త్యకీరామః
యగుమునకు సంక్షేపము రావణ బలనాదీకము శ్రీరామభాగవతమున
వర్ణితము కాశేమ రావణ బన్ధాదిక విశేషములు వార్త్యకీరామః
యగుచు, ఉత్తరకాండమున విశేషముగ వర్ణితములైనవి ఉత్తరకాం
డము వార్త్యకీ కర్తవ్యము కావని వాదమున్నది కాని ప్రాచీన
మహాకవులు, అలంకారికులు ఉత్తరకాండమును వార్త్యకీ కృతిముగ
నంగీకరించివారు రామాయణమునకు 'రాల వ్యవధయి'నది నామం
తరమకాని, అంతవఱకే వార్త్యకీ వదిలివేడవలయు క్రమకాదు

-
- 1 "There are two ways of handling the Ramayana one may be called the scientific way and the other the artistic way. The former is a long, devious and uneven path dark except for occasional glimmer and fit only for a certain class of tough-minded workers, and the mentality of one who pursues it must needs be very similar to that of a botanist or anatomist who tears to pieces a beautiful flower or a handsome human form in his quest for the pith or the truth. And the appropriate way for the tender minded is the latter way the artistic way which is as good as and certainly sweeter than the other way and which the tough minded would also like to pursue atleast as a pleasant diversion "

వార్త్యకీ రామాయణము, పీఠిక, పుట II

By S. మధుసూదినిశాస్త్రి

రానున్యచరితం కృత్వం నీకాయాశ్చరితం మనః
చాలవ్యవధ మిత్యేవ చకార చరిత ప్రతిః¹

అను గ్రంథారంభమునంగలి శ్లోకములో మనుగ్ర రానుచరిత
మున, నీకాయాశ్చరిత్యపూర్వచరితమును గుణముని ఎర్పించియున్నది
ఇట్టాభిషేకముతో రాయచరిత్ర పూర్తికాదు అంతేకాక రాను
ఇట్టాభిషేకము నాటికి రామాయణరచన జరిగినది, ఇదిన్యత్యాదు
మున జరిగినట్లే భుక్తముననుకూల వార్తీకీలవల్ల కూర్చినట్లు
చాలకాండమున ఎర్పితము ఉత్తరకాండమున వర్తీకీకరించి చాల
కాండమున నిగదితము.²

ధ్వన్యాలోకకారుడు చతుర్థోద్యోగమున రామాయణము
నందలి కరుణరసమును విస్తారముగ నిరూపించినాడు నీకార్పింత
వియోగము రాను యణము కరుణరసభరితములుట ప్రధానకారణ
ముగ నితడు ప్రతిపాదించినాడు ఉత్తరకాండమున వార్తీకీ కర్తృక
మైనపుడే అట్టి యభిప్రాయము ఎంగిలించును ఉత్తరకాండము
నందలి కొన్నిశ్లోకలు ప్రపంగవశమున మిగిలి కాండియందను
చేర్చినవలెనని వానిలో ముఖ్యమైనది యుద్ధకాండమున రావణు
నకు పూర్వవృత్తాంత వర్ణనము కలుగుట మూర్ధ్వంశేన నందలి
అవరణ్యుడను గుణరాజును రావణుడు సంహరించినాడు అని
ణ్యుడవసాన కాలమున, తనవంశమున జన్మించినట్లున లే రావ
ణుని వధించగలదని శపించినాడు రావణునికాళాదులు యుద్ధమి

1 సాంకాండము, 4వ పు, శ్లోకము - 7 ఎబి-1

2 'రానుభిషేకాదువయం వర్తపైన్య వివర్తనమ్
స్వరాన్యరంజనం వై వై దేవ్యాన్య వివర్తనమ్'

సాంకాండము, 4వ పు, శ్లోకము - 38 ఎబి-1

యమున జ్ఞప్తివచ్చి, తనమరణమును నిర్ణయించుకొనినాఁడు. ఉత్తర
కాండ వాల్మీకి కర్మకము! కానితా! నిట్టివర్ణన మనంగతమగును
రామాయణమునకు పూర్వమే యావిషయము కావ్యరూపమున
నున్నచోనిది నంగతమగును కాని ప్రపథమముగ వాల్మీకినిహరియే
వాక్యమువృద్ధి చేసినట్లు ప్రచీన, నవీన విమర్శకు లంగీకరించినారు
ఉత్తరకాండ కర్మక వివరమునుగూర్చి డాక్టర్ మార్ష్టూరి పాండు
రంగారావుగారి "ఉత్తరరామాయణ విమర్శ"లో కననగును 2

1 "అనాగతంబ యక్కిందిత్ రామవ్య వసుధాకరే

తద్యుకారోత్తరే కావ్యే వాక్యీరిర్పగజామృషిః"

యదృశాండము, శ్లోకము - 33 పుట - 9

2 ఉత్తరరామాయణ విమర్శ - డా మార్ష్టూరి పాండురంగారావు

పం పే, ఏ.హెచ్.టి.

హిందూకళాశాల, గుంటూరు.

రావణ జననము :

పట్టాభిషేకానంతరము శ్రీరాము పభిసంపించుటకు మహర్షులు
నేించేసినారు పౌలస్త్యపథ మంతటిశ్లాఘ్యమగుటకు హేనునేమని
రాముఁడా మహర్షుల నడివాఁడ అవును రావణ జన్మాదీనును
గూర్చి మహర్షులు రామునకు వివరించినారు

బ్రహ్మమానవ శ్రుత్రుఁడు శ్రులస్త్యుఁడు వాని కుమారుడు
విశ్రవసుఁడు అతని కేన్ద్రశ్రుత్రుఁడు కులేరుఁడని బ్రహ్మదైవ సైశ్ర
వసుఁడు ఒకవాఁడు విశ్రవసుఁడు సాయంసమయమున కేవతార్క
వరుఁడై యుండ నుమా రియను రాక్షసుఁడు తనకుమార్తెయొక
తైశ్రవి విశ్రవసునకీయవలెనను సంకల్పముతో నాతని యౌశము
నకు వచ్చివాఁడు వ్యయముగ నెట్టి విశ్రవసుని పరింపుమనియు,
విశ్రవసునిపంటి కుమారులే అట్టి వ్యయంపరమున జన్మించగలరనియు
నాతఁడు కుమార్తెకు బోధించివాఁడు 1 తండ్రియొక్క శిరసావహించి
అత్రబోధకాలముననే తైశ్రవి విశ్రవసుని సమీపించిపది తనకు
గూర్చి పేరుమాత్రము చెప్పి మిగిలిన వివరములు దివ్యవృత్తితో
తెలియవలసిందని కోరినది ఆయుని అతీతానాగతములను భ్యాసము
వలన గ్రహించి యీ తాదానిసమయమున సంకషేప్యతో సమీపిం
చితది కావున దాదాని తరికులైన నిమిది యుద్ధవింశకలరని విశ్ర
వసుఁడు వలికివాఁడు తైశ్రవి ప్రార్థనపై కొంతయునకాంక్షింపూడ
తెలిసినాఁడు అది విభీషణకావయెనది విభీషణుఁడు తనసంకేయున
కనుకూలమైన ప్రవ రన కలిగియుండునని తురకించివాఁడు

1. 'తన విశ్రవసుం పుత్రుని పొందెద్యం పరయ వృత్తిన్

శుద్ధుఁడై తదివ్వంతి పుత్రా పుత్ర న సంకయన్"

ఉత్తరకాండము, 3వ పర్వ, శ్లోకము - 12 పుట - 142

తైక్షణ ప్రభను పంచనము దశగ్రీవుడు దశగ్రీవములతో
పుట్టుటవలన దశగ్రీవుడనియే తండ్రి యాతనికి వాసుకరణ మొనర్చి
వాడు దశగ్రీవుని తరువాత కుంభాద్భుతుడు, అపై శూర్యునిని, తుదిని
దిభీషణుడు పుట్టించెవారు

దశగ్రీవుడు బ్రహ్మచుగూర్చి కదిలేల సంవత్సరములు కాని
ప్రేరిస్తే నిలచి, నిరాశాయుడై, సూర్యుని జూచుచు క్షింతప మొనర్చి
వాడు చేయి సంవత్సరముల కొకమాట తపశ్శిరస్సులలో వోకనామని
భగవదర్చుణము చేయుచు తపమును కొనసాగించివాడు దశమశిర
మునుకూడ ఖండించుకొనినటను నిర్భయశత్రుడు బ్రహ్మదేవుడు
ప్రత్యక్షుడై వరములు చేయుచున, 1 దశగ్రీవుడు అమరత్వమును కోరి
వాడు సర్వామరత్వము దుర్లభమనియు, నుజీయొక వరమును కోరు
కొని యియు బ్రహ్మ వలుకగా, ను పశేతరులవలన నుపధ్యత్వము
వారిను విరముగా నేడివాడు బ్రహ్మ అవరిముగచ్చి, శిరస్సుల
సర్పించిండులగు ప్రీతిగా అతడు కొరకయే ఆశిరస్సులను, కామ
యోపమును అనుగ్రహించివాడు 2

- 1 రావణుడు తిర్రోకాదిపత్నీయను వంశముగా సంకల్పించి శివునిగూర్చి
తపయెనర్చివెట్లు మహాకావ్యమందు గోరరయ శివునకు తొమ్మిది వంశ
విర్పించినదియ్యుట నదియవతం శివునివలన వివరించబడుటచే, అది తన
సావాసమునకు విత్తుముగా రావణుడు భావించెనట

"వరుచ్చునామః మనవశ్రోయత్య యః

శిరశ్శిలాన్ విశమం చక్రరథః

అశర్మయే ద్విత్తు మిషేష్ట సాహసః

ప్రసాదమిదృ నమ్యం పితామహః"

మాయు, ప్రభువేదర్శ, శ్లోకము - 48 పుట - 18

అది యాతకభగానే మర్రివాకులు చెప్పినాడు ఏషురావణులొందో
700యట

- 2 శక్తరకాంతా, 19వ పర్వ శ్లోకములు - 23, 24 పుట - 844

పరీక్షలుండు ఎంతటి యావతల యంగును భర్తబుద్ధి పెరిగెన
కుండునట్లును, తపశ్శేషము లేకుండ బ్రహ్మత్రయము, వీర్యశోభము
లంజేబుధిఃబుగునో అది భర్తయు క్షమై యుండునట్లును పరమహి
నాండు బ్రహ్మ ఆవరణుల నిచ్చి, పరీక్షలుండు అడుగితే అమర
త్వము ననుగ్రహించినాడు । ఇట్లంభోజాద్భుతం పరమలియ్యటకు
బ్రహ్మ సంత్సరింపఁగా పరమల నిచ్చినచో వాడు మూడులోక
ములను ముంగిలేయఁగలఁడని శేషతలు పలికినారు శేషతల పా
యము లేని విధముగా కుంభకర్మండు పరమల నడుగునట్లు చూచునని
బ్రహ్మ పరవ్యతి నాజేసిందినాడు అటు బ్రహ్మపరమల కుంభ
కర్మండు తపశ్శేషంపత్కరములు నిద్రానుగ్రహింపుమని బ్రహ్మను
ప్రార్థించినాడు అతఁడట్లు పరమయఁగఁగనే పరవ్యతి వానినంది
నిచ్చుమిందినది

రాణుండు పపాపముగ మమోగుణ సంపన్నుండు గురుభక్తి
కురుండు పుత్రుడు బైశ్రవణుని బైభవము జూచిన త్రేపి నువసులో
నసూయించింది తల్లి పూర్ణతల లంకామూను గురించి దక్కీత్రుండు
తన కొత్తయ్యనుకు ప్రయత్నించింది క్రతిజ్ఞలేనాడు ఇట్లు
క్రతిజ్ఞలేనను దక్కీత్రుం దభర్మనా క్షమ పవలంపితేనా అది
నుండుటను, నుమాలియు బైశ్రవణుని జయించి లంకానగరము
నాక్రమించింది ప్రోత్సహించినారు అప్పుడు దక్కీత్రుండుచెప్పిన విమో
ఘానమార్గి గురుభక్తిని సూచించును భవకతి తనకు పూజ్యుఁడనియు,
తనకన్న పెద్దవాఁడనియు, కనుక నిట్టివాటలు కలుగరాదనియు
నారించు నుమాలిని వారించినాడు వెలికొండకాలము తరువాత
బ్రహ్మనుండు తిరిగి దక్కీత్రు ననేకవిధముల క్రోధపెట్టినాడు

1. 'వారక్కే జాయతే బద్ధి పవంశ్యం దదామి తే'

ఉత్తరకాండము, 11వ పర్వ, శ్లోకము - 36 చుట - 346

ఈచేత మెక్కుట ముక్కునఁబడి జయించినది వాస్తవముగ లంకాపురమును బ్రహ్మయాజ్ఞపై విశేషకర్మ రాక్షసుల వివాహార్థము నిర్మించినాఁడు కావున లంకకు విజయము వారములు రాక్షసులే 1

దక్కగ్రావుఁడు లంకాపురిని తమకప్పుగింపునని కులేయనకు రాయవారమునఁబడినాఁడు అందులకు భవదఁడు రాక్షసులకుఁ జేరి కాలమున తిండిననుమతితో లంకనలుచుంటినియు, రాజ్యమును విభజించక తనతోకలసి వయోవముగ భోగములనుభవించి పాపిన దనియు ప్రతిపంచేకము పంపినాఁడు అతరువెట్లు ప్రతిపంచేకమంపి, తిండికడగి కర్తవ్యము నుపదేశించుటచేని ప్రార్థించినాఁడు తిండి యాజ్ఞపై లంకాపురిని దక్కగ్రావకిచ్చి, తాను శైలావనవర్ణుడనై నలకానగము నిర్మించుకొనినాఁడు

శైలేవణుఁడు వదలిక లంకానగమును దక్కగ్రావఁడ్రమించినాఁడు పిమ్మట కాలేయ గణాధిపతియగు నిమ్యశ్చక్రవర్తుఁడు తొరపు నభిరిచ్చి వివాహముచేసినాఁడు తాను మాయని పుత్రికయగు మంజోదరిని పరిణయమాడినాఁడు కుంభకర్ణుఁడు బలి కాపాత్రియగు బ్రహ్మబలుఁడు, విభీషణుఁడు శైలావ్యుఁడు గంధర్వరాజులు శైలవరమును ఉద్వాహమైనారు

కొంత కాలమునకు పిమ్మట దక్కగ్రావ దధర్మము క్షమున చేరించుచుండుటయు గమనించి అతరుఁడు హితోపదేశము ప్రధానో

- 1 దక్షిణగోళందే పీఠే ఉపాదో నామ పర్వతః
 తస్మాగ్గేత వికలా హి మహేంద్రవర్మ పురీ యథా
 లంకానామ పురీ రహ్య విర్భూత విశ్వకర్మణః
 రాక్షసానాం వివాహార్థం యతేంద్రపాఠ్యమలాపః'

ఉత్తరకాండ, 3వ పర్వ, శ్లోకములు - 26, 27 ౨౭ - 391

జ్ఞేశముగ దూతము తమ్మునికడకు వరించినాడు. చక్రగ్రీవుని పంపారించుటకు జేవకలుపాయమాలోచించుచున్నారయి, అంతువన అధర్మమును వీసినచో నాతడు చిరంజీవి కాగలడనియు కుజేయుని పంజేశపూరాంశము జేవకల యాలోచనయు తెలిపిన చక్రగ్రీవుడధర్మమార్గము విడకపోగా జేవకలనే జయించుటకు నిశ్చయించినాడు. పైగా కుజేయు దూతము పంపారించినాడు. చక్రగ్రీవుడు తలదీగ్విజయమును కుజేయునైవాదీతో ప్రారంభించి ఆతని పుష్పకమునబహరించిరినాడు.

-
- 1 ఇది కావ్యమున కవిగిలుబుద్ధి "పూర్వదిర్మే వ్యవస్థానం క్రియతాం యది కర్మకే" అను వచనములో 'యది కర్మకే' అను వదనము అపంఖివ్యవస్థను సూచించు ధర్మవర్తమన్తైవతో కావము తొంగిపోవుటకది ప్రతిబంధకముగను.

రావణ నామ ప్రాప్తి

కుశేంద్రుని జయించిన దశగ్రీవుడు హిమవత్సర్వతమున కుమార సౌమ్యుని జన్మించిన శిఖరమునుజేరి, ఆచట పండిత్యుని చూచినాడు. ఈశ్వరుడేకాంతమున నున్నాడు కావున మఱిపొమ్మని నంది యారెనిని పొచ్చరించినాడు శంఖుఁడెవ్వఁడు, విరూపివైన నీ దేవ్యుడని దశగ్రీవుడు నందిన పరిపాసిందివాడు అందులకు నంది యాగ్రహించి 'పానరుడవని నన్ను ఓరిపాసిందితిని కాన నీకు పాన రుల కారణముగనే పంకవాళనము సంభవించును'ని శబ్దించి, 'నేను నిన్ను చంపుటకు నిమిత్తుఁడను కాని నీకర్మబరిపాకము వలననే నిత్రు యుగంబలనీ యున్నది కావున విడచివుచ్చితి'ని ఓరికినాడు దశగ్రీవుడు తనబల్లవదర్శనమునై శివుఁడు ప్రీతించుచున్న నైలావ వర్వతము క్రిందకుజేరి యాకొంగు నవర్చినాడు పరమేశ్వరుడీది గ్రహించి కాలిబొటవ్రేలితో రీలగా నైలావయును క్రిందకు నొక్కి నాడు దశగ్రీవుడా ఇథ భవంబుజేక మూఁడులోకములు భయ పడునట్లు దారుణరావము చేసినాడు మర్కటలు మహాదేవుని మునిపుగని తురాకానకు వెచ్చినారు ఈవిధముగ నరదురుగే జేయివంపత్సరములు వివిధములైన స్త్రీతిములతో దశగ్రీవుడు శివునకు ప్రీతిఁదీసిందివాడు అపుడు శివుఁడు బ్రహ్మయై, 'కొండ నుండి ముదారుగయైన రావమునుజేసి లోకముల వ్రాకందింపజేసితివి కాన నీకు 'రావణుడ'నుపేరు బ్రహ్మద్రవ్యవహారము కలుగునని యను గ్రహించినాడు పరమాకొరుమనిన పరమేశ్వరునితో రావణుడు నరులు రెండు లెక్కలోనివని కారమయ, బ్రహ్మయిచ్చిన దీర్ఘాయత్ర కాన ఆయుశ్యేవయమ, ఆమోక్షమైన ఆయభయము అనుగ్రహింపు'ని ప్రార్థించివాడు అందులకు శివుఁడు మృతించి, చంద్ర హాసమును ఖడ్గము నిచ్చుచు, దానిని రావణుడెత్తవలెనానించునో అచ్చనది తిరిగి తనను చేరుకొనునని పొచ్చరించినాడు

వేదవతి కావము

తైలావలర్యతమునుండి బయలుదేరిన రావణుడు హిమవత్పూర్వపుల యందు మునివృత్తిచేసెను ఒక విషయమూచి కాగు మోహినుడై యామె వృత్తాంత మిదిగినాడు ఆమె రావణున కతిథ్యమిచ్చి 'నాతొడి బృహచ్చితి కుమారుడైన నుకేత్యజాతను బ్రహ్మర్షి నిర్ణయేవాక్యావయవముచేయు నామహర్షికి 'వాక్యయి'యైన కన్యగా జన్మించి వేదవతిగా వ్యవహరించుచున్నాను శ్రీమన్నారాయణుని జామాతగ భావించిన నాతొడి కన్యకొరెన దేవ దానవ సంభర్యాదులను తిరస్కరించివాడు పంథుడను దైత్యరాజుండుల రాగ్రహించి ఆయవను హత్యగారిందివాడు నేను మావనకని యాశయముఁ దీర్చకలది, నారాయణునికూర్చి తపయింపవలయునని నారాయణుడే నాభర్త తపశ్శక్తివలన నీమహాకథను నాకవిత ప్రసది ఇచ్చటనుండి వెదకిపొమ్మ'ని పలికినది రావణుడు కాదు లంకాధిపతివనియు, తంతు భార్యయై ఎమిద్రుళంగమాల వసుధవంతు మనియు కాలులాడుచు వేదవతి తేగ్రహుడు గారింది బలాత్కరింపఁజూయినాడు అంత తపహస్తమునే ఖడ్గముగ మార్చి తేకను లను ఛేదించుకొని నీవలన క్షయింపయోచనమును జొందిననాకు నది తేచ్చలేదు నిన్ను వింహరింపఁబ్రతి తిరిగినేను జన్మించగలను పాప తుష్కదియైన నిన్ను కలిపించినచో నాతిడను వ్యర్థముగ వ్యయమగును నానిర్మిత్వావరణము వాస్తవమైనచో నేనయొనిజనై, కత్తివతినై ధర్మామృతమైనది వికేళులగా జన్మించగలను' అనిపలికి అగ్ని ప్రవేశము గానిందినది పృథివియుగలు నందలి వేదవతియే ప్రతాయుగమున నీకాపాధ్యక్ష జన్మించినది

వేదవతి కావమునకు విగ్మల రావణుడు యజ్ఞదీక్షలోనున్న మరుక్షణ చక్రవర్తిని జయించివాడు

అనరణ్య కావము

భూగుంజలమువందలి రాజులవేళలు రావణునితో యుద్ధము చేయుచేత కాము వరాజముగాని యంగీకరించినారు రావణుడతయోధ్యకువచ్చి కిగిధివత్తియైన అనరణ్యుని యుద్ధమున కాశ్యపినించినాడు రావణుని నేలలోని ప్రభుభూంజలును ఆయుద్ధమున నోడిపోయినారు బ్రహ్మచరముచేత రావణున కనకారము కలుగలేదు అతడగచేతితో ననరణ్యుని కిల వసులగొట్టివాడు యుద్ధముచేయక అట్లు కొట్టిన రావణుని జూచి యాచక్రవర్తి రిత పంకేయనంబు జ్యోతిషశాస్త్ర సకేంధ్రుండనుడైన రాముడాతనిని నింపాకింపఁగలఁడని శపించినాడు

ఏమిట్లు రావణుడు మిఠికొండలు రాజులతో పోరాడినాడు నానిడుడి యాకారిని పండ్లయమునజూచి రావణుని మరలించుటకై జీవుని ప్రాణములు యునుని అధీపమున నుంచుననియు, అర్చన జయించినతో నందరిని జయించియై యునియు తోధించినాడు నానిడ కాశ్యకులును విశ్వసించిన రావణుడు యునునగరముపై కాడి పెడలి నాడు నారదుడు యునుని పాశ్చరింపగా నాతిడు యుద్ధపన్నధ్యుడైనాడు రావణుడు పాశుపతాస్త్రమును బ్రయోగించి యునుపై న్యయును పారబ్రోలినాడు యునుడు కాలపండకును బ్రయోగింపఁజోగా, బ్రహ్మ ప్రత్యక్షమై కర్మయత్నిమును మరలించినాడు యునుపండకుని పథలమైనతో బ్రహ్మ రావణునిచ్చిన పరిగని విఫలమగుట యుగానిని అయోధ్యుని బ్రహ్మ యునుగిహించినదికావున కాలపండ వైఫల్యము చేరినైదు బ్రహ్మపాశుకి ర్తితోపున కావున కచటింపడి యుంబర్హి క్షుణ్ణత్ర మిచ్చుని బ్రహ్మ యాదేశించి, యుగాజా యాదేశమును పాటించినాడు రావణుఁ గలుపిమ్మిట నిరణుని జయించినాడు

ఇట్లు తైత్రియోక్త చేయుచున్న రావణుఁడొకనాఁడు రంభను బాధి మోహపాపములై నాఁడు అయి, తాను రావణుని అన్న కుమారుఁడై న పలకూబరుని పరిపరియి, 1 పునః కోడలివగుదువనియి వాడింపుఁ బాదించి రావణుఁడాయె మోరల-లింపక బలాత్కరించివాఁడు అ యవమానమునకు పలకూబరుఁడు ఇడిమిఁగై, రావణుఁడు తినిని కోర్కె ప్రస్తావన త్యాజ్యము చేసినిచో నాతని మిత్తము నప్త కోరిమిలగునని శపించినాఁడు 1 తరువాతి కథాభాగమున రావణునకు కా ర్తవీర్యుని పలకను, వారిపలన కలిగిన పరాభవము వర్ణితము రావణుని పాతాళయోగ్ర ప్రక్షిప్తముగ ప్రవర్పితము 2

రావణుని ప్రస్తావన తొలుతి బాలకాండలో కన్పట్టును చేత తిని ప్రతింజమున కేగి రావణవిభాగము వారాచలము ప్రార్థి రియట బాళింపగా తాను జన్మించింకలనని అయిన అభయమిచ్చుట బాల కాండ 16వ పర్గలో వర్ణితము 3 తరువాతి మూరీత ముబాహులు రావణ నియోగముచే యజ్ఞమును విఘ్న మొనర్చుట ప్రస్తావితము

1 యథాస్యాకామో కామార్తో ధర్మయవ్యక్తి యోషితమ్

మూర్ఖాతః స ప్రథావస్య కస్య కఠిభవికా కలా"

ఉత్తరాండము, 28వ పర్గ శ్లోకము - 58 పుట - 583

2 ఎఱుట - 583 ముది 577

3 కపధనుశ్చంగమునకై రావణుఁడు ప్రయత్నించినట్లు జనశ్రుతి. ఈకథ వాల్మీకము కాదు తిలకాతి మహావీరకవిత్రము'న వీరకై రావణుఁడు జనరని కడకు రాయబాహునిపట్లన్నది

(ప్రథమాంశము, శ్లోకము - 31 పుట - 50)

హనుమద్బాహునవను, జయదేవేని ప్రవృత్తరాఘవమునకు రావణుఁడు స్వయంవర మంజుషమునకు వర్పి, తన యనుచరుఁడైన మారీచుని యోగ్ర స్వపము విని మరలిపోయెనట్లున్నది

(ప్రవృత్తరాఘవము, ప్రథమాంశము, శ్లోకము - 60 ఎఱు-20

వీరి కల్పనలకు ఏకరాజము లాధారములో తెలియదు

అరణ్యకాండమున ఖరారులు రావణునియొక్కపై సంకళారణ్య వాసులైన మహర్షులను బాధించుచున్నట్లు విర్లితము రావణుని ప్రత్యక్షప్రమేయ మరణ్యకాండ, 81వ పర్వమునది ప్రాకంఠము లక్ష్మణునివలన దైత్యులమును బొందిన కౌర్వులు ఖరదూషణ ముల సంహారానంతరము లంకింపబ్బి, రావణుని తనరచిత మును గూర్చి చెప్పినది ఆయె ప్రథమవ్యాసమునందయు రావణు నకు రామునిగూర్చిన యభిప్రాయము మనములో చిత్రితమును జచ్చినది కౌర్వులు తొలుత రాముని మనోహరయాత్రమును, ఆపై నాతని వరాగ్రమును వర్ణించినది రామునిజయించి, మహాసౌందర్య విత్తయైన నీతను కొనితెచ్చుని మరూరేత మునర్పించి రావణ సంహారమునకు క్రితులును ప్రాంఠమైంది రావణుఁ డామె మాటలపై విశ్వాసముంచి, దండకారణ్యములోని మారీచ్ఛాశమును నకు వచ్చినాఁడు అప్పటికిగను రావణుని కర్మము భలోన్ముఖము కాదేను అందున ను రీయని హితోపదేశమునువిని లంకింపవలె నాఁడు? కాని కర్మవిపాక మనుభవించక నీకముగదా! లంకితలేక రావణుని కౌర్వులు నిర్దుర ములాడి, నీకావహరణమునకు ప్రోత్సహించినది రావణుఁడు తిరిగి ను రీచ్ఛాశమునకు వచ్చి నీకావహరణ మునందాతని సహాయము కోరినాఁడు మారీచుఁడు రాగ్రుఁధావ మును, రామవైయాకావహరమును రావణునక్కిల్లు వివరించినాఁడు

“రామో విగ్రహవాన్ భర్తృ సాధువృత్త్య కర్మాదుః
రాజా వర్తవ్యలోకవ్య తేవానామ్ గుణవానిన”²

ఇందు, రామా శ్రు మహిమను విర్లించిన మారీచుఁడు రావణునకు సహాయముచేయుటకు నిరాకరించినాఁడు రావణుడొగ్రహముతో,

1 అరణ్యకాండ, 81వ పర్వ, శ్లోకములు - 42 నుండి 88 ఎంబ - 348

2 అరణ్యకాండ, 87వ పర్వ, శ్లోకము - 13 ఎంబ - 353

దేశ్యభుక్తుచో సంపాదించునది దురు శుభాదీనాఁడు ఎల్లుడు మరణము
 రిక్తపద్యము రామునిచేతిలో నురణ ముక్తమగతి వాయువసుని భాదిం
 చిన మారీయఁడు రావణుని పలుకల గంపీరించి, అంగురాలేటి దూత
 మున రాముని దూతముగఁ గొనిపోయినాఁడు మూరీత వంచవచే
 లక్ష్యులుఁడును నీరినే కాకిగవదలి రామునశ్వస్థింతుటను వెదలివాఁడు
 అంత రావణుఁడు భిక్షురాతమున నీరిను నిరూపించఁగా, వా నవము
 తెలియని జానకి ఆరింది ఎత్కిరించి, తిరువృత్తాంతమును చెలివినది
 రావణుఁడు నిజశూతమును ధరించి తనను వరింపుచున, నీతి యారిని
 దుర్భాగమును దూషించి, తిరస్కరించినది రామలక్ష్యులులు తనను
 జయించలేదని రావణుఁడు ప్రకల్పించులాడుచు, ఆక్రందించుచున్న
 జానకిని బలాత్కారముగ సంకాధియాధను గావించి, రథముపై
 బంధాధిముఖుఁడై నాఁడు

నీతాక్రందనము నిదన జటాయువు రావణు నెదిరించినాఁడు ఆత్మజీ
 జటాయువుమాటలవలన రావణుఁడు యువకుఁడను, బలాభ్యుదయము
 విక్రమ్ విజిత్ము 1 జటాయువునకున్న వస్త్రవసుగ రావణుఁడు పెద్ద
 బాఁడు అరువదిజేల పరివర్తరముల వయస్సుగల జటాయువు నరిగ
 వశరథుఁడు బ్రతికినంతకాలము ముద్రపై బ్రసీదినాఁడు రావణుఁడు
 వశరథునకు కొన్ని తిరముల ముందు వాఁడై న అవణుర్ని గంట పెద్ద
 బాఁడు కాని బ్రహ్మవరోద్ధితుఁడగుటను ఆతఁడు జరాకాంతుఁడు
 కావే, దేహబలమునురగ్గలేదు కనుక యువకుఁడనుమాట ఉత్సాహ
 నూరును గాని వయోవాచకముగ చెప్పుట అన్వయించదు వారిదు
 వ్రులికి కరిగిన ఘోరయుద్ధమున జటాయువు ప్రాణమోతాపశివ్యు
 డై నాఁడు అదియును నీరిజాత రామునది తెలుపుటనుకారమైవని
 రావణుఁడు నీరిను గొంపోయి ఆశోకవనమున నుంచినాఁడు

1 వ్యర్థోపాం త్వం యదా ధర్మ్య వ శంః కవచిరిత్

అంజనేయుడు లంకను చేరినప్పుడుండి రావణునివస్త్ర నిస్తార
లుగ వర్ణితము మందరకాండములో రావణుని దుష్కర్మములలో
నీతాత్మకమగు ప్రధానము ఆదామృత్యు వదిలించో నాతడు వేద
వేత్తలవలె బ్రహ్మరాక్షసుల కాశ్రయమిచ్చినవానిగ,¹ మహాకృత్య
సంపన్నునిగ, మహావరాక్రమకాలిగ మందరకాండములో కన్నులు
అంతటి వరాక్రమకాలిని హనుమద్విక్రమముజూచినపుడు దైత్యము
నివ్వనిది ఐందజిత్తునకు కట్టుబడిన హనుమంతుడు² రావణుని
వైభవము, తేజముజూచి యాకృత్యపడినాడు

"ఓరాహుమహాబలు ధృతియా ఈ తేజమా యద్ధిరా
యోరా రాజనిమిత్తవిష్కలనం బయ్యా యథర్మైయా
చాలోదారుడు కాచ యోయు విజౌవనంయుతంతో మది
చ్యారా గౌరము నలలేడె యితడుడ్యవృత్తి సంపన్నుడనీ"³

హనుమంతుడుకంతటివానిని ఆకృత్యముగొల్పు బలహీనతేజము
లారావణుని నీతాత్మకర్మమునై రాముని హనువున ముదకు
సందేశమును తెచ్చినవాడు హనుమంతుడే రాను వరాక్రమ
మెట్టిదోహాత రావణుడకత్తుడే బుద్ధునిమేయమైనది అన్నిధర్మ

1 "షడంగవేద విమర్శం శ్రుతివశం యాచివాన్

మూలావస్థామోహాంశ్య విలాసే ప్రహరణ్మహిన్"

మందరకాండము, 18వ పర్వ, శ్లోకము - 3 పుట - 872

2 "పరోదయాహువ వరైశ్చుజంధవం ప్రవహ్యచీరై రధివిగ్రహం చ

కౌటాహలాహ్లాం యది తాక్షసేంద్రః పృథ్వం వ్యవస్థేయిం నిశ్చితార్థః"

మందరకాండము, 48వ పర్వ, శ్లోకము - 47 పుట - 887

3 ప్రమదాంధ వాక్కిరియాయుడు (మందరము)

మందరకాండము, 41వ పర్వ, పద్యము - 1188 పుట - 848

మూల తెలిసిన రావణుడు హనుమంతుని సంహరింప నిశ్చయించుట కోరినందుకు విభీషణుడొక ప్రయత్నమును వారిందినాడు

యొక్క కాండమున హనుమంతుడు రావణుని ముగ్ధునిగా చిత్రపీఠిని, సైనికబలమును రామునకు వివరించి పురుష రావణుని యొడను త్తర పృథ్వీమృగం రావణశివరముగ భూమిపై రావణుని ముక్తంబు చేసి మర్యాదమును ప్రోత్సహించిరనియు రాముడు రావణునకు ఎరికాడనియు, ఇంద్రునితో ఓక్కడే వసిస్తూ పాపపురుషుని సంహరింపఁగోఁడనియు నిత్యాదిగమున్న వారి కరణల నిర్భీతి రావణుని వాగ్విముఖుని మూలకంబునది 1 విభీషణుడు మూత్రము నీరను రామునకిచ్చి కరణుడేడునని సాదివ్యము చెప్పినాడు ఆమాటలు నుండిన రావణుడు తిరిగి ముక్తంబును సమాజేశ చరిచివాడు రావణుడు వారిలో 'హనుమంతుడొక్కడే అచ్యుతంబున చేసిన విశ్వంపము చూడఁగా వానిబలమట్టితో అపగతమగుచున్నది కార్యగతి మ్ముండునో చెప్పలేను మా సభల వలన నవధ్యత్యక్తుడు కోరలేడుకావున వాడొదింపబడినదే' అని చరిచినాడు

"మానుషావ్యే యం నాస్తి కథారి తు వియ్యక్తతామ్"

(యొక్క కాండము 12వ పర్వ, శ్లోకము - 28 పుట - 688)

అను రావణుఁడూట క రక్షగలిగి సూరించును మృగీవాదులను కూడగట్టుకొని, ముగ్ధులైతెన నముద్రమునుచాటి నీరియున్న

1 తేషాం విద్యగుణోక్తాః న నహి రాజువో రణే

ప్రసహ్యతే త్వయా రాజన్ భూతాః పరమధిర్భయాః"

"అపహరిం మహారాజ క్రమేణ తవ వాహినో

అయమేవో మహారాజాః ఇంద్రుణ్ శ్రమణవ్యతి"

యొక్క కాండము, 7వ పర్వ, శ్లోకములు - 18, 19 పుట - 671

జోటికి నాకు చేరినారనుట సామాన్యవిషయముకాదు. సీతా ప్రత్యక్ష
రృణము జరుగకుండను, రామలక్ష్మణులు సంహరింపఁబడుటకును
తగిన సున్నితాలోచనమును క్షేత్రదరి రావణుఁడు సున్నితులను కోరి
నాఁడు కుంభకోణ్ణుఁడు రావణుఁడు చేసినపురి తత్పరనే నిర్ణయించి
నాఁడు కాని చేసినపురి వదలిపట్టుట వీరలక్షణము కాదుకావున
యొద్దనిదివార్య మనినాఁడు మహాబాహ్మ్యుఁడు యొద్దమే కర్తవ్యమని
నాఁడు విధేయుఁడు మహాబాహ్మ్యుడుల మర్మంత్రమును వివరింపని
అనేకవర్ణయములు అనునయింది, అన్నచే నిష్కాసితుఁడై నాఁడు

రావణునకు శ్రీరాముఁడే శ్రీహరియని నిశ్చయజ్ఞానమున్నది 1
ఈ వందరృణున గారిపెద్ది రామనుష్టుకరృణగారి బ కళములును రావ
ణుని యాంతరంగిక భక్తిని, విష్ణుపార్శ్వదర్శమును నిగదితమొనర్చును

"శ్రీమద్రామాయణమున రావణునికథ ముద్రపడినదే . .
విదికినూడ శ్రీమహావిష్ణువునందు ఆంతరంగియుగ అపారమైన భక్తి
కాని బయటికి తనరావణత్వము మూత్రము విడువదు. తుదకు
రామావతారమునకున్న హృది భార్యనే అవహరించుకొని పోయి
నాఁడు

ద్విశ్వరం వానినంభఃతే ద్విః స్థాఁయతి నాగ్రితాన్
ద్విర్దవాతి సచార్థిభ్యః రామో ద్విర్నాథి భావతే"

అది కీర్తిగడించిన శ్రీరాముడు రావణుని చంపుటకు తనను
రాక, వానిని సంహరించి జొడ్డరాజుగా చేయవలెనను అభిప్రాయ
ముతో, వానిని నాలుగుసార్లు గ్రుక్కఁగ్రిచ్చికొనఁబట్టచేసి, యొడ్డ
ఘోషియైంది లంకకు త్రిప్పివచ్చెను కాని రావణుడు పట్టునిడువక

1 "తం మన్వేరాధువం వీరం నారాయణ మణమయమ్"

యొడ్డకాండము, 73వ పద్య, 9వ పాదము . || పుట - 813

చనవారి యుద్ధమునో వచ్చెను. అప్పుడు రాముడు ఇంద్రుని సంప్రదించుట వీలుగానినని అని జాక్షగా విజృంభించి "అరావణ మరామంవా జగద్రక్ష్యథ వానరా" అనితరికి రావణునిపై యుద్ధము నకు తలఁచెను. రావణుడుకూడ వట్టుదిడువక యుద్ధమునో నీపుత్ర మించెను. అప్పుడు వీరిరువురి మనస్సులలోని భావములు పరిగాతూచి చనినట్టి వానిని, "తేనస్యమితి కాకుత్స్థః మత్స్యమితి రావణః" అని వారిరువురి అంతరంగిక అభిప్రాయములు తెలుపబడినాడు. తుదకు తనకోరిక ప్రకారము అంతర్భాగవతుడగు రావణుడు వచ్చిన కాని, రామునికోరిక ప్రకారము సంస్కరింపబడలేకు కావున పై చూపిన భారత భాగవత రామాయణములకు సంబంధించిన గాథల ప్రకారము భగవంతునికంటె భవదే గావు !

ఇట్లు శ్రీరాముడే శ్రీహరియను నిశ్చయభావమున్నది కనుకనే రావణుడు తన రక్తముగా యుద్ధమునో నిశ్చయించినాడు. యుద్ధమున మహామోక్షులందఱు వీరస్వర్గము నుంజరించిన పిమ్మట, గర్వంతరములేక రావణుడు అంభికర్ణుని అర్ధిద్రవ్యుండేలేని యుద్ధమునకు పంపినాడు. యుద్ధరంగమున శ్రీగుడు అంభికర్ణుడు రావణునితో కలిగిన పలుకులాటని విజ్ఞనర్హిమోచకములు శ్రీరాముని చంద్రాశ్రమములో అంభికర్ణుని యాజన్మలోని భౌతిక యాత్ర పరివరూప్తమనది అంభికర్ణుని మరణముతో విధిమణుడు చెప్పిన హిరయుని నిర్లక్ష్యము చేసినందులకు రావణుడు మఱియించినాడు.

అపై జరిగిన రామరావణయుద్ధము శ్రీధరవందనకుడు చెప్పినట్లు భగవంతుని యుద్ధోత్సాహమును వెలుగ్రహుగ నిర్వహించినది

1. శ్రీ కాళహస్తివారి వదనాపిత్యము, వంపులము - 2
అభ్యాకృతపండి ద్రవలు, అన్నచూరార్య విరచితములు
పీఠిక - గారిపెద్ద రామమూర్తికర్మ, పుటలు - 12, 13

సత్యం "రామరావణయోధ్యం రామ రావణయోధివ"1 అని అప
ద్వితమై శ్లోకాపాతమైనది రాత్రివింశత్య ముహూర్తకాలమైనను
విరామముతో యుద్ధము జరిగినది 2

మూలం రామునకు ఆయనమహర్ష్యమును గుర్తుచేయుచు
బ్రహ్మశ్రుమును బ్రయోగింపుమని విన్నవించినాఁడు శ్రీరాముఁడు
బ్రహ్మశ్రుప్రయోగముతో రావణునకు భవబంధవిముక్తిఁగొంది
నాఁడు రామరావణ యుద్ధయంతికి 3. ౬వ మూర్తమైనది

1 యుద్ధకాండము, 110వ పర్వ, శ్లోకము - 28 పుట - 888

2 "యైవర్జితం వ దివనం వ వివిహారం నవ క్షణం

రామరావణయోధ్యం విరామమునగచ్ఛతి"

యుద్ధకాండము, 110వ పర్వ, శ్లోకము - 33 పుట - 888

పద్మపురాణము

ఇందు రామాయణోక్త చాలవఱకు శ్రీమద్రామాయణమును పోలియున్నను భేదములుకూడ నున్నవి ఉత్తరకాండమున నీరా రాముల వాక్యోపయోగము వర్ణితము కాఁగా, శ్రీరాముని అశ్వమేధ యోగమునకు నీవృత్తు నీరారాములు తిరిగి కలసికొననట్లు పద్మపురా ణోక్తము ముఖ్యముగ తెలుఁగు రామాయణములలోని అవార్థిక ములకు పద్మపురాణ సూధారమనిపించును రామరావణ యుద్ధమున విభీషణుఁడు శ్రీరామునకు రావణుని ప్రాణములు పోవుకద్దరి తెలు పుట శ్రీమద్రామాయణమున లేదు పద్మపురాణముఁడలి పాతాళ ఖండమున నీవిషయము పురాకల్పియ రామాయణోక్తగా వర్ణితము

“అథ రావణం మహాలలం హంతుమశక్తో రాక్షసా విభీషణ ముఖనువలోక్య తమ క్షచిహ్నావదం బానేన నిర్విచ్యామారయత్”¹

రావణునితో యుద్ధముచేసి అలసిపోయిన రాముఁడాతిని సంహరింపలేక విభీషణుని ముఖముచూచి, అతఁడు చెప్పిన గుర్తులు గల స్థానమును బాణముతో భేదించి రావణుని సంహరించివాఁడు. రంగనాథ రామాయణ, భాస్కర రామాయణములలో నీ కథ గృహీతము

మఱియుఁ విచిత్ర పృథ్వాంక విాభుట్టముననే విష్ణురము రావణుఁడు మరణించిన తరువాత, కగఃపిర్వకాదులై కంభకర్ణుఁడు రామునిపైకి వచ్చినట్లును, అపుడు రాముఁడాతిని సంహరించిట్లును ఇట వర్ణితము.

1 పద్మపురాణము, పాతాళఖండము, 116వ అధ్యాయము,
గర్వము - 48 పుట - 579

"అథ కుంభాకర్ణో మహాగవామోచాయో వర్ణం సమృద్ధ్య
వాసరాన్ అనేకలో భక్షయిత్వా రామోత్తమాంగం గదయాహా
రామో నిశితబాణ శతేవాహన్ మమ ర కుంభాకర్ణః" 1

రావణ సురనాథంతరము కుంభాకర్ణము వాసరకులమును
సంహరించుచు మహాగవాహనో రాముని శిరముపై మోదివాడు.
రాముడు నిశితబాణముతో కుంభాకర్ణుని ఎదిరించెడు ఈ కల్పన
మూంధరామ యుగములలోని రాత్రులు

అధ్యాత్మ రామాయణము

ఇంకలి కథాగమనమే రామాయణ శతకంబు భిక్షుడు ఈ
గ్రంథరచనాకాలము స్పష్టముగ తెలియుచోవుటచే వాంఛగ్రంథముల
లోని కల్పనలీది యాధార మనలేము. కష్టమైనవాడు వ్యాపకప్రేక్ష
ముగ నిది తెప్పలకుడున్నది, పురాణ మయినది వ్యాపకప్రేక్షము
లైన ప్రసిద్ధగ్రంథములలో అధ్యాత్మరామాయణము కనిపించుట
లేదు

అధ్యాత్మరామాయణమున గణనింపదగిన ప్రధానకల్పనము
దీరావనాశమున రావణుడు రామున్న దిక్షయము రామునిని
ముందుగా తెలియుట. 'రావణుడననహరించుట కనుపూలముగ
మాయాయాతమును భూలోకముననుంచి, అగ్నియందు వాస్తవహరి
ముతో నొక సంవత్సరము నివసించు' యని రాముడు నీతి చేసిని
అనుష్ఠించివాడు

"అథ రామోపి తత్సర్వం క్షాత్యా రావణదేవీరిమ్
ఉవాచ నీతా మేకాంతే క్షుణ్ణ తాపి మే వయః

1. వచ్చిపరాణము, పాశాపంచము, 11వ అధ్యాయము

రాజగో నిష్ఠుమాపేన ఆగమిష్యతి తే అంతిమం
 త్వంకు ఛాయాం త్వదాకారాం పాపయ్యోవ్యుతే విశ
 అగ్నావప్యశ్యమాపేన వర్షం తిష్ఠం మాత్రయా
 రాజనివృత్తపథాంతే మాం పూర్వవత్ ప్రాప్యోనేతుభే¹

శ్రీమద్భాగవతము

శ్రీమద్భాగవతము, నవమస్కంధమున మిక్కిలి గంగ్రహముగ
 రామాయణకథ వర్ణితము. ఉత్తరరామాయణ కథ కూడ నిందు
 వివరించబడినది. ఇప్తమస్కంధమున, మార్కండేయుని మూలమున
 రామకథను విశ్రులముగ వివరించిన నారదుడు భర్తృహరితో పలికి
 సోమ కర్మజానకు మార్కండేయుడు వివరించిన రామకృతాం
 తము మహాభారతము, అరణ్యపర్వములో నున్నది.

విష్ణుధర్మోత్తరపురాణము

రావణుడు దిగ్విజయయాత్ర చేయుచు బలిని జయించుటకై
 చాతాళమున గోదాఁడు ఒకచాతాళియాత్రవాల్మీకిరామాయణము,
 ఉత్తరకాండమున ప్రక్షిప్తములని చెప్పిన పర్వలో నున్నది. 2 బలిని
 రావణుడు యుద్ధమున కాశ్యపించినాఁడు. బలి యుడటనున్న ఒక
 కర్ణమ్మండలమున జూచి, తానిని శ్రవణినదిగా రావణుని కోరగా,
 అతఁడది యెత్తలే భంగపడి, బలితో సంధిచేసికొనినాఁడు. ఆ
 సంధిపము తన ప్రతిరామహృద్యగు హరణ్యకశిప్రునిదని బలి తెలిసి

1 అర్కాత్మరామాయణము, అరణ్యకాండ, 7వ పర్వ

శ్లోకములు - 1 నుండి 3 - 190 - 248

2 వాల్మీకి రామాయణము, ఉత్తరకాండము, పుటలు 888 నుండి 970

నాఁడు రావణుఁడొక్కొక్కపడి, తాను సగర్వచేతము చేయుచుండు
మున బ్రాహ్మణుఁడ కన్పించిన మహాపురుషుఁడెవ్వఁడని ప్రశ్నించ,
అయిన త్రిలోకరక్షకుఁడైన శ్రీమన్నారాయణుఁడని అని వమాధాన
మిచ్చినాఁడు

పాతకమునుండి బయలుదేరిన రావణుఁడు సాగరద్వీపపు
చక్రపాణమున తేజస్వించునుఁడు, దివ్యవృక్షాపుఁడు నైకవిక
మహాపురుషునిఁ బొందినాఁడు అమహాపురుషుని సమీపమున దివ్యాం
బరధారిఁడైన శ్రీ అయినది పాదపంపాపానము చేయుచు కప్పట్టి
నది రావణుఁడాడు నవపారింప యిత్నించి అశక్తుఁడై అవ్యుత్థ
శక్తిచే మారమునకు విసిరివేయఁబడినాఁడు అని యవస్థమాచి
దివ్యపురుషుఁడు 'నేను నారాయణుఁడను. నీకీర్తన మరణములేదు
నీ శ్రీ నవపారింపఁబొందినా' అనుట మోసవశాంతగా కన్పించు
చును అవ్యయము అటు నవపారింతుభి అనుట నేను మోసవచేసా
ధారిని అపరిచించి, నిన్ను నవపారింతుగలను' అని వలికినాఁడు నారా
యణుని యావాక్యములను విని రావణుఁడు,

"నా స్థితస్యకరోలోకే మయా లోకరక్షయే వివా

త్వద్దస్తాత్ మరణం యవ్య భవిష్యతి సగర్విభా"

"యశస్యం క్షాణునీయం చ త్వద్దస్తాత్ మరణం మమ"1

'నీచేతిలో మరణించుటకంటె శోకఁడనినదిలేదు అందువలన
త్రిపగములందును నేనుకన్న అవ్యవ్యవంతులు నుటలేదు నీవలన
పొందు మరణము నాకు క్షాణునీయమై కీర్తివడలుగును' అని తన
సంతోషమును వ్యక్తమునవర్చినాఁడు అటునై శ్రీమన్నారాయణుఁడు

1 విశ్వురక్కోరరపురాణము, ప్రథమకంఠము

200వ అధ్యాయము, శ్లోకములు - 38, 37

మత్రాంశము - 161 పుట - 302

రావణునికు తనవిశ్వరూపమును ప్రదర్శించినాడు 1. రావణుడు
తన యదృష్టము వర్ణించించుకొని, నారాయణుని యనుమతితో
గృహస్థులుగై నాడు

రంగనాథరామాయణము

రంగనాథ రామాయణము తొలితెలుగు రామాయణమన
వచ్చును దీనిపూర్వము తెలుగు రామాయణములున్న నేమో తెలి
యదు కాని లభ్యమైనవానిలో దీనియే ప్రథమము. నేటియంత
ములో నుండుటచే నామావ్యక్తములలోనూ ప్రచారమును పొంది
నది ఇంతటి అవాగ్మీయములు వనవ్యవహారమున ప్రామాణికములై
గ్రహించఁబడినవి

అపాల్య 4 గామారినిభ ఆంధ్రరామాయణములలో నుండు
ట రంగనాథరామాయణముననే కన్పట్టును. ఇంతటి అవాగ్మీయము
లలో నులోచన పృథ్వాంగము ప్రధానము 2. తిరుతిప్పయమునంటి
ఆంధ్రదేశములో ప్రచారములో నున్న చిన్న చిన్న కథలు రంగనాథ
రామాయణమున వర్ణింపఁబడి మిఱియై కల్పన హనుమంతముడు
నంజీవరణి తెచ్చునపుడు ప్రదర్శమైన కాలము పృథ్వాంగమున

- 1 "అభివ్యక్తే వంశశ్శక్ రావణో నీమ విక్రమః"
"తైర్విరోధ్యం వశం రాజన్ విశ్వరూప భరవ్యుః"
పృష్టైః తన్ రావణో రాజన్ విష్ణుయోగ్యుర్ల రోరహః"
"విహామేనే తదాత్మావం విద్యగామ తతైరవ"
దేవదేవాభ్యునుజ్ఞానః సజగామ తదాగృహమ్"

విష్ణురక్క శ్రరపిరావము, ప్రథమసంకమ, 28వ అధ్యాయము
శ్లోకములు - 37, 38, 39 వ్రాంతము - 151 పుట - 308

- 2 రంగనాథరామాయణము ఎరులు - 451 నుండి 487
3 , , పుటలు - 487 నుండి 498

కుంభకర్ణునకు శ్రీరాముడు వారాహునిఁడను నిశ్చయిజ్ఞానము, ట్లును, అందువలననే నీతను తిరిగి ఆప్యసించవలసివడని రావణుఁ డీతముఁజెప్పినట్లును ఇందు వృద్ధుఁడుగ వర్ణితుఁడు 1

రామ రావణ యుద్ధమున రావణునితో భూఁడవమా యుద్ధముచేసి అలసిపోయిన శ్రీరామునకు రావణుని నాథిదేశముండు అమృతభాండమునుసూచి విభీషణుఁడు తెల్పుట నుజ్జ్వలముగ కల సము రాముఁడు వలచుమాటలు రావణుని శిరముఁఁగు ఖండింతనఁ జేపుడు విభీషణుఁడు శ్రీరామునకు రావణుని ప్రాణరహస్యము నెఱిగించినాఁడు

"ననకాక జాతుని వరమునఁజేసి యుగకులాధీశ్వర యాకరినాథి
వచ్చుకమున్నది కుండలాగ్నరిగలిగి యమృతకృమాలమైయుది
చంపనీఁ

రావళుకలలు నుద్దండభాసువులు మానగనీ వెన్ని మాటులేదీనను
యెలతెంచుచుండుమమ్మాలకుల్లాత్రి కలఁగఁడు దీనవద్దనుచవల్లభుఁడ

.. ...

కనలెడి దీర్ఘనిధి కముల్గురియ నవల్కాత్తుమరివోసి యువోర్పుననీ
యాభావణుని నాథియందున్న యమృతమారాభ కరమన్న
కాచుతిచేసి2

శ్రీరాముడు రావణుని వధించినాఁడు ఈవిధమైన కల్ప, సంస్కృతపురాణములందెచటను కానరాదు కాని పద్మపురాణమున పద్మకథాంబ ప్రవక్తతేకయే 'శరీరమండలంబలి యుగభాగమున విభీషణుడు చూచినాఁడని మాత్రము వర్ణితుఁడు పద్మపురాణము

1. రంగవఠరామాయణము,

పుటలు - 281, 282

2

"

పుట - 528

నంగలి యీ బాక్యము ప్రకల్పవమున కాధారమై యుండవచ్చును. రావణాంశరమున వార్త్యమునకు భిన్నమైన మిశ్రయోగ విషయము. బ్రహ్మశ్రుతుమనకు ముందు రాముడు సూర్యాగ్రమూలులు రావణుల శిరములు ఖండించెట్లు వార్త్యము. బ్రహ్మశ్రుతుయోగము నకు పిమ్మట యుద్ధవధ క్తి లేదు. రంగనాథరామాయణమున పిమ్మట భాండమును కొట్టుటకునుండు కొన్ని పర్యాయములు శిరస్సుల ఖండించెట్లున్నది కాని అమృతభాండమును శిరవహ్నికి నాహుతిలేసిన రిదువాత సూర్యోద్భవము ను జూలు రావణుని శిరము, కామరూపులు ఖండించబడిన అపవరమేదా తెలియదున్నది అపై బ్రహ్మశ్రుతుయోగావశ్యకత అంతిన్న లేదు 1

భాస్కరరామాయణము

భాస్కరరామాయణ కర్తలు చాలవఱకు వార్త్యమునకునవిరించివను, యుద్ధభాండమున రంగనాథరామాయణము ననుసరించి నాడు కాలనేమివృత్తాంతము,2 అమృతభాండకథన మున్నగు విషయములు రంగనాథరామాయణము ననుసరించినవి మిశ్రచర వృత్తాంత మిందులేదు ఇంగలి సంభవర్లుది ఉపదేశగూఢాక్ష వార్త్యమునకన్న రంగనాథ రామాయణమునే బోలియున్నది

-
- 1 రంగనాథ రామాయణము పుట - 528, 529
 2. భాస్కరరామాయణము, యుద్ధభాండము, పుట - 518 553
 - 3 "ప్రముదితమావసుంధరయన బ్రహ్మవరంబున పివిభాగియిం దమృతము నుండరాకృతి మహాత్మ్యమవం దగమంతులేని మూర్తములును లేకుండు దెగియిం దక్షణమాత్రవ పుట్టుదున్నది ప్రమమన బాపులేనిది శిరమునైలుఁగంగఁబెప్పించి"
- భాస్కరరామాయణము, యుద్ధభాండము పుట - 512

శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షము

విశ్వనాథవారి శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షము, యుద్ధకాండ నుండు రావణునిపట్ల పూర్వపాపక యశ్శుక్తి పృష్టముగ నోచరించును. తుంభకర్ణుఁడును రామునియందు ఛత్తభావము కలవానిగనే కన్నులును కావ్యధర్మమున కనుకూలముగ రావణుని వృక్షమువంటి కల్పవృక్షమును, ఋషాలింథ రామాయణానుసారము

బౌల వృక్షహృదయము

ఖండకావ్యములలో కాటూరివారి 'బౌల వృక్షహృదయము' రావణుని ఛత్తభావము వాచివ్వరించును. ఆధునిక విమర్శకులలో కొంత రామకౌటయ్యగారు హరణ్యకళియైన పూర్వజన్మ సంస్కారమును వర్ణించుచు, రావణుని సంస్కారము కాటూరివారి కావ్య వస్తువైవది చెఱుచున్న జనులగ్నికర్మగారు శిశుపాలుని ఛత్తబలేషము కావ్యవస్తువుగ గ్రహించినారు జయవిజయాల యీ వస్మత్రయము మూర్తిగ నేటికిని సంస్కారపరితమైతైరథత్తీ క్రమముగ నిలచుచు

కాటూరివారు రావణకృష్ణముతో వ్యవహరింక, సంస్కారము చూచితమగుచున్న 'బౌల వృక్షహృదయము'ని గ్రంథనామము వుంచినారు శ్రీరాముఁడు పముద్రతీరిముచేరి కర్పాపింపుపైనుండి, సాగరాఁడు శ్రీమన్నారాయణుఁడు వాళిరక్తియై యేతెంచినాఁడని రావణునిపట్ల తెలిపినాఁడు. తినియవృష్టమును తలఁచుకొని బౌలవృక్షదాపంకకవళించైని వంకర్పమీఖండకావ్యము రామువై నందిరకాల పరీక్షణము ఫలింపెనను వంటోవను లోపాలు, వానని హరించికెచ్చిన కాధయనిండు రావణునిలో వృక్షము వానీహరణముఁ గానించుటతో

శ్రీరాముడు తనకడకు రాజేమో యను శంక మాత్రమే తనచేబట్టి దుష్కృత్యము చేయించినదని అతని వ్యధ కార్యమునింతవఱకు నుపేక్షించిన రామునిపై పనే అతరాధము పర్యవశ్యమైనది రావణుడే శ్రీరాముని యన్వేషించుచువలచుచోరావను శంకకుమాడ పూర్వ జన్మ సంస్కారమున వచ్చిన వైరభక్తితో నమాభావముగ వెచ్చిన మహాదీరునిగ రావణుడీకావ్యమున నిరూపించఁబడినాడు

“రావణుడనన్నఁగాళ్ళెఱచు రాయయి అవృథఁగాదు జాలిమై
గావఁగ నాతి శోఠియును గాఢియు గ్రద్దయఁగాదు లోక ని
రావణుడుగ్రహిరచరిత గ్రథితుంకతియారయో నగ
గ్రీవుడు బోరిలోలోడిచి గెల్పును జయ్యునుగాక వేడున”

లోకవచనమైన బోర్తత్కర్మయు, ప్రభుత్వకంఠరి యనురాగ మును ప్రకటించుచునే రామభక్తాగ్రేసరులను కూడ వ్యసించి భక్తి స్మరణమును వైష్ణవ సంప్రదాయము నిండు రావణుడనుసరించి నాఁడు ఈ పద్యమున పరువగ నపాల్య, శబరి, ముగ్రీవుడు, కాక నురుఁడు, జటాయువు సూచించఁబడినారు

వైరభక్తి

జనుజన్మి శర్మగారు రచించిన యాకావ్యము ప్రధానముగశిశుపాలుని సంస్కారమును సూచించును ఆ సంస్కారమునకు పూర్వరంగముగ పూర్వజన్మవ్యయమునుపొట్టాత బావమున శర్మగారు వర్ణించినారు ఇంకలి ప్రథమాశ్వాసమున మాత్రమే బాగున్నప్రశంస యున్నది చతుస్వయంబలన శత్రులై జానునయోనియెండు జన్మించి, భగవదను గ్రహమువలన భక్తిని విస్మరించునవ్వారై, జన్మత్రయమున జయవిజ

యలు పొందిన యోర్ది యాకాశ్యమున వర్షితము కాని పార్శ్వదు
లలో నొకరివచ్చును కవికి ఉపాదేశమువస్తునైవది హిరిణ్యకశిపుఁడు
ప్రహరమునతో చేసిన సంవాదమా యోర్దిలోని భాగముగ కవి చుటో
హారముగ వర్ణించినాఁడు 1

శిశుపాలుని వృత్తాంతమున మాత్రమే కావ్యవస్తువుగ గ్రహిం
చినను, హిరణ్యాక్ష అంభకర్ణుల వృత్తాంతమున కూడ వీరు సూచించి
నాడు 2

రావణుని వృత్తివదితు వలీ వర్ణనైవపుడు వదలునా యను
నాతురతయే నిందితము వీక్షియించెనట కాని శివునివరము చుర్లం
భ్యునై ఆయుశ్శేషమును వీర్తి కించినది అట్టి దీర్ఘాయువును భరింప
లేక, హరిజ్ఞాంతకు కరుణించుభోవులచే, రావణునిక, వీరవనహరింపక
తివ్వలేదు.

"శీతభక్తిక బ్రహ్మచారి రావణుని హరింగారి యుద్విష్టు న
య్యవినయ్యుక నిజహరినిర్మితి మాయంతేనైవక రాక యే
చువునందున్ దెగవారి యుద్వతిః రావణాదున్ గదా యందు వ
క్రేదియన్ గాదు న రింతప్రయసి నిశ్శేల్యునించెంచెనె" 3

రావణుఁడు వాణీవస్తునను వైరముతోక శిశుపాలుఁడయ్యె
ననుటకది యుపోద్ఘాతము

శువిధముగ ప్రాచీన, అర్ధాచీన రామకథాకావ్యములందు
రావణుని వర్ణనంపూరము నిగదితము రామకథలయందేకాక

1 సైతభక్తి, వెంకటేశ్వరి అనుదగ్గిరక్కాదు, వర్ణములు-17, 18 పుట-4

2 సైతభక్తి, అనుదగ్గిరక్కాదు, వర్ణములు-20, 21 పుటలు-4, 5

3 " " " వర్ణము-24 పుట-5

మాధుమతాదీయం రావణంఽను శ్రీరామచి వారాయణంబిగా నెఱిఁ
గియే నీ రావణచరణము గావించెనని ఎక్కించినాఁడు

“అమానవం జాతమజం కుశే మనోః

ప్రభావినం భావినమంతమాత్మనః

యమోచ జానన్తురీ జానకిం న యః

నచాభిమా నైక ధనాహి మూనినః”¹

రాముఁడు మానవమాత్రుఁడు కాఁడనియు, అచ్యుతుఁడనియు,
మనుచింతయున లేనను సంపూరించుటకే వర్జించినవాఁడనియు నెఱిఁ
గియ రావణంఽను జానకిని విడువలేదు అభిమానధనుల కాత్మగౌర
వము ప్రాణమాకన్న మిష్టకదా ।

కుంభకర్ణుని సంస్కారము

విష్ణుపార్వతుల ప్రహరణచక్రములలో నాకలికి ప్రధానముగ నున్న కైరము ద్వితీయవియందు తీవ్రతెగి, గంగమొనలు భాసిం చును హిరణ్యాక్షునకు హిరణ్యకశిపునకున్నంత తీవ్రమైయు కప్ప ట్టను పరుణుని యుపదేశమునుండి హిరణ్యాక్ష విగపఱునను న్వల్చు ఘట్టమే చాకిరైరచునకు నివర్తనము అట్లే కుంభకర్ణునియందును రావణునియందున్నంత తీవ్రమైరచు నుల్కలు రావణునితో విశా దించినవాడను కారణముగనే కుంభకర్ణుడు శ్రీరామునితో యుద్ధము నకు పన్నుటఁజై నాడు. నీకును రావణుడు కొనితెచ్చినవాటికి కుంభ కర్ణుడు ఏలానియై యుండెను. ఇదికాలోదరము నాటికి మేల్కొనియుండి, తిరిగి యుద్ధారంభమానకు ఏలాగకుంజై నాడు. ఈవిధముగ రామ రావణయుద్ధమునందు కుంభకర్ణునకు దీర్ఘ కాలాను బంధము లేదు.

కుంభకర్ణుని పరాక్రమమహావ్యయము అతడు నిడివని నమయమున యుద్ధము సంభవించినచో మఱియుగ రాక్షసవీరులకు యుద్ధమునకు వెళ్ళవలసివ అవసరమందెడిదికాదు కుంభకర్ణుని పుట్టు కను చూడంగనే బ్రహ్మదేవునకుకూడ భయముగలిగినదట. అందు వలననే సృష్టకునితో పరమావయగ నిరావకుంజమై యుండువని బ్రహ్మ కుంభకర్ణుని కవించినాడు. 2

1 "కుంభకర్ణం పశున్మైత్రవ విశ్రావన ప్రహరణః"
వాల్మీకిరామాయణము, యుద్ధకాండము, 81వ పర్వ
శ్లోకము - 33 పుట - 178

2 * కైరకాండములోని కామ్యకాండమునకు, ఈకామమునకు భేదముకన్పట్టదు.
విద్రవకర్ణుని మాయయని * కైరకాండము

కుంభకర్ణుడు పుట్టగనే ప్రజల ఎదుటాంతుముగ భక్తింబునాని నాడు అందువలన సచిరకాలముతోనే లోకములు నాశనమగునని భయపడిన యాత్మకుడు బ్రహ్మతో మొరపెట్టుకొనినాడు బ్రహ్మ కుంభకర్ణుని తనయొద్దకు పిలిపించి, లోకవినాశమునకు విశేషముఁ జూపిన జన్మనిచ్చెననియు సైవిధముగ శపించినాడు 1 ఏమిట రావణుని ప్రార్థనపై నాదునా? కొనినముమాత్రము మౌనముతో మౌనమనియు, అదివలన నిరాకాలమునకు వెరచునాలోకము కుంభకర్ణుడు స్వీకరించుననియు బ్రహ్మ యుగ్రహించినాడు

వానరసేవలతో శ్రీరాముడు సముద్రముఁ జాటించివాఁడనుచు రైతని రావణుడు ముక్తులను నిమిరేకఁజూచి ముక్తా లోదనము చేసినాడు అప్పుడు కుంభకర్ణుడన్ను అర్చిస హితమునం దాచిర్చమున్ను శ్రీరాముడు నారాయణుడను విశ్వయముగాని, ఆతఁడు రాక్షసకులమును నశింపఁజేయునను భావిష్టానముగాని కన్నులు

“నామోనరాజాకార్యాణి యు కరోతి వశానన
న వ సంకర్షణే చక్రాత్ విశ్వీకార్థమతిః పునః”
‘అయినామోన కార్యాణి విలీకాని యాదయ
క్రియ మాగాని కుష్కంతి హింపన్వక్రయతేష్యుః”
“యః చక్రాత్ పూర్వకార్యాణి కరుతే బద్ధిమాహితిః
పూర్వం తో త్తరకార్యాణి న వేద, నయానియా”
“తవ, వక్షకు కృత్యేషు ప్రసమిక్ష్యాధికం బలమ్
చిదగత్యై ప్రవక్ష్యంతే క్రాంతస్య ఖమపద్మిన్యచ”

1 “ద్రువం లోకవికాసాయ లోకస్తేవాః పరిక్షయః

కస్మాత్ కర్మమర్కప్రకృతి మృతకంబు, కలవ్యుఁడే”

యథాంశము, 11వ పర్వ, శ్లోకము - 24 పుట - 779

“త్వయేకం మహారథం కార్యమృతదింతిరమ్
 దిష్ట్యా త్వం వావధీతామో విషమిశ్రేణివామివమ్”
 “రస్మాత్త్వయా సమారథం కర్తవ్యమృతమం వైః
 అహం సమీకరిష్యామి హత్యా శ్రేణం తివావధుమ్”

‘ఏదనినై మను యోగ’గా వాలోంది చీయవలెను ఒక కార్య
 మును ముందు మెనుకలుగ చేయుట రాజధర్మముకాదు నీవు న్యాయ
 ముగ ప్రవర్తించకపోవుటవలననే నీకు ఇంతులను ఇంతులించు సవన
 రము కలిగినది ఏమైనను రాజై సవాఁడొక నిశ్చయముచేసిన తరువాత
 కాదిక కర్మాత్మచరణరాదు ఉపాయములేక ప్రారంభించిందనులు
 అష్టాదితరతమైన హవిస్సువలె మచ్చరితముల విచ్చును కరణీయము
 లందు చపలుఁడై తపతాపాలమును నమ్మి ప్రవర్తించినచో వాని
 యందలి బోధము కనిపెట్టి విరోధులు మలుపుగా భేదించును ఇప్పుడు
 నీవుచేసినది అమృతదింతిమైన కార్యము అభ్యర్థనకేమున రాముఁడు
 నిన్నింతపాటు పంపారంభలేదు అందువలన నేను ప్రతికారము
 చేయుటకు ప్రయత్నింతును రాముఁడు నన్నెట్లును ఒక్కరైనా
 ముతో సంబంధము లేదనవలెను ప్రయోగించునంతలో నేను
 రాముని శంకలగును

అను మంత్రోద్ఘాతము వలుకులలో వాతని రాజనీతిజ్ఞుల, హిత
 వాక్కు, కర్మాశ్రమము ప్రయ్యుటములు ఇటు వాంఛనర్హికి వలు
 కులును స్మరణీయములు

“మరులకుఁజాలదుక్కరమైన కార్యంబు

నెత్తికొంటిని ఘటించుటకును

నీతోడబుట్టుట నీతోడ నిలవక

నాకుఁదక్కనె నై కర్మవాధయిపుడు

జరుగంగఁదగు కార్యవరణి వదించెద

నీవగతుర నేనునీల్లజేసి

కార్యంబు పరివడఁగావించి శ్రీకావ

లార్కమెరుచ్చికులక్షరఁడినఁ

గేల బరిధుమూని లీలమై దివ్యమ

గజగుగోత్రములు కడలగవ్వఁ

గొండలోలు మీన గండున గర్జింపఁ

గొండ పగతుండైన రెండువడఁదె"1

అను తుంభకర్ణుని కలుగులు పీఠరస వసుందితములు "నీతోడఁ బుట్టుట నీతోడ నిల్వక నాకుఁదవ్యమ" అనట, చేయఁజొర్రవది యధర్మకార్యమైనను శ్రాతృధర్మమునకు కట్టుబడుటను సూచించును

"రెండవ కేరమున రాముఁడు

ఖండించెనుఁదిలోఁ దగగనానైతం

ద్దండత శ్రీరామదండము

ఖండితమరణాల ముఖము గొంతుము విూదన్"2

రాముని యొడటిరామునజే నేమజాము కార్తవ రెండవ రాము మైచి నన్ను ఖండించులోవలనే మైచి యీరాముని నత్తురు నేను శ్రీరామదను అవలసివ్ర సుఖవదుము

"రంగుని + అ నత్తురని యొక పదచ్ఛేదము - రంగ + నానత్తురని యొక పదచ్ఛేదము రెండివయ్యమున నానత్తురు నేనే శ్రీరామదను, అనం నీవ్ర సుఖవదుము"3

1 మందరము, యాదృశాంశము, 12వ పర్వ, పద్యము - 246 పుట - 106

2. " " " పద్యము - 247 పుట - 106

3 " " " పుటలు - 106, 108

"భీమా-హ-వరంగంబున

భామవపురి శ్రీ మృత్యువంశి వల్ల

రామిండు పదవది నీరా

భామ రత్నంబులొందు భాధమానమనన్"1

"అశ్రీరామిండు భయంకరయృద్ధులందు జచ్చి యువపురిఁ జాగా వాడల నీరాభామారత్నముతో నీపువంతోన్గింపుము పెంచవ యుద్ధము - 1 యృద్ధము 'నేను' అనునది అధ్యాహారము నేను భయం కరయృద్ధభూమియందు జచ్చి యువపురిమునకుఁ జాగా జవం శ్రీరామిండు . ౦౨వమాతో నీరాభామారత్నమును లొందును నున్న జంపిలవాఁడు పన్ను జంపక విడుచునా! కావున నీపు చచ్చిన వాడనే నీరా నీపుయృద్ధమున జచ్చిన పదవది యువ పెచ్చినను పెచ్చవచ్చులు లేక చుననుమ పదము కర్తగాను గ్రహించవచ్చును"2

ఇత్యాదిగతున్న సంభకర్ణుని నలుగులారని సంహారమును నిగదించుచున్నది

యృద్ధమునకు బయలుదేరి పోవుచునుకూడ సంభకర్ణుఁడెట్టి యువదేశమున రావణునకు చేరివాఁడు 3 రాక్షసవీరులందఱును యృద్ధమున మిడియించుట కాంచి, రావణుండు సంభకర్ణుని యుద్ధ నిద్రలోఁబెట్టి, ౭౦౯ ఎగరమును రక్షింపుమని కోరవాఁడు అందులకు సంభకర్ణుడు మృతాలోచన పులియొన పెట్టికొని మూడుసరి కామలలు పెచ్చుకొండలో అట్టికే జాటిల్లెదమను,

1 సందరము, యృద్ధకాండము, 12వ పల్ల, పద్యము - 248 పుట - 108

2 " " " 248వ పద్యకావ్యరక్తము, పుట-108

3 వాల్మీకిరామాయణము, యృద్ధకాండము, 41వ పల్ల,

కోకము - II పుండ్లి II పుట 182

“దురితములు వేయవారలు
నిరయమున నులుగున నీచేసిన యా
దురితము తత్ఫలమొందిన
విరియక చేసిన కుంభవింశతిఁజేసెన్”¹

అది రావణుని మందలిందినాడు

“యనునీమహాదురస్థిని
చదివేయని యదియనునీ బరహితంబా
దూతాధిప నామరిమిది
వినునూపల వేయని యభీష్టమునగిదిన్”²

పరగారాధారణము : భీషణునివలె తనకును నమ్మితముగాదని
కుంభార్జును నివృత్తుగ తెలిపినాడు

“చాలు రాక్షసరాజ .. ” 1484

“యోఁడునుగని నే ననురళింపని .. ” 1485

“నామహిరింపు ముష్టితనంబు , ” 1441

ఇక్కడి పద్యము లక్ష్యపథ్యము యుక్తియులే కుంభార్జున జ్ఞాన
మునకు నిమోదలములుగ నున్నవి ‘శక్తివాళింబు’ - ‘శక్తింబగు
రామునివలన నాశము నేను వేయించుకొని’ అను కుంభకర్ణుని వలంబులు
‘నుచ్చూలభిన్నగ్రీవవస్థ’ - ‘నాచూలమునకగోచరమైన నాచింతమును
నేన ఉత్తిరించుకొని’ అను హిరణ్యకేతుని వలంబులు స్ఫురింపఁ
జేయును.

అధ్యాత్మరామ యోగమున కుంభకర్ణుడు రావణునిచేసిన
ఉపదేశములో శ్రీరాముడే నారాయణుడని నిశ్చయజ్ఞానముగ్నది.

4 మందరము, యుద్ధరావము, 88వ పర్వ, పద్యము 1412 ఎం - 872

1 మందరము, యుద్ధరావము, 88వ పర్వ, పద్యము - 1428 ఎం - 878

"కుంభకర్ణ ప్రచారాచారా రావణం రాక్షసేంద్రమ్
 తిర్యం యత్ త్వయా కర్మ హృత్కవాళాయ కేవలమ్"
 ఐ దృష్టుసి తదాభాగ్యాత్ త్వం రామేన మహాత్మనః
 యది విశ్వతి రాయస్త్యం జీవన్నాయాసి రావణ"

"రామో నమానుజో జేవః సాక్షాన్నారాయణోవ్యయః
 వీతాభః పతి లక్ష్మీ రామపత్ని యశస్విని
 రాక్షసానాం వివాళాయ త్వయావీతా మమధ్యమా"2

శ్రీమద్రామాయణ తత్త్వకోశమున వారణాసి ముద్రాస్థానా
 కాశ్మీరారు కుంభకర్ణుని ధర్మరత్నమును చక్కగా నిరూపించినారు
 వారియధిపాయునిది

రావణుఁడు కుంభకర్ణుని నివ్రలేడి, రాక్షసకులమునకు వచ్చిన
 తనకును వర్ణించి "త్రతాయస్వహమహాల" అని ప్రార్థించఁగా కుంభ
 కర్ణుఁడిట్లునినాడు

"దృష్టో జోహో హి యోహృధిః పురానుత్ర విదర్శయే
 హిలేద్యవధియై శ్రేణ సోయమానాదిత స్తయో"

దెయక వదా లోచనము చేసినపుడు ఇట్టియుత్సాహమునని
 మేనునుకొని చెప్పినాము హిలోకులను వినిపించుకొనిని నీకు అది
 ప్రాప్తమైనది

"శీఘ్రం ఖల్వభ్యపేతిం త్వాం ఫలం సావవ్య కర్మణః"

1 ఈవాక్యము శ్రీమద్రామాయణమునందలి "దిష్టియై త్వం వావర్తితామో"
 అను శ్లోకభావమును బోధియొప్పుది

2 అర్కాశ్వరామాయణము, యుద్ధకాండము 23 వర్ణ
 శ్లోకములు - 18 నుండి 19 పుట - 488

నీకావహరణహాసగు సావకర్మములుగ్న-ధరితు ఎవ్వడో
కాక శీఘ్రముగనే నీ కిందుకొనినది రాజోపు అసభ్యమును విచారిం
చక శేవల వీర్యవర్మముచేరి నీవాపని చేసినావు

"యదు క్షుణ్ణపాతే పూర్వం ప్రియయా మేనుజేనచ
తదేవనోహితిం కాశ్యం యథేచ్ఛసి రిథాకురు"

నీకు తెలిక నీవక్ష్మియందోదరి, నాకన్యాయు విధేయములు చెప్పి
చే మనకు హితము అచ్చ నీయిష్టయూ ఇట్టిమాటలు రావలెను
నిది ప్రకృతై నీవివ్రము చేయివలసినది లేయక నాకు జోధింతువేమి?
.. అని పలికిన రావణునితో కుంభకర్ణుడు ధైర్యముచెప్పుచు
'అవశ్యం హి హితం వాచ్యం ఎర్వావస్థాం గతిం నయో' .. అని
చెప్పి, కుంభకర్ణుడు యుద్ధములో ప్రవేశించి మహాయుద్ధముచేసి
అంకితవానరుడును ఇచ్చించి చాలకుందిని సధించి కుంభకు రామకాణ
ప్రహరణులచే హానుఃకయ్యెను."1

రంగనాథరామాయణమునను ఈయిపదేశము చాలవలెగ్నై
యొన్నది, రావణుని కాలావధి పూర్తికావచ్చివల్లనూడ కుంభ
కర్ణుడు స్వప్తముగ పేర్కొనినాడు శ్రీరాముడే నారాయణుడను
నిశ్చయి జ్ఞానమూరిని ఉన్నది

"అరథన పరవశీ శరచిత్తైః సవ్యః
వరియినాతిఃకు మలంబంతయి తెలుదు"2

అను కుంభకర్ణుని పలుకులకు రావణుడు శ్రోధపరవశుడై,
ద్వభావల్పములు మది కార్యము సాధింపుమనినాడు అందులకు

1 శ్రీమద్రామాయణ శతతర్కకవము, శ్రీ వారణాసి మద్రహ్మజ్యోతిషిగారు
పుట - 244, 245

2 రంగనాథ రామాయణము, యుద్ధకాండము, పుట - 388

కుంభకర్ణుడొకనాఁడు తాను చేపట్టి వలన నెఱిగిన విషయమును
రావణునకు వివరించి నాఁడు రావణుని బాధలు వడలేని చేపతలు
ప్రహ్లాదు మొర వెట్టుకొనఁగా, అయన

"వరమిచ్చినాఁడ నేవానిమున్ను
సురగరుడోరగామర యుక్తవిరుల
చేసిన కావమి సిద్ధంబుగాఁగ
దీరికీమాట చింతించితివివఁడు
వడవఁడుమనుజుల సై కుంభంబుగాన
వడవ నేనును వరవానకాలమున
గాన రావణుని వంగరభూమియందు
మానవ్రులో ద్రురు మునుజులొకమం
జరియింతఁ బ్రార్థించె జనునాది విష్ణు
వనజనాథుని లోకవంద్య మునుండు
సనత్రుఁడు సురములులల్ల కాదంత
వనిభుండు పారి మిద్రుఁడై పుష్ప బడలి
పనిచెప్పి వారకుండరిగై సై తేజ
దినకరకులుఁడాదిచేత్రంబుగాని
మనుజుండుగాఁడు రామశ్రీ కిశ్వరుఁడు
జడకంధసనిచ్చి కరణము చేగ
సనచర్యులై చేపతలుగాఁగంపు
వనుజేక నామాట తథ్యంబు నమ్ము"¹

అని కుంభకర్ణుఁడు శ్రీరాముఁడు శ్రీమన్నారాయణుఁడే
యనియు, నీకాదేని నాయనకిచ్చి కరణుకోరుమనియు రావణునకు
చేరించి నాఁడు

భాస్కర రామ యోగమునందును కుంభకర్ణమును రామయ
శ్రీమన్నారాయణయందు విశ్వయజ్ఞానమున్నట్లు వర్ణింపఁబడును

"అదిమధ్యాంతరహితంజై వట్టి విష్ణు
వసుదనుల విధారంబిట్లులవరించి
రవిబలాంబుల సోమంజై రామచంద్రుఁ
కురుబలుఁడు గాని సామాన్యవరుఁడుగాఁడు" 1

భాస్కరరామాయణము రంగనాథరామాయణము నందలి
భావము యథాశీఘ్రముగ గ్రహించుటయే కాక గతాంత విస్తారముగ
కుంభకర్ణుని విశిష్టము, సమయజ్ఞ కలను నిరూపించినది ఈసందర్భ
మున శ్రీమద్రామాయణము, యుద్ధకాండమునలి యుపదేశముతో
రంగనాథరామాయణ ఘట్టమునకు సమన్వయము భాస్కరరామాయణమున కూర్చుంటినది

"దూది కార్యమేను దూయింత్రవనుయింబు " 886

"కానుక్రోధ మదాతిరేకమాన..." 887

"యెడలపలయు విధము వివరగానించుట..." 888

ఇత్యదిగ కుంభకర్ణుఁడు రావణునకు హితముచెప్పి, నారద
మహర్షి వలన భామ ఎనివ మృత్యుంతమును అశ్మకు వివరించినాఁడు
రావణ వధోపాయము చింతింపునని దేవతలు ప్రార్థించుఁగా పితా
మహుఁడు,

"మదీయవరంబున వాఁడు సురాసురుల కజయ్యెందు నరవాస
దులదేశం జచ్చునది కారణంబుగా విష్ణుండు వశేరఘనకు బుత్రవతు
ష్టయింబుగా జనించు నిలింపులు తరుచులై జనియించి యాశ్మ
తోద్వకుండనును పెంకర్తి సుండయ్యె" అనిచెప్పి, కుంభకర్ణుఁడు

"రామచంద్రుండు వారాయణుండు బలిమఖలు బద్ధి ద్భులులిది నిజ్ఞ పంతు సన్నమగహించి విగ్రహంబు విడిచి నీతనిచ్చిపుచ్చి రాక్షస కులంబును లంకను రక్షింపుము మనకొలుచు బ్రహ్మకు సుహృద్భుః పగు సద్దేవ దేవునకు పయ్యగించిది నమికోతంత"1 అని అన్నకు విన్నవించినాడు ఈపలుకులు కుంభాద్లుని సంస్కారమునకు, క్షానిర్వమునకు నిదర్శనములు

రావణుండి యొక దేశమును లక్ష్మ్యప్పలేదు రావణుని తోడ బుట్టిన కర్మమునకు కుంభాక్షణుడు శ్రీ రామునితో యుద్ధముచేయక తిప్పులేదు ఇది కుంభాక్షణుని యుద్దేశ్యము కాని భగవద్వింకలము యుద్ధమునతిప్పు పెరవేరదు కావున సంస్కారము, పడమగహము, తెంతును రామాయణోపదేశమునవి, కుంభాక్షణుని యుద్ధమునను నిమ్మిలితములై నదని తెల్పుకతిప్పుదు

విశ్వవాళవాడు కుంభాక్షణుని క్షాని పంపింపిగ నిరూపించినాడు పురుషార్థక్షానము, పృష్ఠీతిత్వము, అత్మలక్షణములు కుంభాక్షణునకు పరిపూర్ణముగ తెలిసినట్లు కల్పవృక్షముని నిరూపితము. యుద్ధరంగమున రాక్షసవీరులందఱును నిరుపగా మోయుట చూచి, రావణుడు కుంభాక్షణుని నిద్రలేపి మహారణమునకు తోడ ప్రేరేపించినాడు

"ఏమోలోచనచేయుచుంటివన వాచేమున్న దేమన నీ రాముండిచ్చితిలేలరావలయు సుత్రామున్ జయించంగ వ్వర్థాచుంబందలి పర్యలోగములు పొన్నుతావుములే గాంగ వ్వర్థామక్రికధికంబు లేదనుచు లేదంబులే ప్రశంసించుగన్"2

1 రావ్యరరామాయణము, యుద్ధకాండము, పదవము - 882 పుట - 467

2 శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షము, యుద్ధకాండము,

కుంభాక్షణుండు, పర్యాయము - 242 పుట - 187

"పదిత్రులతోడఁ జెప్పవలె పథ్యము నైరము . " 243

"దుణియును శత్రులందఱుఁ గ్రహముగఁబ్బియ . " 244

"అట్లులు కాక నాల్గుపురుషార్థములై చు నాల్గుగుట్టముల్..." 245

"తెలిసిన యాగమార్గములు తెల్విఁగి నీతిఁగఁగ " 246

"ప్రెగ్గడబండు దుండయిన రీతులు కల్లు " 247

"నేరము పంచభూతములనిల్పిన చేతనకావ్యయోగమా.. " 248

ఇత్యాదిగనున్న సంభోగర్థుని కలుగులాదిని జ్ఞానపంపిన్నిగ నిగదిలే మొనర్చును

"తనయుత్రాటగుణంబు నిశ్చలము పొందవరాక యుండగఁగె

ల్యన కల్పించును బ్రహ్మయోగము నిరంశులుద్ధి శత్రుండు పో
వులు వ్యామోహము పెంబడిం దనఁగఁగఁ జోనైన మేల్తొవ నెం
చునునైన సం గదకుండనట్లు యధస్తాదధ్యముం బట్టుచున్"

ఇంతటి జ్ఞానపంపిఁగియున్న, సంభోగర్థుని భ్రాతృభక్తి ఆశని యుద్ధమునకు పోతునైది

లక్ష్మణుడు రామునియందు చూచిన భక్తివిశేషమే సంభో
గర్థుఁడు రామునియందుఁగి బ్రదర్శించినాఁడు అనియియును

"తనవిశ్వభక్తియే మొఱుంగుఁ దానయి యారించు మామొదందలన్
నునిదిరావభక్తియను నేర్పు నెఱుంగగ నేడు సంభో
గ్ధుని యొదలోన నన్నతె. మాల్కొను భక్తియు నేఁమొఱుంగు ల
క్ష్మణుడెనిఁ బక్షపాతిమడి మ నఁగఁజాలెనయేని రాముఁడున్" 2

అను మహోదధిని కల్కలలో వ్యక్తము

1 శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షము, యుద్ధకాండము
సంభోగర్థుఁడను, పద్యము - 294 పుట - 188

2 శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షము, యుద్ధకాండము
సంభోగర్థుఁడను, పద్యము - 297 పుట - 111

కుంభశత్రువకు రాముఁడు నారాయణుఁడు సోపయ్యును లలో
చేసె యున్నది

“నాకున్నదిదయు నాయన్న గారన్న
నాకున్న భక్తియు నమ్మఁజొలఁపెఁ
గారున్న వ్యర్థమో లేకున్న భాక్తియో
శకునిమాయ త్రమయ్యునీది నాకు
నాప్యదంతరము మూనాథుండు పాలించు
నా దేహమిలుచాల నర్హుడను
నారాయణూర్తి నారాయణుండై నచో
నరసింహుడు భారమొనయెడల

మనము భయపడవలయు సంకయమొప్పు
నన్ను బండ్లఁడు నుమి దై ర్యనాయకుండు
నెర్వకాల బాగ్రహ్యవ సంయుక్తుండు
ననుజభావ ముర్యాదా రహస్యతే త్”

269

“అరఁదాతంబై యైనచో నమరవిరాట
నను నమవరించినను బ్రయోజనములేద
యాతఁడారిండు కానిచో నమరఁదోడు
చేవఁగవేమియు నా కవవరములేదు”

270

అను కుంభశత్రువి నలుకులలో రాముఁడు శ్రీహరియేమో అను
శంక వ్యక్తము రాముఁడు విష్ణుభక్తానిచో నారసిని సంపాదించుటకు
ఎవ్వరినెఱియ మొకరలేదు విష్ణువే అయినచో నేనెఱియమున్నను
సాధించుట సాధ్యమౌకదని కుంభశత్రువి నిశ్చయము “నాప్యదంతర
ముమూనాథుండు పాలించు” అనుచో కుంభశత్రువి హృదంతరమును
శిమూనాథుఁడు పాలించుననియే కాక, మ + నాథుండు = లక్ష్మీ
నాథుఁడై న శ్రీమన్నారాయణుఁడు పాలించుననియు చెనుకొనితి

శ్రీరాముడే నారాయణుడన్న విశ్వయజ్ఞానమున్న రావణుడు రామునితో యుద్ధమొనర్చుటకు కుంభకర్ణుని నియోగించి నాడు సమవైకాలములయందును రావణుడు జాగ్రూకుడై ప్రవర్తించును రామోపతాప రహస్యమంతటి అవగతమే. తనతోటి చార్మకుడు భూలోకమున మిగులుట మర్యాదకాదు తనలోపాలు కుంభకర్ణుడును ఈజన్మమును ముగించవలసినదే కనుకనే రావణుడు కుంభకర్ణుని యుద్ధమునకు పంపెనని విశ్వనాథచారణిప్రాయదివినాకు లేనిచో "అనుజభావ మర్యాదా రహస్యవేత్త" అని విశేషణము రావణునకు వ్యర్థమగును

కుంభకర్ణుడు వీరోచితముగ యుద్ధమొనర్చి, తుదకు రానుచు గల ప్రహరములచే పాసిండ్ల నాడు

అవిధముగ ప్రాచీనార్షగ్రంథములును, సంస్కృతజాతాశ్టములును, ప్రాచీనాంధ్రకావ్యములును, అర్వాచీన విద్యద్వియర్పకులును వర్ణించినరీతిని వెలుగుముగ పరిశీలించినచో కుంభకర్ణుని స్పష్ట సారాంశమిట్లొస్తదగును

అప్రమాణ శరీరుడగు కుంభకర్ణుడు చేపట్రాచాది అనుగ్రహములేకున్నను మహాలాభ్యుడు ఈ యుప్రతిమశక్తి ఆతని దుశ్చరీతమునకు హేతుకాకుండ నిద్ర ఆతని చాలిటి వర్తమైనది అందువలన రాక్షసవహజునిగు ప్రవర్తన చాలకాలము మూరయిట చే పావబుద్ధి జరుగలేదు రావణునికై పోగరధర్మము నడునరించి యుద్ధమొనర్చినను, విశేషణునకువలె కుంభకర్ణునకును శ్రీరామునియందు మహావిప్లవము ప్రత్యయమున్నది. శ్రీరామునితో యుద్ధము చేయవలసినవచ్చుట కై వసంకల్పము ఇట్లు అపరాధజీవితయుద్ధధర్మజ్ఞుడై, తత్త్వజ్ఞుడై వీరమరణమునందిన కుంభకర్ణుడు తమ కైరథ కుండనుట నిర్వివాదము.

రావణుని సాధకత్వము

రావణుఁడు గుణాధిక్యత కల్గియు వ్యల్పబోధముల వలన లోకమున తియోగుల ప్రధానులగ ప్రసిద్ధుఁడైనాఁడు ఇత్యరజ ప్రయోగులములు భగవంతుని యాపాంతకమని భావతో 1

“స త్వం రజ ప్రయితి నిర్గుణవ్య గుణాస్తతః
స్థితినగ్గ నిరోధేషు కృత్వా మామాయా విభో” 1

భగవంతుఁడు వృష్టి రజోగుణమును, స్థితై వత్వగుణమును, లయోగై తియోగుణమును గ్రహించును. అందువలన భగవంతుఁడు యోర్మిత్రయోశ్శృణోదగుడు నారాయణుఁడు వత్వమూర్తి, బ్రహ్మ గజోయూర్తి, శిశ్రుఁడు తియోమూర్తియని ఆర్షవచనము 2 అందులన తియోగుల ప్రధానుడన్న మాత్రమున రావణుని హింసించవలసిన పరిచయ భావకాలమున భగవదనుగ్రహమున్నను, యెరవే నిరోధుగ్రహించబడినది యెరము తియోగుల ప్రభవము కనుక రావణుని తియోగుల ప్రవృత్తియు భగవద్విలసి రవే ఈ తియోగులయైనది ఆతనికి శ్రుట్టుతో నిర్వికదికాద తల్లియనరాధమువలన కలిగినవగుటచే వ్యయోక్తముకాదు అందువలననే ప్రారంభమునంగియు తయై ప్రవృత్తితో హతు భర్తృప్రవృత్తియు నమా నముగ రావణు-యందు కన్పట్టును. వా ప్రవచనము రావణునకు దశగ్రీవుడనునదియే స్వాధిభావము పోలయ్యుఁడు పంశనామము రావణునికే స్థితి సూచించునపుడు పోల వ్యకేబ్దము తియోగ ప్రయుక్తిగా, కాటూరివారి ‘పోల వ్యవృత్తయ’యను గ్రంథనామ నిర్దేశము ఇందులకురావారణము

1 శ్రీమద్భాగవతము, 2.11.3. పుట - 298

2 విష్ణువేదాంతము, శంకరభాష్యము, ‘భావకృత్’ శ్లోకము

ఉత్తరకాండమున, రావణుని మృతులు తైత్తిరీవణుని నుండి
లంకిను బలాత్కారముగ నైవము చేసికొనవలెనని చెప్పివచ్చును
రావణుఁడు వదిలిన వలుకులాకిని భర్తృకత్వరతను సూచించును
దుఃఖ్యముగా మౌల్యవంతుఁడీ దుష్కర్మమును ప్రోత్సహించఁగా
రావణుఁడు

"అథా బరీఁ దక్రీహో మాతామహా ముపసీరహ్
ని తైశో గురురహ్నిం నా రహసే వక్తుమిద్యుశహ్" 1

'పుణ్యవంతుఁడైన భవదునిశూన్య యిల్లువలుకుల రగదీని
సమాధానమిచ్చిచేడు ఇల్లు పెద్దవారిని బుద్ధులుచెప్పిన ఆరిని
భర్తృజ్ఞర దుర్మంత్రమువలన బుద్ధమైనది. "దుర్మంత్రాత్ స్మృతి
ర్విసక్యతీ" అనిచా ఆశ్చర్య! తల్లి ఆనూయమాద రావణునిట్టి
దుష్కర్మకర్తయగును ప్రోత్సహించినది ఆరిని యబ్బువ్వమువలన మిండ్లో
జరివంటి ఉత్తమురాలు భార్యగా లభించినది అట్టి మహావశవాళ
మును రావణుఁడు కర్మవిశాసముచే వద్దనియోగము చేసికొనలేక
పోయినాఁడు

రావణుఁడు భ్రాతృహర్షి శృ పూరితుఁడు పదురాంగణమున
జుంభకన్దుఁడు మరణించెనని తెలియుఁగనే తిమ్మని పరాక్రమాధిక
ముల రిలఁచి, రావణుఁడు ఓరివరిభక్తుల దుఃఖించినాఁడు తుదకు
అతనికి జీరితమైన సనే బ్యామోహము వశించినది

"ఏటికినాకురాజ్య మివ్వనేటి నీవుని యేంపీత నా
నేటికి జీవితము రుచియించునె నామిమలాంకురేనిశో
సాటికి భ్రాతృభాంత రివ్వచంద్రము నే పథియింపునేని ము
మ్మటికిఁ నా తెమలు కొఱమూరిన యాబ్రహ్మకేల భూమిపై" 2

1 శ్రీమద్రామాయణము, ఉత్తరకాండము, 11వ పర్వ శ్లోకము-18, పుట-348

2 శ్రీమదాంధ్రవాల్మీకిరామాయణము, (మందరము) యాద్యకాండము-1

ఇక రావణుడొనర్చిన శైలియైత్ర వీరధర్మము కావున
ఇంద్రాదులను జయించుట యశోభావముకాని దూషితముకాదు.
రావణుడు మహావీరుడు పాశ్చాత్యుగా శ్రీరాముఁడాతని వరాక్రమ
మున కాశ్యపరక్షిణుఁడు యుద్ధభూమిలో నిలచిన రావణుని జూచి,
పరీక్షణుఁడు అతఁడే రాక్షసరాజుని చెప్పఁగా,

“శ్రీరాముఁడానుకుల్పిని
యారాతేజయు నటువరాక్రమ మరలే
మూఁడు కరకు లచేవలె
నీరావణుఁడయితె చుర్చీరీక్షుండగుచున్”

“దేవరిలయంగు నేనియు
దేవారులయందున్దిట్టి తేజోయులియ
చేదేవినకఁగఁబడెనే
యీవీరునిదీ ప్తి కలుగదల నెవ్వరికిన్”¹

అది శ్రీరాముఁడు రావణుని బలవరాక్రమములకు కరము
వెఱుగించినాడు

రావణుని ముద్రుప్పత్రియనఁదగిన అంశము రాముఁడు జన్మించినదిమ్మిటనే ప్రాకంభజునది తేజతేజాంగము లప్పుటికిని లంకా
రాజ్యముని నిరంతర మాదరించఁబడినది. బానుమంతుఁడు లంకలో
తేజహరాయణము చేయుచున్న రాక్షసులకు గయించినట్లు శ్రీయ
ప్రహరాయణమున వర్ణితము ²

1 శ్రీమదాంధ్ర చరిత్రకి రామాయణము, (మంచరము)
యొద్దకావము I, 58వ పర్ల వర్ణములు - 1249, 1250
పుటలు - 588 589

2 “షడంగదేవవిరుపాం క్రతువరక యోజనమ్
మక్రూత బ్రహ్మసోపాంశ్య నిల్వతే బ్రహ్మరక్షసామ్”
మంచరకావము, 18వ పర్ల, 9^వకము - 2 పుట - 572

“అంకురాలింపెను వడంగగ వేదవిడుత మిల్లకీయా
పాంతులు వేసుకాను నమయించున మేల్కొని బ్రహ్మరాక్షసుల
మంకునొకతేగ కుది నదిని నింపె బ్రహ్మసహోవతుల
వింతగా వాద్యవాదములు నీమలవింతుగ మ్రోయుచుండగన్”

కావున రావణుడు నునులను, వేదగర్భులు బాధించుట
శ్రీరామునాగ్నిండుటగే యుద్దిష్టము అనిచుండు మానవ సుబా
హులు రావణ ప్రేరితులై విశ్వామిత్రుని యజ్ఞమునకు విఘ్నమున
ద్విమన్నుటలు బాలకాండము, కనువాళవర్గలో విష్ణురము అనటి
నుండి భక్త ప్రభువుగా రావణ యాశ్రమాగ్గమున కున్నట్లునై నడచి
నది అట్టచీకటు కాటక సుబాహులు సంహరింపఁబడి, నా రీచుఁడు
మూరప్రక్షిప్తుఁడగుటయందే వ్యక్తము. నీకావహరిణమున లుప్త
ప్రాయమై, జటాయు వృత్తాంతమున అవమృష్టమై లంకాగ్రమిణ
ముతో ఫలకర్మంత నిరూఢమైనది

రావణుని కలిగిన శాపములు ప్రభువుగా నాతని ముక్తి
నరలులై పరిణమించినది వీరి నాయా సందర్శకులలో రావణుడు
వివరించినాఁడు. ఈ శాపములన్నిటికి అపవృత్తిగ వాంఛనీ సుబ్ర
హ్మణ్యశాస్త్రిగారు వినివ్వయ్యును కూర్చినారు ఇది ఉత్తరకాండము
లోనిది కావున సప్రమాణియను వాదముంటి యున్నది కాని యుద్ధ
కాండమున రావణుని బాళ్యములలో నీశాపములు చేర్చినట్లనది
కనుక ప్రామాణ్యములని శాస్త్రిగారి యభిప్రాయము

నీతిను బలాత్కారముగ కనుభవించలేదు అని ప్రశ్నించిన
మహాపాద్యునిలో రావణుడు

“మహాపాశ్వ నిలోధ త్వం కపశ్వం కించికార్కణ
లికప్పత్తం తిదాభ్యామ్యే యదవాత్తం మియా పురా”

మహాపాశ్వా! చిరకాలమక్రిందట జరిగిన రహస్యముగటి
శలను చాచి చెప్పెద వినుము.

బ్రహ్మభవమునకు వెళ్ళుచున్న "పుంజగద్ధల"ను తాళ
మందు కూచి బలాత్కరించి నేనామొనుభవించితిని అన్నామె
బ్రహ్మయొద్దకు వెళ్ళి నావ్యాపారములు చెప్పగా తుదికుండై బ్రహ్మ
యొనగేపించెను

"అత్యంతశుభి యాదున్యం బలాత్కరిం గమివ్యసి
తవాతే శతభా మూర్ధాభవివ్యతి న వింశయః"

ఇదిమొదలు అవ్యక్త్రుని బలాత్కరించి పొందెదదేని నీరెప్పు
శతశతలములగును అని

"ఇత్యహం తస్య కావస్య ధీరః ప్రసభమేవ తామ్
నానోపయే బలాత్కరాం నై దేహిం శయనే శుభః"
(యొద్ద - ప 18)

ఇట్టికావమునకు ధీకుండై నీతను బలాత్కరించలేకున్నాను
అని

ఇక్కడ ఒకవిషయము ననుకొనవలసి యున్నది. రావణునకు
ఈ బ్రహ్మకావమేకాక రంభా నిమిత్తకముగ నలకూబర కావము
గూడ నిల్లున్నది.

"యదా త్వకాయాం కామ ర్భా భర్తయివ్యతి యోషిరమ్
మూర్ధాతః పత్రభా తస్య శిరీ ధవితా తవా" అని

తిలక వ్యాఖ్యా— ఈరేరవుత నలకూబర కావోపి రంభా
నిమిత్తకః ప్రాయతే. తత్రోపక ర్తివ్యవస్థ అవ్యక్తభవత్యే రహస్యం
బలాత్కరానంభవాత్. తస్య ప్రభవత్యేహస్యం బలాత్కరా

వంశవాదికిదిన్ 1 వలనూర కావనన్య కపోలలేనా కించిర్కరత్యా
దయమేన కాపో బ్రహ్మ ప్రవక్ష్యక్రియే సాశ్వాత్య ఇరిత్యన్

అశామని లతో మొదటిది వలనూరకావనని, అది రావణని
కపోలయనువలన అకించిర్కరమొనంతున అక్రితవాతిమొన ఈ బ్రహ్మ
కావము తరువాతి ప్రాప్తిందినదని సారాంశము 1

ఈకావములు పరశ్రమీవిదయమైనై నని నిర్వహారముగ ఇచ్చి
వలెనన్నచో లోక వ్యవహారమునకు ఈకావములే రావణని బల
ప్రయోగమును నిరోధించినది లేనిచో భావ్యమాలింపంటి అంతః
పురశ్రమీలు చేసినయె పదేళమును2 విని, రావణునిశూంకుంఠెనని
అతిని యోక్షరినో, అనహయరినో కారణముగ ఇచ్చివలసినప్పుడు.
తరమా ర్థవృద్ధితో యాచితో రాముని తనకడకు రిప్పించుకొనుటలే
నీతనవహించెనుకాని కాముకుడై కాదు కాదుప్రదర్శన లోకమును
వర్ణించుటకు రావణుడు మృత్యుభయముచేతనే నీతని విడువలే
దనుట వరదువాక్యములవలన వ్యక్తము

"నత్యాముర్నిహితే మోక్షం అరమరణో యథా
నోర్వహత్యముతో మోక్షం యథే త్యామితి మెధిలి
సామాత్యవ్య వ్యకంశవ్య నిశ్చయోహ్నిక విరతే
తదేషా నిశ్చితాబద్ధి మృత్యులోకాదుపశ్చికా
భయాన్నవ క్షి త్యాం మోక్షం అనిరక్షస్తు సంయుగే"3

1 శ్రీమద్రామాయణ తర్కకథనము, భారతాని మంత్రిహృద్యకాపిగాది
పుటలు - 161, 162

2 "అశామం కామయావవ్య కిరమవవవ్యతే
ఇర్పంశం కామయావవ్య ప్రితిర్పవతి కోదా"
మందరకాంశము, 22వ పర్గ, శ్లోకము - 42 పుట - 580

3 శ్రీమద్రామాయణము, యుద్ధకాంశము, 24వ పర్గ.
శ్లోకములు - 20 నుండి 28 పుట - 728

ఈ శ్లోకములలో నోనేయర్థము మూడు పర్యాయము లావృత్త
మొదటి నీమాటవై పదు నిశ్చయముగ చెప్పబడినవిపుడు 'ముమ్మ
టి' అనుట లోకసంప్రదాయము 'అమ్మతో మా మమ్' 'మ్మమ్మ
లోభాత్', 'పంతుగేన అవిరత్త'— అని రావణుని మరణము
ముమ్మారు పరమా పాశ్వములలో సూచితము

"రాజాన్య విషవన్యై రావణునిర్లయ
మణియై నవిద్యుదేనృత్తివిద్య
శ్రీరాని విభవన నీతిమన్యంతు
బలవిధకుల లోభపణవిరమ్య
యలజనకస్థానయన్తై న యమ్మోము
వృష్టాంకింబుగా గొనియోడిరమ్య
యింబుధి లంఘించి హమయన క్కుట
నిటనిటగంట ననుయల విహితవేత
మదినిఁగలఁబోయి మోపవమా మ్రింజై న
పాడు గాదెంబు ననులొనె పలకె నఁచ
ననుయ లోభింప భవకామ భవములోలె
నిమ్మ విడువంగ నొల్లఁడు నిర్జరాతి"

782

"ముమ్మనమామ్మగల్గ పలమాన్యఁడు నిమ్మకువంగఁబోఁడు" నన
బ్రహ్మను మృత్యులోభమున నిశ్చితమయ్యుం పొనిబుధి వఁ
డుక్కటి యీ విధిషికలకోతియే చెడరండు రావణున
కక్కనురీలురాతి నిమరామున కప్పున కేయనఁజున్" 1

783

అని మందరములోను పరమా పాశ్వములలో రావణుని మర
ణము ముమ్మారు సూచితము

1 మందరము, యుద్ధకాండము, 84వ పర్వ

రావణుడు రాముని వధింపఁగలఁడనుకొనిన నీర ఆరణ్య స్వాధీశము కాదు కావున నామెను రామునకప్పగించుటలో రావణు నకు నష్టములేదు రాముఁడే రావణాంధకుఁడను క్షుణ్ణుఁడను నీరా ప్రత్యర్థుఁడను రావణునకు బాధనాయకము యనఁడు అంతకుండు బరహస్తిధియేదయో ఆరణ్య మనఁడులో కోరియంతవచ్చునని భావించునగును రాముని యితిలోకోర్తిని రావణుడు గుర్తించినాఁడు యుద్ధకాండమున మంత్రులకు చెప్పిన మాటలలో నీవిషయము వృక్షమగును.

“నామకాకుం జననాయుక్తుఁడనై రఘురాముఁడు వాటివచ్చు న న్యూనముఖంబులో జాధియుక్త వరాక్రమసిరియై బయో హీనముచేసియో మఱి యెచ్చనిదికాదుకలకై బాపయో కాన బురీబలంబులకు గల్గ నుభం లోక యుక్తి తెచ్చుచా”¹

రావణునకు శ్రీరాముఁడే నారాయణుఁడను నిశ్చయజ్ఞాన మున్నట్లు యుద్ధకాండమున వృక్షముగ చేర్చినఁబడినది

“యన్యో ద్విక్రమి మాసాద్య రాక్షసా నిభవం గతాః
తం మనో రాఘవం దీపం నారాయణ మనామయమ్”²

‘ఎవ్వని వరాక్రమమునకు నతికాయ ప్రభుకులైన రాక్షస దీవులు హతులై నాలో అట్టిరాముఁడు అచ్యుతుఁడైన నారాయణుఁ డని ఇవ్వదనించుచున్నది’.

అని రావణుడు తలఁచినాఁడు ఇది యిండుమిండు యుద్ధము నంజలి దివరిభాగమున రావణునకు కలిగినజ్ఞాపము ఇది బహుకాల ముంజిరగ్గఱై, కిన్నుట వర్ణగ్గఱై వసుకుతు నాక్ష్యములు రామాయ

1 మంచరము, యుద్ధకాండము, 8వ పల్ల, వర్ణము-187 పుట-82

2. శ్రీమద్రామాయణము, యుద్ధకాండము, 72వ పల్ల, గ్లఁగము-11 పుట-413

గమన బద్ధములు యుద్ధకాండమున అనరణ్యుని కాశము గుర్తు
వచ్చినప్పుడే రాముడు నా రాయణుడను విశ్వయము రావణునకు
కలిగినది

అందుకు కాలవశమున భగవంతుని మఱచిపోవు సంకర్ష
మేర్పడినపుడు పాపకానంపాఁమును పునర్మమము చేయుట భగ
వంతుని కర్తవ్యము అప్పుడే అభక్తుల అర్పియులలోన కొందఱుని
వరమేర్పరుచెను కొనును ఉపద్రావంతుని విశ్వనాథవారిని.

"అచ్చటకొక్కమండును రహస్యము చెప్పఁగ వారివారి నా
యిచ్చల నచ్చటకొనిరి యాయన భాగి దీక్షి వచ్చునా
వచ్చినవాఁడు వాఁడెయిది అంధుఁడనాల్ మఱి యాద్యశేషుల
వచ్చెనుటలో వదించెడి వఱ యిది నేర్పిన నాటికి వృథా"¹

ఈలక్షణము వర్ణితయియునను నయిరియెనును చక్కగా
వర్ణయింతును హిరణ్యక్షునకు విరుణుఁడు, వారముడు యోగ్య
మైన స్థానముననున్నది వరుణుఁడు లక్ష్యము నిర్దేశించెగా, తల్లక్ష్య
విధికి వారముఁడుపాఠము చెప్పివాఁడు. ఇటు రహస్యముతో హిరణ్య
లాషి గ్రహము ముఖ్యము, విరుణుఁడు గౌరము హిరణ్యశిఖునకు
ప్రక్షుఁడును ఇట్టికర్తవ్యమును నిర్వర్తించినాఁడు రావణునకు వారి
వలె నొండు రెండు పర్యాయములుకాక, అనేకపర్యాయములు
కేంద్రులకు అనరహితవరి ఖరదూషణు దీక్షించునకు దీక్షా
న నను చేసినారు నుండోవరి హిరణ్యుని చెప్పినది నిరంశటి ఁట
ప్రభానుఁడు విధవణుఁడు ఇక శిశువులువి సంపూర్ణమును పునరుద్ధి
తముగావించు కర్తవ్యమును యుధిష్ఠిరుఁడు నిర్వర్తించినాఁడు రావ
ణియ కలభాషలో నిట్టివాని 'అహి' (వృక్షశ్రేణువు) అందురు

1. ప్రమాదములకు కల్పవృక్షము, యుద్ధకాండము, విప్రంగయింతుడు
వర్ణము - 85 పుట - 278

కూర్చుకొనివాళ్ళయూలు విడివడినట్లు రావణునకు శ్రీరాముడు
నా రాయణించెదెనియు, తపననుగ్రహించుటచే స్వామి రామావతార
మున నవతరించెననియు నిశ్చయజ్ఞాపము కలిగినది

“యద్యా పరామో మనుజః పరేశో
మూం భాంతు కామః పలలం బురొచ్చె
సంప్రసాదోయం ద్రుహితేన పూర్వమే
మనుష్యహోద్య రిభూః కరేణుత్ ”

పథోయిది స్వాం విరమాశ్మవాహమే
నై కుంకరాజ్యం పరిపాలయేయమే
సోదేదియం రాక్షసిరాజ్యమేవ
భోక్ష్యే నీరం రాక్షసుతో ప్రకామి”

“ఇద్దం విచింత్యాఫల రాక్షసేషో
రాయం విచిత్వా పరమేశ్వరం పారమే
విరోధ బుద్ధిప పారిం బ్రయామి
ద్రుతిం పథక్తా భగవాన్ ప్రసీదేత్ ”

మనుష్యుని క్రుంగై న రాముడు పదునాలుగుతేల ఇంది
పైశ్యముతో పాటు ఖరుకెల్లు పంపారించుగలఁడు! కనుక రాముడు
మోసవమాక్రించు కాఁడు పరమేశ్వరుడే బలాభ్యుదయై నైన పన్ను
కులయు ద్రిమంగ నిర్మూలించుటచే బ్రహ్మచే ప్రాణి కుండై నారాయణ
కుండు రథముకులమున జన్మించినాఁడు నేను నాకాయణునిచే పథ్యుడ
నైనచో నై కుంకరాజ్యమునే పరిపాలించుగలను అట్లుకానిచో నీ
రాక్షసరాజ్యమునే విరకాలయనుభవించుగలను ఈవిధముగ నాలో

1 అధ్యాత్మ సాహాయము, అరణ్యకాండ, 1వ పర్వ
శ్లోకములు - 55 పుంస 59 పుంస - 239

చించి శ్రీరాముని పొరిగా వెళ్ళి యింకను నిల్లు చింతించినాడు
విశోధమచేతనే నేను పొంది చేరగలను. విశోధమతో నమగ్నహించి
సంత మలభముగ భగవంతుడు భక్తి మార్గమున నమగ్నహింపడు '.

ఈతుదివాక్యములు "యథా వై రావలంభేన చిత్తస్తస్యయే
తామయాత్ . " అను భాగవతివాక్యములను స్ఫురింపజేయును.

భగవానుని పత్నిరముగ చేరుటకు మలభోచయమైన వైర
మార్గము ననుసరించినాడు రావణుడు. 'వరదారావహరణము కల
మునకు చేటు, అనభుడు పారి చిత్తుడై పుడమిని బుట్టినాడు
రాత్రిన బాపకిది రఘురామునకు పంపింపుట'నిన కుంభకర్ణునకు

"అరాధువుడు విష్ణుదేవగుణాగ యేమి
యా రామునకుఁ దమ్ముడై న సౌమిత్రి
యా రయి శత్రుండై యగుగాగ యేమి
యా రవినుతుండొ బ్రుదేవగుణాగ యేమి" 1

అని సమాభాసమిచ్చిన రావణుడు

అంచితజేవత్వముమూనివచ్చి
నంచిన నిట మానవత్వంబుగొంది
బగదేవరక్షై సరహితోవరుడు
బగతిపై రాముడై జనియించినాడు
వైరంబుగొని మనసభ కొఱై న
నారాముతో వంధి యిదియేల పోవలె 2

అని రాముడే నారాయణుడని నిశ్చయించి చెప్పినాడు.
పగగొన్న తమను రాముడు పరిమాన్వి తీరుననియు, కనుక నాతనితో

సంధి పొడంగదనియు రావణుడు కుంభకర్ణునితో కార్యమునీరిని
పించినవాడు

“తలువారఁగా నిటు నీకయై లక్ష్మి
యిలకు జనియెట యే నెఱుంగుదును
అరయంగ రఘురాముఁడా విష్ణుఁడగుట
బరికించి యెఱుంగుదు భావంబులోన
వలసొప్ప చేపకల్ వానరులగును
నిలవినాడ బద్ధించుట నెఱుంగుదును

రాముచే మరణంబు రణములో నాకు
నీమొయి నిద్రించు నెఱుంగుదును
నలమి గొయింబున నీ నీకచేయి
బరిమి గ్రోథంబునఁ బట్టియొడచేయి
రణములోనల రఘురాముచేసిల్లి
ప్రణుతించ విష్ణుని వరమనకంబు
దక్కఁగ పొందంగ దలచియే నీక
దక్కంబు దెచ్చితి నుంజీలవాద¹ ।

‘నీతారాములు లక్ష్మినారాయణులనియు, నీకకు తాను
కాదుముతో తేలినదియు, రాముచే తనకు మరణము తథ్యమనియు,
వరమనకఁగును పొంక్షుటకు నీకనునకరణముగ గ్రహించితివనియు’
నిత్యాదిగనున్న రావణుని వలుకులు విష్ణుపార్శ్వ కర్తృ మూర్తకములు

రావణుడిట్లు వనకపంచమవకరణముగ గ్రహించినాఁడు
కావుననే ఆమొయి రామునకు వమర్పించుమనిన కుంభకర్ణునితో,

"సేవిటు విన్న వాడట నిక్కముగాదన నాకు నేటిక
దేవహీతంబుగా మనుజుడేహముఁ గైకొని వచ్చుటం బ్రతి
క్షాదిని చొచ్చుడన మనలఁజంఁ బిష్టము రిక్తచోత్రనే
నేత్రరుజెప్పినం గృహణవృత్తికోదంబడ నీయి వానిన్" 1

'మనకు సంపాదించుటకు మనుజుడేహమును ధరించిన విష్ణుత్ర
రిక్తచోత్రవా! ఎవరెన్ని చెప్పినను వాని! బ్రహ్మర్షణము మూత్రము
చేయని నయాభావమిచ్చినాడు. అంతేకాక వానివాదభారమును
స్పృశించి,

'వానిననునా ర్థియైవచ్చి, వత్త్రతయమూత్రమర్థియై, పరిపూర్ణ
మనోరథుడయ్యె నా బలిని రసాశలమునకణచిన విష్ణుత్రను వచ్చు
వచ్చువా! కాన విష్ణుఁడై సఁగానిమ్ము రాములో విగ్రహంబై కాని
వివయమెల్ల నని నిశ్చయించి పలికినాడు

"జనకమత లక్ష్మీరాముండు వనవనాథఁ
దగుట నిక్కమితింగియు నితనిచేత
బవరమునఁగులి శైవల్యవదనమొంద
సీతఁడెచ్చితి నింగీమి పెచ్చఁదొమ్ము" 2

అది రావణుని తెలుతలాటిని నిశ్చయజ్ఞానమును, రాముచే
హతుఁడై శైవల్యమార్గమునకు వ్యాకృష్టపాపృతము చేసికొనుట
యందలి దీక్షను సూచించును

అధునిక రామాయణ కావ్యములందు మనవీరరామాయణమున
రామాయణగల్పవృక్షమున రావణునకు రామునియందంతరాంతర
ములలో నెడలనో అత్యాజానురాగ మున్నట్లు వర్ణితము

1 భాస్కరరామాయణము, యద్వైకాంతము, పద్యము - 195 పుట-487

2 భాస్కరరామాయణము, యద్వైకాంతము, పద్యము - 199 పుట-488

"ఎనోహి జన్మాంతర పంగశిష్టమ్" అని స్మృతపృష్ట రావణుని రామునియందు యుద్ధవేషయమున నేదియో ఆవ్యక్తము రాగము జనించినది

"మాయద్వజ్రోరుల మణి

యాయన గెలుచుటయై మరిదిదిప్పుడు నివసం

జోయెడిదేమో నాకుం

జోయవదిప్పుటి నివర్తమున్ మాయయిగా"1

అయుద్ధవిన్నివేళమున రామునియందు రావణునికు విరిగిన అనురాగమును రావణుని పారథిస్త్రీతిము గ్రహించునంత నృత్యముగ వారిని ముఖవలె లంపించి

"ఈవయ నేనుజెప్పుటయు నింతయు భర్తకు గాదు స్వామికిం గోరుమురానిదో నిదియుఁగొంతయు చెప్పెద రామునందు నే దో పరమానురాగము వయోదయయో నుటియైతిని నీ నోరుగ నెంచినన్ నిపుని యుద్ధమునందది కోపివేయనా"2

అను పారథికలుకులించుటకు నివర్తనములు ఈ అనురాగము నకు వీరము యుద్ధకాంక్షారంభమున రాముఁడయ్యును శత్రువంతుఁడను రావణుని దయాలోచనలోనే కన్పట్టును శత్రుఁడు హంసయౌవనున నీతారాములకు ప్రణయబాత్సర్యముగావించుట తెలిసి, తనకప్పుటి వలకు బహిష్కృతులైన రాముఁడెక్కన్తె అదికృతులైనాఁడని రావణుఁడు భావించినాఁడు. శత్రునకు, విష్ణుభక్తులగుల అప్రభావము

1 శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షము, యుద్ధకాండము
విస్తంభయంత్రందము, పద్యము - 188 పుట - 248

2 శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షము, యుద్ధకాండము
విస్తంభయంత్రందము, పద్యము-188 పుట - 248

పురాణప్రసిద్ధము శివశీశత్రులు నవ్య శక్తివ్యుధి కొన్ని పురాణములు
అవ్వగా, అభివృద్ధిలను వాదము వహృదయ ప్రశస్తయైయున్నది

"తనకుఁలోలెడలలు తలఁగియిచ్చినవాఁడు

వృష్టియెడలలు యెడలలు చివరిదాఁ

కానరాఁడు తన్నుఁగావని యెవనిశో

తన్నుఁలోలు తోగి నెన్నుకొనియె"1

శివుఁడు తనవంటి నుఱేయిం తోగిని తనవారినిగ నెన్నుకొని
నను రావణుని బలుకుటలో తోగి - సన్యాసి యను వాద్యార్థముతో
పాటు విష్ణువను వర్ణంగార్థమును ద్యోతికము

'తోగి' యనునది 'యోగి' శబ్దభవము నారాయణుఁడు యోగీశ్వ
రుఁడు శివుఁడొలిక యోగి విష్ణువనుట నిర్వివాదము

"నాకంటె" మునుపైన భక్తివేదము యానాటిఁబంధ్యవ్యయం
దాకొన్నాఁడు శివుఁడు నంపకులమిథ్యనై వాస్తవమింకఁగా
హృదయావృత్తి యంతదాకను అహింసాత్మకమై యానాటికిం
దాకన్ వచ్చినయంతఁగనప్పడియె నంతశ్శక్తితాత్పరమై"2

రాముఁడు యోగీశ్వరుడైన నారాయణుఁడను సంశయము
కలిగిన పిమ్మట రావణుఁడాయనను పైరమర్షమున పొంజఁగిరి
శక్తితత్వమును వహించివాఁడు ఈ సంశయమునకు పిమ్మట నిశ్చయ
జ్ఞానమునకు సామీప్యమును రావణునియందు కన్పట్టును

1 ప్రమలామాయణ కల్పవృక్షము, యోగశాంకము
సంశయశాంకము, పద్యము - 98 పుట - 17

2 ప్రమలామాయణ కల్పవృక్షము, యోగశాంకము
సంశయశాంకము, పద్యము - 102 పుట - 17 18

"ఎలవారిన గొంపచ్చివంతుడరచి యీదేత లక్షోప ల
క్షలు కాంతిత శిలలన దీసింది కవలిన వర్షానురాగువ్రజం
లులు పై వవ్వకు మందిరంబునకు బంతున వృష్టి వానోక్తిచే
విలువట్టంగలవాఁడు హేమధరణి శృచ్ఛామృతేణయ్యయన్" 1

వస్తుద్రవ్యవతు వారధిని నిర్మించిన రాముఁడు పాపా న్యుఁడు
కాఁడను నర్థిపాఠము రావణునిలో బలపడినది

"మూరీయఁడు పెక్కివదియు

మూరీయనిగూర్చి యిరుఁడు మూటాడినది"

దేరావణునెడఁదిరిగెను

తారాముని రక్ష యింత తారాముగ" 2

రామునిగూర్చి మూరీయఁడు వదిలిన వలుకులు స్ఫురించి
రావణుని యనుమానము నుజ్జీర్ణము చేసినది

"నా నేనించు శిశ్రువకుఁడని శిశ్రువకుఁడొక్కఁడచ్యుంతు నే
పై సంవ్యాస జగత్ప్రయోగము వాఁడల్పియనుండు మనా
యాసంబొప్పు గుహియనుండగున తానాతేఱ వ్యాపించితే
లావన్నంబగునట్టి మూనినులయందా నిండు కన్పించెగ" 3

రాముఁడు మానవిరూపమున నున్నవని మేల్కరుఁడే యని
రావణుఁడు నిశ్చయించినాఁడు

1, 2 శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షము యుద్ధకాండము, ఉభయకర్ణావంతము
పద్యములు - 55, 100 పుటలు - 78, 88

3. శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షము, యుద్ధకాండము
ఉంధకర్ణావంతము పద్యము- 155 పుట - 93

“తనకును దిక్కులేద యవతారము కాల్పునుజో హరించఁగా
 జలుజాలనేమిగా మొదలి ద్వారమునందలి యిప్పుగుట్టులం
 తున వెను చొచ్చవహించున దూసిం పాసిన వెక్కవంతులం
 గనుగొని నోదిగొండు భయంపిత్తులై నది యేమియైనదో”¹

రాముఁడు విష్ణువను నిశ్చయముతో పాలు కాను దిష్టుపార్శ్వ
 దుఁడవను జ్ఞాపిక రా వణుని యావలుకులలో నిగదితము ఇట్లు ప్రత్య
 క్షజ్ఞానము వృష్టమై రామునియందు శ్రమిపూ రాముఁడను నిశ్చయ
 జ్ఞానము పొందుటకు కలిగినది

“ఇదినిభూతాయుగంబు నుత్తి యారని కంఠము పాదయుగ్మమున
 శిరికం మంత్ర పీఠమును ఛిన్న ముచేయవ నేలువర్చురార
 క్షితి దిరివిట్టి కార్యమును చేయఁగ కాలఁద యెవ్వఁడున్ గ్రయా
 తిని నియమంబు నిశ్చితము చాటినదీనిని యబ్బురంబుగా”

“కొని యాపేల్పుం కానునంబయిన శక్తుల పాలు వక్త్రంబులని
 దనరన్ కై వము వైష్ణవంబయిన యక్షుప్రహర మొప్పుక్రియా
 చణమొంబట్టుగఁ త రమేశ్వర మహాని త్వప్రభావంబులై
 యునియంబున్ వెలుకల్పలందిది పాపార్థ్యం తెంతయొనించినన్”

“వెక్కిని గాధిరాల్పుకుఁడు నేర్పెనువీరికి తెట్టయొరయల్
 చక్కఁగ జానియందొకటి నూలు నొ యానికి భృకంబుగన్
 నిక్కముగాఁగ నెల్లయగు నేరని యాతఁడు నే పాలు వాఁ
 వెక్కడ వీడభోక్షిరాడదెక్కడ భూర్జునిపామ్య నర్జునై”

1. శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షము, యష్టాంశము
 కంఠయోగదము పద్యము - 160 పుట - 28

“అయ్యమి వీధిఁగానలకు నంపినయట్టిది పిన్నతల్లి నై
 కేయి భనునికావిభవ కృత్రిమతా కరివేత్రి నేర్ప నే
 బోయింక యిట్టిదా కిటుగ నొప్పుంగఁ బండిరిలోకవంశనా
 ధీయతి యీతఁడే పారి పెద్దించును పన్నుమ్రాంతి కల్లంగనీ”

“ఇదివిడి నుంభకల్లు పద్మినియట యుంతయు పంకయంబు లే
 నిదియగునైన పాని మరనంచుటయున్ పద్మిరేకలక్షణం
 బొడిగిననైన యానరసిబోధ్యుల మూలనులేద నైన చా
 వడకన కీర్తి గుంతుఁడవు కాల్వమునంద మఱియెట్టియే”¹

కాళువుని నిర్మిచాక్రమున ఖండితమైన నుంభకల్లుని శిరము
 తన కాంబూనక నౌభము గోవురమున పడఁగా చూచి రావణుడు
 నిశ్చేష్టఁడైనవాడు నుంభకల్లునివంటి మహాకాయుని వంజారించుట,
 పానిశిరము నింతమోరము పడునట్లు పడనేయుట సామాన్యలకు
 సాధ్యముకాదనియు, కావున రాముడు భూర్బటి సామ్యవస్థ్యఁడైన
 అభోక్షుఁడే యనియు రావణుడు నిశ్చయించినాడు. ఇట్టి నిశ్చయ
 జ్ఞానముగలిగిన యనంతరము రావణున కాశ్చక్యము ప్రబుద్ధ
 మైనది

“కడుకొని నేడనుల చదివి కయ్యము కేయఁగ నేర్పివారు వా
 కనువునఁబట్టినట్టి పసికందులఁ బొట్టునుఁజెట్టుకొన్న యీ
 వడిగల వింటివాఁబోగఁడు వచ్చిన విష్ణువటంచు నెంచఁగా
 నిగియఁగఁగేయు చొప్పుకొన నీయకు కోవము మండిపోవుచునే”²

1 ప్రేమప్రసాదము కల్పవృక్షము, యుద్ధకాండము

నుంభకల్లుఖండము పద్యములు - 407 నుండి 411 ౨౪ - 134

“తెలుపుగఁబుత్తులై హిరణుచెక్కటకప్పుని తెప్పరంతె మం
 క్రులవలెఁదమ్ములంటె నునున్ వచ్చియించియొచ్చును శేరితో
 వలఁపుననుండెనంతెఱిగి కావనితెప్పని చేసి శేరియ
 ట్టుల నటియించు మహాధునిఁ జనుండు జనుండు నిర్వాళబుద్ధియై”¹

యొద్దమున పుత్తులను పోగొట్టుకొనిన రావణుఁడు వారు తన
 ముగ్ధులవలె, స్నేహితులవలె హిరణుచెప్పని కారణముహించినాఁడు.
 ఇతఁడు పవరముచేసి లాభమించుచున్న లేపోయినను పవరము
 చేయుదుననియు, కానకీ దైత్యవంశి వివాహహేతువై నను అమెను
 వదలననియు రావణుఁడు నిశ్చయించినాఁడు

“భునుఁడికంటె శ్రీమితముండయినతో గానన్బయింతాఁకె తె
 చ్చినదేదాబును మానవుంకగును వచ్చెన్ శ్రీమితంకంటెవం
 దునఁ గాబూడకలేక కావనియు దోడ్తోలక్ష్మియొనన్ వనం
 తన మేకించి యిటున్ వసింతె పొరికింతన్ నిగ్గుచేదానటలే”²

అని సీతారాములను లక్ష్మీనారాయణులుగా రావణుఁడు
 నిశ్చలముగా నెఱిగినాఁడు

రావణునకు తనశీవిధముగ మోక్షము లభించునో తెలియు
 ననియు, అందువలన తరణుపదమును చేరుమార్గముగ సీతాపహర
 ణము నాశ్రయించియును విధివలె లక్ష్మణుల సంభాషణములో
 విశదమగును.

“పరమనికాంతజాగ యికిలంధురధీశుని లోకమున్ మిత్తన్
 మిరివనపై పులాఁగికోస మానియిత్తియు నేయుచుండుఁ తె
 క్కురిచెన ప్రియమైనమిను గోడకు తెప్పనివానముండి లం
 ధురమని నేడో కువ్వయునుదూకి తనుం గవయంగ నెంచుచున్”

1, 2 శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షము, యొద్దకాండము

ఇంద్రవజ్రంబును పద్యములు 101, 102, 105 పుటలు-152, 153

అభిలషణ లు కువ్వముదాళ నడుగుజెంచి
యోగిపోదురు పుత్రమఖిలాభి మాతంబు
వివరింపజేసి మాకునంది వనిచేసి
యెక్క మోహనంబుచే వెప్పిదిక్కురియిగు !

ఇందు వరమను కాంత నీత, ఆమెను పొందుటకు మానని ప్రయత్నము చేయువాఁడు రావణుఁడు మోక్షమును చేరఁజూచిన వారలపంతులై నచో కలుగు ప్రతిబంధకములు వారిసామర్థ్యము నుండి నిలుకొని బురలించును కాని రావణుఁడు వరమునే ప్రధానముగ భావించినాఁడు “అనుజ్ఞభావ మిర్వాదా రహస్యవీ త్త” అయిన రావణుఁడు తనకీ కాళ, తనవారిని మోక్షమును కోరివాఁడు అనదాళయమునోడన లోకమైన సోదరప్రేమను, పుత్రవ్యామోహమును విడిచి, వారినిమాత్ర రామునకర్పించినాఁడు

ఈ భక్తిలక్షణములే కాక, రావణునియందలి భక్త్యుక్తవృత్తిని కూడ విశ్వనాథబాబు పట్టించినారు. నీతను సంహరించినట్లు శుభునాథుఁడు రామునకు ప్రాంతికరింపఁగా, విభీషణుఁడా వివరమును తిరస్కరించుచు,

“నీతాదేనిని శుభునాథుఁడు పథింపెన్నాగ నమ్ముంగ రా
చాతండ్రిక నవయుంటెఱుంగు పరఁజేలా యెప్పికోలేచ్చు భా
జారన్ బండ్రిగఁగుండు గొంతున నభివ్యక్తియి యాదంగ నా
రీతిం జేయంగ నొప్పికోఁడిది మృతామృతాంతి మెట్లెంచినన్”

“అతనియెడల దుష్టతాము లనెడు లోక సహస్రముండినన్
నాతివిధంబువేయుటనినన్ దళివంతుఁడు వేయఁజెచ్చుచున్

1. కృష్ణరామాయణ కల్పవృక్షము, యథాకాండము
అంధదశకంఠము పద్యములు, 3 శ్లోకము-128, 127

నీలివిడుండు కౌర్యరవనీరధి వేదమహాభద్రే త్త కా
మాతురుండన్న జొక్కటియ యంగం జంపెడునంత చెట్టయే"1

రావణుడు తనకంఠమున మామియుండంగా వాచిని చంపుట కంగీకరించుడు నీలివిడుండు, కౌర్యరవనీరధి, వేదమహాభద్రే త్త లన రావణుడు వానివధమున 'తెన్నటిని పాల్కుడను' అని రామునితో పలికినాడు రావణునిలోని కొన్ని చుట్టుగాములుకూడ నీరర్చుమార్గమున తెక్కించకగినది కానది విభీషణుని యభిప్రాయముగ కన్పట్టును.

కామరావణ యుద్ధము వివాచాక్రమముల సాగినది

"సాగరంబులేదు లేకు చీకటిలేదు

మిన్ను లేదు మఱియు మిన్ను లేదు

వారైకలకు బాణవంశవంశునయందుఁ

లోరుడున్న రెండు పులులనో"2

అయుద్ధమున రాముఁడై ద్వి కశివేలయైన అశ్వత్థము కలిగిం గనది రావణుని వశాక్రమము వారి తన ఒక్క బాణమునకే నిలువ లేక పోయినాడనియు, అట్టిబాణము తెన్ని వేసినది ఎదురుదరించి రావణుడు తదివర్వతముల విగుప్తుకలవాడనియు రాముడు భాది చినాడు 3

రామునిలోని రావణుడందరికిన్నయ ద్విగ్భాంతి తెందినాడు.

- 1 క్రిమీద్రాహాయణ కల్పవృక్షము, యుద్ధకాండము
ఇంద్రశతకంఠము, పద్యములు - 371 372 పుట - 197
- 2 క్రిమీద్రాహాయణ కల్పవృక్షము, యుద్ధకాండము
విస్మయకాండము, పద్యము-212 పుట - 245
- 3 క్రిమీద్రాహాయణ కల్పవృక్షము, యుద్ధకాండము
విస్మయకాండము, పద్యము - 214, 215 పుట - 248

"అమ్మరవోయి రావణుడు బ్రహ్మయే శేయగళాలడి కనిక
నమ్మిగరారవయ్యె నయింబలు నేలుకు లక్షలైవ చ
క్రమ్ములు నూత్నముల్ శరవరంపర ఎమ్మగళేత చేత న
క్రమ్ము కళాఁడు చేయవలెఁగొని యుండునొకరింపజాలఁడున్"

"అర్చకు రామచంద్రుగన నాయనచేరి భయస్సు చక్రమై
యొప్పెను శ్రీభుక్తిభుముల దుగళరంబులనేయు నేడిలోఁ
ద్రువయఁ ద్రువయఁ నిలుధరింపగనర్దియై నాల్గున పులై
కొల్పెను శంఖమై విరిసికొల్పఁబొయింపెఁగదలఁద్రువగద"

ఇందు శ్రీరాముడు శంఖచక్రగదాహారము, చతుర్భుజుడును
నైన శ్రీయన్నారాయణుడై రావణుండు దర్శనమిచ్చినాడు

రామాయణ గ్రంథములన్నియు నూత్నముగ పరిశీలించినచో
రావణుడు శ్రీరాముని లంకాపగరమునకు రప్పించుట నీ నీతాకహర
ణముఁ గావించెననియు, అదియే నూత్నరాయణమని నిర్ణయించె
ననియు విదితమగును

రావణుని యానింపూరము వాధారముగఁగొని కాటూరి
వాడు నీతాకహరణోద్యోగమున పాలవృద్ధావయము నాఁచెక్కిరించి
నాడు

నమ్మదుడు లంకాకాపరి శరమున రాముడు కడినేనలో
విడిచిదేసిన వృత్రాంకమును తనచలికాఁడైన రావణునఁజేరింప
వచ్చినాడు రావణునకు ఏముద్రునకు పరస్పర రక్షాఽంధి యొకటి
లేననఁడు

"భ్రుకుటిమూత్రముచే మూఁడు భవవేదములకు
విలయము భుజించు జగదేవీయలయలు

1 | శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షము, యుద్ధకాండము
విశ్వంశయశ్శరము పద్యములు - 221, 222 పుట - 248

నీకు సుఖ్యాశు వింకతి నాకు నీకు

వివికాకోటి యంట కోట వెఱుకెళి"1

అను రావణుని పలుకులిందులను వివర్ణనను లు అందువలన రాముని రాజ్ విఠిగించుటకు సముద్రుఁడు సురగలు గ్రహించు రావణునిగఁకు వచ్చినాఁడు అతనివిజ్ఞాని రావణుఁడు "విషయకార్థ్యు ఁఁడై రామచంద్రుడయ్యి కింజరీటాంశ్చరియై సంతసించులేడు" కదాఅని ప్రశ్నించినాఁడు సముద్రుని తూనమి రావణునకు సమాధానమొసడి

"ఏట్లు! ఇత్యుక్తి? రామశ్రుఁజే! నుజేల!

విడుపు కంటయు శ్రోతరా విడుపుచుకని

కనుక సౌమ్యుతితో సూర్యరసయితోడ

హనుముతోఁ దరుచర వరూధినులతోడ"2

చిరకాల క్రుత్తికమైన రామోగతునకు రావణునకానంద జాయకమైనది వినాటికావనా సౌమినాటి క్షుద్ధి! వచ్చినదని వివర్ణనములాడుచునే ఇరువదికన్నులు కలిగిన భలమానశ్చ మొనదని సంతసించినాఁడు.

"నాటి! నేఁడా కలఁపున

నాటకు సామి! విరుంకవగఁజోడితమా

మాటలు దీర్ఘ విలంబము

వాటింది విధుండు నన్ను వంశించెఁగదో"3

అను రావణుని వలుగులనాఁడు తక్కువయు విష్ణుపార్శ్వ
దులైన తమకిచ్చిన కావమును, వారి అభయమును మ్మరింపజేయును
వైరభక్తి చేరిన తనచేత పెన్నియో అకార్యములు చేయించి, స్వామి
తనను వంచింపినాఁడని రావణుఁడు నిర్వేదమందినాఁడు 'శివకోదం
డముఁడనుచు నీతవతియింతున్ రాముఁడ'న్నపుడే అది మాధవు
కార్యమని నిశ్చయించి; దిగమంతయుగముగ నాయనై ప్రతీక్షించి
ఉత్కింశభరించలేక రాముని రప్పించుటనై నీకావరణరూపమైన
స్వామిఁడోహమునకు తలవడినాఁడు "స్వామిఁడోహమునూడ నేర్ప
బుదకున్ వైకుంఠంబొరార" యును అనేకమునకు స్వామినే కార
ణముచేసినాఁడు

"పుడమికానుపు నెన్నలు పుడికితెచ్చు
టలు నటాయువుచే నిది విలులితాళు
కలుపిత కపోలములఁ గంపుకొలకఁగోధ
ముద్రితానమఁదై రాముభద్రమూర్తి
రావణా! యది నమ్మఁజేర్పాడి ప్రతిన
నలివినపుడు గదా మనశ్శాంతి దొంకె"

ఇట్లుంటే రాముడే తనమరణము నిశ్చయమై రావణునకు మన
శ్శాంతి లభించినది తనను పెదకు నాయానమునూడ స్వామి! ఉండ
రానిది మునుల హింసించుటలు, నకుల చెఱుడుటలు ఇత్యాదికృత్య
ముల మూలమున రావణుఁడు తనయని! తెలిసినాఁడు. ఇట్లుంటే
రావణుఁడు వైరసాధనమున భగవానుని పొందుటకు ప్రయత్నించె
నని వృత్తము

రాముని దరికి కాదు పోవగిన మార్గములన్నియు మూసివేయఁ

చారిత మొసర్చి, అగంటుచారి వెంట
హృదయమున జొచ్చి యేకాంతమిచ్చుగిరి
స్వాగతము బల్కునది విన్నవమ్మ వల్లు
మచటనే పువర్తనమగుతి మనకు"1

అది రావణుడు నమ్మకముతో కలిగినవలుగులు తరాక్రమి
స్ఫోరకములు, భక్తి నమస్కరణములు కాము (జయవిజయలు) వీకాం
తులైవ విష్ణుపార్శదులమను విషయమను స్మరించి, స్వామి హృదయ
నిందితప్రదేశమును వాంఛించినాడు భక్తుడు

కాటూరివారివిధముగ సీతావహరణమందలి తలస్త్యహృద
యము నావిష్కరించుగా నమచిక్కిరక్కగాదు కాటూరివారి మూర్త
మునే చూచించి భవబంధమోక్షము రావణుని సీతావహరణ తాల్ప
ర్యముగ విహసించినారు విష్ణుపార్శదులు మూడు జన్మలయందును
నారాయణుని తమకడకు రప్పించుకొనవలెనను ప్రయత్నము చేయుట
అను పురాణాంకిత వీరి వశ్యములలోను సూచితము

"భక్తియు ప్రేమయు కనవచ్చును భిన్నముగాఁగ భావము
ప్రీతి కల నందిలక్ష్యముఖ ద్వివగతింగని సిద్ధిసంఘతో
ను కవిభేదమంతయును బుద్ధ్యతమై చను ప్రేమప్రేరమున
భక్తిగ నర్చులందితును భాగవతోక్తి ప్రసిద్ధమయ్యుచన"2

అనుచు కవి భాగవతోక్తులను ప్రేరణబంధమును తనకావ్య
మున ప్రభావవస్తువుగ ప్రతిపాదించినాడు

ప్రేరము భక్తి యోగులయును భక్తి యోగవ్రతులు ప్రేరణోగులయొ
సారవిహీనమా జగతిసాధ్యమయంతయులీల యాశ్వరుం

1 పాంస్త్యహృదయము, కాటూరి వేంకటేశ్వరరావుగాది పుట-12

2. ప్రేరకర్త, అమచిక్కిరక్కగాది, వశ్యము-2 పుట-1

జేరిఁ బట్టురీ బ్రతుకులిచ్చునా నరమణులంగ నుంతులున్
పారరవవ్వయౌవ నిజవర్గ విలాసినిఁ గేలుమోద్యురకన్" 1

అను కవివలుగులతో జయవిజయంబు జన్మప్రకరణమున
పై రాసుబంధము భగవద్భక్త్యును విషయము నిగదిరించు

రావణుఁడు కావలమైన యాజన్మమును పర్యవసాది వీడఁ
గోరు నాశ్రమముతో

శివభక్తిన్ బ్రకటించి రావణుడు కాసింగించి యవిష్టము నె
య్యవినవచ్చున్ నుజి న ని కన్నిటిని మాయంచేసెదన్ రాగ యే
మత్తుకందున్ దెగవారి యప్పటిఁ రాజాజ్ఞుని గదా యందు న
శ్శివయన్ గాదు హరింతుఁడైయని నిశ్చింతవచ్చుకంచెదన్" 2

'విష్ణుభక్తుని ప్రీతిఁగొల్పువానినన్నిటిని నాశనమొనర్చి, అప్పటి
ని నునోవాంఛితము నెరవేరకపోవుటచే రాసుని కప్పించుటను చివరి
ప్రయత్నముగా నీతాపారణము గావించినాఁడు

"దెన్నుఁదెన్నెవలెన్ నిజవృత్తిని మున్నటు నిల్పుచొంటు ని
మున్నగు దేహమూర్ఖులె" నని యెంచిన రావణుఁడు తాను కోరు
కొనిన మార్గమున తనయరణ్యము పొందినాఁడు 1

ఉచితముగ భాగవద్రక్తితో రామాయణభక్త నమనరించి
ప్రచీనార్యాదన మరణములను పయవ్యయించినచో రావణుఁడు జన్మ
ప్రభృతి భర్తృగర్వరుఁడనియు, కొన్ని మహార్యములు రాక్షసవాది
స్వభావములనియు, అదియు తమోగుణయోగమైనకావలమనియు,
రామరావణులకు తాపవైరము ప్రధానము కాదనియు, పార్శ్వదుల
ముమాక్షర్యమే రామరావణ యుద్ధ హేతువనియు ఫలితాంశము.

శిశుపాల దంతవక్త్రుల వృత్తాంతము

యదుపంశమున ననేక యువకళాళు విస్తరిల్లినది వృద్ధి భోజ
కుకురాంధకములు యదుపంశ కళాళు యదుపంశమునను మూల
పురుషుడు యయాతికుమారుడైన యదువు చంద్రవంశీయుడైన
యదువుపంశమునకు ఇందినవారగుటచే యాదవులు క్షత్రియ విభా
గములోనివారే అనుట వృద్ధము. అపంశ విస్తరము భాగవతము,
పద ఉపసంధమున కనకగుడు

ప్రస్తుతాంశము శ్రీకృష్ణునకు, శిశుపాల దంతవక్త్రులకు గల
కాంధవ్యము శిశుపాల దంతవక్త్రులు అక్క-ఇట్లొక పంశానము
పూర్వజన్మములయందువలె వీరగర్భవాన మివాన్మమున కలుగలేదు
కాని రెల్లుల వరుసచే నన్నదమ్ములుగనే వ్యవహృతులు. ధర్మజానకు
వీరు పినరెల్లులరెల్లులు కూడుచును యదుపంశరాజునకు మరదలయను
నామయందు ననుజేత్రుడు, జేమిత్రుడు, జేమశ్రేత్రుడు, అనకుడు,
మంజయుడు, క్యాదుడుడు, కంకుడు, అనేకుడు, వత్సకుడు,
మృకుడునను పదియరిది కుమారులును, కృష్ణ, క్రురజేద, క్రురీర్తి,
క్రురక్రేద, రాజాధిదేవి అనునైదుగురు కుమార్తెలును కలిగినారు.¹

1 శ్రీమద్రామాయణము, పదమహ్యంధము, 24వ అధ్యాయము
శ్లోకములు - 28 నుండి 39 పుట - 168

శ్రీమదాంధ్రభాగవతము, పదమహ్యంధము, గర్వ-714 పుట-168

తెలుగు పాఠపంశము, పూర్వభాగము, కృతీయాశ్వాసము
పద్యము - 168 పుట - 72

ఏరిలో పృథ్వీ మంత్రిచేసి, పాండురాజు భార్య సేందవయ్యాను
శ్రుతచేత ఈమీను గాయాభాగిరియైన పృథ్వీరత్న వివాహమాడి
నాఁడు ఏరిమూరుఁడు దంధవక్త్రుఁడు 1 అక్క-చల్లంద్రలో నాల్గవది
యైన శ్రుతశ్రవణుని చేదిరాజుగఁ జయభూషణుఁడు వివాహమాడఁడు
ఏరిమూరుఁడు శిశుపాలుఁడు 2

"...శ్రుతచేతను గాయాభనుడైన పృథ్వీరత్న పెండ్లియాడె
సయ్యజ్జటకు మునిభావంబున దంధవక్త్రుఁడను వాసపుండు బద్ధించె
...చేదిదేవాభివతియైన జయభూషణుఁడు శ్రుతశ్రవణుని బద్ధిగఁపించె
వాడలకు శిశుపాలుం దుదయించె" 3

యందువంశ పర్వమునకు ప్రమాణమగుదగిన భారీపంశమునకు
విష్ణుపురాణమునకుమోద శిశుపాల దంధవక్త్రుఁడు అక్క-చల్లంద్ర
సంతాపముగనే పేర్కొనఁబడినారు

"భూపాలుని పోరాని యట్టునా మంత్రిభావనకుఁ
చా మంత్రివాఁడనయ్యుండఁగఁ
బృథవిచ్చెనాయను శ్రుతిరేఖండగు
పాండుని భర్తగాఁబడనీ భర్త

1 "శ్రుతచేతనామాయానీ పృథ్వీరత్నం మగ్రహీత్
యస్మాదుభాగ్ దంధవక్త్రో ఇతివీరీ విశేషముః"
క్రిమద్వాగవతము, 8-24, 38 పుట - 188

2 "జయమోషశ్రేష్ఠరాజా శ్రుతశ్రవణమగ్రహీత్
శిశుపాలమృతస్త్రీయః శక్తిరక్ష్య దంభవః"
క్రిమద్వాగవతము, 8-24, 38, 39 పుటలు-188, 181

3. క్రిమదాండ్రభాగవతము, నవమస్కంధము, గద్యము-722 పుటలు-185, 183

మారుత శ్రీకాశ్యమహిళాంశ జన్మలగనియైఁ

బాండవుల పంపిణీయకుల

శ్రుతిశ్రీ వృద్ధశ్రీయును గయాశాస్త్రి

పల్లభయై పంపవత్తుఁగాంచె

మిది శ్రుతిశ్రవణమై మృదును విగతపోషఁ

తై న పమభోషణులవ్యాపానై యుదగ్రు

పరిభటాక్షులు శిశువులు నా హిరణ్య

కశిపు శేఖంశపంభవుఁ గలుగఁజేసె"1

అది పారిపంశము ఇక విష్ణువురాణమున,

"శ్రుతిశేఖాంతు వృద్ధభర్తా నామ కాయాశ ఉపయోమే

రిస్యాం చ పంపవత్తు"నామ బుజుగురో జగ్జ్ఞ"

"శ్రుతిశ్రవణమిది చేదిరాజో పమభోష నామోపయోమే

రిస్యాం చ శిశువల ముత్పాదయోమావ"2

అది వర్ణింపఁబడినది ఈవిధముగ ప్రామాణిక గ్రంథములను
పరిశీలించినచో శిశువుల పంపవత్తుశ్రీగర్భబలికులు కారకులు
వృష్టము

శ్రీకృష్ణునకు శిశువుల పంపవత్తులు మేనయిత్తుల నుమారులు
ఈవిధముగ బాంధవ్యమున్నవి, బాంధవ్యమునకన్న పెరమే ప్రభా

1 పారిపంశము, పూర్వరాగము, వృద్ధియాశ్వాసము, వర్ణము-180 పుట-72
(మిగిలివచ్చినవలెనాచో పంపవత్తుని వర్ణి ప్రకటన అది యొంద,
ఎట్లవ ప్రకటి ర్తియని చెప్పినారు)

2 విష్ణుపురాణము, భక్తిరాంశము, 14వ అధ్యాయము,
పదవములు - 30, 45 పుట - 270

పయ, దీని వైరానుబంధముతో భగవంతుని పొందినట్లు వర్ణించుటకు
హేతువై పది

“కామోత్పంకత నివీకల్ భయమునం గంనుండు వైరక్రియా
పాదుగ్నిన్ శిఖపాలముఖ్యి స్పృహకుల్ సంబంధులై వృష్టులుం
బ్రేమన్ మీరలుం భక్తి నేము నిదెచ్చరింగంటి మెట్లై ను
జ్ఞానిభ్యాన గరిష్ఠులై న పారితంజన్ వచ్చు భాగ్యీశ్వరా”¹

“ప్రభావశ్రవణ వ్యవచేకాభవంతి” అనగా ఆశ్చర్య.

శిశుపాల బన్ధ వృత్తాంతము

శిశుపాలుడు బసవ వసుయమున నాలుగు చేతులతోను, చూడు కన్నులతోను జన్మించినాడు అవయవమునహితాళివాణి 'ఏవరీబ లునె త్తికొనివవుడు అధికముగానున్న చేతులు, కన్ను అంగిపోవునో అతఁడే ఈపాపని సంహరింకఁగలఁడ'ని వలీకినది ఒక నాఁడు బలరాంకృష్ణులు సాత్వతిని జూడవచ్చిరి అపుడు కృష్ణుడు బాలునె త్తికొంగొ నధికముగానున్న అవయవము లచ్చక్కయై నది సాత్వతి ఆ శాళివాణి వలుగులను చిలఁచి, తనకుమారుఁడెన్నఁదై న కృష్ణునివచ్చుచు చేరినచో మన్నింపుమని ప్రార్థింప అపరాధకరమును పైకుపని కృష్ణుడు చరికినాడు 1

1 "ఏవదుకాకతః కృష్ణమైరిరి వ్యతివందనమ్
శిశుపాంస్యావరాధాన్ శుచేరాత్త్యం మహిమమ్"

కృష్ణ ఉవాచ

'అపరాధకతం జన్మం మయాహ్వాన్య ఏవచ్ఛమః
భుక్తవ్యతే వరావహం హక్త్యం శోకే మనఃకృతాః"

శ్రీమదాంధ్రమహావహమ, అపారవ్యమ (శిశుపాంసభ వర్ణన), 4వ అధ్యాయము,
శ్లోకములు - 21, 22 పుట - 199

"అవశ్యవస్త్యుఁడను నీఁ
దవనయమున నీకవిష్టుఁడనునెను గరుడా
నిషణ్ణుఁడనై నీమహాదిశి
వవరాధకతంబు నైపుమయ్యో యుపేంద్రా"

శ్రీమదాంధ్రమహావహమ, అపారవ్యమ, ద్వితియాశ్వాసము
వర్ణన - 69 పుట - 162

మరణించునాటికి శిశుపాలుని వయస్సు

శ్రీకృష్ణుడు భృరాహుని¹ పై కొంచెము చిన్నవాడు కనుక భీముని² విమలమునకు³ యుండవచ్చును అవగా భర్తలాదికన్న నొక్కవంశస్థురము మూర్తియు చిన్నవాడు శతశృంగమునందీ పాస్తినకు వచ్చునాటి⁴ భర్తలాని వయస్సు పదునాడేండ్లు 1 దీనిని బ్రోలుని⁵ కి కన్యవిద్యవర్ణనించినది పదమూడు వత్సరములు 2 వారగావతమున నున్నది అరుణులు⁶ ఏకచక్రపురమున గడవినది సుమారొక వంశస్థురము ఇంద్రవన్ధమున రావ్యముచేసినది ఇరువది మూడేడులు 3 దీనినిబట్టి భర్తలాని వయస్సు యోగమునాటి⁷ సుమారు ఏడదికొంచు వంశస్థురము యుండవచ్చును కృష్ణుని⁸ బడి యేండ్లుండవచ్చును శ్రీకృష్ణుడు పదునాఱు వత్సరముల ప్రాయములో⁹ కంపవధానంతరము పార్వతిని చూడవచ్చినట్లు ప్రసిద్ధము కాత్రిన శిశుపాలుడు కృష్ణునకన్న సుమారు పదునైదు వత్సరములు చిన్నివాడై యుండవచ్చును దీనినిబట్టి శిశుపాలుని¹⁰ మరణించునాటి¹¹ ముప్పదియైదు, నలుబది వంశస్థురములకన్న వయసుండదు

1, 2 శ్రీమదాంధ్రభారతము, బడివర్ణము, 11వ అధ్యాయము

గద్య - 142 పుటలు - 365, 366

3 శ్రీమదాంధ్రభారతము, వధావర్ణము, ద్వితీయాశ్వాసము

గద్య - 317 పుట - 724

దంతవక్త్రుడు

ఈలేని జన్మవృత్తాంతమునుసూర్య విశేషమేమియు కన్పట్టదు. కానవశమున దిశికుమారుడు దంతవక్త్రుడై జన్మించెనని మూల భాగవతము అదితిపుత్రుడు ఓరగ్యాత్ముడు దంతవక్త్రుడు దాన త్రుడని ఇత్యుటను మూలమున నవకాశములేదు (9-24-38) కాని పోతన "దంతవక్త్రుడను దానత్రుండు"ని పేర్కొనినాడు విష్ణుపురాణ మునను దంతవక్త్రుడనుటచేని ఇత్యుటనీతి శిశువులును మరణించిన సంపత్కరమునకు దంతవక్త్రుడు మరణించినట్లు భాగవతము, దశమస్కంధమున వర్ణితము ఈ సంపత్కరమైనను కృష్ణుడిండ్లచుట్టమున నుండిపోవుటవలన కలిగిన వ్యవభాసము కృష్ణుడిండ్లచుట్టము నుండి లేవనగగము చేరిన తరువాత దంతవక్త్రుని సంభవించినాడు.

1 "భగవానః క్రతాంతం వ్యవచ్ఛిన్నక్రియంతరః"

ప్రేమభాగవతము, దశమస్కంధము, 7వ అధ్యాయము

శ్లోకము - 28 పుట - 488

పైరవిస్తరణము

శ్రీమద్భాగవతము ధర్మబాఁడు రాజమాయ యాగంఠమున శ్రీకృష్ణపరగ్రహాజయేతి నామము ప్రతిఘటించినాఁడు అంతవఱకాఁడు కొన్ని యవరాధములు చేసియుండవచ్చును

యొద్దిష్టిరుఁడు తొలఁత నాహవాతులను పక్కరించివాఁడు అట్లుపై శ్రీష్టపూజను ఎవ్వరికి చేయవలెనని ఆలోచనాయత్తుఁడు కాఁగా, పరాజేత్రుఁడు శ్రీకృష్ణుని మహిమలను కొనియాడి, ఆయనగే అగ్రపూజ యొనర్చుచునాఁడు (10-74-19 క.ం.టి 26) పరాజేత్రుని వాక్యములను సభావదులభినందించినారు శిశుపాలుఁడొక్కఁడే ఈ పూజను ప్రతిఘటించి, శ్రీకృష్ణుని మర్యాదలూడినాఁడు¹ భగవద్గీర్వాణుని వచనములను విధునుండి వెడలిపోయినారు కొందఱు బలాభ్యుతైవ రాజులు శిశుపాలుని సంహరించుటకును సిద్ధుడైనారు (10-74-44) శ్రీకృష్ణుఁడు వారిని వారిని చక్రాఘాతముతో శిశుపాలుని శివుని ఖండించినాఁడు శిశుపాలుని దేహమునుండి యొడిదివల్ల తేజము వలుచుడి కృష్ణునిలో లీనమైనది ఈవిధముగ మహాఘాతములపైరము ముగిసినదిగట్లు పైరభావ కారణమైన దేహము వదిలి శిశుపాలుఁడు విష్ణుమయిత్వమును పొందినాఁడు²

శిశుపాలుని మరణానంతరము పైరనిర్వారకమునపై పంఠ

1. శిశుపాలుని విందయందలి ముతి ప్రకరణోచితముగ శ్రీరవీయానుసారము వివృతమగును

1. 'విష్ణుశ్రయాను గుణశతైర పరార్థయారీయా
త్యాయం విష్ణుయతాం ఏతో భావోహి భవకారణమ్'

శ్రీమద్భాగవతము, 10-74-47, 48-49

వక్త్రము చావరకను ముట్టించినాడు ఆతఁడొక్కడే గదాచాగియై
 మహావేగముతో శ్రీకృష్ణునిదిరించి 'కృష్ణా! నీవు మా మేనమామ
 కుమారుడవవు మిత్రబ్రాహ్మణి మూఁధుడవై ఎన్నియు గదతో సంహ
 రించి నామిత్రుల యుగము తీర్చుకొందువని కనుబొంపలాడినాడు
 ఇట్లు మర్యాదలూడుచు దంధవక్త్రము శ్రీకృష్ణుని గదతో తూడి
 నాడు శ్రీకృష్ణుడు చలించక కామాదకితో నారిని వక్షస్థలమున
 ప్రదోరముచేసినాడు ఆకాదనమునకు మరొందివారయై దంధ
 వక్త్రము రక్తముకమ్మకొనుచు నేల కూలినాడు అప్పుడు శిశువారు
 చని పరిణ దంధవక్త్రుని దేహమునుండియు నొక సూక్ష్మశ్లోతి
 పరువులును చూచుచుండ శ్రీకృష్ణునిలో లింగమైపడి 1

శ్రీమదాంధ్ర భాగవతము

శ్రీకృష్ణుడు చావరకలో మండగా నొకనాడు నారదమహా
 ముని ఆయనను దర్శించవచ్చినాడు ఇంతలో నపూర్వచర్యములైన
 ఖాసురుడొక్కరుడు రాజమాతయైవచ్చి, జరాసంధుని వధించి
 తమకు రక్షణ కల్పింపుమని ఆయారాజుల కనువున కోరినాడు. 2
 అసమయమున వచటనేయున్న నారదుడు, ముందు భర్మజుడు
 చేయుచున్న రాజమాతయొగమునకు వెళ్ళువలసివడిగా శ్రీకృష్ణుని
 కోరినాడు. కార్యవ్యయి వ్యక్రమమైన కృష్ణుడువద్దను సాదివ్యమును

1 "కశస్యాశ్చకమం శ్లోకః కృష్ణమా వివక్ష్యుకమ్
 వ్యక్తం వర్తమాకాం యథా వై ద్యవశేర్హవ"
 శ్రీమద్భాగవతము, 10.76-18, పుట - 567

2 శ్రీమదాంధ్రభాగవతము, వశమష్టాంశము, 6 క్షరభాగము,
 పద్యములు 843 నుండి 864 పుట 417

కోరగా నానాడు భర్తృహని యోగమునకు వెడలుటయే యుక్తమనియు, భర్తృరాజువేయ దిగ్విజయము లో జరాసంధుని జయించినచో సుభద్రాత్రయోజక మగుననియు ఓలివాడు కృష్ణుడాయాటల కంగీకరించి రాజసూయమునకు బయలుదేరినాడు ఇంద్రచిత్తము చేరిన కృష్ణుడు భీమునిచే జరాసంధుని చంపించినాడు

రాజసూయము పూర్తియైన పంచకృష్ణమున కగ్రపూజ ఎవరి చేయవలెనను నంతేచాడు భర్మజునకు కలిగినది సహజేంద్రుడు శ్రీకృష్ణునకగ్రపూజ యొనర్చుచని ధర్మజుని నూచించినాడు శిశు చాలుడనీ పసింపలేక కృష్ణుని నందించుచు వెళ్ళవారులలో 'తాలుఁడగు సహజేంద్రుని మాటలుచిని విారంపరు శివేశము కోల్పోయి, సభలోని మహాత్ములను ధిక్కరించి, పాచిప్పులును తక్కులకిచ్చివట్లగ్ర పూజను గోపాలవశిచ్చిరి'ని తిరస్కరించి నలిగినాడు

“గురుజేన తోమ్యుండు నులగ్గీతరిహితుండు

పరిదండులెస్వలో తపవగాన

మత్తుల లోరలెడు నాచిమిథ్యాప

పాపంబులంపరయ నూరిలులేదు...”¹

ఇత్యాదిగనుక శిశుచాలుని నిందను తాలుత శ్రీకృష్ణుడు గనెంతలేదు శిశుచాలుని ఓరుపేర్లు పసింపలేని గోయి స్పృహయి ఘోషమొనరి, పాండవులును వానితో యుద్ధమునకు సిద్ధపడినారు. భూగర్వదుర్వారుడైన శిశుచాలుడు వారినిపైతము నింపింపగా,
“మునుండుండగ్రహంబునలేచి తన కృపాదుర నెదిర్చియున్న

1 ప్రామాద్యుద్రాగవళము, దశమస్కంధము, శత్రుభాగము,
పద్యము 790, పుట 482

శిశుపాలుని యాక్షేప్తణంబుల నీక్షించుచు నాక్షణంబు తిష్ఠింపుంబు
నిశితధారా కళాశంఖైః చక్రంబున¹ ఖండించివాడు

“సుధిపరులును జపవతింబును

గలుగొని వెలుగంపఁ జెడుగూర్చియుండును

దనుఃనా లేవయు వెలువడి

నలుకోవరు చేహుండు నడిఁజొచ్చెప్పచా”²

అపుడంకయు నాశ్చర్యపడి చూచుచుండ శిశుపాలుని చేహము
నుండి యిదియు న కాంతిపుంజము వెలువడి, క్షీష్ణునిలో ప్రవేశిం
చినది.

శిశుపాల వధానంతరము క్షీష్ణుడు కొంతకాలము ఇంద్ర
ప్రస్థముననే యుండె. ఇంకిలో సౌల్యుడు వ్యూరకను ముట్టడించి
నాడు క్షీష్ణుడు వ్యూరకచేరి సౌల్యుని, బొందఁజూని సంహరించి
నాడు దంతవక్త్రుడు శిశుపాల, సౌల్య, బొందఁజూలకు చారతాళిక
క్రియలోనిర్పి, క్షీష్ణునిపైకి దాడి పెడలి నాడు క్షీష్ణుని గజావళి
రముతో దంతవక్త్రునకుఁ విచారయై, తద్దాకియునుండి సూక్ష్మలేఖయు
పెడలి గోవిందుని చేహముఁ ప్రవేశించినది

సంస్కృత భారతము

శిశుపాల నిధ వృత్తాంతము నభావరవ్యముయొక్క ఉపవర్వము
పై న అర్హాభిహారణ పర్వము, శిశుపాలపథ పర్వములలో విపులముగ
విస్తరితము

యోగాంతర నిగ్రహమునందు దెవ్వరిని పూజింపవలెనను

1, 2 క్రమబాంధ్రభాగవతము, దశమస్కంధము, 6 శ్లోకభాగము
పదనము 784, పద్యము 785, 4వ 433

ధర్మజ్ఞాన సంరక్షణమునకు, శ్రీకృష్ణుని గ్రహణ చేయుచు భిక్షువుడు సమాధానమిచ్చినాడు (238-27)

శిశుపాలుఁడంచుల కంగీకరింపఁ జూచుచున్న సాంక్షత్రియ కల్పలక్ష్మియై నీవిట్లు చెప్పుట కూడనిది' యని భిక్షుని యాక్షేపించి నాఁడు ఇంకను శిశుపాలుఁడు ధర్మజ్ఞానితో 'ఇంకను రాజులందఱుగా దాకాదు' యు పూజార్హుఁడెట్లు నాఁడు? కృష్ణుఁడు పశుశేత్రనిగ్రహ పయోవృద్ధుఁడా! ద్రుతితునికంటె నీహితముతోరువాఁడా! ద్రోణుని కంటె నాచార్యశ్రేష్ఠుఁడో? వ్యాసునికంటె ఋత్విజుఁడో? ఇట్లర్చనార్హతలేని వానినెయిని ఆర్చించితివి? అదియింకటి రాజులకవమా పయి కాదా! రాజవభోతో నింతంటె సవమాపమున్నదా! అప్రాప్తలక్షణుఁడైన (238-16) కృష్ణునించి ధర్మశ్రుతుఁడవని 11 రిని బోగొట్టుకొంటివిదా! ఈవృష్ణీకులమీసంఘటితవాఁడు జరాసంధు నన్యాయముగ చంపలేదా? అని తిరస్కరించి ౧0వినాఁడు శిశుపాలుఁడంతతో నాగక శ్రీకృష్ణునితో 'సాంక్షత్రియ భయపడి సమాధానము చెప్పుటలేదు నీయైన వేకారణముచే పూజకు తగుదునని యంగీకరించితివి? అయోగుక్యఁడవైన నీకుజరిగిన విశ్వాకముతో పాదీనుడు నుక్క ఆస్వాదించిట్లాత్మ బహుళకరణము చేసికొనుచున్నావు 'సేవీతి వివాహము, పుట్టుగుడ్డితీ యావదర్పకములవలె రాజుకాని నిన్ను పూజించుట వ్యర్థమైంది ధర్మజ్ఞాఁడు, భిక్షుఁడు, నీవు పంపకము తగినవారై నారని నిందాపూర్వకముగ నలికి, యుద్ధవృద్ధుఁడైనాఁడు.

ఆపుడు ధర్మరాజు శిశుపాలు ననునయింతుడు 'భిక్షుఁడు చెప్పినది ధర్మము ఆయననవమానించుట తగదు. మిగిలిన రాజులు కృష్ణుని పూజనంగీకరించినారుకదా! వారివలె నీవునంగీకరింపుము (మింతుమర్నవి) భిక్షునకు శ్రీకృష్ణతత్వము తెలిసినట్లు నీకు తెలియవని

వరికినాడు అప్పుడు భీష్ముడు 'వీధి బ్రతిమలు నవవరములేను క్షత్రియులనందఱ జయించినవాడు వీర భీష్ముడు సభలోని యీ రాజులలో కృష్ణునిచే జయంపడదని వాఁడెవ్వఁడు? భీష్ముడు జ్ఞానవ్యూహముల నెత్తము బ్రాహ్మణులలో క్షణనెలనెన్నుఁడు, క్షత్రియులలో బలాధికుఁడు పూజ్యులు ఆరెందును గోవిందునియందుకదన్నము లగుటచే నాతనిని పూజించెతిను'ని విష్ణుర్షగా బలి నాఁడు

భీష్ముడిట్లు కలంగఁగా, సహదేవుఁడు 'మేము కృష్ణపూజయిన ర్పితిమి అదివిహించనిదనినై పాదముంచెదనని చరణమెత్తినాఁడు అప్పుడారిని పుష్పవృష్టి గరిపిరికి యుద్ధవిఘ్నము కలుగునను ఁయముతో, ధర్మజుఁడు శివుడేగుల నవారిని కాంచించఁజేయుమని భీష్ముని ప్రార్థించినాఁడు కృష్ణుడు మాటలాడనంతవఱకే వీరియొగడ ములు తెల్లుననియు, ఁయములేదనియు భీష్ముడఁయమిచ్చినాఁడు. శివుడాయఁడామాటలకు రెచ్చిపోయి 'కృష్ణుని యందఁజూచుకొని నన్ను తెదరించుచున్నావు పౌరుషములేని వీడి సహజము ఓడతోగట్టిన శోడవలె నిన్ను గూడి ధర్మజుఁడును చెడివాఁడు కృష్ణుని స్తుతించు నీ నాలుగు గోయలెవ'ని యాక్షయిగ వరికినాడు శివుడాయఁడాపై కృష్ణుని బాల్యక్రియల నధిక్షుచి, అయినపౌరుషమునుకూడ ధిక్కరించి మరుక్షణానాఁడు భీముడవును శివుడాయని సంపారించఁ జోఁగా భీష్ముడు వారింది, కృష్ణునివలననే శివుడాయఁడు వధించఁబడుట విధిర్లయమనిచెలిసి, ఆతని జన్మవృత్తాంతమును వివరించినాఁడు

శివుడాయఁడొను నుద్ధతుఁడై ప్రపత్తించుచుండుట చూచి గోవిందుఁడాదిత్యాదిమండలము చేయుచున్న ఆతరాధియుల వివరిం

1. జ్ఞానవృద్ధి ద్వితీయః క్షత్రియః శ్రావణః
 పుత్యైరవిహ గోవిందే హేమాద్భవన సంహితా
 శ్రీమహాభరతము, 2.25-17, పుట 175

చుచు 'మేము ప్రాశస్త్యమును పురమునైనైతి భగవద్గుణితో యుక్తము చేయుచుండు, నీకు వ్యాకరణము దహించినాడు' అని పరీక్షించునట్లు ప్రకటించి, నీకు భోజనంబులగు నా బంధువులకు బంధించినాడు మా రంధ్రముగారి యిక్ష్వామిభాగ్యమును పొందినాడు బ్రతుకను యిచ్చుచున్నాడు నామిత్రమునకు పోగా దీక్షించిన భార్యననుమతించినాడు. నామిత్రమునకు మాటను పాటించి వినియంతయును నహించితిని. ఈవిధముగ ప్రకటించుచు, కల్యాణముగను, దీక్షించిన అపరాధములపరిహారమునై నది కుక్కురీహరణము నాకర్పణ నీరీతి ప్రచారముచేయుచున్నాడు కుక్కురీహరణమునకు నాగున్న ఆయనను పరిచినవారిని పరిచినాడు.

కుక్కురీహరణ ప్రవర్తి వినిత భిక్షువులును ద్విగుణీకృతముగ శ్రీకృష్ణుని మర్యాదలాడినాడు అంతి కృష్ణుడు తద్రాయభయ ప్రయోగించి భిక్షువులని కీరము ఖండిత నొకనానాతేజమూరిని దేవ మనుండి తెలుపజేసి శ్రీకృష్ణునకు నమస్కరించి ఆయనలో లీల మొనరి 1

అంధ్ర మహాభారతము

భగవద్గీతాసర్వస రాజమాయ యోగమునకు సంక్షిప్తమునై ధీమృదుడు స్వార్థ, యుక్తి, నిష్ఠ, భారతీ, నయ, వి, ఉద్బలలో నెవ్వడు మహాద్భుతో పాని పూజకుఁజేయుచునినాడు అట్టి

1. కల్యాణము: దేవాగ్రహం దత్తవర్షణా
కర్మకంఠం మహారాజ గగనాదీత భాష్యురవే"
"కల: కమం వృత్తాం కృష్ణం భోగనమస్మకమే
వచంబే వత్తాదేవ వివేకవధానివ"

మహారాజము, విభవము, కుక్కురీహరణ, 42వ అధ్యాయము,
శ్లోకములు 22, 23 వుం - 202

చానిది తపశ్శీలగింపుమీది ధర్మజ్ఞానము ప్రాప్తింకఁగా, యజ్ఞపురుషుఁడు, అథిలలోకపూజ్యుఁడు, అమర్తకుఁడు నైన శ్రీకృష్ణుని పూజించిన పదియే యజ్ఞ ఫలము ధీమన్తుఁడు తెలిపినాఁడు

ధర్మజ్ఞానము శ్రీకృష్ణుని గ్రహపూజచేయఁగా, అదిచూచి సహించు లేని శిశుపాలుఁడు 'అపహివాభులనేకులుంబఁగ' బా^{స్తి}లేయు పూజించితిని కాకాత్ముఁడు పూకాత్ముఁడా? కృష్ణుఁడు మోక్షంత యిష్టుఁడైనచో భవాదికముల నీయఁదగున గాని ఇట్లు సభసవమా నింతురా? కృష్ణుఁడు వయోవృద్ధుఁడా? ఋశ్విజుఁడా? ఆచార్యుఁడా? భావాభుఁడా? ఏమని పూజించితిని? తెలియక నీవర్జ్యమిచ్చినను తగుమునని కృష్ణుడెట్లు స్వీకరించినాఁడు? నీటికి భార్యవలె, నదిటిచానికి మధుర గీతవలె, ద్రుష్టిచానికి మయోఽవర్తనమువలె కృష్ణునిగ్రహపూజ వ్యర్థమని ధర్మజ్ఞ వాక్షికించి సభనుండి వెడలిపోయినాఁడు

శిశుపాలు సమనయించుచున్న ధర్మజ్ఞుని వారించి, ధీమన్తుఁడు శ్రీకృష్ణుఁడర్జ్యమునకెట్లు అర్హుఁడో వివరించిచెప్పి శిశుపాలునివంటి దుర్జ్ణయులు వీరికలుఁగలేరని వదిలినాఁడు శిశుపాలుఁడు యుద్ధవెన్న ధ్వుఁడుకాఁగా, పరిలక్షత్రయక్షోభము మాన్పుమని ధర్మజ్ఞుఁడు ధీమన్తుని ప్రార్థించుట; శిశుపాలుఁడు ధీమన్తుని చూలవాడుట, ధీమన్తుఁడు శిశుపాలుని జన్మవృత్తాంతమును ధీయునకు తెచ్చుట; శ్రీకృష్ణుఁడు శిశుపాలుని యపరాధముల వివరించుట, తుదకు కృష్ణుఁడు ద్రాక్షాయుధముచే నాతని సంహరించుట, శిశుపాలుని దేహమునుండి తేజస్సు వరమిచ్చి మిదిలో లీనమగుట ఇత్యాదులు మూలముతో నుల్బములు. 2

1. ప్రేమదాండ్ర మహాభరతము, పరావర్తము, ద్వితీయాశ్వాసము

పద్యము - 11 పుట - 140

2. ప్రేమదాండ్ర మహాభరతము, పరావర్తము, ద్వితీయాశ్వాసము

పద్యములు - 22 నుండి 39 పుటలు - 142 నుండి 154

మాఘకావ్యము

శ్రీమద్భాగవతమునకు శ్రీధరప్రసాదు వ్యాఖ్య ప్రాచీనము, ఉత్తమము ఈ వ్యాఖ్య (క్రీ. శ. 1800-1850 సంవత్సరముల మధ్య కాలమున రచించఁబడినదని పురాణచరితకారుల యభిప్రాయము. 1 శ్రీధరుఁడు హిరణ్యక్ష శిశుపాల చరితవక్త్ర) తానర్చిత భగవద్గీతా నరములైన మూలశ్లోకములకు స్తుతిపరముగ వ్యాఖ్య యొసర్చి నాఁడు.

శ్రీధరప్రసాదుఁడు సుమారు ఏడువంశముల సంవత్సరములకుముందు మాఘకవి (క్రీ. శ. ఏడవ శతాబ్ది) పారంభమున² శిశుపాలవధ కావ్యమున నిట్టిస్తుతిగర్భములగు నిండావాక్యములున్న శ్లోకములనుగూర్చి నాఁడు మల్లినాథమూరి వీధి స్తుతిపరములుగ వ్యాఖ్యానించి నాఁడు.

మాఘకావ్య రథాంశము

నారదమహర్షి వ్యారకలోతున్న శ్రీకృష్ణవికడకు ఇంద్రవంశేశును గొనివచ్చినాఁడు శిశుపాలుని పూర్వపుత్రములెవ్వరు 'వీడు పూర్వము హిరణ్యక్షశిశువడు రాక్షసుఁడు, రెండవజన్మమున రాని నుఁడు, మూడవ జన్మమున శిశుపాలుఁడు వీడు భార్యభావనముల నుల్లంఘించుచున్నాఁడు. వీధిని వెంటనే వధించును'ని యొకరుని సంజేశపారాంశమును నారదుఁడు తెలిపినాఁడు ఈవిషయముననే యధిష్ఠియుని రాజసూయమునకు కృష్ణుడకావ్యవ యొచ్చినది. ముందు శిశుపాలుని చంపుటకు పోవలెనా, రాజసూయముగమునకు పోవలెనాయని కృష్ణుఁడు జోలాయమానములై ఉద్ధవ బలరాముల

1 పురాణవిమర్శ (హిందీ), బందోబస్తానా, పుట-678

2 సంవత్సరపాహిత్యకవచము, శ్రీరామచంద్రమిత్ర పుట-48

పాచివ్యము శోరినాడు బలరాముడు ముందు శిశుపాలునిపై 1
 కంఠెత్తిపోపువనియు, కాములేనున్నను భర్మజాడు రాజసూయమును
 నిర్వహించుకొనగలవనియు, అలిగినాడు కాని ఉద్ధవుఁ డిమాటల
 వంగిగరింపలేదు బలవంతుఁడు శ్రీకృష్ణుడు అలవిచ్చుచుచేసినను బయిం
 వఁగలఁడు కాని, అత్తుల ముచ్చు నొప్పించి పరిచేయలేవనియు, కనుక
 భర్మజాని నొప్పించక ముందు యజ్ఞమునకు వెళ్ళుటయే కర్తవ్య
 మనియు ఉద్ధవుఁడు పలికినాడు 'అంతేకాక శిశుపాలుఁడవఁజా
 యుఁడు కాఁడు వాని వానివంటి చుట్టుకొని పాలున్దాడు, రుక్మి, కాల
 యోనాదులున్నాడు 1 మనకు ప్రస్తుతము నేము వఁజాయునులేదు
 యజ్ఞమునకు వెళ్ళినచో భర్మజా నీయందు విశేషభక్తిని చూపఁ
 గలఁడు అది శిశుపాలాయులు నహించలేరు అప్పుడు తిగుగుబాటులేపు
 దు అందువలన మనవక్షమువారు విరోధులు నను రెండువర్గములేర్ప
 దును అత్తులే తలయంద నీకు లభించుటచే అచటనే నీకు వివరమును
 సిద్ధించును' అను ఉద్ధవుని పాచివ్యము శ్రీకృష్ణునకు నమస్కరించునది
 వనమునకు వచ్చిన శ్రీకృష్ణునకు భర్మజాడు స్వాగతము
 పలికినాడు తనవంతునంతటిని గ్రహించి రాజసూయమును కృష్ణునే
 చేయుమని భర్మజాడు శోరఁగా శ్రీకృష్ణుఁడు భర్మరాజే అందులకర్హుఁ
 డనియు, యజ్ఞనిర్వహణమున నాతిని యాజ్ఞను పాటించని రాజులను
 ముదర్శనముతో 2 ఖండింతుననియు హెచ్చరించివాఁడు యజ్ఞసమాప్తి

1 'యదాన్యే కాలయవన పాత్య ఉక్తిక్రిమాదయః
 కమస్తానాన్తవ్యన్యే ప్రవోషమయాయుకః',

"మానేది యదపాదేకో వేదవ్యక్తేదిరాదితి
 రాజయజ్ఞేక రోగాణాం వయాహవ్యమహీశ్వకామ్"
 మానుమ, ద్వితియస్థ, శ్లోకము-31, 32 పుట-58

2 "యస్తవేహ వనవే వఖాచుః కర్మ కర్మకరవక కరిష్యతి
 కన్యనేష్యతి వపుః కలంధకాం వింధురేష జగతాం ముదర్శనమ్"
 మల్ల - 14 శ్లోకము - 18 పుట - 83

తరువాత కృష్ణుని గ్రహుల గావించుచును భీష్ముడు భర్తృజనులను చెప్పినాడు. శ్రీకృష్ణుని మాటలతో శిశువులవధ సూచితమైనను, భీష్ముని వలుకులతో రంగము వీడ్చుచును.

చేదిరాజగు శిశువులను క్షీణింపజేయు నయ్యుటయుకాలేదు ఇతివృత్తమే కృష్ణునితో పైరముగల యాచిరివిషయము నహజముగనే ఉద్వేగమైనది అప్పుడు వేదవతోనించిన శరీరముతో దేగముగ తేలియచిన అశిశువులని చేహయి భూమి స్థరించుచున్న వరాహమున కిరీరము నయ్యుచునయ్యుతో రిడిసినపుడున్నట్లు ప్రకాశించినది. అట్లు రోషవరసకుడైన శిశువులను చాంచల్లుల నుంచుచును విహయించి వ్రాస వియ్యుత్తున వానియందు ప్రేమ చూపుటయేకని అది గానిగిరి విమలముకాదు రాజాని మారాది యిట్లుగ్రహులచేయుట కుదరదునని పాదమునిట్లుచేయె నత్యుచితమునను ప్రసిద్ధిగన్న భర్తృజాని సంకల్పమున పరిచరితమే నీవ్రాసచే నీవత్యహింసలు లోకమునకు చాటివచ్చును అనుంగళమున భానువారమును మంగళవార మన్నట్లే నిన్ను భర్తృరాజులయను నీకు కృష్ణుడే పూజ్యుడైనచో నింకను రాజులనేల వినియిది. బుద్ధి లేని భీష్ముడు చెప్పినమాటలేల వింటిని? అని యభిక్షేపించి ౧౦౧ నాడు ఇక భీష్ముని 'నీవు ప్నాదికుడు, గురువు, ఇష్టబంధువు, ముర్ఖుడను, అట్లును, రాజ పూజాత్ములంటివికా' 12 ఏరిలో కృష్ణుడెవ్వడు? రాజులలో నీవంటి మూఁథుడు పుట్టుచని పోలనచేస నాడు ఇక శ్రీకృష్ణునిద్దేశించి శిశువులను 'నీవు మధువను రాక్ష

1 పదికాను పురికి కనుక్కి మడు నడవడుకరాజు:

2 ప్రవహల అలించినపు: ప్రయోగవోధిక ఇదాది మాకర:"

పల్ల - 16 శ్లోకము - 5 పుట - 147

2 పల్ల - 14 శ్లోకము - 55 పుట - 145

మని చంపి నిభుమాదమండై నావంటవా! అంతేనా ఈ చండ
ముఖో నిభుమాదవముచేసి (తేనటిగమకొట్టి) నిభుమాదమండ
పై రిచా? ఏమై బలరామునితో కలిసియున్నందున "వటలుండ" పై నావు.
చక్రమధరించి చక్రధారివయ్యై వది శ్రేణుభంజకము కాదు యిదు
చంకమునఁ బట్టుటచే రాక్షాస్త్రం తేకున్నది, నీపాదుమాత్రమే
నిండ్రి శ్రీవతి యిడుచున్నాడు యుద్ధములయందు శ్రీమద్రామణము
(చారిచోట్రుట) కల్గియుండుటచే "విక్రముండ"వలడినావు. జరాసం
ధుఁడు నిన్ను నిభురతుండు పెడలనడచుటచే "భూమిభృత్" అని
నిన్ను జరులు చరిచోవముగ నీలుచుచున్నాడు" అని యుద్ధిష్ఠిరించివాఁడు
శిశుపాలుని వలుకులనువిని భీష్ముఁడు యనిర్ల యమునతెనుగు వలికిన
వారిని చంపింతుననియు, కృష్ణపూజ గదిరించిన వారికిరముపై తన
పాదములెడననియు నుంకిరించివాఁడు భర్మజుఁడు కోపము నిడుపుఁ
డని నభిచారివందరిని ప్రాశ్నించివాఁడు శిశుపాలుఁడా నభిచరి
తెడలివాఁడు అదియ్యట నాతఁడు శ్రీకృష్ణునికడకొక చూశంపినాఁడు.
అసందేహితుండు అంతర్ధాతృ గుంభితము. అచూత శ్రీకృష్ణునితో
శిశుపాలుఁడిచ్చట అపదముగ నుండియునులుచులికి వరమూనుకయును
(వచ్చాత్తావము) పొంది, (యుద్ధముచేయువలెనని కోరికనగుచలేక)
నీవలన తిరిగి మ ననము (గౌరవము, చావు) కోరుకొనుచున్నాఁడు.
కోరుకొనిన గాఢమైన విగ్రహలింగవము (కాలి, యుద్ధకాంక్ష)
బలించినచో నిర్వృతి (నవచ్చుంతి, మోక్షము) పొందఁగలఁడు రాజు
లందరిచే శిరఃగణానము పొందిన (నిన్ను) తనను, నీ (తన) కావనము
గౌరవించవలసియున్నది" అని శిశుపాలుని సందేశమును వినిపించి

నాడు ఇచ్చట నిరంకుశ ఆశీనులగు గూఢార్థశ్లోకము లున్నది 1
 కాని వాని యర్థవ్యయ మనునదియుట తెనుగు సంప్రదాయమున
 సాధ్యముకాదు మల్లి నాథమూరి శ్లోకములన్నింటిని భక్తిరచార
 మునఁగూడ వ్యాఖ్యానించివాడు తరువాత యుద్ధఃస్నాహము, సభ
 కోలాహలము పర్వతము తుండరు చక్రవర్తయోగమున శిశుపాలుని
 సంహరించినదియుట దివ్యశ్లోక ఆశనిదేహమునందీ తెలుపడి శ్రీకృ
 నిష్ఠులొ ప్రవేశించెడిది 2

1. మామము పూరిగా 11వ పర్వ, 84 శ్లోకము

2. " పర్వ - 38 శ్లోకము - 79 ఇట - 606

వైరభక్తి

యెఱుఁగెల్లి జనకస్మితకర్మగారు శిశుపాలుని వైరభక్తి వేదన నావిష్కరించుచు 'వైరభక్తి' యను ఖండభాష్యమును రచించినారు. జన్మకలియమున శిశుపాలుఁడు పొందిన యౌవేదనను నివర్తనముగ తొల్లఁటి రెండవజన్మలను సంక్షేపముగ కవి వర్ణించినారు. శ్రీకృష్ణ శిశుపాలురకు ప్రేమయు కల్లుటకు ప్రధానకారణము. యక్ష్మిణీజేరి శిశుపాలుని చిన్ననాటనే శ్రీకృష్ణఁజాతనికి న్యున్యవని తొలవడిరియు కాని, అది మున్నటి జన్మకుతో ఆభక్తుఁడు లేరియును అందువలన పాయుష్కమును జేగముగ పొందుటకై యక్ష్మిణీజేమని తలవైరపాధన కురుకరణముగ శిశుపాలుఁడెంచుకొనినాఁడు కావున యక్ష్మిణీల్యాణమును విక్రగంధముగ ప్రధానస్థానము వహించినది.

శ్రీకృష్ణఁడు శిశుపాలునకు మార్గముచూపుటకు తానే యక్ష్మిణీ పోరణము గావించి శిశుపాలుని వైరాభిమతిని గావించెననియు నుపాశ్రయము యిచ్చిపాయము¹ శిశుపాలుఁడే ప్రారంభించినను, శ్రీకృష్ణఁడే ప్రారంభించినను వైరకారణము యక్ష్మిణీ యుట నిర్వివాదము కావుననే అగ్నిదోష్టకముని రాయబారముఁగిరి కల్యాణము వలనఁగల భాగదాగ్రంథమున ప్రధానపాత్ర వహించి, రాజసూయము గొగ్గెనునది వైరానుబంధ వీరకవితో వైరభక్తిబుద్ధివనము గాన జనుకస్మితకర్మగారామార్గముననే వైరభక్తి రసపోషణ గావించినారు.

1. 'కవయో నివర్తకకైర్వైర్యో దక్ష్మిణీం పారణా పతే
నిర్జమూలవ్య మూలం హి మహావైరభక్తయో' ప్రియో'

మంత్రారోపం నమయిమున విరాజుఁడు కృష్ణునితో 'ఏమి యక్ష్మిణిని పారించుటచే శిశుపాలుఁడు వీరంప వనభారమును పొందినాఁడు. వైరమున వృక్షమునకు ప్రియ ముఖ్యముకదా' అనినాఁడు.

దంతవక్త్రుని సంస్కారము

జయవిజయులకు హిరణ్యాక్ష హిరణ్యశిఖులుగ మన్ననాటి
 ద్రివిరై రమున తరువారి జన్మలయంగు శ్రమముగా తగ్గుతు వచ్చి
 నది కాని ఆయా జన్మల వత్తివంతవ నడువరించి అపాటిరైరమే
 ద్రివము యుగధర్మమునుబట్టి ఆయుష్యమన గమన, శీవశక్తియు
 మారుచుండును శిఖుల సంకవక్త్రులకు కలియుగ ప్రారంభము
 నాటిలక్షణములే యుండుటచే వారి ఆయుర్దాయమును శతవర్ష
 పరిమిలము భారతయుద్ధము తరువాత పరీక్షితు రాజ్యముచేయు
 కాలముననే కలియుగము ప్రవేశించినది కరిక్షిత్తు యపారణ
 శక్తివలన నాతనిరాజ్యమున కలిరాధ లేకపోయినది¹ యుగలక్షణ
 ములు కొంత ధర్మతత్వరతవలన నాగినను, యుగధర్మము లాగత్ర
 వ్యాకరము విపరిభాగము కలియుగ సంధికాలము. అసంధికాలమున
 శిఖుల సంకవక్త్రుల సంహారము జరిగినది

మహిష్మత విశేషము కావకాలమున జయవిజయులకు ఏక
 స్థానశీలి నిద్రించినను, వారియునుబంధము శ్రమముగా తగ్గుతువచ్చినది.
 హిరణ్యాక్ష హిరణ్యశిఖులు కలసియున్నంతకాలము రావణ కంఠ
 కర్ణులకు కలసియుండుట కథకాశములేదు ఉన్నయివ కాశముయే కంఠ
 కర్ణుని నిద్రాసూచమున తిథిపారించినది అనురాగవింధము పెరిగినచో
 నది పుష్కర్జన్మ పోతుచును అరహస్యము, శ్రీమద్భాగవతము,
 ఉత్పత్తిసంధములో జడభరతుని వృత్తాంతమున వివృతము మర్త్య
 మోక్షములందురాగము మిగిలిన జన్మములలోకంబు సభిముగ
 నుండును అగమంతుండి రహస్యమును బాటిందియే కాఁలోలు మొదటి

1 శ్రీమదాంధ్రభాగవతము ప్రథమస్కంధము

రెండుబద్ధులలోను వీరిగర్భవదతులైనవారికి, మూడవ బద్ధుడుచచ్చి యనుబంధమును తప్పించినాడు కాని శిశుపాలునితో కొంతయైనను అనుబంధములేనిచో చంకవక్త్రువకు నిర్వాణావకాశము కలుగదు శిశుపాలవధకు ప్రతీకారముగ చంకవక్త్రుడే కృష్ణునిపై యుద్ధమునకు వెడలనిచో కావయోక్షునుగ కవకాశమే యందగు అందువలన కొంతయైనను అనుబంధశేషముండుటపై, భగవద్కృపవలన నక్కడెల్లండ్రు దిల్లలుగ వారు బద్ధించినారు వీరియనురాగము ప్రత్యక్ష జన్మము కాదు క్రిమిద్యాగవశముననే వర్ణితము

"శిశుపాలవ్య పాలువ్య పాండవకపాపి దుగ్ధతే
పరశోగకానాం త కుర్వత్ పరోక్ష్యసౌష్ఠవమ్"¹

క్రిధరవామి "పరోక్షకరణేయం మహ్నోర్మృత్యుమ్" అని 'పరోక్ష్య సౌష్ఠవము'ను పదమును వ్యాఖ్యానించినాడు అవ్యాఖ్యకు న్నెహితిని మరణానంతరము చేయవలసివచ్చి మిగిలిని న్నెహితుని కర్తవ్యమని భావము ప్రస్తుతిభలోపది ప్రతీకారరూపమైనది శిశుపాల చంకవక్త్రుల ప్రత్యక్షనిబంధము అన్నదమ్ముల వరుసగల బంధుత్వము, పరోక్షనిబంధము సారాయణ పార్శ్వదత్వము కావశేషము చంకవక్త్రుడే, అందువలన 'పరోక్ష్య సౌష్ఠవము' చంకవక్త్రుని కర్తవ్యమైనది కనుకనే అరణ్యనివాసయ్యై పారిసమర్పించినాడు

"వీర! పదాతివన్నట్టో గదాపాతి ప్రకంఠయన్
తద్యానిం మహీం మహారాజ మహా నిత్రోఽభ్య దృశ్యతే"²

1 క్రిమిద్యాగవశము, 18-78.1 పుట - 588

2 క్రిమిద్యాగవశము, 18-78.2 పుట - 588

పాల్వ బాండ్లక శిశువ లురకు పారరాగ్రియలు కావించి,
దంధకక్రుడతి భీషణాకారముతో

పెటపెట పండ్లుగీలుచును బెట్టుగ్ల బాంబులు గండ్లుగేవలం
జటజట విప్పురింగుములు సింహ ముదాదాన పాదభుట్టకన్
నటనటనై భరిత్రకకకాడ వదిల గద శీలైకకృయన్
దుటదుట మంచులేనిదిని మంచుదివాగులలోలి యుగతన్ ॥

కృష్ణ సెతుర్కొనినాడు ఒంటరిగా పాదచారియై గదతో
క్రిష్ణుని సదిరించుటకు దంధకక్రుడగు వచ్చిన తున్నీవేళము హిర
గ్యాక్షుడు వరాహాయానము సెతుర్కొంటుని వెడలిన భుట్టమును
మృరించితేయును నూత్నముగ వరికిలింపినతో దంధకక్రుడతో
పూర్తియైన నూతుజమ్మలయిండు నిట్టివిశేషమే గోదరించును
హిరగ్యాక్షుడొక్కడే పారిసన్నపించినాడు కుంభకర్ణుడొక్కడే
రామునిపై యుద్ధమునకు వెడలినాడు ఇచ్చుడును దంధకక్రుడగు
మూర్తిమే దాడికీవచ్చినాడు కాచప్రారంభ సమానముగా ప్రకాశ
తోర ముకేరిలిలోన జరిగినది వారాయణ హిరగ్యాక్షులకును గదా
యుద్ధమే జరిగినది క్రిష్ణుని దంధకక్రుడును గదాయుద్ధమే జరిగినది.
వారాయణునకు కలిగిన యుద్ధమహాపాటము కేప్రాప్తప్రయోగము
లతో కరిపూర్ణనిర్వహణము పొందినది అశ్రుము సమింత్రకము
కేత్రము భుజప్రయోజ్యము యుద్ధారంభము పాధారణ కేత్రము
లతో ప్రారంభించి, కేత్రువు పామాన్యుడు కాదనుకొనినపుడు
దా ప్రమే అశ్రుమును ప్రయోగించుట విధధర్మము హిరగ్యాక్షుని
గోడి యుద్ధమున వారాయణుని కేత్రుకళల ప్రదర్శనోపాయము

నరవేరినది నుంభకర్ణునకు శక్త్రుములచే మరణములే హాస్యములే
 బ్రహ్మశక్తి ప్రయోగమువలనమైనది మొదటి తెలుసుకొని లోనే
 భగవద్వింకలము నరవేరినది కనుకనే పార్థుడు భావశేషమును నర
 వేర్చుటకే భగవంతుఁడాయనియును పుష్కలగాని యుద్ధోత్సాహ
 ముట కప్పట్లదు శిశుపాలునితో యుద్ధమేలేదు వంశవక్త్రునికీ మూత్ర
 మొక్క గదాప్రహారము ప్రసాదించినాఁడు అదియు నిర్మమి త్రము
 కాకుండ వంశవక్త్రుఁ డొకరికొక నిండును, అతని ప్రభువుప్రహారమును
 నిమి త్రముగ స్వీకరించివాఁడు

వంశవక్త్రుఁడు శిశుపాల, పాండవ, పాలులవధకు ప్రతికార
 ముగ గదాపాణియై కృష్ణునిపై దండెత్తించి,

" . దిష్ట్యాదిష్ట్యా భవాద్య మును దృష్టివశం గతః"

"త్వం మాకులేయో నః కృష్ణమిత్ర క్రుత్వాం జఘాంససి
 అరిస్త్యాం గదయా భుంజహాస్యే వ్రజకల్పయా"

"తస్మాత్సమగ్రముఃపైమ్యజ్ఞ మిత్రాణాం మిత్రవర్సలః

బంధురూపమసిం హత్వా వ్యాధిం దేహచరం యథా"

అది నిందించినాఁడు ఈనిందాశ్లోకములను శ్రీధరస్వామి ముతి
 పరముగ వ్యాఖ్యానించివాఁడు

"వస్త్విత్రయేణ అన్యవ్యయాణః అన్య బ్రహ్మకాపావహనే
 భవాన్ మమ స్వామీ దృష్టివశం గతః ప్రాప్తః వీరిదిష్ట్యాదిష్ట్యా
 భద్రం అతి హస్తే వీహ్న (4) 10వ శ్లోమితి హేకృష్ణ త్వమస్మాకం
 మాకులేయో బంధుః వీరమసి మిత్రక్రూర్ మిత్రాణీ భూరితచాన్ .
 మాం చ త్వం జఘాంససి తస్మాదస్మాకం త్వతో బృతుః సనకా

ద్యునిగ్రహ ప్రభావమున యర్ధ్యుః అతస్మాదేతావన్నాత్రమహం
 యాచే నీం తత్ తదాహ - హే అమంక పర్యవహాన సమర
 హైతధర్మేణ నేదితుం గతయా త్యాం హామ్యే ప్రహరిష్యామి
 తామేవార్థం పహమ్యేతి నమ వ్రజతుల్యాం త్వగ్దహం కోవా
 నహేరి? నైదిమిత్యాహ - అత్రబింబయా ఉర్విల మాలావదతి
 కోనులయేర్మర్మః (1) నివృతం హానో వ్రజ పురుషార్థ ప్రమాదా -
 తర్మితి అత్రావ విద్యతే త్వా యస్మాత్ తవ్యంబుద్ధి హే పర్యతే
 త్మిర్మః పరమార్థతః వ్యాధ్యామి పరివృత్తహంబంధేన బంధురూపేన
 బ్రహ్మకాశేన నీం శీత్రుత్వేన ప్రతిరం త్యాం హత్యా మిత్రానా
 మౌపుణ్యం ఉపైమి ఉపైష్యామి విశేషేన అధీయతే మనసి
 చింతిత ఇతి వ్యాధిః తేహే అంతర్యామి తయా చరంతి తథా
 తదాశ్వరం హత్యా హైతధర్మేణ అరాధ్య హంతేర్గర్భిర్గర్భ
 త్వాహర్తత్యాతే త్వాత్వేతి వా తేన యథా వీరకాశీనామౌపుణ్యమున
 యంతి తివ్యదితి, (2)"

‘మూలం పశ్యునంతి యవ్యేపిండుయత్న నిర్మలము మహ
 ద్దుల కావము పూర్తికావచ్చునందుల చూడఁగలిగిరి’ ‘విష్ణు
 దిష్ట్యా’ అనఁగా భాగధేయముదేతి నమరావతి ద్విరుక్తి హర్షారితము
 మున వచ్చి ‘వీత్ర మా మేనమామకుమారుడన పగుటచే పోరాని
 యట్టుమిత్ర అయినను (మాయించుమగ్రహముచే) వామిత్రుల సంహ
 రించితిని అందువలన నమకాదుల కాన్విత ప్రయన తియమగ్రహము
 పరిహరింపరానిది. అందులకే నిర్మలతమాగ్రహమే కోరుచున్నాను పర్య
 వహానవేదిత్యుదా! అకోరగ యేమనఁగా, హైతధర్మము ననుసరించి
 నిన్ను నేదించుటకు (వ్రజలప్తమైన) ఉర్విలోనులమైన గతకో
 నిహోర్క-మారు కోపైదను’

1. శ్రీమద్భాగవతము, 11-78-4 నుండి శ్రీకృష్ణమునకు

శ్రీపరీయము, పుట - 568, 567

ఇదా ప్రధరస్వామి 'హరిశ్చంద్ర వ్రజాల్పయా' అనువానిని పూర్వరూపసంధిగా సర్వారసరమన సవ్యయిందివాఁడు. అవ్రజాల్పయా - పూర్వరూపసంధి "తర్వాన్యస్మన్మామే" అనుశ్లోకమునందలి 'అష్ట' శబ్దమును నిండావరముగ నశ్చ సమావేశముగను, మృతివరముగ బహుప్రహీనను, హరిశ్చంద్రుని వధవంశవృక్షములోనని నివేదనను శ్రీమదాచార్య వ్యాఖ్యానించివాఁడు 'అష్టాన్యమే' అనగా ఋణము తీర్చికొనుట ఈ జేహనింబంధమైన ఋణశీషము తీర్చికొనవలసి యున్నదని సూత్రార్థము 'వ్యాధి' శబ్దము విశేషభ్యాసవరమని ప్రధరీయాధిప్రాయము. విశేషముగా మనమునందు భ్యానింపఁబడునది ఆభ్యాసమునకు జేహమాధారము. విశేషముగా జేహమునందంది ర్యాదియై తరించుచున్న భగవంతుఁడని తార్కర్యము. వ్యాధిశబ్దము నకు ప్రాప్తితత్వత్యయవిభాగ మిట్టియర్థమునకు యోగియై అనుమానించును.¹

అంధభాగవతమున కంశపక్రమి వాక్కులలో నిల్లు ప్రుర్యధము వృష్టయిగ కన్పట్టకున్నను, హరిశ్చంద్ర హరిహరముగల సరిబంధము సూచితము.

కంశపక్రమియ నండ్లు కలువకుకొఱకుచు కన్పై వెత్తిరాఁగా,

1. ఏ, అశ్ అను తెంచువర్గము పూర్వమందిచ్చిలో "ఉదాశ్ భరణ బోషణయోః" అను భావమంది యాయనము నిచ్చున్నను భరించిని, బోషించుని అని భావ్యర్థము. భావమనవచ్చు ఉపదేశముగా మిచ్చునది కర్మభారకమైన అధికరణమును బోధించుచు 'శి' అను ప్రత్యయమువచ్చును. దీనియందు 'ఇ'కాదు. మిగులను భావమిది 'అ'కారమునకు "అ శ్ భారవ ఇదేత" అను మాత్రములే రోపము. 'ఉపవర్గే పూః 31" "కర్మత్యధికరణే" ఏద్రాంశోమనీ, 4వ భాగము
2.2.22, 2.2.23 పు.2.22

"వదీతము దేరణాది యనునట్లు భుజుల్లు ము పల్లవించ న
 త్తము గదగేలఁబూని రథముగ్గ యెమువ్వగదగ్గి యుగ్రతఁగి

ఎదురుపడదినాఁడు పారి తవన ర్థములగిచ్చిన బాగ్దానము నెర
 నేర్వలసిన ఎదురుమానస్సయినది కాపాఁగి పూర్తియైనది కాత్రన
 నాదమిగిలెల్లు ము పల్లవించినది. "సీత నుదీయ భాగ్యంబునంతేసి
 నేడు నాదృష్టికథంబునకు గోచరంబైనది" అను చందనక్రూరి
 కలుగులును భావస్ఫూరకములే

అవిధముగ కరుషవాక్యముచే భగవంతుని బాధించినట్లు
 చందనక్రూరియ నుకార్యము నిర్వహించినాఁడు. హిరణ్యాక్షపథ
 యందు వలెనే యథానుకార్యము కర్తవ్య నిర్వహణమునకుచాలు
 యైనది, ఫలితమే కానూపగీ ప్రహరము

"తతస్సాక్ష్యమయం శ్రోతః కృష్ణమాదిశతకృతః
 పశ్యతాం నిర్వణాతానాం యథావైద్యురతే త్పుట"2

తత్తము నిధిలభారంబులు నాశ్చిర్యంబునొందఁ జచ్చారంబున
 నుండి యొక్క మాక్ష్యతేనంబు నెలువడి గోరించుని దేహంబుఁ
 బ్రవేశించె"3

కానూపగీ ప్రహరముతో చందనక్రూరియలోనిచారము, ఒక
 నుచాశ్రోతి ఆధిపతీహమునండి నెలువడి కృష్ణునిలో లీనమైనది. ఈ
 విధముగ చందనక్రూరియ తిరిగి పారిపార్వతకన్య ముందినాఁడు.

1 ప్రహరాలత భాగవతము, పశుమృగంధము, ఉత్తరభాగము
 పద్యము - 418 పుట - 418

2 ప్రహరాలతము, 18.78.11 పుట. 397

3 ప్రహరాలత భాగవతము, పశుమృగంధము, ఉత్తరభాగము
 పద్యము - 418 పుట - 417

శిశుపాలుని సాధకత్వము

కర్మ సంస్కారము మిగిలి పీఠగ్యశిశువుడు రావణుడై, నావణుడు శిశుపాలునిగ జన్మించిన కథ ప్రస్తుతసంధమున ప్రసిద్ధము. నుజాభారతియున పీఠగ్యశిశుని యంశతో శిశుపాలుడు జన్మించిరి. అర్జునుడు అతగా రావణాంశమునుకూడ భ్రాంతిమంజీరీంచిపల్లె నుజాభారతానుపారమును శిశుపాలుడు విష్ణుపార్శ్వదూడకుట నిర్వవాదము. భారత భాగవతియలంకృత శిశుపాలుడు వైరభక్తునిగనే ఓర్చియును భారతియున శిశుపాల బాగ్వాద ముఖముగ నున్నడు, ఆదిపర్వతి భాగవతియే ప్రధాన గ్రంథము. వైరభక్తి భాగవతియున శిశుపాలుడే ప్రధానోదాహరణముగ గ్రహించఁబడినాడు. వైరభక్తి ప్రసాదన విద్యుత ప్రతిబింబముననుపి శ్రీమహాభాగవతియున శిశుపాలుడే గ్రంథమున గ నుదాహరింపఁబడుట ఆదిపర్వత భక్తి నికర్షకము. శిశుపాలుని వైరభక్తి వారదనుహర్షి శ్రీ పుత్రపాత్రము నుహర్షి పుత్రపాత్రమైన వీయభక్తు శేవలక్ష్మీదనంపా

1 ఈ విషయము నుజాభారత సారవ భువనముననున నీలకంఠాచార్యుడు సారము ప్రకరణోపనయగ విరూపింపఁబడును

2 "గోప్యః కామోద్భవోద్భవోః దేవసా చైత్యవయో మృతాః "

7-1-31 పుట - 12

"ఉత్తం పురస్తాదేక శ్రేయోద్యుద్ధిం యితాగతః

ద్యుత్యుద్ధిం హృషీకేన కిమితారోక్షణ ప్రయాః"

18-28-18 పుట - 808

"కామోద్భవోః గోపికర్ తయమంపం గంనుంతు సై రుక్మిణీ

సామగ్ని శిశుపాల ముఖ్యమృతయే " 7-18, పుట- 8

"మును నే నెప్పికః అక్రికిం అగతుఃసై మునుంతు చైత్యుంతు , ",

' లాంఛనమునవై ౩ అగవై ౩ వగవై ౩' దశమస్కంధము, పౌర్వభాగము

పద్యములు - 872, 873 పుట - 82

ద్యముకాదు. ద్వైతమూత్ర సాధ్యమైందో ప్రత్యుదాహరణములుగ నిచ్చిన వేదాదులుకుకూడ నిందిత్యరమున్నట్లు చెప్పవలసియుండును

శ్రీకృష్ణునకు, శిశువారునకు పైరము జాతిసిద్ధముకాని, జన్మ సిద్ధముకాని, రాజకీయముకాని కాదు శిశువారునకిట్టి ప్రత్యక్షవంగాం ధము చెప్పటకడకే మేపురాణమునను లేదు ద్వైతపదవిత్తము చెప్పటకు నవకాళములేదు రాజకీయమైన పైరము పరంపరాగతమైనది రాజులలో పహజకృతువులు, పహజమిశ్రుతులు, కృత్రిమకృతువులు, కృత్రిమమిశ్రుతులు నని నాలుగువిధములుగ పైరము, స్నేహము, సంధవించు పద్ధతులను రాజనీతికాశ్రమము చెప్పము జరావంధ్ర, కలయనన, కంపులకు శ్రీకృష్ణునితో పైరమున్నది పైరము కలిగియుండుటకుగల యవకాళములు పహజపైరమునకు చెందినది దీనివలన కృత్రిమత్వము బలపడదు కృత్రిమమనగా క్రియా నిర్వృతమైంది కృత్రిమకృతువు పహజకృతువునకంటె పైరభావము వధికముగ¹ కలిగియును అవకాళము బుండుటలేదు, వానిది వినియోగించుట లేదు పైరమున కవకాళమున్నంత మూత్రమున ఉండువారు లేనట్లైతే పదిపరగదు అట్లే స్నేహమును జరావంధ్రునితో శిశువారునకుగల మైత్రీ కృష్ణునితో పహజకృతుత్వమిగును అది కృష్ణ శిశువారుర విరోధమునకు వానిది కృత్రిమత్వమునూర్చి రాజనీతికి లిట్లు చెప్పవచ్చును

“ఎభాగరీయాన్ కృతుశ్చ కృత్రిమస్తేహి కార్యం

స్యాత్ నమి తే మిత్రేవ పహజ ప్రాకృతాన్తి”²

మిత్రులగు శాంతగిన పాడవకారమువలన కృతువు కాదు అట్లే కృతువును నునకారమునొంది మిత్రులగు కారములు

1 మానుకాద్యము, పర్వ - 2 శ్లోకము - 38 పుట - 48

అందువలన నువ్వారావారూపమైన శ్రీయలచే కలిగిన మైత్రీవైరములు బలవత్తరములు ఉత్పత్తయ్యెను శ్రీకుమారో పంథిచేసినవచ్చును అవకాశమును మిత్రుని పోకపోవునను దరితేరనియరాదు అలక్షణము కృష్ణశిశుపాలుర వైరముగతును ము కుందీ యున్వయించినాడు బంధుత్వమునుబట్టి శిశుపాలుఁడు కృష్ణునకు వహజమిత్రుఁడు. జరావంధాదుల సంబంధమునుబట్టి వెహజశ్రీతులై ఇట్టి మిత్రత్వము కాని, శ్రీకుత్వముకాని శిశుపాలునకు మూక్షమిచ్చుటకు హేతువులు కావు నేటిది అధికారులు కాదునుగ్రహించఁదలఁచిన వారిని రక్షించఁదలఁచినపుడుకాని, ఉన్నతస్థితిని కల్పించుటకుకాని అందుకుతగిన అర్హతను అక్రతులకు కల్పించుటయో, అక్రతుల యర్హతకు తగిన వనదిని ప్రసాదించుటయో చూచుచున్నాము. అట్లే శైవల్యవిధికి శిశుపాలున కర్హత కల్పించుటకు భగవానుఁడు ప్రయత్నించినాఁడు. అప్రయత్నమే దుష్ఫలపారగము. విచ్ఛియియియినాలోనే ప్రరాసులంధము దీప్తమైనది భక్తులకులేని యవసరము భగవంతునకేల యుండవలెనను ప్రశ్న యుత్పన్నమగును నయ్యును జన్మములలో వైరమును దీర్చి, తిరిగి పార్వజత్వమును ప్రసాదించునని భగవంతుఁడు పార్వతుల కనుగ్రహించిన కథ యిటు స్మరియము వారాయుఁడు సత్యవంధుఁడు ("సత్యా వంధా యవస్థ సః సత్యవంధా" అని శంకర భగవత్పాదులు).

అదికాక ఒక్కమాత్ర శరణుతో ననుభవ ప్రాణులకు సభయమిచ్చెదనను ప్రతిష్ఠకలవాఁడు స్వామి

"సకృదేవప్రపన్నాయ తపాన్వీతిత యాచతే

అభయం సర్వథాతేభ్యో జదాశ్యే తప్రవృతం మయి"

(శ్రీమదామాత్యుగము)

కాలవశమున శిశుపాలునియందు సంస్కారము లోపించినది.

పార్వతు లనన్య శరణుగ్తులు వారు కావకాలమున

"భూయాదభోని భగవద్భకారీదంజో"

యాభో వారీత సురపీలన మవ్యశేవహమ్॥

అని చతుష్పదులను ప్రార్థించుచు, కావకాలమున భగవత్స్మృతి సశింపబడుచున్ను వేడికొనిరి మునులకు మారుగా శ్రీహరి తానే వారికి అభయమిచ్చి, అభక్తి తైరయోగమున నుండునట్లునుగ్రహించినాఁడు శిశుపాలుని యోచనదశవఱకు తైరవ్యోగము కలిగినట్లు భారత భాగవతములయందు గోచరింపదు "అవవ్యాప్తింతయంతోయాహమ్" అని తానుచేసిన ప్రతిజ్ఞను నిర్వహించుటకు భగవానుఁడు వ్యయముగా తైరము కల్పించవలసి వచ్చినది దుష్టి తైరవ్యవహనిర్వయించిని దుష్టినిని కొంతయులతో కృష్ణుఁడు తైరమును ప్రారంభించినాఁడు ఇట్లు ప్రారంభించుట

"తతః ప్రంక్రియమాణంతం కాష్ఠపాపాణ నిర్మితమ్

అహంస్మరామి మవ్యక్తం వయామి పశయోంగమ్॥"2

అని భగవద్వాక్యమున కనుకూలము

వారిమంది శిశుపాలుఁడు తైరముతో కృష్ణుని నిరంతర స్మరణ చేసినాఁడు

1 శ్రీమద్భాగవతము, 11:11:28 పుట - 381

2 ఈ వరాహవచనము విశిష్టాద్వైత సంప్రదాయానుసారులగు దిక్కుభక్తులకు వేదవాక్యము కల్పానుచిత్రిత - వరాహపురాణము పుట - 11 ప్రభుదత్తప్రహ్లాదాది బ్రాహ్మ వ్యాసము దీనినితిలాంగమని పేరు చెప్పియున్నది

కంది శ్రీరామానుజ పీఠాధిపతులగు అత్తంగరాధార్య పోర్తమివాడు 'భగవద్రాయామణ గ్రంథమాలా' అనుపేరుతో తొమ్మిది గ్రంథములను కలిసి వ్రేయించినాడు ఇట్లుగని భగవద్రాయామణ వ్యాఖ్యానము

శ్రీధరస్వామి శ్రీభక్తునివంటి జ్ఞానియై పృథివీహావనమునై
భగవత్తత్వమును గ్రహించివాడని ప్రసిద్ధి

"పృథోవీతి భువోనేతి రావోనేతి ననేతి వా
శ్రీధరః పరమనేతి శ్రీపృథివీహా వ్రహ్మదరిః" 1

అట్టి శ్రీధరుడు సంస్కృతభాగవతమొన, బ్రహ్మవిజయమును
హిరణ్యముతోనర్చిన నింతకు అర్థాంతరమును వాద్యభ్యాసించిపల్లె
శిశువంటిది అ శిశువంటిదిను ముత్యమైతి అర్థమును నిరూపించివాడు

ధర్మజుడు రాజమాయ యాగానంతరము శ్రీకృష్ణునిగ్ర
హణ యుద్ధినివాడు శిశువంటిదంటుల కంగీకరింపక కృష్ణుని
నిందించువాడు

"వజ్రవృత్తి పతిగ్రమ్మి గోహాయం కులహంవహః
యథా కాశః పురోహితం నవర్యాం కథమర్హతి"

"వల్లాలనుకులాపిత స్వర్వధర్మ బహిష్కృతః
పైర్వత రీ గురైర్నివ స్వపర్యాం కథ మర్హతి"

"యేయోతివైమాం'హి కులం శత్రుం నద్భిర్భహిష్కృతిమ్
పృథాపానరతిం శక్వేత్పర్యాం కథమర్హతి"

"బ్రహ్మర్షి నేదితాన్ దేవాన్ హితైర్వతే బ్రహ్మపర్వవక్త
నముద్రం మర్గయా శిర్య వాధంతే దవ్యమై బ్రహ్మ" 2

పైశ్లోకముల వాద్యార్థమిది .

'యోగ్యులైన సభావదులను వదలి, కులదోషజడగు'నిగోహ
లుడు పూజార్హు డెల్లగునా? కా! పురోహితమును నీవంగిరించుట కర్హ

1 పురాణ విమర్శ (హిందీ), బాలేవోపర్యామి పుట - 571

2 శ్రీమద్భాగవతము, 11-74 35 మంది 35 పుట - 498

మగునా? వర్ణాశ్రమ భర్తృమూల పరిత్యజించి సర్వభర్తృమూలచేతుల
బహిష్కరింపఁబడిన వాడై, స్వేచ్ఛాచారయైఁ గుణహీనుడైన
యారెఁడు పూజగర్హుఁడైతిగనుఁ యయాతి మహారాజే వీరిగులమును
సజ్జనులచే బహిష్కరింపఁబడునట్లు శపించివాఁడు. పర్వమైన, పానా
సక్తమైన తగులమెట్లు పూజగ్గనుగనుఁ బ్రాప్నోమలచే, ఋతులచే
పరిత్యజింపఁబడిన, అమంగళమైన నమ్మకదుర్గమఁ నాశ్రయించి ప్రజ
లను కాధింపఁచువాఁడు.

ఈశ్వరములకు పుత్యర్థము వ్యాఖ్యానించిన శ్రీధరియము

“సజన్మగిరి అస్యైవ వాస్తవోర్థః పూర్వవదున్నయ్య, సజ
న్మగిరి గోత్రః సేవ పృథివ్యాది చాల ఇత్యర్థః. కుత్సిరిం సేవ
విరగిరిం లవంతిరి కులపాః పాపందాః కాశ అసతే భూతయగిరి
గులపాంసన, అకాశః ౧౦ చ అగ్ని ౪ కాశే సుఖమాభే సేవ
విద్యేతే యన్య ౪౫ అకాశః అప్రకాశ ఇత్యర్థః. స ఋథా అప్ర
కాశా సేవయోగ్యం శేవలం పురోదాకాది మూత్రం నార్హతి
అపితు సర్వసర్వమిది తథాయం శ్రీకృష్ణాది బ్రహ్మాద్వియోగ్యం సవి
ర్యామూత్రం కథమర్హతి కింతు పార్వత్యుచర్పణాని పర్వతీతిత్యర్థః
(86) విద్యేతి వర్ణాశ్రమకులేభ్యః అపితిః బ్రహ్మత్వాత్ (87)
“అనామస్త్రేత” మితి శ్రుతేః అత ఏవాసధికారిత్వా త్పైర్వైర్భైర్వై
ర్పహిష్కృతః స్వైరవస్థీ విరక్ష్యరత్వాత్ అత ఏవ నిర్ణయాతయ
అపిరహిరి, ఏవం ధాతో శేవానాం యోగ్యం తిచ్చం సవర్యా
మూత్రం కథమర్హతిత్యర్థః (88) యయాతినతి అపిచ కథం విర్ణ
నీయో మాత్మనే శేవాం యయానాం మహిమః, యస్మాదేవాం
కులం యయాతినా శేవః కిం విర్ణియహిష్కృతమ్ అపితు కిరసా
ధ్యరిం కిం చ అన్యేవాది కులపత్ సృధాపాసరరిం 89 అపితు
అపిరియతాచాః మిత్యర్థః అహో యయానామేవ కాచిర్వశం
మాహాత్మ్యం యదుకుల పృథ్వయ యయాతేః కాపో న ప్రదుయ్య

యాదిత్యుని అయింతు సాక్షాదీశ్వరః అతః పరశ్యామాత్రం కథ
మర్త్యవిశ్వరూః" (37) 1

'సోశబ్దమునకు భూమి, వేదము, ధర్మము మొన్నగు పదములు
కలవు సోపాలకముగా వేదధర్మరక్షణ తత్పరుడని తార్పర్యము
నొకటి + అంతః అని వదల్చేగము. అత్పరమైన వేదవినిష్ఠునియందు
పనుపరిచయవారిని ధ్వంసము చేయువాడని భావము. "యథాకాః"
అనుబాధయందు యథా + అకా అని భేదము 'కమ్' అనగా
మఖము 'అకమ్' అనగా మఖము అయింటి పరిక్రమించినవాడు
మఖముఖాధికుఁడు అట్టివాడు శేషల పురోహితమునకే కాక మనుష్ష
ప్రవాసమునకుండునట్లు భావము అట్లే వర్ణాశ్రమ కులముల కధికుఁ
డై, పర్యధర్మములకు సూక్ష్మభాగమునకుండి, విధినియతకుఁడుకాక,
త్రిగుణాధికుఁడైన పరమేశ్వరుని పరత్య పర్యాప్రమా? యయాతి
యింతటి వారిని పొగడరాని యదుకుల నుడిచి అయ్యలమైన మా
వంటివ రిట్లు తెలియుదు? యయాతి కావమునకు గురియయ్యు
యదుకులము నుడిచి తరుగనిది అయ్యుననియు చెప్పవచ్చును
అందువలన సాక్షాదీశ్వర స్వయామృతైన వారాయణునివీధావ
పర్యాప్రమా? (ఎవరయింతుడగును)

అని శిశుపాలుని ముఠి ఇట్లే ఈపందర్భుంకయు ముఠిపరముగ
శ్రీధరుడవ్వయిందవాడు

పోతనకుడ శ్రీధరుని భావమును గ్రహించి, తెంచునిధములైన
అర్థములయందు పవ్వయించునట్లు వ్యాజములిగిన ఈ పందర్భునిను
కుంర్చివాడు

1 శ్రీమద్భాగవతము, 11.74-85 నుండి 37 శ్లోకములకు శ్రీధరియము

"గురుజేత శూన్యంబు నులగోరకహితుండు
 పదిదండ్రులెవ్వరో తడవఁగాన
 మత్తులబొరలెడు నాదిమధ్యాహ్న
 పానంబులందరయమౌనంబులేదు
 బహుయాపియై పెక్కుభంగుల పత్తిండు
 వాదిన కనములు పరువలేవు
 పరికింప దిగతనంబంధంబు పలపోయె
 ను నిమిత్తంబున మౌనివయ్యెఁ

బరగమమ్ము యయోతి హతమునఁజేసి
 వాదీతెక్కుద యా యిదువంశీయెల్ల
 బ్రహ్మలేకంబు నెల్లఁగోల్పడిన యింకఁడు
 బ్రహ్మబుద్ధి నేవ్వుండఁగూడె గోపలకుండు",

"జారుఁడు జన్మావధియును
 జోరుఁడు ముహూర్తలఁడు మునుహితవృత్తా
 చారక్రియలయి నర్హుఁడై
 వారకయింకఁడనుచు నకుఁత వాక్యమృత్తిక"

కృష్ణుఁడు నులగోరకములు లేనివాఁడనియు, పంపనన నెఱుంగ
 రానిదనియు, తమతోడి బంధుత్వము వలననే ఆయనకు గుర్తింపు
 లభించినదితప్ప నాకఁడు వానిపత్తనములు లేనివాఁడనియు నిత్యాదిగ
 నిరదాళము. ఇంక శ్రీకృష్ణుఁడాదిమధ్యాహ్నంతరహితుఁడైన, ఆమెయుఁ
 డైన, వేదధర్మ కక్షణవరుఁడైన, శ్రీగుణాధికుఁడైన పాశ్చాతీశ్వరుఁ
 డని ప్రతి. మౌనిమత్తంబుగ ననుచో నా - లక్ష్మీనిమిత్తముగనని తను

1. శ్రీమదాంధ్ర భాగవతము, భగవద్గీతంబు, 6 తరభాగము
 పద్యములు - 788, 791 పుటలు - 432, 433

తొలి 'చక్క-భంజుః' వర్ణించుచును, 'పగవంబంభుండు',
'మహాప్రభావ' ఇత్యాది విశేషణములు గంభీరాగ్ధ స్థానములు

హరిత్యాక్షుడనభ సంతర్పించుచున్న కర్తవ్యమౌహునిమనలే
భగవానుడు యథాశుకార్థమును గ్రహించినాడు అయిన చక్రా
యభిమతి శిశువలది మన్తములు భండింఁగా,

"వైద్యదేహాధీశం తొలిర్యానుదేయిచావిశే
వశ్యతాం సర్వయాశానాముశ్చేద భువి భావ్యతా"1

"మందిరులును వనవతులును

గదాగొని వెలుగందఁజేయుగ్రాత్రమునందుం

డనుటనుకేవలము వెలువడి

విశిష్టము దేహయందు వడిఁజొచ్చెప్పరా"2

వర్ణులు వాక్యర్యచతురై వీక్షించుచుండ శిశువలది దేహ
మునుండి అయినను కేవలము వెలువడి వానుదేవులలో ప్రవేశించినది

"వశ్యత్రయానుగతేతై రవంశ్యయాధియా

క్యాయం శ్చవ్యతాం సేతో శ్రావోహి భవత రణమ్"3

1 శ్రీమద్భాగవతము, 10.71-43 ఇట-487

2, శ్రీమదాంధ్ర భగవద్గీత, దశమస్కంధము, 6 శ్లోకము
భర్తృము - 786 ఇట - 488

3 శ్రీమద్భాగవతము, 10.71-47 ఇట-487

దీనిని శ్రీదరియము "వశ్యత్రయే అనుగుణతః పునఃపరీక్షం యచ్చైవైర్ధం
తేన సంశయాయాం బద్ధయా తస్యయాశాం తస్యయాపతాయాశః పునః
పార్శ్వతో బలాపిత్వం బలహీనుః బలాహీనీ బలా భవతా అను
ర్యాపమ్ తవస్య ర్శ్మయాశాం వశ్యతః కారణం సేవస్కాం ర్యాపేన
కీలాదో తతా ద్భవత్తావత్సర్వమ్" ఇట - 487

"అందుకై త్యాగంలేకుమోది చిత్తకమునకా ముద్ది పశ్చాత్తాప
వధియై ప్రార్థనఁ దడియఁ రూపగుణ దివ్యధ్యానపారీణ నీ
విధియొటన్ శిశుపాలభూవిధుఁడు త నిర్హత సర్వాఘటై
విధియై చాడులకంకరాని నడవిన్ బేపొండె మర్రికృతా"1

ఇట్లు శిశుపాలఁడు పశ్చాత్తాపవిధి కృష్ణ రూపగుణ దివ్య
ధ్యాన పారీణఁడై విధియై చాడులకు లభించెని ప్థానమును పొంది
నాఁడు.

పరిష్కృతమహాభారతమునకు ప్రామాణిక వ్యాఖ్యాతయగు
నిలకంకచండితుఁడు శ్రీమద్భాగవతమును ప్రమాణముగగొని, శిశు
పాలఁడు కృష్ణుని నిందించిన సంభ్రమమును ముతినరముగ 'భావ దీప
వ్యాఖ్య' యందు వ్యాఖ్యానించి నాఁడు.

శిశుపాలునకు "నైవల్య మొనగవలయు, కృష్ణుడే ఆరవిబుద్ధుని
నై రాధియభిముగ నీవమొనర్చి వారివచ్చుగదాండఁ గోరుతున్నాఁ
డని భీష్ముని యభిప్రాయము

"నైవారేవకేచ్యుత్థః యథాత్వాహ్వయకేచ్యుత్థః
నానమేవ జగన్భిర్మై కృష్ణస్తైక వినిశ్చయః"2

మహాభారతమునందలి యానాశ్చర్యములవలన శిశుపాలుని దోష
ము లోఁగిపోయినది ఇట్లును శ్లోకములను ముతినరముగ వ్యాఖ్యా
నించునన్ను దోషములేదు భగవంతుఁడు సర్వసముదెగులులే నిందా
స్పృశులగు భేదమండమా కావున వ్యాఖ్యాతలు శిశుపాలుని నైరభి
రాత్విర్యమును కొనియాడుటలే ముతినరము మొనర్చినవారిని చెప్పిన

1. శ్రీమహాంధ్ర భాగవతము, భగవద్గీతావచనము, ఉత్తరభాగము
పద్యము - 733 ౩౭ - 133

2. మహాభారతము, విభావద్విము, 44వ పాద్యాయము, శ్లోకము-1 పద-72

య్యను అందువలన మృతికరిత్వమును విస్తారముగ నిరూపించవలయు
లేకున్నను, స్థావరపుటాశముగ నిట చూడబడుచున్నది

మృతిం యం సాగరాంతాయాం యోనైర్రతివయో భవేత్
మర్యాదాధనం తం రాశేంద్రగతిక్రమ్య మహాభవమ్"1

నగునై యీశ్వరయమునకును చక్రవర్తికాలిగన మర్యాదాధనని
వదలి శ్రీకృష్ణునిగ్రాహణ చేయుటయం జూచిత్వమేయని నింక

‘నైర్రతి వయః’ అనుచానిశేవకముగ వర్ణయించి, ‘విగతః
రైరతివయో యస్య’ - అనగా అతుల్యుడని మృత్యుర్యమున నిలకంత
యను (పుట - 78)

“అథనైషాం వతే బుద్ధిః ప్రకృతం యాతి భారత
మన్యైవ కథితం పూర్వం ధూరింగ శబదర్యకా”2

‘నేలలో తలదూర్చి నివసించు నొకవక్త తనయిట్టునున్న వికాల
ప్రపంచమును చూడలేనట్లు, నీవును (ధర్మజుడు) కృష్ణపరుడనై
లోకములోని మహాత్ములను కావలేకున్నావ’ని నింక

“తే త్వత్సంబంధినాం యేషాం పుంసాం బుద్ధిః ప్రకృతిం వ
యాతి. వ్యకారతే వ రీయాతే త్వం పులింగ శబదః యథా అస్య
వ్యవత్ అస్యోక్తాంతి వ్యవత్ తే శుద్ధం కామయంతే కలలం
వచంతిర్మర్శః భవం లింగచిత్త ధూరింగో విలకాయా వక్త విశేషః”3

‘యీబయంవవతార విశేషమును ఇరించిన కరమాత్ముడు
భౌతిక లక్షణములతో తాదార్థ్యము చెంచు, వానినితీకునై సర్వ

1 మహాభారతము, పరావర్తము, 44వ అధ్యాయము, శ్లోకము-16 పుట-78

2 మహాభారతము, పరావర్తము, 44వ అధ్యాయము, శ్లోకము-27 పుట-78

3 పై 27వ శ్లోకమునకు సంబంధియము పుట - 78

పూజ్యుడగుచు వుతి 'అశ్వత్థవతి', 'అశ్వత్థి-రాత్రి'అను నీలకంఠుని భావముతో, చెప్పెనుచునుంటి భిష్మమైతి, అనఁగా, ప్రత్యక్షమనియే రాత్రివర్తము శిశుపాలునకు కృష్ణుడు ఉప్పు నులియొక లోకము కప్పట్లుబట్టెదని ఉపమానమును శిశుపాలవరముగఁగూడ వర్ణయింప వచ్చును "తదా వస్తస్యైవ శిశుమ్యుఃకమత్సయే"

భారతమున శిశుపాలుఁడు వారాయణాధిపతిగ వర్ణింపఁబడి నాఁడు

"తతః క్రతుర్వైవ భీష్మవ్య
చేదిరాదురు విక్రమాః
యాయక్పుర్యానుజేతేన
త సుజేతముఃకావ భా"

'భీష్ముని వలుకులుదిన, వరాక్రమ సంపన్నుడగు చేదిరాదు రానుజేత్రునితో యుద్ధముచేయు జలఁచినవాడై నిల్లునినాఁడు'

ఇతటి 'ఉరువిక్రమ' శబ్దము శిశుపాలునకు వారాయణాధేవ సూచక యని నీలకంఠుఁడు.

"ఉరువిక్రమః ఉరుః మహాన్ విశ్వవ్యాపీ విక్రమః
కావవిక్షేపో పశిశుపాలో హరిణావహాభేదాత్"-2

శిశుపాలుఁడు తేజోరావుడై కృష్ణసాయుజ్యమును పొందిన చాదిక్రమముగముగ నీలకంఠుఁడిట భాగవత వస్తువిస్తంభము లోని శ్లోకములవలె క్రమముగఁ చూపినాఁడు.

"యథోక్తం శ్రీమద్రామణ్యే",

1 మహాభారతము, పథవర్ణనము, తీవ్ర అర్థాయము, శ్లోకము-1 పుట-74

2 పుల్లకమునకు నీలకంఠీయము పుట - 74

“గోరక్షః కామూర్ధ్వయాత్కంఠః క్షేపాత్ప్రత్యాకయోర్ధ్వపాః
 పరిపరభావస్త్వయ్యేవే హి హిమూర్ధ్వాయం భక్త్యావయం విభా”

మహాభారతమునందును, శివాస్త్వభ్యయందును ఈవిధముగ
 శిశుపాలుడు నైరళ్యకీపాథకుఁడయి నిత్రమాణముగ నిరూపితము.
 పన్నయ మహాభారతాధిపాయమును స్తుతికి నవికూలముగ పశ్య
 యించును కొన్ని సంవత్సరములలో నూచించినను, యథాగ్రతుకాథమే
 యధికముగా వార్తల విభావరసమున గోచరించును

శిశుపాలుడు కృష్ణపూజను నిరసించుచు భీష్ముని కూలవాదం
 సంవత్సరములో,

“పూజవాధూతంబుఁజేత నతిరమెన

శిశులంబు త్రోవును ఇరలు నిపాతి

వికతోగడుబూచు మాఁకుల విలువును

పశ్చిమమాత వర్తకమునెత్తి

కొని రాత్రిగలఁడు విఁదనకేఁడుదివసంబు

లంఘియు వృషవధియును వనిగ,

బయ్యెనొకప్పుడు వీరమ్ములు పోగడుచు

నున్నదినాంక యొక్కఁడయ్యె

ప్రయ్యవలయు నూలుప్రయ్యలుగాఁగ న

క్రియినగాని చాలవతినిఁతోగడ

నెల్లదానినేఁడ యెఱుంగును నెంచు బాఁ

దర్శనదానయోగ్యుఁడయ్యెఁజివును” 2

1. దీక్షాంకియను పుట - 78

2. శ్రీమహాద్రిమహాభారతము, పాదపర్వము, ద్వివీర్యావృత్తము
 పద్యము-1. పుట - 847

అనుచు కృష్ణుని యతియొడుగు కార్యముల నన్నిటిని అల్పవిషయములుగ ప్రకటించినాఁడు. ఇచ్చార్థమున నవియన్నియు నల్పవిషయములని శిశుసౌలుఁడనెట్లు నిర్ణయించుచున్నను, “ఎల్లదాని నేన యుఁఁగుదు” నను శిశుసౌలుని వాక్యముతో నై కార్యములన్నిటిని నల్పత్వము నుపరించుచు “ఎల్లదాని నేన యుఁఁగుదు” ననుట శిశుసౌలుని భగవద్గీతానేతృత్వమును సూచించును.

శిశుసౌలుని పలుకులలో యుక్తాశుకాఠ్యమును స్వీకరించిన భగవానుఁడు చక్రధారలచే నాతని ను ప్రతిమును భరిశింప,

“ఎల్లదమేది యెల్లు శిశుసౌలుఁడు ప్రజనాకామికులకై ప్రేమికుని వానికై ని మృదుజేహుని కల్పితి తేజసుఁడనరం తెల్ల నలుంగనవిచ్చి భరతుశ్వరు దేవామృతాచ్చ నివృతా తుల్ల నికాననీ కులయు భూభుక్తెల్లను భామ్యుచుండుగత.”¹

శిశుసౌలుని దేవ మునుండి తేజము తెలుపడి, భరతుశ్వరుని దేవామృత సాచ్చిపది.

మాఘవాన్య వ్యాఖ్యాతయైన మల్లినాథమూరి శిశుసౌలుని పలుకులను ఇ క్షరార్థముగ వ్యాఖ్యానించినాఁడు. పదునాఱవ పర్వలోని శిశుసౌలుని మాఠయిచ్చిన వాక్యములకధిభాగము మల్లినాథుఁడక్షరాంతకమును ప్రతిభాదించినాఁడు. ముఖ్యముగ మల్లిచీ పాఠములున్న నై రుక్మీకుమ్రుగ నిగ్రంథమునను నిరూపితమగుట విశేషము.

రుక్మీణీబాణము రాక్షసవిష మానుని ప్రసిద్ధి మృతి కడవంచేశమున “రాక్షసవిషామానునిక భవతీయకార్యమే యుంతువశేసి కృష్ణ పురుషో త్తమ చేకొనిపోయ్యు వచ్చువన” అని చెప్పినట్లు వర్ణించుటచే

1. ప్రేమదాంద్ర మహాభారతము, పంచవర్ణము, ద్వితీయాశ్రమము
పద్యము - 111 పుట-254

పోతనకును దుష్టిలో కృష్ణులది రాక్షసవివాహమునకు పరిపాటుమాన్యు
లున్నది మల్లినాథునిది రాక్షసవివాహము, కాదని ప్రవృత్తయిగ
చెప్పినాడు

రాక్షసవివాహులక్షణమిది .

“పాశ్వాధిపాశ్వాధిపాశ్వాధి
శ్రోత్రంశ్చింతుకంశ్చ
ప్రసవ్యోనామహాకం
రాక్షసోవిభువచ్యతే”¹

కన్యలంధువులను పంపారించి లేచా కాశించి, వీడ్చుచున్న
కన్యను బలవంతముగా పారించినచో నది రాక్షసవివాహము. శిశు
పాలుని నిండాదృష్టికిది రాక్షసవివాహము శ్రీమన్నారాయణుడు
కామజనకుడని ప్రసిద్ధి శిశుపాలుడుపంపిన సందేశములో శ్రీకృష్ణుని
కామజనకునిగ చెప్పినట్లేమిది

“గురుభిః ప్రతిపాదితాం పథామపహ్నాత్య వ్యవసవ్య భావతః
జనకోసి జనార్దన స్ఫుటం పాతథర్మావళయా మనోభవ”²

‘ప్రజనార్దనా’ విలిచియుంటుంటే మారాజగు శిశుపాలుని కియి
లవిన భార్యనః పారించి, ధర్మార్థములను పాతమునర్చి విచిత్రము
గా వ్రవయుగ కామజనకుడనై నాత్రి “గురుభిః ప్రతిపాదితాం” అను
టయే అసత్యము. ప్రతిపాదించినది దుష్టియే కాని భీష్ముడు
కాదు అందువలన దీనింద కైదినియైతమే దివి వా వ్రవయుకాదు
ఈనిందయందును ‘జనార్దన’ అని పంపొందించుటచేతను, కామజనకుఁ

1 మామకావ్యము, 18వ పర్వ, 4 శ్లోకవందనములోని మల్లినాథుని
వ్యాఖ్యలోని శ్లోకము పుట-388

2 మామకావ్యము, పర్వ-18 శ్లోకము-48 పుట-388

దనుటవలనను శిశుపాలుఁడు శ్రీకృష్ణుని శ్రీమన్నారాయణునిగ నుద్రిం
చినట్లు విదిలము

మాకు కావ్యము చివరి నాలుగువర్గల (18 నుండి 20) యందును
పై రానుబంధము ఇక్రీపాధనా ఫలోన్ముఖముగ నుత్తరోత్తర ద్విపద
తో పర్లిరము

రాజసూయయోగ సంకర్షణములో వధనుండి వెడలిపోయిన
శిశుపాలుఁడొక మాతములనూన శ్రీకృష్ణునకు సంజేకమందినాఁడు

“అహికాదశ కత్త్రుకత్త్రునిక
అతిమాత్రోత్తర భీరవాస్త్రీః
విసయోవహిత స్వయా కృతః
నవ్యశోనోగగుణవాంవిష్టయః”

మల్లి నాథుండి సంకర్షణమున ముత్తరమైక యోగమున నుంచు
వ్యాఖ్యానించి, అప్రధానముగ వరుషార్థమున వ్యాఖ్యానించుట
ఇక్రీపాధాన్యమునకు సూచకము

“త్వయా నివృశోనోగగుణవాన్ గుణభ్యః కుః న క్త్రా దీ
ర్వర్థః కురస్త్వం అహికాత్ అనర్థాత్ క్రపక అధర్మభీదుర్వర్థః
అనక్రమో మిత్త్రమో న భవతి అనవక్రమ క్రపావాన్ అకార్య
జగుభ్యుర్నిర్వర్థః అతిమ క్రమశ్చంద్రమత్తనిభిః నికూరి ఇయ
ఇర్వర్థః న అస్తీ మతిరస్మేతి వాస్త్రీః వాస్త్రీ వరలోః న భవతి
అనాస్త్రిః అస్తిక ఇర్వర్థః విసయేన అనాత్మత్వేన ఉపహితో
విశిష్టః విసయవారిర్వర్థః విష్ణుయా విశిష్ట గర్వో న భవతి అవిష్ట
యః అగర్వః

వరుసను - శ్వేతా వర్షాః అష్టాః గుణవాన్ న భవంతి
అగుణవాన్ నిర్గుణాః కింతా న కుత్రాపీశ్చిర్భావః శ్వేతం అహితాన్
శ్వేతాః ప్రవన్తీభిః వాస్తవీ అవతతా లబ్ధాభవేషాః యశ్వశ్వశవ
ప్రభాః నిర్లబ్ధాః పరిమాత్రేణ ప్రమాణ్యైవ నిర్లబ్ధిరపాకృతాః
భయాః నకు పరాక్రమతేతి భావా అస్తిమతిరస్యతి అస్తిః అస్తి
ఽంశాః న న భవంత్యేవాస్తిః వాస్తవీ ఇత్యర్థః విషయోపయా
ంతిః అహితాన్ హితాదపింతాః విషయో విగర్హ్య న భవంతి
అవిషయో గర్హ్య గర్హ్యుర్భావః ఇత్యర్థః అహితాంతి అభవేషాః
అవిహిత శబ్దేషా ఇతి అపయో పంకజా 1

శిశువాబధిః లలితలలో సంకల్పాభయేషు ముతి .

అహిత త్ ప్రవన్తీ - అభవేషునకు భయవశువాఁడు,

అనప్రభాః - అకార్యమునకుండు అభవేషులవాఁడు,

అపిమాత్రోర్లబ్ధిః - పూర్తిగా శక్తులననంత భయములేనివాఁడు,

అవాస్తిః - వాస్తికుఁడు కానివాఁడు,

విషయోపయాంతిః - విషయములేక వ్యయితకలవాఁడు,

అవిషయః - (విషయమునఁగా గర్హ్యుఁడు, విషయమునఁగా విశేష
గర్హ్యుఁడు, అవిషయ శబ్దమునకు గర్హ్యరహితుఁడనియర్థము)
గర్హ్యుఁడు లేనివాఁడు,

వరుసార్థము - శిశు పరికారల లబ్ధాహితుఁడు, గుణహితుఁడు,
వాస్తికుఁడు, సముహితుఁడు, హితాదపింతము లేనివాఁడు, గర్హ్యుఁడు
నివీర్యుఁడులేడు.

మల్లి నాథుని వ్యాఖ్యానమున ప్రస్తుత ప్రస్తుత విషయములు
రెండును శ్లేషవిషయము లగుటచే నప్రస్తుత పదములు అన్వయము

పీడించును శబ్దశక్తి మూలధ్వని యైనచో నొకటి ప్రస్తుతమును, మఱి
 రెండుటి ఆప్రస్తుతమును కలపవచ్చును శ్రేష్ఠయందు రెండును
 ప్రస్తుతములలో, రెండును ఆప్రస్తుతములలో యందును ప్రస్తుతాప్రస్తు
 తములయందు శ్రేష్ఠయందును

"ప్రకృతాప్రకృతీభయంతి నా తత్ శబ్దమాత్ర సాధరస్యైవ
 శ్రేష్ఠ్యం శివత్వం నిర్వచితావ్యవస్థయే నా శ్రేష్ఠ"

(ప్రకృతయైవ యశోభూషణయః)

శేషల ప్రకృతములకుగాని, శేషలాప్రకృతియలకుగాని, తదాభ
 యములకుగాని శబ్దము ప్ర సామ్యమున్నచో శ్రేష్ఠ యగును

"కృతగోచరభూతశ్రేష్ఠ్యతో
 వ్యవహారే నిరీతి నిప్రతి
 ప్రతిపత్తి రథః స్వత్రైతతో
 జనకాభిప్రయ సాధు వర్ణ్యతే 1

"గోత్య ఏవ వధ్యః గోతవధ్యః కామరతిః కృత యేన తిన్య
 గోపీజన వల్లభశ్యేతిన్యః

వ్యవం వ్యవభయోపిణం ఆరిష్టాఖ్యం అనుగం ఘ్నతో ని ర
 యతిః అథ కృతియోనో నిరప్ర క్షయవ్య తిన్యోగే భయోగే
 నరే నరకామరే ప్రతిపత్తి నిప్రతి జనకాభిః జనవహనైః
 సాధువర్ణ్యతే

తయమస్తు గోపానాం నిధూషణ రతిః కృత యేన తస్య పార
 చారికస్య వ్యవం భవ్యం వ్యవభం నా ఘ్నతిః ఆరియేన స్వత్రైతం ::
 పాత్యః తేన త్రిగే తయతే రరే నిరయే తథః ప్రతిపత్తిః తథః

ప్రాప్తి అత్ర గోపపరచారిశోధి అథ స్తుతేనాయతి విరోధాభాసః శ్లేషః సంకీర్తనో1

‘గోపకలయందు బాల్లభ్యము కలవాడత్ర మృదుభయోపయోగమునకును అరిష్టానుదధి సంహరించువాడత్ర సర్వపాపములను దూరముచేయువాడత్ర నీ స్మరణమువలన సకలము నాలోచనగా కూడ నుండదు ఇత్రుగు (ఇతటచేరిత) పాపవయోపాయుచే నీశ్రీ గానముచేయుటకును — స్తుత్యర్థము

‘గోపవర్ధనాగతి కలవాడత్ర అంగా పారచారిశ్చైవ మహాపాపము దోహర్మ్యవవాడత్ర మృదుమనఃగా భక్తియు భక్తియు నాలోచనముచేసినవాడత్ర అందువలన భయంకర సకలమును దూరముచేయువాడత్ర మహాపాపములను నీకు దుర్గతి యుపరిశోధ్యమట భూతమిందుకున్నాడు’ — నిందార్యము

ఇతట గోపపరచారిశోదయ్యు పాపములను పోగొట్టువాడని విరోధాభాసలని గానమునకు శ్లేష పారిశ్రమ్యము మర్దిందిటచేతి మాత్రమే స్తుత్యర్థమునకును గుఱుచు నుల్లి నాథుడు వివరించివాడు.

ఇట్లు శిశుపాలుని నిందాభుట్టములో నధిభాగములు నల్లి నాథుడు సుతికరముగ భక్తయించినాడు శిశుపాలుని పాపమోచన నానందము శోభితమేదేమును మల్లి నాథుడు భాగవతియందు ప్రమాణముగగోని వ్యాఖ్యనించివాడు అతట శిశుపాలుని మూర్తి ఫలముగ శోభితమేదేమును మర్దింది, భాగవతశ్లోకములనే నల్లి నాథుడు దాహించినాడు

"శ్రీయాజ్ఞాప్తం దివ్యైః సమటపారతై రద్వితం పుష్పవస్తై
 ర్యపుష్పశ్చైవ్యవ్యవ్య గామ్యుషిగతైః స్యాదకమానం నిరీయ
 ప్రకాశేనాకాశే ది. కరః కార్యవ్యవద్యిష్టితాత్మ
 త్నై రేంద్రై రేంద్రేంద్రం వపురభవితే ద్ధానవిత్తాం బభూవే"1

శ్రీశ్రీక వ్యాఖ్యలో

"నిరీయేదివతేః దేహాత్ తేజోగ్రియం వద్యతుర్వృషాః
 ఉద్వితంశం మహారాజ గగనాదివ భాస్కరమే"
 "గోవిందః కామా ద్భయోక్తింహో ద్వేషాన్తైవ్యాకమో స్మరాః
 సంబంధాద్యుద్భయః స్నేహాద్యాయం భక్త్యావయంవిభో"
 (వత్సరవృంధము)

అను శ్రీకములను ప్రమాణముగ చూచినాము

ఇట్లు శిశుపాలుడు నిరంతర తైరసాధనతో కాశాంతమును
 చొంది, తిరిగి విష్ణుసార్వభౌమై నాము

అభ్యుదయశక్తులలో చెలువైనట్లు జనుదగ్గిరక్కగారు శిశుపాలుని పాదపై దైత్యశాసనముగ ప్రారంభించుటకు పూర్వజన్మ పంపాకరమే హేతువనియు, దుష్టిచ్యవ్యయంతర విజయమున శక్తివ్యూహకు కాదు ప్రతిబంధకమైనచో తివ్రవాయున అనుగ్రహించి వధింతునేమోయని శిశుపాలుని ఆశయవలన పరించివారు

"ధర్మయు వైరము కలవచ్చును భిన్నముగాఁగ భావము
ద్రుతతనంతి లక్ష్యమునా త్ప్రవిశింపి నిర్దిశించుచో
నుత్ర విభేదమంతయును నుద్భవమొనరు వై పైరమున్
ధర్మగ పశ్యలంబియు భాగవతోక్తి ప్రసిద్ధమయ్యెదన్" 1

అను కవివలకులు శిశుపాలుని వైరపాదసంపత్కారక యవన ద్వును ఈకవికిని ఈవిషయమున భాగవతమే ప్రధానము

వనసంపదవాద్యుల కావము వయవిజయలను వైరభావద
తేజాములఁ బాల్పఁజేసినది

"అనర్థమయ్యెదని పాగి తనంతగ వచ్చువల్లు చేయువలె నవ్వ
గాని చరితార్థతల్లదు వస్థుజన్మకిన్" అను వారియాలోచనము
వైరపాదస మూలమున భగవంతుని తమకవకు రప్పించుకొనవలెనను
టను నిగదిత మొనర్చును

నమ్మినరావణుండవును నాశనమందెను కాని వైరమే
యిమ్మునుగోరు యాదు ప్రధరించెను సాత్త్విక చెడ్డవిడ్డగా
నమ్మిపాసియురాలు తివ్రయ్యెడు చెల్లెలుగాఁగ భావ యా
తను న్మును ప్పామియోచ్చె ననుచారగమారును నిండునంతకున్" 2

1 వైరధర్మ, చెలువైనట్లు జనుదగ్గిరక్కగారు, ప్రహళాశ్వాసము
పద్యము - 2 పుట - 1

2 వైరధర్మ, ప్రహళాశ్వాసము, పద్యము. 20 పుట - 3

జయవిజయలు ప్రభయజన్మమున హిరణ్యక్ష హిరణ్యకశిపు లుగ ॥ ద్విరీయజన్మమున రావణ బంధకన్లులుగ, ద్విరీయజన్మ మున శిశుపాల భంధకన్లులుగను జన్మించినారు శిశుపాలుడు రణకు మేనత్తుమారుడవలచే శ్రీకృష్ణుడవలన యువరాధికముల నొర్పి నాడెను

శిశుపాలుడు భగవానుని త.కడకు రప్పించుకొనుట కనేక ప్రయత్నములు చేసి, విసిరి,

"ఏయమి యానుభవ్యుపరియంబునో యాయా ॥ నేను భార్యగాఁ జేయుదు రాగజేయగనిగి చిత్రచారిఁ గన్గెను నుభీ ధ్యయుఁడు ప్రభవూర్తియు, తిర్యవవిది నలంబునయు రాఁ దా యపుడేమి చేయుచు నెఱుంగియున్నది చూడఁగావలెన" ॥

అని నిశ్చయించినాడు దీనివలన, శిశుపాలుడు రణతైర సాధనకు దుష్టిచేతని మంజరణముగా నీర్మించెను. పృథ్వీగుణు శిశుపాలుడెట్లు తలచి విభవకుడు నుపాత్తర తైరమూలగా, ప్వామియు బంధుత్వమును, నిర్మహితిత్వమునిచ్చి, రణచేరనే ముక్తి యునెను చిత్రిమునుమాడ చిన్న నాటకే మార్చినాడట.

"ఒక వస్తువుమీద దృష్టినిధిరికి ఏకాగ్రతను సాధించుటను ప్రాటకసాధనమునకు

శిశుపాలుడు చేసినది ప్రాటకసాధనము ఒకవస్తువునందు (శ్రీకృష్ణపరమాత్మయందు) తనదానస్మృతి నెత్తము లగ్నముచేసి నాఁడు అదిచే మరియొకటిలేదు పర్యముగా మారినచో రాగము ద్వేషమును రంభును వాసనలే! వాసలసినది వాసనాక్షయము చిత్తము పరమాత్మయందు పరిపూర్ణముగా లగ్నమైపవ్యధారేను

॥ తెరకర్తి ప్రభమాత్మమను పర్యము॥ పుట

చిత్తస్థితకరమైనది చిత్తమునందు మరియొక యేమియు లేదు కాగనా
గది, దేవముగాని, అక్షయ (శ్రోతవ్యో మంత్రవ్యో నిదిభ్యాసి
తివ్యో) = పరమవిద్యో చిత్తయి: సంలీనమైపోవును

సాధనమార్గము రాగమైన ద్వేషమైన క్రయముగా సోపానము
తెక్కింపును చేరునదొక్కటే"1

శిశుపాలుడు శ్రీకృష్ణునియందే తనమనస్సును పరితనం లగ్న
మైపోవడాడు అరిచి కృష్ణుడుతనపు నితరములేదు కృష్ణునిపొందుట
కాకేడు చేయు వైరసాధనయు భగవద్గీతయే

లలరామ కృష్ణులు కందుని, ముత్యకొండలు యోధులను పంపా
రించినారు

"చక్షియంతేసిరి తానెఱుంగునిది మర్యాదలందు కంసాతకుం
దదగించున్ తను తన్నుచూట తెలియున్ తానిని విచారించె
పుడు తత్తోపాదులమృతేతనిగ నుద్యూత ప్రభామూర్తియై
పైచేరానింబడు వైదుర్యాత్మకపాపనాశీప్రముని సిద్ధింతులగన్"2

కంసాతకుడే తనమరూద పరిమార్చునన్న విషయమెఱి
గియు వైదుర్యాత్మకపాపనాశీప్రముని సిద్ధింతునట్లు కృష్ణప్రసాదెల్ల
క్షయ చేయుచుండునట ఇదియొకని నిష్కపార్శ్వకర్తయునట మూడ
వది: కాపాంతము పరమాపించితిని భగవత్కృపచే నీపరస్థమును వద
లించుకొని, పూర్వపదవిని పొందుటకు శిశుపాలుడు తనునారాట
మొందు స్పష్టము

శిశుపాలుడు మరిణించుటయే లక్ష్యముగ భూమిపై పర్చించి
నాడని కృష్ణుని యాపా

1 'వైరతత్త్వ' అంతావ్యయమును తుమ్మింపల్లి రామలింగేశ్వరరావుగారి
ప్రచురిత 'మిత్రోపదేశము' ద్వారా వాక్యములు, పుటలు-8, 9, 7-8-1977

2 'వైరతత్త్వ' ప్రథమాశ్వాసము, పద్యము-88 పుట-12

"అతే చచ్చుటలై వనించుటయై బుద్ధ్యంతై న యిహ్వాని న
 ర్వరపై మోహములేదు చావని నతార్థంబై న వద్దానినే
 వరియించుండగు బాహులుంగుగడ త్రావ్వణంబు నాతే ఎది
 స్పరణంబందునటించెటొంగిటులు బాహ్యుంబేల పూరింజును"1

"నన్నుంబంపునుటందు వచ్చినను ప్రాణాల్ రీయ పుల్లను నా
 యున్నకొదొంగిల వాని నాక్రియకు బాసబైవ గుడ్డపిరిక్

చిన్నగ్రీవు నొనర్చవచ్చు నిదిశిష్టత్రుండు కాంధించు నై
 నన్నాకల్లు వరంబు నై కొనియై కావన్నేడు చాచావభా"2

శిశుపాలుని మరణము లేవలసనే నింధించువనియు, కాని
 సోర్యురికి తానిచ్చిన వరమువలన శిశుపాలుని ఆవరాధకరముల సోర్య
 వలననే జేరియు కృష్ణుడు తలచినాడు ఇల్లు కృష్ణుడు లేవరికిచ్చిన
 వరము బైదుగ్గులకు ముక్తి ప్రతిబంధంబైనది

శిశుపాలుడు దుష్కిణీపాతక నమయమున కృష్ణునిదిరించి,
 తుదకు చారిపోవుటకు నై వనంజల్పకు పోతువు

"అతఃకాదుష్కిణీగొంతుబోవునపు డిట్లునన్ వరే యుష్టి యా
 యతివక్ వానికివక్కు నీవనుచు నై వ్యాసీకుంబై దుష్కితో
 నితరమృతరి కోటితో నిలువఁగా నుండేలయితినించి త
 ర్పురి తానీన నొక్కయొక్కముతోఁ బ్రాణములన్ గాచు"3

శ్రీకృష్ణుడు దుష్కిణిని నైకొనిపోవుచుండ, శిశుపాలునిదర్శించి
 నాడు పూని బ్రాణవతిమునికు ధయలుడి యాతఁడు ప్రాణముల
 రక్షించుకొనుటకు వెనదిరిగినాడు ఇల్లు చారిపోయి, బండ్ల కానుల

1 వైరథ శ్రీ, ద్విశియాశ్వామను, వద్యము-7 పుట-28

2 వైరథ శ్రీ, త్విశియాశ్వామను, వద్యము-7 పుట-28

3 వైరథ శ్రీ, వందయాశ్వామను, వద్యము - 7 పుట-28

యందనుకేరి, "యమోక్షముండికను బ్రహ్మవైద్యే నమః" ఇంది
నాడెను

"నాన్మోక్షయవాళిహేనువగు ఎన్నికి ప్రేరణు యట్టయోట న
రాన్మోక్షయైదై న కృష్ణానంద ప్రేరణుహెచ్చిం నైయ్యుడంధుడై
య్యోక్ష సహధ్యయోం తనయోక్షయమంతు స్వజాతిమృత్యుత్రక
బ్రహ్మయమొప్పుకేరి కొలవక నమోక్షయై దైవయొప్పున"1

కృష్ణానంద ప్రేరణుహెచ్చిం నైయ్యుడు తనవలె స్వామిచే
యరణింబున్నచరి యోక్షయదాని కేరినాడు

రాజనాయు యాగసంతరిము భగ్యజాను శ్రీకృష్ణాగ్రహున
చేయెగా, శిశుపాలుడు భగ్యజా నధిక్షేపించినాడు కృష్ణదాసి
యవరాధములను గ్రహించుటకు వివరించినాడు

"అత్రరా నీకున నీకునిని నొకచేలా కొర ఫింజ నే
నప్రియన్ కైయ్యుడ నన్నజాగమింక కృష్ణాయన్న యామోక్ష
ద్విమృతావర్తముంబుండి నిల్వడినవంతే యందలో గృష్ణమా
ధవ నిర్మొత్త ముగ్ధాయుధవ తిన్ నచ్చిర్న ముర్చింబుడెన్"2

"నీవు, నీయి రెండులు నాకవరయితేదాని శిశుపాలుడను
యందగనే కృష్ణనిర్మొత్త ముదర్శనాయుధ మారిని శీర్షియిని
ద్రుంచినది.

"కృష్ణాయన్న వదమ్మ నోటంబుచో గృత్రంబుగ నొటరా
చిన్మ ప్రాంతు తరీయదేవావనితార్చివృక్షహాతేన మ
నస్థుక విష్ణుం నేరికాంతులను తోచ్చుక పయ్యులంబాడ వ
శిష్టంబాదినింక ముమం వేతేయుండువా లిందు".

1 ప్రేరణ, పంచమశాస్త్రము, పద్యము-21 పుట 52

2 ప్రేరణ, కృష్ణాశాస్త్రము, పద్యము-45 పుట 55

"నీరీటంబు సమంతలంబయిన శిష్యుడోక్తమోగంబు శి
ర్విశంకా పశుకాన్య విగ్రహముతోలక జపసాధాగ్య బం
యకమైనది కలుగంగఁజూక నమలశ్చ లక్ష్యమో విష్ణుఁ బా
యక చూచుంబలె నిత్యసంకలు నవళోయంబున్ బ్రకంపించెన్"

"పై రముపై రమీదయితి యైవముగములోకిఁ గాత్రునిన్
తేలెను జీవతేజునిది శ్రీరతితేజము పై మన్మథుఁడెంత దీ
యైరమణియ నర్థమయి నభ్యుత్థుఁడయి నొక మాటు నో
రారఁగ నై వివాహమున సంకటితో నాతనియొద్ద నేగఁదొ"

ఇట్లు శిశుపాలుని పైరథ శ్రీహరణను గవి పల్లించిన మార్గము
భారత భాగవతసారముని పువచయ్యులు

ఉ ప న ం హ ర ము

"శృగాం ద్వి శ్చేయ పార్థాయ

వ్యక్తి శ్చావతో యి

అవ్యయస్య ప్రమేయవ్య

నిర్గుణవ్య గుణాత్మకమ్"

మానవులకు మోక్షాది సమస్త శుభములను కల్గించుటకై అవ్యయము, అప్రమేయము, నిర్గుణము, క/గు వారాణ్యములు స్వేచ్ఛగా పవతారములను భరించును అభగవద్గీత వలననే యథావ పరముగ నాయా అవతారములలో వత్తరవత్తమోహావమైతే గుణ ప్రయము ప్రకాశింపనును

పరులకు మాత్రమేగాక సమస్త ప్రాణిసామాన్యమున కిలక్షణ సుస్వయించును గతేంద్రాది తిర్యక్కులు భగవత్కృపకు పాత్రయై లగుట ప్రసిద్ధము భగవంతుడు తాననుగ్రహించఁదలచెది రీతిలో నాయా ప్రాణులను కర్మము క్షమున ప్రవర్తించఁజేయును ఇయదిత యులకు జన్మభయమున తైరసాధనము భగవత్సంగంబును ప్రతి జన్మమునను భగవంతునిచే మరణము పొందినను, కర్మశేషమాండము టచేవారికివునరావృత్తివిగతది ఉచిత యము విష్ణుపురాణమున స్పష్టముగ వర్ణి తమైయు వారణాసివారు వక్రమూలముగ నిరూపించివారు.

"తానుచెల్లక భగవానునిచే వర్ణించబడిన రావణుడు పూర్వ జన్మలో హిరణ్యకశిపుడు ఉత్తరజన్మములో శిశుపాలుడు, శిశుపాలుడు కృష్ణభగవానునిలో, పంచరింపబడి లయిచున్నాను. హిరణ్యకశిపువు, రావణుడు భగవంతునిచే పంచరింపబడియు, అభగవంతునిలో లయముకాలేదు అఖండమైన విశ్వేశ్వరును భోగములను

మృతము వారు పొందిరి దీక్షికారణము విష్ణుపురాణములో ప్రశ్న పూర్వముగా ఇట్లు చెప్పబడినది —

“హిరణ్యశివుశ్చైవ రావణశ్చైవ విష్ణునా
అపాదనిహతోభాగా న ప్రాప్త్యా నమృతైః ||
భలయం త్రైత శ్చైవ నిహితవ్యథం పునః
మంప్రాప్త కృగుహలశ్చైవ నాయుష్యం వాక్యతే భారా”

అను ముక్త్యైవప్రశ్నపై భరణిశ్చ - మౌఢాంబుది—

శ్చైవశ్చైవశ్చైవ వధాయ, అభలతోభోర్నిత స్థితి - వివాహ
కారణ పూర్వం తన్మగ్రహణం కుర్యతా వ్యసంహారాం మ వివర్జిత
తస్మై త్రైత హిరణ్యశివో విష్ణురయ మిశ్యేత స్మ నివర్జయేత్ ..
రజోద్రేక ప్రసౌత్యైవగ్రహణి ప్రభావనా యోగా త్తతో నావ్యవధ
మైకులీం నిరతికయామేవాభల త్రైతోక్త్యావ్యవధికారణం భరణశ్చైవ
భోగవంశక మపాద . న తు న తస్మిన్నపాది నిధనే భక్తబహుభూతే
భగవతి అనాంబుది కృతే మతనః (అవిషయాయాశ్చైవ) తల్లయమపాద”

దీపం భరణశ్చైవ అనంగభరాధీనతయా భావే వమానై
చేతనః, భగవతా వాక్యేతి యావధారిగా హరిన్య త్రయైవదంబం
మేవాసీత్ నాయుష్యుత ఇత్యావత్ స్మరది అతోక్షురనే
మానుష బుద్ధిరేవ కేంబువన్యభూత్ .

పునరన్యతి నినిహితమాత్ర ఫలమభల భూయంతల క్లాభ్య
చేదిరావళితే వస్మ అన్యభావైశ్చరం శిగుహలశ్చైవ్యవాదీ
శిశ్యై రత్కాంబితానాం తేషామశేషాగామేవాన్యం నాన్యా
మవవరి సునేకవస్మయ నిరతి విద్యేమానుష్యుతితో విష్ణవ నిర్వ
నాది మూచ్చారణ మారోత్ తచ్చమాయా త్పుల లగ్నదలాంబు

వ్యభిచారిణ్యుల రీతివైత్రధారి, అనుల కిరిల శేయారహిత కలకాది
 శోభిరియార చతుర్వాహు సంభవగదాధర, మిక్కిలయోధ వైరా
 నుభావాదలక భోజన పూవానం శేయనాదిపు అశేషసహస్రలేఖ
 నావ్యుత్పయయోనవ్యభేదవః । తరి ప్రమిష్టాశోభావాచారయన్
 తమేన పూజయేన భారయన్ ఆశ్చర్యభావ యావన్మగదన్తవై
 చ్చకాంతు మాభాష్ట్యల మక్షయ తేనవ్యయోనం బ్రహ్మహరి మహ
 గతి వ్యభాకిదోషం భగవత్త మ్రవాక్షిత్, కావక్య భగవచ్ఛ్రీ
 నాకు వ్యాపాదిరి తరిస్సరణ వ్యాఖ్యానం సంభయో భగవతా వై
 మువదిత ప్రస్థితైవ లయమునయ్యోగా (అం 4 అ 15)

హిందూత్వశ్రీమతీ వధారము నరసింహాయనమును ప్రతిపదనమును
 రక్షానుగ్రహులగు హిందూత్వశ్రీమతీ మహా విష్ణువసు భావన
 కలుగలేదు, అందువలన అయిదుసొంతక విష్ణువై సంహారకారణమున
 ముఖ్యవలె రావణవశ్యలో నిరణియమైన భగవంతుని పొందెను.
 ప్రభావమును కామునియ్యెను నీ భాగ్యవియంబు అవత్తులై శ్రీరామంబు
 యంబు శేష మునుభ్యుండను బుద్ధియే కలిగియుండి మహావ్యక్తికలు
 కామునిచే ప్రభంభయమై అయిదుసొంతలేదు, అనంతరము రామ
 కృత సంహారకారణమున, క్షాత్యయిని చేర్చరావలసియందును తిళు పా
 లుడుగా నుద్ధరించి అఖంబై క్షృణ్మునునొందియుండి కృష్ణావతారము
 లోని వివిధ వ్యాపారములను జోధించు “వేదవేదనా” “సంభవ్యం న్ని”
 ఇత్యది నామములను విద్యేషణుతో భుజియును తిచ్చరించుచు
 శ్రీకృష్ణభగవానుని ఆ దివ్యయోగమున సర్వావస్థలయందును నిని
 స్తుతో బెట్టుకొనియుండి తన్ను వధించుటకు చక్రపాస్తులై అఖం,
 తేనవ్యయోగముతో నిరాశ్రిత భగవత్ప్రభావమును సంపర్కించును
 నిల వధించుటకై కృష్ణ భగవానితో ప్రయోగియును అని సారాంశము.

1 శ్రీమద్రామాయణ వత్తవతంతము, వాచనం మొదలగు అంశములు
 ఎలల 474 నుండి 475

భారతీయజాతిలయొక్క తాత్త్వము, రావణునియందు కాము
శక్తియు భగవద్గుణలక్షణములని ఉద్దేశము.

అథాత్మార్థో హామ్యనుగ్రహించఁజలఁచిన భక్తుని పదునై
దిహికములును పారించినది హృదివాక్కు. అదిని హాతాళమునకు
వంపుటకట్టి తపస్సంశ్లకు కారణముని బ్రహ్మతత్వము నారాయ
ణుని అర్చిత భావములను పురణీయములు

“బ్రహ్మో యనునుగృహ్యమితి దివిశ్రుతం విభుశోఽప్యతామ
యస్మత్. పురుషస్తస్మిన్ లోకం మాం బావయన్యతే”¹

“పెద్దనిగ్రహించి నిచ్చించితిని కాని
యెఱచితిని ఇందు నేనవహించితిని
నంసారగురుడునై ప్రభువై యెవ్వఁడు
తెగది లోకము నన్ను భక్త-రించు
నతఁడెల్ల కాలము నభలయోనులయందుఁ
బుట్టును సుర్గలిఁజొండుఁజివన
విత్తవయోయాన తీర్థాలవైశ్వర్య
శక్తివస్తువులుల గర్వభూషి
యేళనిభక్తుని భిక్షులవై ముప్పకొని
బాఁడు నా మార్చి రక్షించ నలయువాఁడు
స్తంభలోకాధిపాన నంసారనితన
పుట్టువై తెగనొల్లఁడు బుచ్చురుందు”²

1 ప్రమదాగవతము, 1:25-26 శ్లో-78

2 ప్రమదాంధ్ర భాగవతము, అష్టమస్కంధము, వర్ణము-881 శ్లో-78

హిరణ్యకశిపు ప్రభువులకు కైరవూ ఎదుగుచుంది, వారి
ముఖమెరుగించి వరమివ్వదు. వారముభవించిన దహినిముఖములు
భక్తిరీతిబంధకములు కావలెనని వాని పాఠపఠేత

హిరణ్యకశిపుడు భగవంతుని కైరవబంధముతో వస్త్రేషిం
చుచుండగా, కర్మకాశమువలన కర్మవహియైరాని, అది శరీ
రమునందే సూక్ష్మయోగముతో ప్రవేశించి అనాదమునై యుండినట్లు
భాగవతమున వర్ణితం

"యం నిర్వికల్ప క్షుద్రేగు విష్ణుః క్షోద్రాః అగతిః
సాత్మానం జయంతు నే కర్మరక్తం భార్యవివరణి",

"నిశ్చయ కర్మభం భూత హిరణ్యకశిపుః పురా
పాంతుం భూమిపాణం క్రుద్ధో జగము నిలయం పారే",

"తమావతం తమాలోక్య కౌలపాణం కృతాంతవత్
చింతయామాన కాలశ్చో విష్ణుర్భూయావనాంతరే",
యతో హతో హం త్రైకాపా మృత్యుః ప్రాణభృతామిద
అతో హనుస్య హృదయం ప్రవేశ్యామి వరాక్షుకే",

"ఏవం నిర్వికల్ప నిహిక్వరణ ఆధారతో నిర్వివికే మరేంద్ర
కాపానిలాంతర్హిత సూక్ష్మదేహ వజ్రాగ్రరంభేణ నిర్వికల్పేతా",

"వతంతేతం పరివృత్త కౌశ్యమవశ్యమానః కుచితో వనాద
హృద్యాం దిశః కుం వివరాగ్ వసుద్రాన్ విష్ణుం విచిత్రస్య
దదర్శిహి",

"అగత్యన్నితనావత సుయోనిష్ఠ మిదంజగత్
భూమిహి మే గతో నూనం యతో నాద రుతే భూమిని",

“వైరావంధ పరావనామృతోర్విహరేహినాం

అభ్యుదయభవోన్మృతహం నా నోపబృంహితః”

“ఎదురే పోత బయలరాదితనిగా తెంపేదింజొదల శ్రీ

ప్రభుఁడై ప్రాణులఁదోలు నృత్యుల శ్రీయందై వచ్చునంచుం గీయా
విదుఁదత్తాక్షుఁడు మాత్మహతమున నానేగించి విశ్వనరం

ధరితఁడై తుష్ట పృథవిరాశమునఁ బ్రత్యక్షశ్రీయాధీయఁడై” 2

‘హిరణ్యముని వధించిన పిమ్మట - పుత్రు లాను కృత
కృత్యుఁడై పల్లు భావించుటకు హిరణ్యముని కారణమును నారా
యణుని పూజయియును విడిచెను అందువలన లభియ్యవలసిన
యన్న హిరణ్యకశిపు ప్రతాంగులై నారాయణఁబారిన దేవదుర్యో
ధులారంభయినందు విమాతృకాదుఁడో ద్రవ్యించినాఁడు అది
తెలియని హిరణ్యకశిపుఁడు విష్ణుల వశ్యపించినాఁడు కనుక వైరావ
ంధము భక్తివిశేషము దేవభావులను అపార్యహేతు వగు
యన్నది’ అని యమముని వచనము

కావున వైరభక్తి మోక్షహేతువనుట, అదియును భగవద్విం
కల్యణమువలన కొంచెము సాధకులశేషులమిగిలినట్లు భాగవదసిద్ధాంతము
కాలానుగుణముగ నెవ్వరైనను భగవద్వింకల్యమువలన నిష్ఠివారై నచో
యెప్పుడేము కాని, సాధారణ భక్తిమార్గము నవనిధియనుట సామాన్య
విషయము. కానిలో స్మరణము సాధసాంతరాపేక్షలహీనము అ
స్మరణమునకు కనుకూలమైన బుద్ధివముగ్రహించ వలసినదిగా భగవంతుని
ప్రార్థించవలెనని భగవదామోమలం యాచేశము

1 ప్రేమభాగవతము, అష్టమస్కంధము, 11వ అధ్యాయము

శ్లోకములు - 3 నుండి 11 వును - 88, 89

2 ప్రేమచంద్రిక భాగవతము, అష్టమస్కంధము, పద్యము-567 పుట-80

"అఖిలభవన బుద్ధిశ్శేఖర భరగూడిలితే
 ప్రణవ వివర్ధనా-ప్రవాళ రక్షకదీక్షం
 శ్రుతి శిరసి విడిచి ప్రహ్లాద శ్రీరవాణ
 భవతు మీను పరిస్థిత శేయన్తి భ క్త హూహన్"

-
1. ప్రాచీనాద్వైత శ్రీరామాయణ, భాగవతం! భాగవతం
 తగవత్పదరాజయోగశాస్త్రాంతరీక్ష శ్రీరామాయణ శ్రీరామాయణ శ్రీరామాయణ
 తగవత్పదరాజయోగ శ్రీరామాయణ శ్రీరామాయణ శ్రీరామాయణ
 ప్రాచీన శ్రీరామాయణ శ్రీరామాయణ శ్రీరామాయణ
 ప్రాచీన

ప్రేమాంశుప్రాయశ్రీరామాయణ శ్రీరామాయణ శ్రీరామాయణ శ్రీరామాయణ 1022

ఉ ప యు క్త గ్రంథా వళి

సంస్కృత గ్రంథములు :

- 1 అథ్యాత్మరామాయణము సంపాదకులు శ్రీ జవాహర్
విద్యాపానిరభట్టాచార్య,
సూరసవాల్మీకియంత్రే
మైదిరిమ్, సంవత్సరము 1892
- 2 అదురగోళము రామాశ్రమ పాఠశాల
వహిలము,
పాఠశాల ధారోజిడిత్తులు
చోళంబ సంస్కృతసిరిస్
అఫీసు, వారణాసి
సంవత్సరము 1970
- 3 ఉత్తరరామచరితము భవభూతి,
చోళంబ సంస్కృతసిరిస్
అఫీస్, వారణాసి-1
సంవత్సరము 1976
- 4 కావ్యరత్నాశ్రయము ముద్దులముడు
భండారకర్ ఉరియంటల్
రీసెర్చి ఇన్ స్టిట్యూట్, పూనా-4
సంవత్సరము 1950
- 5 కావ్యరత్నాశ్రయము విశ్వవాళుడు, భండారకర్
ఉరియంటల్ రీసెర్చి
ఇన్ స్టిట్యూట్, పూనా-4
సంవత్సరము 1950

- 6 కూర్మపురాణము నర్మభారతి కాశీరాజస్వామి
మన్మథరామమగర్, వారణాసి
సంపత్కరము : 1972
- 7 గీతగోవిందము జయదేవుడు, చోళాంబ
విద్యాభవన్, బరణాసి-1
సంపత్కరము 1967
- 8 భవ్యవ్యాలోకము అనందపద్మిణి, మోతిలాల్
బహదూర్, బోన్స్ బాక్స్-76
వారణాసి,
సంపత్కరము 1968
- 9 భవ్యవ్యాలోకలోచనము అభినవగుప్తుడు, మోతిలాల్
బహదూర్, నేపాలీఖపరా,
వారణాసి-1
సంపత్కరము . 1968
- 10 నాందభక్తిసూత్రములు గీత ప్రెస్. గోరఖపూర్,
విశ్వశిక్షకు . 2021
11. శృంగింబాపురాణము గోపాలనారాయణ కవి
కల్పాశ్రమి, లోంబాయి
సంపత్కరము 1911
- 12 పద్మపురాణము మన్మథరాయ్ మోర్
రీజ్ వర్మ, కలకత్తా-1
సంపత్కరము . 1961
13. పానీనీయము కామశిక్షరమి ప్రెస్,
మైలాపూర్, మద్రాసు
సంపత్కరము . 1987

- 14 క్రవన్నరాధుపము బయ్యచేత్తయ
నిర్ణయసాగర్ ప్రెస్, రాంకో
శంకరవర్మరము 1848
- 15 బ్రహ్మాండ పురాణము కృష్ణరావ ఆశాపెటా
పోస్ట్ బాక్స్ నం 118
కారణాసి-221041
నందకర్మరము 1968
- 16 ధర్మసామ్యరసింధువు శ్రీలక్ష్మణమహాస్వామి
(తెలుగు అనువాదము శ్రీ
జన్నాభట్ల వామదేవశాస్త్రి)
శ్రీ గాక్షిణిమఠము,
గుంటూరు
మృదలము రథము
నందకర్మరము 1985
- 17 ధర్మరహస్యము మధుసూదన నరసింహ
అంధవివేకి-శ్రీ పోతులూరి
మల్లప్రోద్ధుశాస్త్రి
కాశికాం ప్రెస్, పాథం
గ్రంథమండలి, తెనాలి
నందకర్మరము 1958
18. నరసింహరకము ప్రెస్ స్వాధ్యాయమండల
లిమిటెడ్, పోస్ట్ కలెక్టరేట్,
అల్లూర్ జిల్లా, గుజరాత్
నందకర్మరము 1981

9. మాధుకావ్యము
శ్రీమదరాజ శ్రీకృష్ణుని
శేఖరేశ్వర స్తోత్రము
కల్యాణ్, తొమ్మిది
శకవంశస్థులము, 1847
20. ముకుందమాల
శ్రీ భావ్యం అప్పలచామ్యుల
వ్యాఖ్యానము
శ్రీ కావం ముద్రాపాద్యం,
దేవాలయవిధి, కావనాథుని
మర్గాను
కావనాథు, విద్యుత్సాగర
శ్రీమ, తొమ్మిది
వంశస్థులము 1927
22. రవగంగాధరము
జగన్నాథవంశీకారములు
జెనాంస్ హిందూయూనివర్సిటీ
విశవంశస్థులము 2020
23. వంశీధరీయము
శ్రీమదరాజ శ్రీకృష్ణుని,
శ్రీ శేఖరేశ్వర స్తోత్రము,
తొమ్మిది
24. విష్ణుశక్తిస్తోత్రానురాగము
శ్రీమదరాజ శ్రీకృష్ణుని
శ్రీ శేఖరేశ్వర స్తోత్రము
తొమ్మిది
శకవంశస్థులము 1884
25. విష్ణుశక్తిస్తోత్రము
శ్రీ శేఖరేశ్వర అధికారి
ప్రభు, గురువు, అధికారి
మహారాజు
వంశస్థులము . 1984

- 26 విష్ణువేదాంతసాములు శంకరాచార్యులు,
గీతాప్రసాద్, గోరఖపూర్
విశ్రాంతినివర్తనము . 2028
- 27 శ్రీధరీయము శ్రీనివాసాచార్యులు,
శ్రీధరీయ నిరూపణము
హృదయము నిరూపణము
హృదయము నిరూపణము
అండ్ సన్స్, ఇండోర్.
ప్రెస్ బిర్లా, ఇండోర్
నివర్తనము 1977
- 28 శ్రీనివాసాచార్యులు గీతాప్రసాద్, 10వమాది
శ్రీనివాసాచార్యులు,
శ్రీనివాసాచార్యులు,
భాగ్యలక్ష్మి, తెనాలి
నివర్తనము 1970
- 29 a) శ్రీనివాసాచార్యులు
(చంద్రాచార్యులు)
హృదయము నిరూపణము
అండ్ సన్స్, మద్రాసు
నివర్తనము ; 1941
- b) శ్రీనివాసాచార్యులు గీతాప్రసాద్, గోరఖపూర్
విశ్రాంతినివర్తనము . 2028
- c) శ్రీనివాసాచార్యులు
(చంద్రాచార్యులు)
శ్రీనివాసాచార్యులు
గీతాప్రసాద్, గోరఖపూర్
హృదయము . నివర్తనము 1977

80 శ్రీమద్దామయనామము

శార్వీరి,
యమ్ యశః కైత్రమ్
మైలాపూర్, మైదాప
నల్లపర్ N రావరమ్మం
నందర్పరము 1968

81 శృంగారరత్నాశ్రయ

భోజాదు
అల్ యన్ బోప్పర్
నారానపరత్తెన్,
100 ఫీట్ బాడ్, మైదాప

82 నందర్పరసాహిత్యతీతానా

శ్రీరామచంద్రముక్తి
చోళాంబ విద్యాభవన్
నారనాడి

నందర్పరము 1978

83 పితౄంశాదుతి

భట్టాచారీ పీఠము
చోళాంబ నందర్పరసంస్థాన్
బోప్పుబాగ్ 189 నారనాడి
నందర్పరము 1978

తెలుగు గ్రంథములు :

84 అంబికాధ్యక్షాగవతము
(బ్రహ్మవిద్యావర్ణనము)

దాశేరుం సూర్యనారాయణ
శిల్పి, ముద్రణ విజ్ఞానాశ్రమం
విజయవాడ.

నందర్పరము 1984

85 శృంగారపురాణము

ఎన్జామరెడ్డి, నాగేశ్వరరావు
స్వామి కామ్రేలు ఆంధ్ర పత్రిక
ముద్రాపాదు.

నందర్పరము : 1968

- 36 కాల వ్యవహారములు కాటూరి వేంకటేశ్వరరావు
క్రిమినేషన్, గుంటూరు జైలు.
- 37 భాగవత కళ
(అష్టాదశీరణము) శ్రీ కొత్త రామకృష్ణయ్య
చంచాక్షరీ పెన్, గ్రామీణ,
గుంటూరు-2
వంశశ్చరణ . 1989
- 38 భాగ్యరథామయము
(శ్రీమదేర్ల శేంకటరమణ
చార్యులవారిచే రచింపబడినది) కాచిగూడ రామస్వామి శాస్త్రిలు
అండ్ సన్స్, ఇక్కడ
వంశశ్చరణ . 1928
- 39 a) గుహభారతి పరియంబల్ బుక్స్, టెంక
పరియంబల్ బుక్స్ రీప్రింట్
కల్పాశ్రమ
సీ, రాణిపూర్వం
బ్యాంక్
వంశశ్చరణ . 1979
- b) మహాభారతి తెలుగు భాష, ఉపాధ్యక్షులు
విశ్వవిద్యాలయము,
హైదరాబాదు
వంశశ్చరణ 1938
- 40 రంగవళ రామాయణము పి. వి. కృష్ణాచారి, 19/80
అమృతకోవిలపి,
కాటూరి-2 పోస్ట్
మైదాను-1
వంశశ్చరణ 1927

- 41 రామ భ్యవదయము
అయ్యలరాజు రామభద్రుడు
అంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య
అకాడమీ, కళాభవనము
హైదరాబాదు
పరిచితురము 1978
- 42 వైరభక్తి
శ్రీచిలుకపల్లి నయిదగ్గి శర్మ
శ్రీ కృష్ణా ప్రింటింగ్ పర్సన్స్
కృష్ణాటాకిను ప్రక్క విథిలో,
రాజమండ్రి-588101
రచయితలు 1978
- 43 శ్రీరాళ్ళుభాగవారివదనాపీఠ్యము అన్నమారావు విరచితము
అభ్యాసకవంశీ రచయితలు, పంపుటము-8
రచయిత రాళ్ళవిరవహా
ధారి, తిరుమల తిరుపతి
దేవస్థానములు, తిరుపతి
పరిచితురము 1988
- 44 a) శ్రీమదాంధ్రభాగవతము
పరిపాదనకు దావులూరు
కోటిమారక్క ప్రకాశరావు,
అంధ్రగ్రంథమండలి, తెనాలి
బ) శ్రీమదాంధ్రభాగవతము
(పత్తనంపెంపము)
పాదిశ్యరామస్వామి శాస్త్రిలు
అండ్ సన్స్, పాదిశ్యపెన్,
తెన్నుతురి
పరిచితురము : 1988
- 45 శ్రీమద్భాగవతకావ్యము
కాథూరిపాళ శ్రీరామమూర్తి
మండల గ్రామపంచాయత్య
ప్రెస్, విజయవాడ-8

- 46 శ్రీ ఉదాంధ్రవాల్మీకిరామాయణము, ఆంధ్రవాల్మీకి వాసుదాన
(మంచరము-మంచరకాండము) స్వామి, ప్రకాశమిలు శ్రీ
కోశంజరామనేపక ధర్మసమా
జం, ఆంగలకుదురు నెనారి
పరిపత్తిరము . 1964
- 47 శ్రీమద్రామ యుగళప్రవృత్తము, శ్రీవిశ్వనాథ విశ్వనాథాయణ
శ్రీ కృష్ణా కంటింగ్ ఎడ్స్
విజయవాడ 2
పరిపత్తిరము 1970
- 48 శ్రీ ఉదామాయణ తత్త్వత్రయము, శ్రీ వరగానీ సుబ్రహ్మణ్య
కాశ్య, శ్రీకారచాందర్
ప్రెస్, భట్టర్లి
పరిపత్తిరము 1961
- 49 పారిపంశము
ఎస్టా ప్రెస్
వాంశ్యరామస్వామిశాస్త్రిలు
అండ్ పర్సె, మద్రాసు
పరిపత్తిరము 1967
- హిందీగ్రంథము .
- 50 పురాణవిగర్భ
బలదేవీ శాస్త్రియ
వాఙ్మయ విద్యాభవన్
వారణాసి.1
పరిపత్తిరము 1965
- అంగ్లగ్రంథము .
51. History of Sanskrit Poetics
P V Kane,
మూర్తిలాల్ బహదూర్
షాస్త్రి, వారణాసి
పరిపత్తిరము . 1971

నవరించుకొనవలసిన కొన్ని ఆచారములు

పుట	తత్వ	ఒత్త
8	ఫలయాచార్యాత్	ఫలయాచార్యాత్
7	అనుభావికవ్య	అనుభావికవ్య
12	పాగ్వినిష్ట	ప్రపాగ్వినిష్ట
28	లక్ష్మ్యముగ	లక్ష్మ్యములుగ
33	ఆతిస్తవా	ఆతిస్తవా
34	విరుద్ధరసములు	విరుద్ధరసములు
38	శ్రీరసేచ్ఛకే	శ్రీరసేచ్ఛకే
38	పూర్ణముఖ	పూర్ణముఖ
40	రసత్వ	రసత్వము
48	తనుపార	తనుపార
54	హిరణ్యాక్ష	హిరణ్యాక్ష
54	మధుకైటభులు, మాలినుమాలి	మధుకైటభులు, హేతి ప్రహేతి, మాలినుమాలి
61	ప్రథమమాయాతరం	ప్రథమమనశాయాతరం
62	శ్రీమదాంధ్ర	శ్రీమదాంధ్ర
66	వారయామానము	వారయామానము
79	కర్మణా	కర్మణా
88	ప్రహేమము	ప్రహేమము
88	హిరణ్యకేళిపుడు	హిరణ్యకేళిపుడు
88	ప్రహేమం	ప్రహేమం
91	ఎత్తవ	ఎత్తవ
98	నిశ్చలచయము	నిశ్చలచయము
98	భావములగురు	భావములగురు

105	పండుగ	పండుగ
105	ప్రకటింతులో	ప్రకటింతులో
111	వృష్టయగ	వృష్టయగ
112	ఎవ్వరింట	ఎవ్వరింట
114	నిలుకొనలేదు	నిలువుకొనలేదు
120	పాశ్చాత్యపరమార్థ	పాశ్చాత్యపరమార్థ
128	కృత్యము	కృత్యము
180	ప్రమాద్యులించి	ప్రమాద్యులించి
183	మరలందు	మరలందు
185	125	135
188	విరోధంబును	విరోధంబును
141	నిమిత్తాంతరంగ	నిమిత్తాంతరంగబహిరంగ
141	హిరణ్యకశిపుడు	హిరణ్యకశిపుడు
142	శిక్షించు	శిక్షించు
145	మహాపాపము	కష్టపాపము
146	చేసికొనబడు	చేసికొనబడు
147	వ్యవహరించు	వ్యవహరించు
147	విశేషము	విశేషము
148	botanist of	botanist of
154	విశేషకర్త	విశేషకర్త
159	ఉత్తరాంధ్రము	ఉత్తరాంధ్రము
170	తత్వసూక్తి	తత్వసూక్తి
188	145	1485
191	రసలోపము	రసలోపము
200	విశ్వవాద	విశ్వవాద
200	వచ్చులో	వచ్చులో

201	నిర్మూలిండు	నిర్మూలిండు
201	జన్మించినాఁడు	జన్మించినాఁడు
206	బహిశ్శ్రుతింబ	బహిశ్శ్రుతింబ
208	పాపాధ్యంబెంత	పాపాధ్యంబెంత
222	శుద్ధిశ్రవణము	శుద్ధిశ్రవణము
224	శిశుపాలవధకన్యము	శిశుపాలవధకన్యము
226	ఇంద్రకన్యము	ఇంద్రకన్యము
233	అధ్యాత్మము	అధ్యాత్మము
238	ధర్మము	ధర్మము
237	వైద్యము	వైద్యము
240	వైద్యకర్తీయదీక్షము	వైద్యకర్తీయదీక్షము
242	పాపాధ్యము	పాపాధ్యము
248	నాదుర్మము	నాదుర్మము
252	కృష్ణము	కృష్ణము
257	అధ్యాత్మము	అధ్యాత్మము
260	వైద్యకర్తీయము	వైద్యకర్తీయము
263	అనాదిక	అనాదిక
266	జననమునా	జననమునా
268	వృషభదూతము	వృషభదూతము
280	రక్షకదీక్ష	రక్షకదీక్ష
280	మహర్షివర	మహర్షివర

